

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL STUDIES



ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Προβλήματα και δυσκολίες των ατόμων με αναπηρία στην ελληνική κοινωνία: Η περίπτωση των
τυφλών

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ευστρατία Δροσάκη

A.M.:0315M011

Αθήνα, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Λυδάκη Άννα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Οικονόμου Χαράλαμπος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Παπαρίζος Αντώνιος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου



Copyright © Ευστρατία Δροσάκη, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στον πατέρα μου, Σταύρο

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους είκοσι πληροφορητές μου με προβλήματα όρασης, που εθελοντικά έλαβαν μέρος στην παρούσα έρευνα, άνοιξαν την καρδιά και την ψυχή τους και μοιράστηκαν μαζί μου με προθυμία, τις προσωπικές εμπειρίες και απόψεις τους.

Ευχαριστώ από καρδιάς, τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής, τον κ. Οικονόμου Χαράλαμπο και τον κ. Παπαρίζο Αντώνιο, που δέχτηκαν να συνεργαστούν μαζί μου και να με καθοδηγήσουν με τις γνώσεις και την εμπειρία τους και κυρίως, την επιβλέπουσα μου κ. Λυδάκη Άννα, χωρίς τη βοήθεια της οποίας τίποτα δεν θα ήταν εφικτό. Την ευχαριστώ για την επιμονή και υπομονή της, για την αμέριστη συμπαράσταση της καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον Αντώνη Ρέλλα, ο οποίος με τίμησε με τη φιλία του και με βοήθησε ουσιαστικά, στηρίζοντας εμπράκτως την προσπάθειά μου με την πολύτιμη καθοδήγησή του και τον Ορέστη Ανδρεαδάκη για τη συμπαράσταση και τη συμβολή του με τα σχόλια, την κριτική και τις γνώσεις του.

Και ευχαριστώ πάντα την οικογένειά μου, Μαρία, Κωνσταντίνο και Παρασκευά που με στηρίζουν σταθερά σε κάθε μου βήμα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει τις δυσκολίες και τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία γενικότερα και των ατόμων με αναπηρία όρασης ειδικότερα, στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και να αναδείξει τις βασικές προβληματικές, προτείνοντας λύσεις. Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο, με μια ιστορική αναδρομή για την αναπηρία συνολικά, εστιάζοντας στα πολύ κρίσιμα ζητήματα της εργασίας και της προσβασιμότητας, καθώς αποτελούν βασικά προαπαιτούμενα για μια κοινωνία ίσων ευκαιριών. Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζεται αναλυτικά η περίπτωση των ατόμων με προβλήματα όρασης, με παρουσίαση των δεδομένων της επιτόπιας έρευνας που διεξήχθη στον Φάρο Τυφλών Ελλάδος. Επέλεξα να ασχοληθώ με τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα για να αναδείξω τα προβληματικά σημεία της κοινωνικής πραγματικότητας που καθιστούν δύσκολη την καθημερινότητα για τα άτομα με προβλήματα όρασης. Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται αποσαφήνιση βασικών εννοιών και παρουσίαση των βασικών μοντέλων προσέγγισης της αναπηρίας, εστιάζοντας στη μετάβαση από το Ιατρικό στο Κοινωνικό Μοντέλο. Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναφερόμαστε εκτενώς στο πολύ σημαντικό ζήτημα των κοινωνικών διακρίσεων. Δηλαδή, στο κοινωνικό στίγμα και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις, ανιχνεύοντας τα μέσα διαιώνισής τους και επιχειρώντας να βρούμε τρόπους αποδόμησης τους, ώστε να επιτευχθεί η πλήρης κοινωνική ένταξη κάθε πτυχής διαφορετικότητας στην ελληνική κοινωνία. Στο τρίτο κεφάλαιο, επικεντρωνόμαστε στο ζήτημα της απασχόλησης και της εργασίας και στο ακανθώδες θέμα των επαγγελματικών προοπτικών των ατόμων με αναπηρία, με αναφορά στη σχετική νομολογία. Στο τέταρτο κεφάλαιο, ασχολούμαστε με το φλέγον ζήτημα της καθολικής προσβασιμότητας, προσπαθώντας να εξηγήσουμε τα πολλαπλά οφέλη μιας καθολικά προσιτής κοινωνίας για όλα τα μέλη της και παρουσιάζοντας τα εμπόδια κάθε είδους που υπάρχουν σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας στην ελληνική κοινωνία για τα άτομα με αναπηρία, ενώ γίνεται και πάλι συνοπτική παρουσίαση της βασικής νομολογίας. Στο πέμπτο κεφάλαιο, ακολουθεί μια σύνοψη βασικών θεωριών και ζητημάτων και αναφερόμαστε ειδικότερα στα προβλήματα όρασης και στον Αγώνα των Τυφλών που αποτέλεσε την πρώτη οργανωμένη προσπάθεια χειραφέτησης αναπήρων στην ελληνική κοινωνία. Στο έκτο κεφάλαιο της εργασίας, παρουσιάζεται το κέντρο συλλογής δεδομένων της διεξαχθείσας έρευνας, η επιλογή της ερευνητικής μεθόδου και τα πορίσματα της ποιοτικής έρευνας. Ακολουθεί η ανάλυση των κατηγοριών που ανέκυψαν βάσει των δεδομένων, αναφορικά με την εκπαίδευση, την απασχόληση και την εργασία, την προσβασιμότητα, το κοινωνικό στίγμα και τις σχέσεις των πληροφορητών με τον Φάρο Τυφλών Ελλάδος. Στο τέλος εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε περαιτέρω έρευνα και ανάλυση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:

Αναπηρία, άτομα με προβλήματα όρασης, απασχόληση και εργασία, προσβασιμότητα, κοινωνικό στίγμα.

ABSTRACT

The purpose of this paper is to study the difficulties and problems of people with disabilities in general and people with visual impairment in particular, in modern Greek society by depicting the underlying problems and proposing solutions. The report is divided into two parts: The first part presents the entire theoretical framework, with a historical overview of disability, focusing on the very critical issues of work and accessibility, as they are basic prerequisites for a society of equal opportunities. The second part presents the case of the visually impaired, elaborating on the data of the field survey conducted in the Lighthouse for the Blind of Greece. I chose to deal with this specific population group to highlight the problematic points of social reality that diminishes their quality of life. Specifically, the first chapter of the paper, aims to clarify basic concepts and to present the basic models of approach to disability, focusing on the transition from the Medical Model to the Social Model. The second chapter, discusses the significant issue of social discrimination. The social stigma and stereotypical perceptions, by detecting the ways of their perpetuation and by trying to find ways of their deconstruction, in order to achieve full social integration of every aspect of diversity in the Greek society. The third chapter, focuses on the subject of employment and work and on the thorny issue of the career prospects of people with disabilities, with reference to the relevant case law. The fourth chapter, presents the blatant issue of universal accessibility by explaining the multiple benefits of a globally accessible society for all its members and presenting the obstacles that exist in all aspects of everyday life in the Greek society for people with disabilities, while a summary of the basic case law is further elaborated. The fifth chapter summarizes basic theories and issues and refers in particular to the disability of vision and the Struggle of the Blind, which was the first organized effort to emancipate disabled people in Greek society. The sixth chapter presents the interviewees, the choice of the research method and the findings of qualitative research. The notional categories that emerged, are analyzed, based on the data on education, employment and work, accessibility, social stigma and interaction experiences with the Lighthouse for the Blind of Greece. Finally, useful conclusions are drawn that could lead to further research and analysis.

KEYWORDS:

Disability, visually impaired people, employment and work, accessibility, social stigma.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	11
---------------	----

ΜΕΡΟΣ Α'

Κεφάλαιο πρώτο

A. Θεωρητικό πλαίσιο

1.1.Αποσαφήνιση της έννοιας της «αναπηρίας» και της «κοινωνικής ένταξης»...	15
---	----

B. Μοντέλα προσέγγισης της αναπηρίας

1.2. Το ιατρικό μοντέλο.....	19
1.3. Το φιλανθρωπικό μοντέλο - ως απόρροια του ιατρικού.....	22
1.4. Το κοινωνικό μοντέλο - προσπάθεια εγκαθίδρυσης μιας νέας οπτικής.....	26
1.4.1. Η αναπηρία ως κοινωνική κατασκευή.....	28
1.4.2. Κριτική στο κοινωνικό μοντέλο.....	31
1.4.3. Το δικαιωματικό μοντέλο-η μετεξέλιξη του κοινωνικού.....	33
1.4.4. Η μετάβαση από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο στην Ευρώπη.....	34
1.5. Το πολυδιάστατο μοντέλο.....	37

Κεφάλαιο δεύτερο

Προκατάληψη και στερεότυπα-ακούσια ή εκούσια περιθωριοποίηση

2.1.Το κοινωνικό στίγμα.....	38
2.2.Η γλώσσα ως εννοιολογικό οπλοστάσιο καταπολέμησης στερεοτύπων.....	46
2.3.Ο τόσο απαραίτητος αναστοχασμός.....	48

Κεφάλαιο τρίτο

Το δικαίωμα στην εργασία

3.1. Η σημασία της εργασίας και της απασχόλησης στη ζωή του ανθρώπου.....	50
3.2.Εναλλακτικές μορφές απασχόλησης.....	52
3.3.Οφέλη για όλους – A win win situation.....	55
3.4.Μια νέα ημέρα για τα ανθρώπινα δικαιώματα.....	56

Κεφάλαιο τέταρτο

Όλα για Όλους

4.1.Πρόσβαση και προσβασιμότητα.....	59
4.2.Οφέλη καθολικής προσβασιμότητας.....	60

4.3. Προσβασιμότητα στην τέχνη.....	63
4.3.1. Ελληνικά μουσεία.....	63
4.3.2. Σπουδές υποκριτικής τέχνης και θέατρο.....	64
4.3.3. Κινηματογράφος.....	65
4.3.4. Κίνηση Καλλιτεχνών με Αναπηρία.....	66
4.4. Προσβασιμότητα στο διαδίκτυο.....	68
4.5. Και τώρα τι; Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για την αναπηρία 2010-2020.....	70

ΜΕΡΟΣ Β'

Κεφάλαιο πέμπτο

Άνθρωποι με προβλήματα όρασης

5.1. Πρόλογος Β' Μέρους.....	72
5.2. Μερική ή ολική τύφλωση.....	73
5.3. Επισκόπηση.....	75
5.3.1. Προσβασιμότητα για τους τυφλούς και τα άτομα με προβλήματα όρασης..	75
5.3.2. Σκύλοι – Οδηγοί τυφλών.....	76
5.3.3. Εργασία και απασχόληση για τους τυφλούς και τα άτομα με προβλήματα όρασης.....	78
5.4. Βασικοί φορείς αυτοοργάνωσης τυφλών και ατόμων με προβλήματα όρασης.....	78
5.5. Η ιστορική νίκη των τυφλών.....	80
5.6. Κέντρο Αποκατάστασης Τυφλών (ΚΕ.Α.Τ.).....	83

Κεφάλαιο έκτο

Έρευνα

6.1. Κέντρο συλλογής δεδομένων- Φάρος Τυφλών Ελλάδος.....	85
6.2. Μεθοδολογία- Πλαίσιο έρευνας.....	86

6.3. Κατηγορίες

6.3.1. Εκπαίδευση.....	88
- Όνειρα και φιλοδοξίες.....	88
6.3.2. Απασχόληση και εργασία.....	90
- Δυσκολίες στην εύρεση εργασίας/το μοναδικό κατοχυρωμένο επάγγελμα που περνά στη λήθη.....	91
- Μπορούμε και άλλα.....	92

- Ιδέες και προτάσεις για επαγγελματικές προοπτικές.....	94
- Επανάπαυση στο επίδομα ή δουλειά;.....	95
- Αναπηρία στην Ελλάδα της κρίσης.....	96
6.3.3.Προσβασιμότητα.....	98
- Μια καθολικά προσιτή τοπογραφία.....	99
- Σκύλοι-οδηγοί τυφλών.....	101
- Τέχνη και πολιτισμός.....	102
6.3.4. Κοινωνικό Στίγμα.....	103
- Παραολυμπιακοί αγώνες: Εξοικείωση ή μια χαμένη ευκαιρία;.....	107
6.3.5. Σχέσεις με το κέντρο συλλογής δεδομένων.....	109
Συμπεράσματα.....	111
Επίλογος.....	118
Βιβλιογραφία.....	120
Παραρτήματα.....	131

Εισαγωγή

Είναι επιτακτική η ανάγκη μιας θεωρίας της αναπηρίας. Προτού αναλύσουμε την πορεία που ακολούθησε ο ορισμός της λέξης αυτής, θα ήταν θεμιτό να αναγνωρίσουμε την υποκειμενικότητα που προσκρούει στη ζητούμενη αντικειμενική αλήθεια και τη σχετικότητα των εννοιών. Η θεωρία είναι μια υπόθεση για την ερμηνεία ενός ζητήματος. Ένα σύστημα ιδεών και προτάσεων που προσεγγίζει το υπό εξέταση ζήτημα από διαφορετικές σκοπιές. Συχνά αναζητώντας μια συγκεκριμένη αλήθεια και προσπαθώντας να χτίσουμε τις υποθέσεις μας σε μία λογική, πέφτουμε στο κενό. Συνεπώς, αναθεωρούμε και αυτό είναι ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της επιστήμης, ότι εξελίσσεται χτίζοντας υποθέσεις οι οποίες δίνουν τη σκυτάλη σε επόμενες θεωρίες, με σκοπό την επίτευξη της όσο το δυνατόν αντικειμενικότερης υπόθεσης αληθείας για το κάθε υπό εξέταση ζήτημα.

Αξίζει να θυμηθούμε την ανάλυση του Girard, ενός συγγραφέα που κατανοεί όλες τις ανθρώπινες σχέσεις μέσα από τη βία. Στην πραγματικότητα, η ανθρώπινη επιθυμία είναι μιμητική. Η κρίση που προκαλείται ως συνέπεια, μπορεί να επιλυθεί μόνο με την τελετουργική θυσία ενός θύματος, ενός αποδιοπομπαίου τράγου που επιτρέπει την εκτόνωση της βίας και την εύρυθμη συνύπαρξη των μελών μίας κοινωνίας.¹ Η ομάδα, ξεχνά ότι οφείλει τη φαινομενική συνεκτικότητά της στη θυσία των εκάστοτε θυμάτων, προσπαθώντας να συγκροτήσει μια ενιαία ταυτότητα βάσει κοινών χαρακτηριστικών, προετοιμάζοντας παράλληλα το έδαφος για τον επόμενο αποδιοπομπαίο τράγο. Δηλαδή, εκείνον που δεν συμφωνεί με τα κανονιστικά πρότυπα, είτε με τον έναν είτε με τον άλλον τρόπο και μέσα από τη συμβολική θυσία του οποίου, επιβεβαιώνεται μία εκ προοιμίου, εύθραυστη και αμφίβολη «συνεκτική» ταυτότητα.

Το τι εκλαμβάνει η κάθε κοινωνία στο άκουσμα της λέξης «αναπηρία», διαφέρει από χώρο σε χώρο και από χρόνο σε χρόνο. Επί παραδείγματι, η ψυχική αναπηρία. Ο άνθρωπος με σχιζοφρένεια, ο οποίος στις δυτικές κοινωνίες θεωρείται ένας άνθρωπος που νοσεί, επομένως, «νοσηρός», απομακρύνεται από το κοινωνικό σύνολο με εγκλεισμό, με την αιτιολογία ότι αποτελεί κίνδυνο για την κοινωνία, αλλά και κατ' επίφαση κίνδυνο για τον εαυτό του τον ίδιο. Παρ' ότι, σύμφωνα με τον Sacks, οι μεταβολές της προσωπικότητας δεν μπορούν να θεωρηθούν αρνητικές ή θετικές, αλλά αυτό που έχει σημασία είναι ο ρόλος που τελικώς παίζουν στη ζωή του ατόμου, που μπορεί να είναι δημιουργικός ή καταστροφικός, να εμποδίζει ή να ευνοεί την προσαρμογή.² Ωστόσο, σε άλλες κοινωνίες, συχνά οι άνθρωποι με σχιζοφρένεια ή επιληψία γινόντουσαν εξ ορισμού κάτοχοι

1. Girard R., (1972). *La Violence et le sacré*, Paris: Éditions Bernard Grasset.

2. Sacks O., (2007). *Ένας Ανθρωπολόγος στον Άρη*, (μετ. Ποτάγας Κ., Σπυράκου Α.) Αθήνα: Άγρα. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1995), σελ.266.

ειδικών προνομίων. Χρίζονταν μάγοι της φυλής, σαμάνοι, καθώς υπήρχε η πεποίθηση ότι κατά τη διάρκεια της σχιζοφρενικής ή επιληπτικής κρίσης, μπορούσαν να ταξιδεύουν σε άλλες διαστάσεις, να συνομιλούν με προγονικά πνεύματα, να πετούν στον ουρανό, να θεραπεύουν και να πραγματοποιούν θαύματα. Συχνά, η σαμανική «εκλογή», η αποκάλυψη, δηλαδή, σε κάποιο άτομο ότι είναι ο επίλεκτος που θα πρέπει να ακολουθήσει στο εξής έναν νέο κανόνα ζωής, αποκαλύπτεται, είτε μέσα στο όνειρο είτε με την εκδήλωση μίας ασθένειας ή ενός περίεργου ατυχήματος.³ Ο Οικονόμου καταδεικνύει ότι, *η κριτική ανθρωπολογία της υγείας, εφιστά την προσοχή στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο το καπιταλιστικό σύστημα επιδρά και επηρεάζει την υγεία τόσο σε τοπικό και εθνικό επίπεδο όσο και τις πολιτισμικές, συμπεριφορικές ακόμα και συναισθηματικές διαστάσεις της, όπως αυτές προκύπτουν από συγκεκριμένες κοινωνικές σχέσεις.*⁴ Στον δυτικό κόσμο, οι κοινωνίες ανέκαθεν είχαν την τάση να απομακρύνουν το διαφορετικό, αυτό που δεν ταιριάζει στο καθιερωμένο πρότυπο, δηλαδή, σε αυτό που είναι συνηθισμένο να αντικρίζεται. Σύμφωνα με τον Φουκώ, κάποτε ναύλωναν τα πλοία των τρελών. *Φτωχοί, αλήτες, ξεστρατισμένοι και «μυαλά αλαφροϊσκιωτα» θα ντυθούν τον παλιό ρόλο των λεπτών [...] Με μιάν ολότελα καινούργια έννοια, και σε μια κουλτούρα πολύ διαφορετική, οι ίδιες μορφές θα επιβιώσουν-και κυρίως αυτή η σημαντική μορφή ενός αυστηρού διαχωρισμού, που οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό μιας μερίδας ανθρώπων ενώ ταυτόχρονα εξασφαλίζει την πνευματική αποκατάσταση των υπολοίπων.*⁵ Για τη συμβολική φόρτιση των πλοίων αυτών, ο Φουκώ γράφει ότι, το ταξίδι, περιγράφει την οριακή κατάσταση του τρελού η οποία συμβολίζεται από την ιδιότητα που του δίνουν, να βρίσκεται κλεισμένος έξω από τις πόρτες της πόλης. Η αποδιοπομπή του τον εισάγει και τον φυλακίζει, καθώς τον κρατούν στο χώρο του περάσματος. Σε ένα μέρος εντός του εξωτερικού της κοινωνίας και εκτός του εσωτερικού της. Μια πολύ συμβολική θέση σε κάθε εποχή και σε κάθε κοινωνία, η οποία διαχρονικά καλύπτεται από ανθρώπους στους οποίους διανέμεται ο ρόλος του αποδιοπομπαίου τράγου.⁶

Το θέμα του «πλοίου των τρελών», αποτέλεσε σημαντική πηγή έμπνευσης και στην αναγεννησιακή τέχνη και αποτυπώθηκε σε έργα των Jacob van Oestvoren, Sebastian Brant, Josse Bade και Ιερώνυμου Bosch.

Ο Jaccard λέει, ότι σύμφωνα με τον Αμερικανό ψυχίατρο και ψυχαναλυτή Szasz Thomas, *η τάση (ίσως θα έπρεπε να την ονομάσουμε αντανακλαστικό) να θυσιάζεται ένας αποδιοπομπαίος τράγος*

3 . Eliade M., (1978). *Σαμανισμός*, (μετ. Μποτηροπούλου Ι.), Αθήνα: Ι. Χατζηνικολή. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1968), σελ. 61.

4 . Οικονόμου Χ., Σπυριδάκης Μ., (2012). *Υγεία και Κοινωνία: Η ανθρωπολογική και κοινωνιολογική οπτική*, από το βιβλίο *ανθρωπολογικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της υγείας*, (επιστ. επιμ. Οικονόμου Χ. & Σπυριδάκης Μ.). Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σελ. 24.

5. Φουκώ Μ., (1964). *Η Ιστορία της Τρέλας*, (μετ Αμπατζοπούλου Φ.), Αθήνα:Ηριδανός. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1961), σελ.12.

6. Φουκώ Μ., (1964). *Η Ιστορία της Τρέλας*. (μετ. Αμπατζοπούλου Φ.), Αθήνα:Ηριδανός. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1961), σελ.15-16.

για να σωθεί η ομάδα από τον κατακερματισμό και κατά συνέπεια το Εγώ από τη διάλυση, αποτελεί μέρος της βαθύτερης φύσης του ανθρώπου. Έπεται ότι όταν ο άνθρωπος θα αρνηθεί να θυσιάσει αποδιοπομπαίους τράγους και θα φανεί πρόθυμος να αναγνωρίσει και να αναλάβει τα βάρη και τις ευθύνες που αντιστοιχούν σ' αυτόν και στην ομάδα του, θα έχει κάνει ένα κεφαλαιώδες βήμα προς την κατεύθυνση της ηθικής ανάπτυξης, συγκρίσιμο ίσως με την άρνηση του να επιδίεται στον κανιβαλισμό.⁷

Μέχρι τον 17ο αιώνα, οι κοινωνικά αποκλεισμένοι που απορρίπτονταν από τις οικογένειες τους και δεν είχαν πόρους για να συντηρηθούν, βασιζόνταν σε αυτό που αποκαλείται «χριστιανική φιλανθρωπία». Άνθρωποι με σοβαρά προβλήματα στριμωχόντουσαν σε μικρά νοσοκομεία, τα οποία διέπονταν περισσότερο από χριστιανικό και όχι ιατρικό ήθος. Σε αυτά, μαζευόντουσαν οι φτωχοί, οι άρρωστοι αλλά και τα άτομα με αναπηρία.⁸

Στην αρχαιότητα, έχουμε αρκετές αναφορές στην αναπηρία. Από τον τυφλό ποιητή Όμηρο, τον τυφλό μάντη Τειρεσία, τον Οιδίποδα που οδηγείται στην αυτοτύφλωση για να τιμωρηθεί, τον τυφλό Άππιο Κλαύδιο, τον, με πολλαπλές αναπηρίες, Θερσίτη στον Τρωικό Πόλεμο, τον Ήφαιστο, έναν θεό με αναπηρία, μέχρι την, σύμφωνα με τον μύθο, τακτική των Σπαρτιατών, του κατακρημνισμού των ασθενικών παιδιών ή όσων είχαν αναπηρία, από τον Καιάδα, καθώς κρίνονταν ότι δεν θα ήταν λειτουργικά μέλη της κοινωνίας τους.⁹ Το εάν στην αρχαία Σπάρτη υπήρχε όντως αυτή η παράδοση, αμφισβητείται πλέον από το μεγαλύτερο μέρος της επιστημονικής κοινότητας. Παρ' όλα αυτά, ας θυμόμαστε αυτό που τόνιζε η Sontag, ότι «και οι μύθοι μπορούν να σκοτώσουν».¹⁰ Από την άλλη μεριά, βλέπουμε στο λόγο του Λυσία «Υπέρ Αδυνάτου», ότι στην Αθηναϊκή Δημοκρατία υπήρχε η πρόβλεψη ετήσιου χρηματικού επιδόματος σε άτομα με αναπηρία και σε φτωχούς.¹¹ Αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον στα προαναφερόμενα, είναι ότι η αναπηρία από αρχαιοτάτων χρόνων προκαλούσε αντικρουόμενα συναισθήματα, καθώς θεωρούνταν ότι ισορροπούσε στο μεταίχμιο μεταξύ δύναμης και αδυναμίας.

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στην ανάλυση του θεωρητικού υπόβαθρου της έννοιας της «αναπηρίας» και θα ακολουθήσει την πορεία των διαφορετικών μοντέλων προσέγγισης της στο χρόνο, κάνοντας στάση στην Ελλάδα του σήμερα και στα σύγχρονα κοινωνικά τεκταινόμενα. Θα

7. Jaccard R., (1986), *Η τρέλα*, (μετ. Τσοσκούνουγλου Μαρία, επιμ. Βεργέτης Δημήτρης) Αθήνα: Χατζηνικολή. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1979), σελ.12.

8. Scull A.,(1984). *Decarceration*, Cambridge: Polity Press.

9. Stiker H.-J., (1999). *A History of Disability*, (translated by Sayers W.) U.S.A.- University of Michigan. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1997), σελ. 47-64.

10. Sontag S.,(1993). *Η Νόσος ως Μεταφορά – Το aids και οι μεταφορές του*, (μετ. Λυκιαρδόπουλος Γ. & Ροζάνης Σ.), Αθήνα: Ύψιλον, (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1988).

11. Λυσίας, (2002). Οι υπερασπιστικοί του λόγου, *Υπέρ Αδυνάτου* (εισ., μετ., σχ., Ράπτης Γ.Θ.). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σελ.63.

αναφερθούν συνοπτικά όλες οι προβληματικές και θα εστιάσουμε στο ζήτημα της εργασίας και της απασχόλησης, καθώς και της προσβασιμότητας, διότι αυτοί οι παράγοντες αποτελούν τη βάση για την εύρυθμη και ανεμπόδιστη ζωή κάθε ελεύθερου ανθρώπου.

Κάθε εργασία που πραγματεύεται την αναπηρία, δεν θα μπορούσε να μην αναφερθεί στο ζήτημα των στερεοτυπικών αντιλήψεων και του κοινωνικού στιγματισμού. Το διαφορετικό, πάντοτε εκλαμβάνόταν ως ταμπού, ως κάτι που προκαλούσε φόβο, αποτροπιασμό ή ιερότητα. Οτιδήποτε θεωρείται ξένο, είτε πρόκειται για σωματική ή πνευματική αναπηρία είτε ακόμα και το ίδιο το γήρας, αφού παρεκκλίνει από τα υγιή κοινωνικά πρότυπα, απομονώνεται, εκδιώχνεται από το οπτικό πεδίο των υπολοίπων, είτε με εγκλεισμό σε ιδρύματα είτε τοποθετώντας το στις παρυφές της κοινωνίας, εκεί όπου οι άνθρωποι αποκτούν την ιδιότητα του αόρατου.

Φυσικά, θα εξετάσουμε το βασανιστικό ρητορικό ερώτημα το οποίο διαπνέει το σύνολο της παρούσας μελέτης: Η κοινωνική ένταξη, είναι δυνατόν να είναι ακόμα ένα ζήτημα υπό συζήτηση και διαπραγμάτευση;

Κεφάλαιο πρώτο

A. Θεωρητικό πλαίσιο

1.1. Αποσαφήνιση της έννοιας της «αναπηρίας» και της «κοινωνικής ένταξης»

Η αναπηρία, είναι μια έννοια αρκετά σύνθετη που επιδέχεται πολλές ερμηνείες, καθώς για να καθοριστεί λαμβάνονται υπόψη πολλές και διαφορετικές παράμετροι, οι οποίες έχουν να κάνουν με τη φύση της, το βαθμό της, την κοινωνική θέση του ατόμου με αναπηρία, το νομοθετικό πλαίσιο, τους θεσμούς ή και τις παραδόσεις ακόμα της κάθε κοινωνίας, τις κοινωνικές και παραγωγικές σχέσεις μα και τον τρόπο λειτουργίας της κάθε κοινότητας, σύμφωνα με τα πρότυπα που επικρατούν σε αυτήν. Επομένως, αντιλαμβανόμαστε, ότι για να εννοιοποιηθεί αυτός ο όρος θα πρέπει να εξεταστεί κάτω από ένα πολυδιάστατο πρίσμα. Όχι μόνον ιατρικά, άλλα κυρίως κοινωνικά και συνταγματικά, αφού από τις νομοθετικές ρυθμίσεις απορρέουν όλα τα μέτρα που έχουν ληφθεί για την επίτευξη της ισότητας και την καταπολέμηση των διακρίσεων.

Η εννοιοδότηση του όρου «αναπηρία» ποικίλει, καθώς εξαρτάται από το πρότυπο προσέγγισης που υιοθετεί η κάθε κοινωνία.

Ο ορισμός της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία του ΟΗΕ το 1975, αναφέρεται σε οποιοδήποτε άτομο δεν μπορεί να εξασφαλίσει μόνο του όλες ή ένα μέρος από τις ανάγκες μιας φυσιολογικής, ατομικής ή και κοινωνικής ζωής, λόγω κάποιας εκ γενετής ή επίκτητης σωματικής ή διανοητικής βλάβης: Υπάρχουν δύο βασικά «ανταγωνιστικά» πλαίσια αντίληψης και ανάλυσης της αναπηρίας, σχεδιασμένα από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Π.Ο.Υ.). Το αρχικό ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps) και το πιο πρόσφατο ICIDH-2 (International Classification of Impairments, Activities and Participation). Με βάση την πρώτη ταξινόμηση (ICIDH), η αναπηρία αποτελείται από τρία ξεχωριστά αλλά αλληλοσυνδεδεμένα μέρη, τα οποία ορίζονται ως εξής:

-Βλάβη (impairment): οποιαδήποτε απώλεια ή ανωμαλία ψυχολογικής, φυσιολογικής ή ανατομικής δομής ή λειτουργίας

-Αναπηρία (disability): οποιοσδήποτε περιορισμός ή έλλειψη (που προκύπτει από μια βλάβη) ικανότητας προς εκτέλεση μιας δραστηριότητας, κατά τον τρόπο ή μέσα στο φάσμα δραστηριοτήτων που θεωρείται ομαλό για ένα ανθρώπινο ον

-Μειονεξία (handicap): ένα μειονέκτημα για ένα δεδομένο άτομο που προκύπτει από μια βλάβη ή αναπηρία, που περιορίζει ή εμποδίζει την εκπλήρωση ενός ρόλου που είναι ομαλός (ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες) για το άτομο αυτό.¹²

Αναφορικά με το δεύτερο πλαίσιο αναφοράς (ICIDH-2), σχεδιάστηκε από την Π.Ο.Υ. σε μια προσπάθεια να βελτιώσει το πρώτο σύστημα, ανταποκρινόμενο σε κριτικές που είχε αρχικά δεχτεί και λαμβάνοντας υπόψη τις εμπειρίες που αποκτήθηκαν από τη χρήση του πρώτου. Στα πλαίσια αυτού, η αναπηρία αποτελεί έναν ευρύτερο όρο που καλύπτει τρεις επιμέρους διαστάσεις:

-Σωματικές δομές και λειτουργίες: η διάσταση του σώματος συνδέεται με μια βλάβη ή με μια απώλεια ή ανωμαλία της σωματικής δομής ή με μια φυσιολογική ή ψυχολογική λειτουργία

-Ατομικές Δραστηριότητες: η δραστηριότητα είναι η φύση και η έκταση της λειτουργικότητας σε ατομικό επίπεδο. Οι δραστηριότητες μπορούν να μειωθούν στη φύση τους, στη διάρκεια ή στην ποιότητά τους

-Συμμετοχή στην κοινωνία: αναφέρεται στη φύση και στην έκταση της συμμετοχής του ατόμου σε καθημερινές καταστάσεις που έχουν σχέση με δραστηριότητες και άλλους παράγοντες. Η συμμετοχή είναι δυνατό να περιοριστεί στη φύση της, στη διάρκεια και στην ποιότητά της.¹³

Στην ελληνική νομοθεσία, ένας ακόμη ορισμός της αναπηρίας, ο οποίος βρίθεται από στερεοτυπικές αντιλήψεις, συναντάται στο άρθρο 32 του Νόμου 1566/1985, ο οποίος ορίζει ως άτομα «με ειδικές ανάγκες», τα πρόσωπα τα οποία από οργανικά, ψυχικά ή κοινωνικά αίτια παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική κατάσταση ή στις επιμέρους λειτουργίες τους και σε βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται σοβαρά η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο.

Στα άτομα αυτά περιλαμβάνονται ιδίως:

α) οι τυφλοί και όσοι έχουν σοβαρές διαταραχές στην όραση

β) οι κωφοί και βαρήκοοι

γ) όσοι έχουν κινητικές διαταραχές

δ) όσοι έχουν νοητική καθυστέρηση

ε) όσοι εμφανίζουν επιμέρους δυσκολίες στη μάθηση (δυσλεξία, διαταραχή λόγου και άλλα)

ή είναι γενικότερα δυσπροσάρμοστοι

στ) όσοι πάσχουν από ψυχικές νόσους και συναισθηματικές αναστολές

12. Έκθεση για την κατάσταση των αναπήρων και την πολιτική για την αναπηρία στην Ελλάδα-Οι επιπτώσεις του μνημονίου και της λιτότητας, Κούνεβα Κ. (συντάκτες Ρουκιά Α. & Κιμπουρόπουλος Γ., Παπαοικονόμου Σ., Λουκοπούλου Κ., Κόδρου Φ.)

13 .Ορισμός της Αναπηρίας κατά την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας και το Κοινωνικό Μοντέλο: <http://www.aspergerhellas.org/info-Disability.html>

ζ) οι επιληπτικοί

η) οι χανσενικοί

θ) όσοι πάσχουν από ασθένειες που απαιτούν μακρόχρονη θεραπεία και παραμονή σε νοσηλευτικά ιδρύματα, κλινικές ή πρεβαντόρια και

ι) κάθε άτομο νηπιακής, παιδικής ή εφηβικής ηλικίας που δεν ανήκει σε μία από τις προηγούμενες περιπτώσεις και που παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία.

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, που ψηφίστηκε το 2006 με σκοπό να προστατεύσει και να διασφαλίσει την πλήρη και ίση απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών από όλα τα άτομα με αναπηρίες και να προάγει το σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειας τους, δίνει έναν ακόμη ορισμό, ο οποίος ορίζει πως, τα άτομα με αναπηρίες περιλαμβάνουν εκείνα που έχουν μακροχρόνια σωματικά, ψυχικά, διανοητικά ή αισθητήρια εμπόδια που, σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια, μπορούν να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία, σε ίση βάση με τους άλλους.

Σύμφωνα με νεότερο ορισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, όπως αυτός αναφέρεται και στο αναθεωρημένο δελτίο του τον Νοέμβριο του 2016, αναπηρία «είναι ένα σύνθετο και μεταβαλλόμενο φαινόμενο, που οφείλεται στην αλληλεπίδραση των προσωπικών χαρακτηριστικών ενός ατόμου και των χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο το άτομο αυτό ζει. Δηλαδή, προκύπτει από την αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων με μια συγκεκριμένη κατάσταση υγείας και προσωπικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες».¹⁴

Κατά την προσέγγιση αυτή, ένα άτομο που έχει κάποια εξασθένιση σωματική ή πνευματική, βιώνει την αναπηρία αναλόγως με το αν το περιβάλλον στο οποίο κινείται διαθέτει ή όχι εμπόδια. Θεωρητικά, εάν ένα περιβάλλον πληροί τις απαιτούμενες προδιαγραφές, είναι εφικτό το άτομο να μη βιώνει την αναπηρία ως μειονέκτημα, καθώς δεν περιθωριοποιείται.

Επομένως, ένας σύγχρονος ορισμός για την αναπηρία θα πρέπει να προκύπτει μόνο από τον συσχετισμό και την αλληλεπίδραση του ατόμου, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, βασιζόμενος στις ανάγκες του και στα δικαιώματά του και στα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν από την κοινωνία, ώστε αυτά να μην θίγονται καθ' οιονδήποτε τρόπο.

Υπάρχει η αντίληψη, ότι όταν αποκτήσει ένα άτομο αναπηρία κατά τη διάρκεια της ζωής του περνάει από τα πέντε στάδια του πένθους, σύμφωνα με το μοντέλο της Kübler-Ross, η οποία

14. International Classification of Functioning, *Disability and Health*, Final Draft, Full Version, World Health Organization, 2001, <https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=SWFQDXyU-rcC&oi=fnd&pg=PR5&dq=.+International+Classification+of+Functioning,+Disability+and+Health,+Final+Draft,+Full+Version>.

περιέγραψε τα στάδια από τα οποία περνάει κάθε άνθρωπος προκειμένου να διαχειριστεί και στο τέλος να αποδεχτεί τον θάνατο, την απώλεια ή κάθε τι που ο καθένας εκλαμβάνει ως απώλεια. Τα στάδια αυτά είναι τα εξής: Άρνηση, θυμός, διαπραγματεύση, κατάθλιψη και αποδοχή.¹⁵ Συμβαίνει κάποιιο άνθρωπο να μένουν στάσιμοι για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε κάποιο στάδιο εν συγκρίσει με άλλους, όπως επίσης, συμβαίνει μερικοί να εγκλωβίζονται σε κάποιο από αυτά και να μην φτάνουν ποτέ στην αποδοχή. Για παράδειγμα, ο Shakespeare αναφέρεται στη περίπτωση εγκλωβισμού στο στάδιο της άρνησης. Δηλαδή, το άτομο με αναπηρία δεν αποδέχεται την πραγματικότητα και προσπαθεί με κάθε κόστος να αποδείξει ότι δεν έχει αναπηρία.¹⁶ Η διαχείριση των φυσικών αυτών συναισθημάτων εξαρτάται από κάθε άνθρωπο που βιώνει την απώλεια, ενώ σε αυτή τη διαδικασία, μπορούν να βοηθήσουν και σύμβουλοι ψυχικής υγείας. Στην περίπτωση μας, η αναπηρία εκλαμβάνεται ως απώλεια, οπότε μέσα από τα πέντε αυτά στάδια φτάνουμε στην αποδοχή. Από εκεί και ύστερα, το εάν η «αναπηρία» θα αποτελέσει εμπόδιο για την πλήρη κοινωνική ένταξη κάποιου ανθρώπου ή όχι, είναι αποκλειστικά ευθύνη της κοινωνίας και όχι δική του.

Η κοινωνική ένταξη, είναι η ισότιμη μεταχείριση όλων των μελών μίας κοινωνίας σε όλους τους τομείς της: Στην εκπαιδευτική διαδικασία, στον εργασιακό χώρο και στην αγορά εργασίας γενικότερα, αλλά και σε κάθε παρεχόμενη δραστηριότητα της κοινωνίας προς τα μέλη της. Εν έτει 2017, έχουμε ακόμα πολύ δρόμο μπροστά μας να διανύσουμε προκειμένου να επιτευχθεί η πλήρης κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία. Καθημερινά παραδείγματα επιβεβαιώνουν τη πεποίθηση αυτή διαρκώς. Ένα από τα πιο τρανταχτά εξ αυτών, οι γονείς παιδιών χωρίς αναπηρία, οι οποίοι είναι αντίθετοι με τη συνύπαρξη των παιδιών τους, στην ίδια σχολική τάξη, με παιδιά με αναπηρία, ή οι εργοδότες που αρνούνται ή δεν ενδιαφέρονται να προσλάβουν άτομα με βλάβη. Η έλλειψη ενημέρωσης, οι κοινωνικές προκαταλήψεις και η φιλανθρωπική σκοπιά αντιμετώπισης της αναπηρίας, συναποτελούν το κύριο εμπόδιο για κοινωνική ένταξη, ακόμη και σήμερα.

Στα παρακάτω κεφάλαια, αναλύονται τα σύγχρονα θεωρητικά ρεύματα και αναδεικνύονται οι δυσκολίες, αλλά και τα βήματα πρόοδου που έχουν συντελεστεί, όλα διαπνεόμενα από αυτό το βασικό ζητούμενο: Την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην ελληνική κοινωνία, την ισότιμη συμμετοχή και την αξιοπρεπή διαβίωση.

Το, διαχρονικά, φλέγον ζήτημα της κοινωνικής ένταξης επηρεάζεται άμεσα από τα διαφορετικά πρότυπα προσέγγισης της αναπηρίας, με τα οποία θα ασχοληθούμε διεξοδικά παρακάτω.

15. Kubler-Ross E., (1973). *On Death and Dying*, London: Routledge .

16. Shakespeare T., (1996). *Disability, identity and difference* in Barnes C. & Mercer G. *Exploring the Divide*. Leeds: The Disability Press, σελ. 50.

B. Μοντέλα προσέγγισης της αναπηρίας

1.2 Το ιατρικό μοντέλο

Σύμφωνα με τον Oliver, τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει πολλές συζητήσεις για τα διαφορετικά μοντέλα προσέγγισης της αναπηρίας και τι συνάγεται από το καθένα από αυτά σε επίπεδο πολιτικής και υπηρεσιών, καθώς και για την επάρκειά τους στην απόδοση των πραγματικών βιωμάτων των ανθρώπων με βλάβη. Έχουμε την εμφάνιση ατομικών και κοινωνικών μοντέλων, όπως το ατομικό, το ιατρικό, το φιλανθρωπικό, το μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας, το πολυδιάστατο και άλλα. Ο Oliver, ο επιστήμονας που εφηύρε τον όρο «κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας» και εξακολουθεί να είναι ένας από τους κύριους θεμελιωτές του, θεωρεί, ότι η άφιξη όλων αυτών των διαφορετικών μοντέλων προκαλεί μεγάλη σύγχυση χωρίς να εξυπηρετεί σε κάτι ουσιαστικό. Έτσι, προτιμάει να κατανοεί την αναπηρία βασιζόμενος σε δύο βασικά μοντέλα, στο ατομικό, ιατροκεντρικό μοντέλο και το κοινωνικό.¹⁷

Εμείς θα αναφερθούμε στα κυριότερα μοντέλα προσέγγισης, μα ο βασικός διαχωρισμός, σύμφωνα και με τον Oliver, θα γίνει ανάμεσα σε δύο. Και καθώς το ατομικό μοντέλο προσέγγισης, το οποίο παρουσιάζει την αναπηρία σαν προσωπική τραγωδία, θεωρείται απόρροια του ιατρικού, θα εστιάσουμε στο ιατρικό και στο κοινωνικό.

Αρχικά, θα εξετάσουμε το ιατρικό πρότυπο το οποίο κυριαρχούσε στην Ελλάδα μέχρι και τη δεκαετία του 1980. Σύμφωνα με αυτό, η αναπηρία ορίζεται ως απόκλιση, ως μια σωματική, αισθητηριακή ή ψυχολογική δυσλειτουργία που οφείλεται σε ατύχημα, ασθένεια ή άλλους παράγοντες. Το πρόβλημα εστιάζεται στο άτομο που έχει βλάβη, δηλαδή, σε εκείνον που αποκλίνει από αυτό που θεωρείται φυσιολογικό. Η αναπηρία αποτελεί μεμονωμένο πρόβλημα, μια προσωπική ατυχία του ατόμου που τη φέρει. Σύμφωνα με τον Οικονόμου, στο μοντέλο αυτό, *η κατάταξη των ατόμων γίνεται μόνο με βάση την κατάσταση της υγείας τους και χωρίς καμία αναφορά σε άλλα χαρακτηριστικά τους. Αγνοεί τη σημαντική επίδραση που ασκεί το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον στις ανισότητες στην υγεία.*¹⁸ Επίσης, ο ίδιος μας λέει ότι, *στο βιοϊατρικό παράδειγμα, η υγεία προσδιορίζεται αρνητικά, ως η απουσία νόσου ή αναπηρίας.*¹⁹

Στο ιατρικό μοντέλο προσέγγισης, το άτομο με βλάβη είναι κοινωνικά αποκλεισμένο, όχι εξαιτίας της κοινωνίας, αλλά επειδή το ίδιο δεν μπορεί να συμμετάσχει σε κοινωνικές δραστηριότητες. Το πρόβλημα εδράζεται στα ίδια τα άτομα και όχι στην κοινωνία. Ο έλεγχος δεν

17. Oliver M., (2009). *Understanding Disability, From Theory to Practice*, London: Palgrave MacMillan, σελ.43.

18 . Οικονόμου X., (2006). *Ανισότητες στην υγεία, φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός. Θεωρητικές προσεγγίσεις και στρατηγικές επιλογές*, από το βιβλίο *Οι εκτός των τειχών, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, (επιμ. Οικονόμου X. & Φερόνας Α.), Αθήνα: Διόνικος, σελ. 317.

19 . Οικονόμου X.,(2005). *Κοινωνιολογία της Υγείας*, Τόμος Α',βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, Αθήνα: Διόνικος, σελ. 33.

υπάρχει στο άτομο, αλλά στους γιατρούς και σε όσους μεριμνούν για τη φροντίδα του. Στο μοντέλο αυτό, προωθείται ο ιδρυματισμός και η κοινωνική απομόνωση των ατόμων με βλάβη, όπως μας μεταφέρει την άνευ προηγουμένου κατάσταση που αντίκρισε σε ένα φιλανθρωπικό νοσοκομείο, ο νευρολόγος και συγγραφέας Sacks: «Ανθρώπους με διαφορετικά προβλήματα ο καθένας, στοιβαγμένους μαζί, πλήρως ιδρυματισμένους και αποκλεισμένους από τον κόσμο για δεκαετίες».²⁰

Η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, το 1980 είχε αναπτύξει μια διεθνή ταξινόμηση των ανικανοτήτων και των αναπηριών η οποία κάνει τις εξής διακρίσεις: Εξασθένιση είναι οποιαδήποτε απώλεια ή ανωμαλία της ψυχολογικής, φυσιολογικής ή ανατομικής δομής ή λειτουργίας, ενώ αναπηρία είναι οποιοσδήποτε περιορισμός ή έλλειψη (ως αποτέλεσμα μιας εξασθένισης) δυνατότητας να εκτελεσθεί μια δραστηριότητα με τον τρόπο ή τα μέσα που θεωρούνται κανονικά για έναν άνθρωπο.²¹

Εν ολίγοις, το ιατρικό μοντέλο επικεντρώνεται σε αυτό που δεν μπορεί να κάνει ένας άνθρωπος εξαιτίας της εξασθένισης του (σωματικής ή ψυχολογικής), η οποία μεταφράζεται σε αναπηρία. Δηλαδή, σε ανικανότητα και ανεπάρκεια στην καθημερινή του ζωή.

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, δικαιολογείται η ύπαρξη πάσης μορφής εμποδίων στην καθημερινότητα των ατόμων με αναπηρία, καθώς δεν θεωρούνται λειτουργικά και άρα, όλες οι δυσκολίες είναι φυσικό επακόλουθο της αναπηρίας τους. Η εξάρτηση από τους γιατρούς, οι οποίοι τους φροντίζουν και προσπαθούν να τους θεραπεύσουν ή να βελτιώσουν όσο γίνεται την κατάσταση της υγείας τους, είναι απόλυτη. Απόλυτη επίσης, είναι και η εξουσία του γιατρού πάνω στο άτομο με αναπηρία: Σε περίπτωση που δεν είναι εφικτή η αποκατάστασή του, η «επισκευή» του, το άτομο συμβιβάζεται με την προαποφασισμένη πραγματικότητα που έχει προβλεφθεί για εκείνο: Τη σταδιακή κοινωνική απομόνωση που πηγάζει από την παραδοχή της μη κοινωνικής λειτουργικότητάς του. Το αμέσως επόμενο στάδιο είναι η γκρίζα ζώνη του περιθωρίου.

Η φιλανθρωπία και τα προνοιακά επιδόματα, φαίνονται να είναι η μοναδική λύση επιβίωσης, ενώ βασικές πτυχές της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου, όπως το δικαίωμα στην εργασία και στην ισότιμη μεταχείριση, αρχίζουν να ξεθωριάζουν και να φαντάζουν πολύ μακρινά, αφού ένα πρόβλημα υγείας καθιστά το άτομο μη φυσιολογικό, άρα, ανίκανο να ζήσει μια φυσιολογική ζωή.

Όσο κι αν παίζουμε με τη λέξη «φυσιολογικός» εδώ, επιδιώκοντας να την αποδώσουμε με ειρωνική χροιά, δεν μπορούμε να μην αναγνωρίσουμε το τεράστιο κακό που έχει προκαλέσει αυτή η προσέγγιση στο αναπηρικό ζήτημα, καθώς, κατά πολλούς τρόπους, δικαιολογεί τις συμπεριφορές διάκρισης και ρατσισμού που βιώνουν τα άτομα με βλάβη στην καθημερινότητά τους.

20. Sacks O., (1996). *Ξυπνήματα*, (μετ. Ποτάγας Κ.). Αθήνα: Καστανιώτη. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1973),σελ.70-71.

21. ETTAD, Lifelong Learning Programme, European Commission.,(2007). *Κατανόηση της Αναπηρίας, Ένας πρακτικός οδηγός*, σελ. 4.

Δεδομένου ότι αντιμετωπίζονται ως ασθενείς, χρειάζονται την κατάλληλη «φροντίδα». Κατ' επέκταση, μια ακόμα φροντίδα της κοινωνίας προς αυτούς, είναι η απαλλαγή από την εργασία, αφού θα μπορούν να ζουν χωρίς να εργάζονται χάρη στα κρατικά επιδόματα και στο φιλανθρωπικό έργο σωματείων και ιδιωτών. Δεν φαινόταν να απασχολεί κανέναν, για πολλά χρόνια, εκτός από τους ίδιους τους ανθρώπους με αναπηρία, το γεγονός, ότι εκ προοιμίου τους καθιστούσαν κοινωνικά αδρανείς και καταδικασμένους σε απλούς αποδέκτες βοήθειας. Όπως δεν απασχολούσε ως κοινωνικό ζήτημα για πολλά χρόνια και ότι άνθρωποι οι οποίοι θα μπορούσαν να ζουν 100% φυσιολογικά, αναγκάζονταν να υποχωρούν και να συμβιβάζονται με τον ρόλο του παθητικού υποκειμένου, του δακτυλοδεικτούμενου επαίτη, του παρία που κυκλοφορεί ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας υγείων και «φυσιολογικών» ανθρώπων.

Το ακανθώδες ζήτημα του διαχωρισμού της «αναπηρίας» από την «αρρώστια», δεν έχει ακόμα ξεθωριάσει. Όμως σε καμία περίπτωση, δεν είναι το ίδιο πράγμα, τονίζει ο Oliver. Η αρρώστια προκαλείται από κάποια ασθένεια και στις περισσότερες περιπτώσεις είναι μερικώς ή εντελώς ιάσιμη. Η αναπηρία προκαλείται από την κοινωνική οργάνωση και ο μόνος τρόπος να θεραπευτεί είναι με την αλλαγή του τρόπου κοινωνικής οργάνωσης.²²

Στις χώρες που εφαρμόζεται το ιατρικό μοντέλο, η συντριπτική πλειονότητα των ανθρώπων με αναπηρία δεν εργάζεται, οδηγώντας μια τεράστια πληθυσμιακή ομάδα στον ιδρυματισμό και την περιθωριοποίηση, πετώντας ανθρώπους στην αλεστική μηχανή του κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτή η αντιμετώπιση σαφώς και αποθάρρυνε κάθε καινοτομία, κάθε προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών ζωής τους, καθώς οι εργοδότες, αλλά και η κοινωνία γενικότερα, ζούσε μέσα σε μια δίνη στερεοτυπικών αντιλήψεων, αναπαράγοντας τες μηχανικά, μην έχοντας καμία αξίωση από τα άτομα αυτά. Ο Οικονόμου αναφέρει ότι, ο Freidson, αμφισβητεί την αντικειμενικότητα του ιατρικού μοντέλου και έδειξε ότι η ιατρική γνώση και πρακτική βασίζεται όχι στη βιολογική, αλλά στην κοινωνική πραγματικότητα. Η αρρώστια συνιστά μια κοινωνική κατάσταση.²³ Χαρακτηριστικό είναι, ότι στον ίδιο τον ιατρικό χώρο, τη δεκαετία του 1970 εμφανίστηκε το κίνημα της αντιψυχιατρικής, που απέρριψε τις μέχρι τότε εφαρμοζόμενες μεθόδους που στηρίζονταν στον καταναγκασμό και τον ιδρυματισμό απομονώνοντας κοινωνικά τα άτομα με ψυχιατρικά προβλήματα και υποστήριξε την υιοθέτηση εθελούσιων ψυχολογικών προσεγγίσεων.²⁴

22. Oliver M., (2009). *Understanding Disability, From Theory to Practice*. London: Palgrave MacMillan, σελ.44.

23 . Freidson E., (1970). *Profession of medicine: A study of the sociology of applied knowledge*, Chicago: University of Chicago Press, από το βιβλίο του: Οικονόμου X.,(2005). *Κοινωνιολογία της Υγείας*, Τόμος Α',βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, Αθήνα: Διόνικος, σελ. 47.

24. Οικονόμου X.,(2005). *Κοινωνιολογία της Υγείας*, Τόμος Α',βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, Αθήνα: Διόνικος, σελ.35.

Οι άνθρωποι με αναπηρία απορρίπτουν το ιατρικό μοντέλο, υποστηρίζοντας ότι τους έχει οδηγήσει σε χαμηλή αυτοεκτίμηση και εξαιρετικά χαμηλή ποιότητα ζωής.²⁵ Χρησιμοποιώντας την ανεπάρκεια ως επιχείρημα, έχει συμβάλλει στην κακή ποιότητα εκπαίδευσης, στα πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας και στον κοινωνικό αποκλεισμό. Τους χαρακτηρίζει εξαρτώμενους από τη φροντίδα άλλων, αδύναμους και άτυχους, αφού εξαιτίας του δικού τους προβλήματος ιδρύματοποιούνται και παρατηρούν από απόσταση τα τεκταινόμενα στην κοινωνία στην οποία ζουν. Αυτό το μοντέλο, κάνει πολύ διακριτά τα όρια ενός κόσμου χωρισμένου σε δύο μέρη, στους «κανονικούς» και τους «διαφορετικούς».

Σύμφωνα με την French, οι άνθρωποι με αναπηρία έρχονται συχνά αντιμέτωποι με μη υλοποιήσιμες προσδοκίες εξαιτίας των ελλειπών κοινωνικών δομών και των διακρίσεων, οι οποίες μεταφράζονται στο να αισθάνονται ανεξάρτητοι, «κανονικοί», στο να καταφέρουν να προσαρμοστούν και να αποδεχτούν την κατάστασή τους. Είναι αυτές οι προσδοκίες που μπορούν να προκαλέσουν μεγαλύτερη αναστάτωση και δυστυχία παρά η ίδια η βλάβη.²⁶

1.3. Το φιλανθρωπικό μοντέλο -ως απόρροια του ιατρικού

*«Ο δρόμος προς την κόλαση συχνά είναι στρωμένος με τις καλύτερες προθέσεις».*²⁷

Η φιλανθρωπία, ως όρος, σημαίνει «η αγάπη προς τον άνθρωπο», όμως και μόνο η ύπαρξη της συγκεκριμένης λέξης, αποτελεί ένα σχήμα αρκετά οξύμωρο. Ο άνθρωπος είναι το μοναδικό είδος του ζωικού βασιλείου, που νιώθει ότι πρέπει να «διαφημίσει» την αγάπη για τους ομοειδείς του. Δεν υπάρχει νόημα στη φράση «ένας άνθρωπος αγαπάει τον άνθρωπο», διότι είναι κάτι που θεωρείται αυτονόητο, όσο και οι σχέσεις που αναπτύσσουν άλλα θηλαστικά μέσα στο πλαίσιο μίας αγέλης. Ένας άνθρωπος, μπορεί και πρέπει να διέπεται από αισθήματα αλληλεγγύης για τους ομοειδείς του. Από την άλλη, υπάρχει νόημα στη λέξη «φιλόζωος», ως δήλωση, αφού δεν συνάγεται από την ανθρώπινη ιδιότητα ότι όλοι οι άνθρωποι αγαπάνε τα ζώα.

Η φιλανθρωπία λοιπόν, που με την ευρύτερη έννοια, είναι πρωτοβουλία ιδιωτών ή ιδρυμάτων για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης δεινοπαθούντων, δεν μπορεί να είναι η αγάπη προς τον συνάνθρωπο, καθώς, εξ ορισμού, ενέχει στα θεμέλια της την παραδοχή μιας κοινωνικής ανισότητας.

25. ETTAD, Lifelong Learning Programme, European Commission, (2007). *Κατανόηση της Αναπηρίας, Ένας πρακτικός οδηγός*, σελ. 5.

26. French S., *The Disabled Role*, in S. French (ed.), (1994). *On Equal Terms: Working with Disabled People*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

27. Παροιμία η οποία πιθανολογείται ότι αποδίδεται στον Saint Bernard of Clairvaux με τη φράση *L'enfer est plein de bonnes volontés ou désirs* (hell is full of good wishes or desires) ή ότι έχει εμπνευστεί από την Αινειάδα του Βιργιλίου με τη φράση *facilis descensus Averno* (the descent to hell is easy).

Ως λέξη, συναντάται για πρώτη φορά στο έργο του Αισχύλου, Προμηθέας Δεσμώτης.²⁸ Ο πρώτος φιλόanthρωπος ήταν ο Προμηθέας,²⁹ που παροτρυνόμενος από αισθήματα αγάπης έδωσε στους ανθρώπους το δώρο της φωτιάς, ανατρέποντας με αυτόν τον τρόπο τις δομές εξουσίας, προσφέροντας αυτό που «η ανώτερη τάξη», οι θεοί στην περίπτωση αυτή, στερούσαν από αυτούς. Μια ευεργεσία πολύτιμη, η οποία δεν είχε σχέση με ελεημοσύνη, αλλά με την δωρεά ενός εργαλείου που θα βοηθούσε, το μέχρι τότε αδύναμο και αδύναμο ανθρώπινο είδος, να βελτιώσει τη ζωή του και να θωρακιστεί απέναντι σε κινδύνους.

Όμως, ο Προμηθέας δεν ήταν άνθρωπος αλλά Τιτάνας, επομένως μπορούσε να είναι φιλόanthρωπος, πληρώνοντας τελικά το τίμημα για την αγάπη του προς τους ανθρώπους με φρικτή τιμωρία από τους θεούς. Σύμφωνα με τον Παπαρίζο, «η αγνότητα του Προμηθέα, ενώ είναι δομικό στοιχείο της έμπνευσης, αποδείχτηκε στο τέλος αφέλεια. Ο Προμηθέας δεν φαίνεται να συνέλαβε και να κατανόησε τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της δημιουργικής του πράξης».³⁰ Χαρακτηριστικό είναι, ότι οι πιστοί υπηρέτες του Δία που βοηθούν τον Ήφαιστο να δέσει τον Προμηθέα στα βράχια του Καυκάσου, είναι το Κράτος και η Βία.

Θεωρητικά, το φιλόanthρωπικό μοντέλο, αποτελεί ένα ξεχωριστό πρότυπο προσέγγισης της αναπηρίας, μα θα προτιμήσουμε να το εξετάσουμε ως απόρροια του ιατρικού μοντέλου και πάντα παράλληλα με αυτό. Εδώ, η κοινωνία θεωρεί πως οφείλει να δημιουργήσει μια προστατευτική ομπρέλα, κάτω από την οποία θα τοποθετήσει τα άτομα με αναπηρία που αντιμετωπίζονται ως πλήρως εξαρτώμενα και μη λειτουργικά. Συχνά, χρησιμοποιείται η επίκληση στο συναίσθημα του ευρύτερου κοινού, ώστε να συγκεντρώνονται χρηματικά ποσά μέσω εράνων που λαμβάνουν χώρα υπό την αιγίδα της Εκκλησίας, διαφόρων φιλόanthρωπικών σωματείων αλλά και ιδιωτών που ασχολούνται με φιλόanthρωπική δράση.

Δεν αποτελεί σπάνιο φαινόμενο, τα άτομα με αναπηρία να γίνονται θύματα εκμετάλλευσης επιτήδειων οι οποίοι μαζεύουν χρήματα για να εξυπηρετήσουν δικές τους ανάγκες, χωρίς ποτέ το τελικό ποσό να δίδεται στον αρχικό στόχο. Είναι γεγονός, ότι στην Ελλάδα υπάρχουν πολλοί άνθρωποι οι οποίοι εκμεταλλεύονται την ευαισθησία συμπολιτών μας, αλλά και τους ίδιους τους ανθρώπους με βλάβη. Είναι αρκετά σύνηθες να συναντήσεις στο δρόμο κάποιο άτομο με βλάβη το οποίο να επαιτεί. Συχνά, οι επαιτές με αναπηρία ανήκουν σε παράνομα κυκλώματα, θέλοντας και μη, τα οποία τους ελέγχουν και τους αποσπών τα χρήματα που καταφέρνουν να συγκεντρώσουν στο

28. Αισχύλος (2010). *Οι Τραγωδίες του Αισχύλου, Προμηθέας Δεσμώτης*, (μετ. Γρυπάρη Ι.), Αθήνα: Εστία.

29 The Myth of the Man-loving Prometheus: Reflections on Philanthropy <http://www.conversationsonphilanthropy.org/journal-contribution/the-myth-of-the-man-loving-prometheus/>

30 . Παπαρίζος Α., (2011). *Θεός, Εξουσία και Θρησκευτική Συνείδηση, Τα γενικά, μετατρεπτικά και ερωτικά ενδιάμεσα και η κοινωνία του ανθρώπου*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ.161.

τέλος κάθε ημέρας.³¹ Ακόμη πιο τρομακτικό δε, ότι εκτός από τα κυκλώματα της πόλης, επίσημα σωματεία και φιλανθρωπικές οργανώσεις ακολουθούν παρόμοια τακτική. Ειδική μνεία ας γίνει και στο φαινόμενο των απάνθρωπων φιλάνθρωπων, εκείνων δηλαδή που χρησιμοποιούν τη φιλανθρωπία ως εργαλείο για κοινωνική ανάδειξη και προβολή.

Το φιλανθρωπικό μοντέλο, θα τολμήσουμε να πούμε, ότι έχει επηρεάσει αρνητικά σε ανυπολόγιστο βαθμό την αντιμετώπιση της κοινωνίας στα ζητήματα κοινωνικής ένταξης, καθώς υψώνει αόρατα κάγκελα χαράζοντας διαχωριστικές γραμμές μεταξύ φυσιολογικών/ υγείων και ανάπηρων/ ασθενών, προάγοντας και αναδεικνύοντας, με κάθε δυνατό μέσο, το αίσθημα του οίκτου. Τα άτομα με αναπηρία θεωρούνται ανήμπορα, ότι ζουν ένα προσωπικό δράμα και είναι στο χέρι των φιλάνθρωπων να τα βοηθήσουν, ώστε να απαλύνουν την οδύνη τους. Χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία του Hunt, η οποία εκφράζει τη γνώμη πολλών: *Είμαστε κουρασμένοι με το να γινόμαστε στατιστικές, περιπτώσεις, υπέροχα παραδείγματα ενθάρρυνσης για τον κόσμο (ή) αξιολύπητα όντα που προσπαθούν να μαζέψουν χρήματα μέσω της φιλανθρωπίας,*³² ή κατά τον Ferguson, *δεν θέλουμε συμπόνοια, θέλουμε κατανόηση. Δεν θέλουμε ανοχή, θέλουμε αποδοχή. Δεν θέλουμε φιλανθρωπία, θέλουμε ευκαιρίες. Δεν θέλουμε κανενός είδους εξάρτηση, επιθυμούμε την ανεξαρτησία.*³³

Επί της ουσίας, ακόμα και μία, ενδεχομένως, γνήσια προσπάθεια η οποία συντελείται προς αυτήν την κατεύθυνση, μπορεί να παρομοιωθεί μόνο με ψίχουλα που θα πρέπει να θρέψουν συνανθρώπους μας και μάλιστα με πολύ ακριβό αντίτιμο. Την προσαρμογή τους, δηλαδή, σε μια κοινωνική πραγματικότητα που τους τοποθετεί μονίμως στο περιθώριο, βιώνοντας τη λύπηση της κοινωνίας και τον θρίαμβο της φιλανθρωπικής χείρας, καθοδηγούμενης από ιδιοτελή κίνητρα που μεταφράζονται στην εκπλήρωση κάποιου άγραφου καθήκοντος του ανθρώπινου είδους και σε έναν προσωπικό εφησυχασμό συνειδήσεως του πομπού απέναντι στον δέκτη. Κανείς δεν θα αρνηθεί ότι, προσφέροντας βοήθεια σε έναν επαίτη που θα βρεθεί στον δρόμο του, θα αισθανθεί μέσα του ένα αίσθημα πληρότητας, ότι κάτι έκανε καλά. Υποσυνείδητα, περιμένει ανταπόδοση και καλή τύχη από τη γενναϊόδωρη πράξη, με βάση τη λογική της δράσης-αντίδρασης. Είναι ελάχιστοι εκείνοι που θα σκεφτούν ότι, δεν κάνουν τίποτε άλλο από μια τρύπα στο νερό, ότι βοηθάνε κάποιον συνάνθρωπό τους, αλλά η πράξη αυτή έχει πολύ σύντομη ημερομηνία λήξεως, ξεθωριάζει πολύ πιο γρήγορα από όσο θα μπορούσαν να υποψιαστούν και ο άνθρωπος αυτός συνεχίζει να βιώνει την ίδια αγωνία παραμένοντας «έξω από τις πόρτες της πόλης».

31 Κυριακόπουλος Κ., (2017), *Η μαφία των ζητιάνων και το εμπόριο της επαιτείας*, <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5438176/h-mafia-twn-zhtianwn-kai-to-emporio-ths-epaiteias/>.(NEA, Ηλεκτρονική έκδοση: 09/04/2017)

32. Hunt P., (1966). *A critical condition*, in Hunt. P., (ed) *Stigma: The Experience of Disability*, London: Geoffrey Chapman.

33. Ferguson R.J., (2007). *The Blind Need Not Apply. A History of Overcoming Prejudice in the Orientation and Mobility Profession*, Louisiana Center for the Blind: Information Age Publishing, σελ. 59.

Αρκετά συχνά, οι ίδιοι οι άνθρωποι με αναπηρία συμβιβάζονται με αυτήν την πραγματικότητα μαθαίνοντας να ζουν με την πεποίθηση, ότι η φιλανθρωπία είναι το μοναδικό μέσο εξασφάλισης οικονομικών πόρων για την επιβίωσή τους, συναινώντας σιωπηλά στην ιδέα ότι η διαφορετικότητα, τους καθιστά ανεπαρκείς και ότι αυτό είναι κάτι που δεν αλλάζει.

Ο Reeve μάλιστα, αντιπαραβάλλει τα άτομα με αναπηρία με τον *homo sacer*,³⁴ τον «ιερό άνθρωπο». Στην επιστήμη της ανθρωπολογίας, το «ιερό» μπορεί να έχει την έννοια του ταμπού, του απαγορευμένου, βάση του μαγικού ή δεισιδαιμονικού στοιχείου. Ιερό λοιπόν, μπορεί να είναι το άξιο σεβασμού και το καταραμένο, το βέβηλο, το μισρό μα και το καθαγιασμένο.

Homo sacer, είναι εκείνος ο άνθρωπος που ενώ ο λαός τον έκρινε ένοχο εγκλήματος, δεν είναι θεμιτό να θυσιαστεί, αλλά όποιος του αφαιρέσει τη ζωή δεν πρόκειται να καταδικαστεί. Πρόκειται για μία αινιγματική φιγούρα του ρωμαϊκού ποινικού δικαίου που εμπεριέχει την ύψιστη αντίφαση. Ενώ θεωρείται ιερός (*sacer*), άρα αφιερωμένος στους θεούς, δεν γίνεται να θυσιαστεί με τελετουργικό τρόπο, όμως παράλληλα είναι έρμαιο για οποιονδήποτε άνθρωπο θελήσει να τον σκοτώσει και μάλιστα χωρίς να τιμωρηθεί για ιεροσυλία. Όπως αναφέρει ο Agamben στο ομώνυμο βιβλίο του: «Τι είναι λοιπόν η ζωή του *homo sacer*, αν τοποθετείται στο σημείο τομής μεταξύ φονευσιμότητας και αθυτότητας – δηλαδή, εκεί όπου τέμνονται η δυνατότητα θανάτωσής του και η απαγόρευση της θυσίας του - το οποίο κείται πέραν τόσο του ανθρώπινου δικαίου όσο και του θεϊκού».³⁵

Σε ό,τι αφορά την εξουσία της ζωής και του θανάτου, ο Παπαρίζος υποστηρίζει, ότι «*κάνω κάποιον πλήρως δικό μου, τον ιδιοποιούμαι και τον ελέγχω, ασκώ, δηλαδή, επάνω του την τελική εξουσία, όταν μου επιτρέπεται να τον φονεύσω ατιμωρητί.*»³⁶ Άρα, ο φόνος, πέρα από την προφανή του ερμηνεία, δηλαδή την αφαίρεση της ζωής, μπορεί να είναι ηθικός: Η εκμηδένιση του ανθρώπου, η καταπίεση και η άσκηση βίας μέσω της επιβολής εξουσίας, είναι κι αυτό ένα είδος φόνου. Ένοχοι εγκλήματος κρίνονται όσοι εμφανίζουν οποιαδήποτε μορφής διαφορετικότητα που αποκλίνει από τα κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα. Με αυτή την έννοια, θα συμφωνήσουμε με την αντιπαραβολή του Reeve. Τα άτομα με αναπηρία είναι και αυτά σύγχρονοι *homines sacri*, άνθρωποι ταμπού, ιεροί και βέβηλοι μαζί, οι οποίοι εξοντώνονται ηθικά από τις προκαταλήψεις, τη φιλανθρωπία και τα εμπόδια κάθε είδους της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

Ορισμένοι, ενδεχομένως να διαφωνήσουν και να βρουν ακραία μια τόσο σφοδρή κριτική στο φιλανθρωπικό μοντέλο, το οποίο ακόμα και σήμερα θεωρείται εξαιρετικά οικείο και προσφιλές. Μια

34. Reeve D., (2007). *Homo Sacer and zones of exception: metaphors for the contemporary experience of disability*, Paper presented at the Nordic Network of Disability Research Conference, Stockholm, April, In Goodley D., (2011). *Disability Studies, An Interdisciplinary Introduction*. London: Sage Publications Ltd.

35. Agamben G., (2016). *Homo Sacer, Κυρίαρχη Εξουσία και Γυμνή Ζωή*, Εκδόσεις Εξάρχεια, σ.121.

36. Παπαρίζος Α., (2014). *Η Κοινωνία των Αμαρτωλών*, Η πολιτική ως διαχείριση του φόνου της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 220.

ιδιαίτερα ικανοποιητική εξήγηση, μπορεί εύκολα να δοθεί, εάν ληφθούν υπόψη τα βιώματα και οι γνώμες των ίδιων των πρωταγωνιστών του συγκεκριμένου μοντέλου, εκείνων που γίνονται δέκτες της φιλανθρωπίας. Μάλιστα, τις περισσότερες φορές, χωρίς καν οι ίδιοι να το επιθυμούν. Αυτό συμβαίνει, διότι η προσέγγιση αυτή, έχει εμποτίσει τις συνειδήσεις συλλογικά με τέτοιο δόλιο τρόπο, ώστε να προκαλεί ανακλαστικές, ενστικτώδεις αντιδράσεις. Η πλειοψηφία των «κανονικών» ανθρώπων, όταν έρχονται αντιμέτωποι με το διαφορετικό, αντιδρούν με επιφύλαξη, αμηχανία, λύπη ή ακόμη και φόβο. Είναι εντυπωσιακό το πως η φιλανθρωπία, ενώ έρχεται με το χρυσό της σκήπτρο υποσχόμενη βοήθεια και ανακούφιση, είναι εκείνη η ίδια που έχει τοποθετήσει σε κατώτερη θέση αυτόν που φαινομενικά βοηθάει αφού ξεκινάει από τη βάση μιας ταξικής διάκρισης. Ο φιλάνθρωπος δεν αισθάνεται ότι βρίσκεται σε σχέση ισότητας με τον διπλό του, μα θεωρεί ότι ανήκει σε μια «ανώτερη, προνομιούχα βαθμίδα ανθρώπου». Διαχρονικά, μεγάλη συμβολή σε αυτή την πεοίθηση είχε και εξακολουθεί να διατηρεί, η Εκκλησία και ο Κλήρος, μα το «αγάπα τον πλησίον σου ως σεαυτόν», που στην ουσία είναι ο ορισμός της αλληλεγγύης, απέχει ουσιωδώς από τα τόσο συνηθισμένα φαινόμενα του εράνου και της επαιτείας. Σύμφωνα με τον Hevey, έναν επαγγελματία φωτογράφο με βλάβη, η φιλανθρωπία, επικυρώνει την ύψιστη απόδειξη απομόνωσης των ανθρώπων με αναπηρία. Αντιμετωπίζοντας τη βλάβη ως πρόβλημα και άρα, εμμέσως, κατηγορώντας εκείνον που την έχει, στην ουσία, με το προσωπείο του αλτρουισμού είναι εκείνη η ίδια που δημιουργεί, μα και αναπαράγει, το πρόβλημα,³⁷ η ίδια που καθιστά ένα άτομο «κοινωνικά ανάπηρο».

Βέβαια, όπως είναι μεγάλος ο αριθμός των ατόμων με αναπηρία που έχουν, κατά κάποιον τρόπο, βολευτεί ή συμβιβαστεί σε τέτοιου είδους αντιλήψεις επειδή νομίζουν πως δεν έχουν άλλη επιλογή, ευτυχώς, ένας ακόμη μεγαλύτερος αριθμός, αποφασίζει καθημερινά, είτε ατομικά είτε συλλογικά με τη δημιουργία κινημάτων και κινήσεων χειραφέτησης, να πάρει την κατάσταση στα χέρια του, διεκδικώντας αυτονόητα δικαιώματα μέσα από κινητοποιήσεις και αγώνες, όπως θα δούμε παρακάτω.

1.4 Το κοινωνικό μοντέλο – προσπάθεια εγκαθίδρυσης μιας νέας οπτικής

Ως αποτέλεσμα της κινητοποίησης και της αφύπνισης των ανθρώπων με αναπηρία, ακολούθησαν οι έκρυθμες, σε κοινωνικό επίπεδο, δεκαετίες του 1960 και 1970. Μία περίοδος αρκετά κρίσιμη, που σηματοδότησε ριζικές κοινωνικές αλλαγές σε πολλαπλά επίπεδα ξεκινώντας από τον υπόλοιπο Ευρωπαϊκό χώρο, ενώ αργότερα επεκτάθηκε και στην Ελλάδα.

Άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους ομάδες ατόμων με αναπηρία που εξαντλημένοι από το ιατρικό και το φιλανθρωπικό πρότυπο, αποφάσισαν να συσπειρωθούν, ώστε να διεκδικήσουν τα

37. Hevey D., (1992). *The Creatures Time Forgot: Photography and Disability Imagery*, London: Routledge, σελ. 51.

δικαιώματά τους, που δεν θα έπρεπε σε τίποτα να διαφέρουν από εκείνα των υπολοίπων. Χάρη στο αναπηρικό κίνημα και στους σκληρούς αγώνες που ακολούθησαν, μπήκαν τα θεμέλια για την σταδιακή ανοικοδόμηση αυτού που αποκαλούμε κοινωνικό μοντέλο, για την εδραίωση του οποίου συνεχίζουν να μάχονται μέχρι και σήμερα.

Βάσει του προτύπου αυτού, ασκείται κριτική στον τρόπο με τον οποίο παρεμποδίζονταν μέχρι τότε στην ίση μεταχείριση στην ελληνική κοινωνία. Οι Swain, French & Cameron, αναφέρουν ότι, τα άτομα με βλάβη προκάλεσαν τις υπάρχουσες παγιωμένες αντιλήψεις, πρότειναν εναλλακτικούς ορισμούς και επανενοιοδότηση των μέχρι τότε αποκρυσταλλωμένων εννοιών.³⁸ Ο Οικονόμου, θεωρεί ότι, «η αλλαγή του επιστημονικού παραδείγματος συνεπάγεται και αλλαγή του τρόπου πρόσληψης της υγείας. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, υγεία είναι η κατάσταση πλήρους σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας του ατόμου και όχι μόνο η απουσία νόσου ή αναπηρίας».³⁹

Έτσι, οδηγηθήκαμε σε νέους ορισμούς. «Εξασθένιση» ορίζεται ο λειτουργικός περιορισμός του ατόμου που προκαλείται από περιορισμό στη φυσική, αισθητήρια ή διανοητική λειτουργία, ενώ «βλάβη» είναι η έλλειψη αρτιμέλειας, είτε σωματικής είτε διανοητικής. Η «αναπηρία», είναι η απώλεια ή ο περιορισμός των ευκαιριών να συμμετέχει ένα άτομο στην κανονική ζωή μιας κοινότητας σε ίσο επίπεδο με τα άλλα άτομα, λόγω φυσικών και κοινωνικών εμποδίων. Έχουμε τη μετατόπιση του προβλήματος από τον ίδιο τον ανάπηρο στην κοινωνία, καθώς η ετικέτα της αναπηρίας μας επιβάλλεται πάνω από την οποιαδήποτε βλάβη, για να δικαιολογείται η κοινωνική απομόνωση και η κοινωνική καταπίεση που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία.⁴⁰

Σταδιακά, τα άτομα με βλάβη αρχίζουν να απαιτούν τα αυτονόητα ανθρώπινα δικαιώματά τους, ζητώντας θέσπιση νομοθεσίας και κατάργηση κάθε μορφής κοινωνικής διάκρισης, δίνοντας έμφαση στον τομέα της εργασίας και της απασχόλησης καθώς και στον τομέα της πρόσβασης στην εκπαίδευση, στα μέσα μαζικής μεταφοράς αλλά και στις συνηθισμένες ασχολίες της καθημερινής ζωής.⁴¹

Σύμφωνα με το κοινωνικό μοντέλο, εμφανίζονται για πρώτη φορά στο προσκήνιο έννοιες όπως «προσαρμογές», «καθολικός σχεδιασμός», «πρόσβαση», «ανθρώπινα δικαιώματα». Οι άνθρωποι με βλάβη στο κοινωνικό μοντέλο, βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, επειδή η κοινωνία

38. Swain J., French S., Cameron C., (2003). *Controversial Issues in a Disabling Society*, London: Open University Press, σελ. 68.

39. Οικονόμου Χ., (2005). *Κοινωνιολογία της Υγείας*, Τόμος Α', βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, Αθήνα: Διόνικος, σελ. 53.

40. Barton L., *The Disability Movement: Some Observations*. In, Swain J., French S., Thomas C., *Disabling Barriers-Enabling Environments*. London: Sage Publications Ltd, σελ. 285.

41. Doyle N., Harding T., (1992). *Community care: applying procedural fairness*, in Coote A. (ed.) *The Welfare of Citizens: Developing New Social Rights*, London: Rivers Oram Press.

δεν έχει λάβει υπόψη της τις ανάγκες όλων των μελών της ώστε να ανταποκριθεί ουσιαστικά σε αυτές. Η αναπηρία αποτελεί πρωτίστως ένα ζήτημα κοινωνικό και πολιτικό, επομένως η συζήτηση εκτοπίζεται από το ιατρικό σκέλος. Δεν είναι το προσωπικό δράμα του «κομιστή» της, μα δημιουργείται από την κοινωνική πολιτική και τις πρακτικές που ακολουθούνται και τελικά, μπορεί όντως να μετατραπεί σε δράμα εξαιτίας της κοινωνικής αντιμετώπισης.

Επί παραδείγματι, ένας χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου έχει μια φυσική εξασθένηση, αλλά ουσιαστικά, ο παράγοντας που του εμποδίζει την πρόσβαση σε ένα κτίριο δεν είναι αυτή καθεαυτή η εξασθένηση, αλλά η απουσία μιας κεκλιμένης ράμπας. Το μη προσβάσιμο δομημένο περιβάλλον είναι αυτό που τον τοποθετεί στο περιθώριο.

Το κοινωνικό μοντέλο προσβλέπει σε πολλαπλά οφέλη για όλα τα μέλη μιας κοινωνίας και όχι αποκλειστικά για τα άτομα με αναπηρία.

Ο στόχος του είναι, όχι απλώς να απαλύνει, αλλά να διαγράψει οριστικά τις διαχωριστικές γραμμές που είναι σχεδιασμένες στο νοητό κοινωνικό χάρτη, να σπάσει τα στεγανά και να οδηγήσει σε κοινωνική απελευθέρωση από εμπόδια κάθε είδους, ούτως ώστε όλα τα μέλη της κοινωνίας να απολαμβάνουν εξίσου τα προνόμια που τους παρέχονται. Ήταν λάθος η μέχρι τότε εστίαση στην φροντίδα και την υπερπροστατευτικότητα, όπως πρεσβεύουν το ιατρικό και φιλανθρωπικό πρότυπο. Το πραγματικό στοίχημα που διακυβεύεται, είναι όλοι να έχουν τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες ευκαιρίες σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής.

Σύμφωνα με τον Finkelstein, *είναι η κοινωνία που καθιστά ανάπηρα τα άτομα με βλάβη. Η αναπηρία είναι κάτι που μας επιβάλλεται πάνω από την όποια βλάβη.*⁴²

Άρα, δεν επιζητείται προστασία ή φροντίδα, πόσο μάλλον ο οίκτος που, αναμφίβολα, οδηγεί, με μαθηματική ακρίβεια, στον αυτοοικτιρισμό. Αυτό το οποίο διεκδικείται με συνεχείς αγώνες, είναι η επίτευξη της κοινωνικής ένταξης και η αντιμετώπιση επί ίσοις όροις σε όλα τα επίπεδα.

1.4.1. Η αναπηρία ως κοινωνική κατασκευή

Ο Woodhill, θεωρεί ότι η σημειωτική της αναπηρίας, είναι ένα πανίσχυρο εργαλείο για την κοινωνική κατασκευή της⁴³, ενώ σύμφωνα με την Γκέφου-Μαδιανού, *μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι και η ταυτότητα-ατομική, εθνοτική, εθνική, θρησκευτική ή ταυτότητα του φύλου- δεν μπορεί να υπάρξει σε απομόνωση και αποκτά το νόημά της από τον «Άλλο». Η αίσθηση του «εαυτού» είναι στενά*

42. Finkelstein V., (1975). *Fundamental Principles of Disability*, Union of the Physically Impaired Against Segregation. Ealing, London.

43. Woodhill G., (1994). *The social semiotics of disability*, In M.H. Rioux and M. Bach (eds.), *Disability Is Not Measles: New Research Paradigms in Disability*. Ontario: L' Institut Roeher Institute, σελ.219.

συνδεδεμένη τόσο με την επίγνωση της παρουσίας του «Άλλου» όσο και με το «ανήκειν» σε μια ευρύτερη συλλογικότητα.⁴⁴

Επομένως, ερμηνεύουμε τον εαυτό μας και τους άλλους, οριοθετώντας και συγκρίνοντας, ερμηνεύοντας κοινές εμπειρίες ή την «έκφραση» των εμπειριών αυτών μέσα από αναπαραστάσεις, επιτελέσεις και κείμενα, ουσιαστικά δηλαδή, μέσα από μια συνεχή διαδικασία αναζήτησης νοημάτων και σημασιών.⁴⁵

Μία από τις κυριότερες συμβολές του κοινωνικού μοντέλου, είναι ο ορισμός της αναπηρίας ως κοινωνική κατασκευή. Μια κοινωνία χτίζει το πρότυπο της αναπηρίας ή του διαφορετικού γενικότερα, ως αντιτιθέμενο από εκείνο το πρότυπο του «αρτιμελούς/υγιούς/κανονικού» ανθρώπου και με βάση αυτό το σημείο αναφοράς, οριοθετεί το χώρο της κανονικότητας και εκείνον της μη-κανονικότητας. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις συντελούν στη σύνθεση μιας ιδεολογίας της διάκρισης, η οποία καθιστά αβίωτη την καθημερινότητα, όχι μόνο των ανθρώπων με αναπηρία, αλλά και όλων εκείνων που έχουν οποιαδήποτε μορφής διαφορετικότητα που αποκλίνει από το επικρατές κοινωνικό πρότυπο.

Κατά την άποψη του Abberley, αναπηρία είναι μία κοινωνική κατασκευή και ο ορισμός της θα είναι υπό διαρκή αμφισβήτηση, καθώς εξαρτάται κάθε φορά από τα συμφέροντα, τις προθέσεις και τις υποσυνείδητες διαθέσεις εκείνων που έχουν την εξουσία να ορίσουν.⁴⁶ Επίσης, ο Bourdieu, θεωρεί πως τα καθολικής εφαρμογής συστήματα σκέψης, καταγράφουν αποκλίσεις και διακριτικά γνωρίσματα ως φυσικές διαφορές, συμβάλλοντας στην διαιώνισή τους, αλλά παράλληλα φυσικοποιώντας τα, με τη νοητή εγγραφή τους σε ένα σύστημα διαφορών, καθιερώνοντας με αυτό τον τρόπο την κατεστημένη τάξη και το κυρίαρχο πρότυπο.⁴⁷

Σύμφωνα με τον Sennet, οι ανθρωπολόγοι, χρησιμοποιούν έναν όρο για μιαν άποψη της εδαφικής, κοινοτικής ακαμψίας: Την ψευτο-διαφοροποίηση, εννοώντας, ότι μια φυλή δρα σαν να είναι η μοναδική συνάθροιση ανθρώπινων όντων τα οποία να είναι εντελώς ανθρώπινα, ενώ οι υπόλοιπες φυλές είναι κατώτερες, ότι υπολείπονται σε ανθρωπινότητα. Ωστόσο, όπως μας λέει, αν οι διαδικασίες της σύγχρονης κοινωνίας αποτυπώνονταν αποκλειστικά στο ανθρωπολογικό αυτό πλαίσιο, θα χανόταν κάτι πολύ ουσιώδες, καθώς η καλλιέργεια αυτής της μισαλλοδοξίας δεν είναι

44. Γκέφου-Μαδιανού Δ., (2003). *Εαυτός και «Άλλος»*. Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο, Αθήνα: Gutenberg, σελ.44.

45. Γκέφου-Μαδιανού Δ., (2003). *Εαυτός και «Άλλος»*. Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο, Αθήνα: Gutenberg, σελ.45, αναφορά στο: Taylor C. (1985). *The Person*. Στο Carrithers M., Collins S., Lukes S.(επιμ.), *The Category of the Person. Anthropology, Philosophy, History*, σελ.257-181, Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

46. Abberley P., (1996). *Disabled by numbers*, in Levitas R. & Guy W. (eds) *Interpreting Official Statistics*. London: Routledge., σελ.182.

47. Bourdieu P., (2007). *Η ανδρική κυριαρχία*, (μετ. Γιαννοπούλου Ε., προλ. Παναγιωτόπουλος Ν.), Αθήνα: Πατάκης, σελ. 41-42.

αποτέλεσμα έπαρσης και αλαζονείας, αλλά κάτι πολύ πιο βασικό χωρίς το οποίο η ύπαρξη της κοινότητας δεν θα ήταν εφικτή: Οι βάσεις της κουλτούρας διευθετήθηκαν έτσι, ώστε χωρίς ορισμένη ώθηση και παρότρυνση, οι κοινωνικοί δεσμοί να φαντάζουν εντελώς αφύσικοι. Τα υλικά που μας παρέχει για να υπάρχει σταθεροποιητική λειτουργία, είναι τα σύμβολα, τα οποία ούτως οι άλλως επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες.⁴⁸ Επομένως, η αίσθηση του «ανήκειν» κάπου ή σε κάτι αποκλειστικά, είναι πάντα ψευδής, σε όσα σύμβολα, διαφορές ή ομοιότητες επιχειρήσει να στηρίξει κάποιος αυτό το «ανήκειν».

Η έννοια της αναπηρίας, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, δεν υπήρχε μέχρι τον 18^ο αιώνα, παρόλο που άτομα με βλάβη υπήρχαν από πάντα. Ο Davis, σημειώνει ότι, η κοινωνική διαδικασία του να καθίσταται ένα άτομο ανάπηρο, έφτασε με τη εκβιομηχάνιση ύστερα από μια σειρά πρακτικών και συζητήσεων που συνδέονται με τις έννοιες της εθνικότητας, της φυλής, του φύλου και του σεξουαλικού προσανατολισμού, όπως αυτές εισήχθησαν στην κοινωνική ατζέντα στα τέλη του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα.⁴⁹ Ο Hahn, συμφωνούσε με το ότι η αναπηρία είναι κοινωνική κατασκευή, τονίζοντας ιδιαίτερα τον τομέα της δημόσιας πολιτικής: *Η αναπηρία είναι ό,τι λέει η δημόσια πολιτική πως είναι.*⁵⁰ Οι Beazley & Moore, αναφέρουν ότι, πολλές φορές κατασκευάζουμε μια εικόνα για τον εαυτό μας αναλόγως με το τι φανταζόμαστε ότι βλέπουν οι άλλοι σε εμάς. Η ταυτότητά μας, κατασκευάζεται στη βάση ορισμών από άλλους ανθρώπους.⁵¹

Οι παράγοντες εκείνοι που κάνουν τα άτομα με αναπηρία να υποφέρουν, δεν είναι ο λειτουργικός περιορισμός που συνοδεύει τη βλάβη, αλλά η ιδεολογία της διάκρισης. Σε αυτή συμπεριλαμβάνεται η νοοτροπία, τα κενά του θεσμικού πλαισίου και τα εμπόδια της καθημερινής ζωής, είτε αυτά αφορούν το δομημένο περιβάλλον είτε την πρόσβαση σε ένα προϊόν τέχνης και ψυχαγωγίας.

Κατά τον Giddens, η προνοιακή πολιτική λειτουργούσε παράλληλα με τον κοινωνικό αποκλεισμό, τουλάχιστον μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου: «Οι νέες προνοιακές πολιτικές σχεδιάστηκαν για να αντιμετωπίζουν όλους τους πολίτες ως μέρος μιας πιο συνεκτικής εθνικής τάξης και με τον τρόπο αυτό να αναγνωρίζεται η κρατική ευθύνη για τη φροντίδα όσων παρεμποδίστηκαν με οποιονδήποτε τρόπο από την ενεργό οικονομική συμμετοχή».⁵²

Η διαχείριση του προβλήματος συνεπώς, δεν θα βρεθεί στους γιατρούς και στη φιλανθρωπία αλλά στην κοινωνική δράση και στα μέτρα που η κοινωνία επιβάλλεται να λάβει προκειμένου να

48. Σένετ Ρ., (1999). *Η τυραννία της οικειότητας, ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό*, (μετ. Μέρτικας Γ., επιμ. Λυκιαρδόπουλος Γ.), Αθήνα: Νεφέλη, σελ. 389-390.

49. Davis L., (1995). *Enforcing Normalcy: Disability, Deafness and the Body*, London: Verso., σελ.24.

50. Hahn H., (1985). *Disability policy and the problem of discrimination*, American Behavioral Scientist, σελ.28.

51. Beazley S., Moore M. (1995). *Deaf Children, Their families and professionals*, London: David Fulton.

52. Giddens A., (1994). *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*, Cambridge: Polity Press.

διασφαλιστεί η πλήρης συμμετοχή των ανθρώπων με βλάβη σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής.

Χάρη στην σταδιακή επικράτηση του κοινωνικού μοντέλου, έχουμε την συστηματική διεκδίκηση δικαιωμάτων στην εκπαίδευση, την εργασία και την προσβασιμότητα. Είναι θέμα ζωτικής σημασίας το συγκεκριμένο μοντέλο να αποτελέσει το εργαλείο κατανόησης των διακρίσεων και των προκαταλήψεων που βιώνουν καθημερινά τα άτομα με αναπηρία και να τα βοηθήσει να κάνουν αντιληπτά τα εμπόδια κάθε είδους, σε όλο το κοινωνικό σύνολο.⁵³

1.4.2. Κριτική στο κοινωνικό μοντέλο

Ο Oliver, αναφέρεται στην κριτική που έχει κατά καιρούς ασκηθεί στο κοινωνικό μοντέλο και εστιάζει τις «επιθέσεις» σε πέντε σημεία, στα οποία συνοπτικά θα αναφερθούμε:

→ Το κοινωνικό πρότυπο έχει κατηγορηθεί ότι αγνοεί, ή δεν είναι σε θέση να διαχειριστεί επαρκώς, τις ρεαλιστικές διαστάσεις της βλάβης, καθώς δεν επικεντρώνεται στο άτομο αλλά στη συλλογική εμπειρία της αναπηρίας. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Oliver, τον εμπνευστή του κοινωνικού μοντέλου, η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν αγνοεί τα ερωτήματα και τις ανησυχίες σχετικά με την αναπηρία και τη σημασία των ιατρικών θεραπειών. Αναγνωρίζει ότι σε πολλές περιπτώσεις, η ταλαιπωρία που συνδέεται με τον τρόπο ζωής των ατόμων με αναπηρία οφείλεται κυρίως στην έλλειψη ιατρικών και άλλων υπηρεσιών. Είναι επίσης αναγνωρισμένο, ότι για πολλούς ανθρώπους που βιώνουν την αναπηρία σε μια κοινωνία που υποβαθμίζει τους ανθρώπους με βλάβη και τον τρόπο ζωής τους, είναι συχνά μια προσωπική τραγωδία. Αλλά η πραγματική κακοτυχία, είναι ότι η κοινωνία συνεχίζει να διακρίνει, να αποκλείει και να καταπιέζει.⁵⁴ Κανείς δεν αμφισβητεί, ότι είναι πιθανό ένα ποσοστό ατόμων με αναπηρία να βιώνουν τη βλάβη σαν ένα προσωπικό δράμα, σαν μια καταστροφή, όμως αυτό δε σημαίνει ότι ανεξάρτητα από τη δική τους οπτική, μια μη προσβάσιμη κοινωνία είναι στην ουσία αυτό που τους αποκλείει.⁵⁵ Επίσης, οι ισχυρισμοί αυτοί, ως επί το πλείστον τουλάχιστον, προέρχονται από άτομα που δεν έχουν βλάβη, επομένως, δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν τι σημαίνει να είσαι στο έλεος του κράτους και της φιλανθρωπίας για να επιβιώσεις. Άλλωστε, θα λέγαμε ότι ισχύει το ακριβώς αντίθετο. Το κοινωνικό μοντέλο δίνει έμφαση στις ατομικές ανάγκες, χωρίς να ομαδοποιεί, όπως συμβαίνει στο ιατρικό μοντέλο, όπου περιπτώσεις ανθρώπων στοιβάζονται μαζικά κάτω από ταμπέλες και ετικέτες κάθε είδους.

53. Filkenstain V.,(2004). *Representing Disability*, In Swain J., French S., Barnes C., Thomas C. *Disabling Barriers – Enabling Environments*. London: Sage Publications Ltd, σελ.18.

54. Oliver M., (2009). *Understanding Disability, From Theory to Practice*, London: Palgrave MacMillan., σελ. 47.

55. Oliver M., Sapey B., (1999) *Social Work with Disabled People*, London: MacMillan.

→Υπάρχει η άποψη ότι η υποκειμενική εμπειρία του «πόνου», όπως τον εκλαμβάνει ο καθένας μέσα από τη βλάβη, αγνοείται από το κοινωνικό μοντέλο. Όμως, εδώ δεν μιλάμε για μια απλή θεωρία, αλλά για ένα εργαλείο που διορθώνει τα λάθη του παρελθόντος, κατασκευάζοντας ένα μονοπάτι που καταλήγει στην επίτευξη κοινωνικής δικαιοσύνης. Άλλωστε, το κοινωνικό μοντέλο δημιουργήθηκε ως απάντηση τη δεκαετία του 1970, στα ήδη άσχημα βιώματα και τις εμπειρίες των ίδιων των ατόμων με αναπηρία. Δηλαδή, οι ίδιες οι ανάγκες των ατόμων με βλάβη οδήγησαν στην εμφάνιση του συγκεκριμένου προτύπου, το κοινωνικό μοντέλο γεννήθηκε από αυτούς τους ίδιους.⁵⁶ Αποτελεί γεγονός, ότι ακόμη και οι άνθρωποι με πολλαπλές αναπηρίες και με σοβαρές βλάβες, διατηρούν την απόλυτα αδιαπραγμάτευτη πεποίθηση ότι είναι ακόμα λειτουργικοί, τουλάχιστον στις απαραίτητες ενασχολήσεις της καθημερινότητας. Και αυτό είναι κάτι που υπερασπίζεται η κοινωνική προσέγγιση.⁵⁷ Ο Sacks, ένας νευρολόγος που ασκούσε την ιατρική μέσα από μια ανθρωπολογική-κοινωνιολογική σκοπιά, θεωρούσε ότι η ιατρική προσέγγιση είναι απλώς μια απεικόνιση της φυσικής ιστορίας της νόσου, αλλά δε λέει τίποτα για το άτομο, την προσωπική του ιστορία και τις σχέσεις του με τους ανθρώπους γύρω του: *Δεν υπάρχει υποκείμενο σε ένα περιορισμένο ιστορικό, οπότε για να ξαναδώσουμε στο ανθρώπινο ον την κεντρική του θέση πρέπει να εμβαθύνουμε το ιατρικό ιστορικό στο επίπεδο της αφήγησης ή του διηγήματος. Τότε μόνο αποκτούμε ένα «ποιός», καθώς και ένα «τί», ένα αληθινό πρόσωπο εξετάζοντας το σε σχέση με το πρόβλημά του, τη σχέση του με το σώμα, με τις κοινωνικές σχέσεις.*⁵⁸

→Όσοι καταφέρονται εναντίον του κοινωνικού μοντέλου, υποστηρίζουν ότι δεν έχει, μέχρι στιγμής, ενσωματώσει κάθε πτυχή ανθρώπινης διαφορετικότητας, δηλαδή, κοινωνικές διαστάσεις όπως το φύλο, η ηλικία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή άλλου είδους χαρακτηριστικά. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να το κάνει, αλλά ότι μέχρι τώρα, ο επιστημονικός κόσμος δεν έχει υιοθετήσει το συγκεκριμένο πρότυπο στη μεθοδολογία του. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό στοιχείο, καθώς το ζητούμενο είναι το κοινωνικό μοντέλο να αγκαλιάσει κάθε μορφής διαφορετικότητα ενσωματώνοντάς την στον κοινωνικό ιστό. Κατά τον Οικονόμου, ειδικά στην κοινωνιολογία, «η θεωρία της κοινωνικής κατασκευής έχει συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην αλλαγή του τρόπου με τον οποίο προσεγγίζει πλέον τη διαμόρφωση, την εφαρμογή και τον ρόλο της ιατρικής γνώσης τη θέση του ιατρικού σώματος και την κατανόηση της εμπειρίας της υγείας και της αρρώστιας και συνεπώς

56. Oliver M., (2009). *Understanding Disability, From Theory to Practice*, London: Palgrave MacMillan, σελ.49.

57. Hunt P., (1966). *A Critical Condition*, in P. Hunt (ed) *Stigma: The Experience of Disability*. London: Geoffrey Chapman.

58.Sacks O., (2011). *Ο Άνθρωπος που μπέρδεψε τη γυναίκα του με ένα καπέλο*, (μετ. Ποτάγας Κ.) Αθήνα: Άγρα. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1985), σελ. 13-16.

συνιστά ένα χρήσιμο ερμηνευτικό εργαλείο». ⁵⁹ Επομένως, με τον ίδιο τρόπο, το μοντέλο αυτό μπορεί να βρει εφαρμογή και σε άλλες κοινωνικές μεταβλητές.

→ Η επόμενη κριτική επικεντρώνεται στο ζήτημα της διαφορετικότητας. Δηλαδή, δεν είναι τα φυσικά εμπόδια ή εκείνα του περιβάλλοντος που αντιμετωπίζουμε, αλλά οι διαφορετικές πολιτισμικές προσλαμβάνουσες τις οποίες έχει ο κάθε άνθρωπος, μέσα από τις οποίες φιλτράρει και επεξεργάζεται τα άτομα με αναπηρία ως διαφορετικά. Αυτή η άποψη υποστηρίζεται από τη θεωρία του μεταμοντερνισμού και από τις ιδέες για την εκπροσώπηση, που είναι κρίσιμες για τα άτομα με αναπηρία. Είναι απλώς λανθασμένο να ισχυριστεί κανείς ότι το κοινωνικό μοντέλο αγνοεί τις πολιτιστικές αξίες. Το πιο σημαντικό είναι ότι σήμερα οι περισσότεροι άνθρωποι με αναπηρία παγκοσμίως ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, ενώ οι δύο κύριες αιτίες της «βλάβης» σε διεθνές επίπεδο, είναι ο πόλεμος και η φτώχεια. Έτσι, κάθε προσπάθεια να μετακινήσουμε την πολιτική της αναπηρίας αποκλειστικά στη σφαίρα της εκπροσώπησης, είναι ριζικά εσφαλμένη και ακατάλληλη όταν τόσο πολλοί άνθρωποι στερούνται τα απολύτως απαραίτητα για την καθημερινή τους διαβίωση. ⁶⁰

→ Τέλος, με σκοπό την κατάρριψη της εγκυρότητας του εν λόγω μοντέλου, χρησιμοποιείται το επιχείρημα ότι θεωρείται ανεπαρκές ως κοινωνική θεωρία. Ωστόσο, όσοι το υποστηρίζουν αυτό, δεν έχουν λάβει υπόψη τους ότι πρόκειται για ένα πρότυπο υπό συνεχή διαμόρφωση, καθώς είναι πολλά ακόμη αυτά που πρέπει να γίνουν, είναι πολλά τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν ώστε να προαναγγελθεί η υιοθέτησή του σε παγκόσμιο επίπεδο.

1.4.3. Το δικαιωματικό μοντέλο - η μετεξέλιξη του κοινωνικού

Μέσα από την προσέγγιση του κοινωνικού μοντέλου γεννήθηκε το δικαιωματικό, το οποίο αποτελεί προέκταση του κοινωνικού. Εδώ η έμφαση δίδεται στην διαρκή διεκδίκηση των δικαιωμάτων των αναπήρων που άπτονται όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Έρχεται σε πλήρη αντιδιαστολή με το φιλανθρωπικό μοντέλο που γεννήθηκε από το ιατρικό πρότυπο: Τα άτομα με αναπηρία δεν είναι παθητικοί δέκτες λύπησης και ελεημοσύνης, αλλά ενεργοί πολίτες που αξιώνουν ίση μεταχείριση σε όλους τους τομείς. Ακόμα, η αναπηρία δεν είναι ζήτημα προνοιακής αντιμετώπισης, αλλά πάνω από όλα, ζήτημα πολιτικό που καλείται να διασφαλίσει θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

Η διαχείριση του προβλήματος εδράζεται στο θεσμοθετικό πλαίσιο, στη θέσπιση δηλαδή της κατάλληλης νομοθεσίας, η οποία θα επιτρέπει στους ανθρώπους με βλάβη να ζουν χωρίς διακρίσεις

59. Οικονόμου Χ.,(2005). *Κοινωνιολογία της Υγείας*, Τόμος Α', βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, Αθήνα: Διόνικος, σελ. 56.

60. Oliver M., (2009). *Understanding Disability, From Theory to Practice*, London: Palgrave MacMillan, σελ.49.

και να είναι απολύτως δραστήριοι κοινωνικά σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένου και εκείνου της εργασίας. Επικεντρώνεται στην προάσπιση των δικαιωμάτων τους που μπορεί να επιτευχθεί μέσα από στοχευμένη κοινωνική πολιτική, που αποσκοπεί στην απόλυτη κοινωνική ενσωμάτωση και καταπολέμηση στερεοτυπικών συμπεριφορών.⁶¹

Κομβικό σημείο στην εδραίωση του δικαιωματικού μοντέλου αποτέλεσε η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία του 2006, η οποία αποτελεί δεσμευτικό νομοθετικό κείμενο για όλα τα συμβαλλόμενα κράτη. Μεταξύ άλλων, ορίζει ότι οι συμβαλλόμενοι υποχρεούνται ...να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων και των νομοθετικών, προκειμένου να τροποποιήσουν ή να καταργήσουν τους ισχύοντες νόμους, κανονισμούς, έθιμα και πρακτικές που συνιστούν διακρίσεις κατά των ατόμων με αναπηρίες... Συγκεκριμένα, το άρθρο 27 προβλέπει ρυθμίσεις που αφορούν την εργασία και την απασχόληση και για πρώτη φορά αναγνωρίζεται επισήμως το ανθρώπινο δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην ελεύθερη επιλογή, συμπεριλαμβανομένης και της ελεύθερης επιλογής στο επάγγελμα. Για να μπορέσουν όμως τα άτομα με αναπηρία να ασκήσουν απρόσκοπτα το δικαίωμα της επιλογής, όπως κάθε άλλος πολίτης, η Σύμβαση επιβάλλει στα Συμβαλλόμενα Κράτη τη λήψη μέτρων για την άρση όλων των εμποδίων (θεσμικών, φυσικών, αρχιτεκτονικών, ιδεολογικών κ.λπ.).⁶²

1.4.4. Η μετάβαση από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο στην Ευρώπη

Σε μεγάλο βαθμό, μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η προσέγγιση που επικρατούσε στην Ευρώπη ήταν εκείνη του ιατρικού μοντέλου. Αυτό μεταφράζεται στο ότι το επίκεντρο του ενδιαφέροντος ήταν η επιδοματική πολιτική και οι προνοιακές παροχές, ενώ σε ό,τι αφορά την επαγγελματική αποκατάσταση, η εστίαση γινόταν στην κοινωνική ενσωμάτωση και όχι στην κοινωνική ένταξη. Δινόταν μεγαλύτερο βάρος στην εξεύρεση τρόπων προσαρμογής των ατόμων με αναπηρία στο ήδη υπάρχον κοινωνικό γίγνεσθαι, χωρίς η κοινωνία να προβεί σε οποιαδήποτε αλλαγή με πρόθεση δημιουργίας ενός πλαισίου ίσων ευκαιριών.

Ωστόσο, η δεκαετία του 1990 είναι μια περίοδος ιδιαίτερα πρόσφορη σε επίπεδο ευαισθητοποίησης και αναζήτησης λύσεων, με αποτέλεσμα τον εμπλουτισμό του θεσμοθετικού πλαισίου. Η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. τον Δεκέμβριο του 1993, ενέκρινε τους «Πρότυπους Κανόνες για την Εξίσωση των Ευκαιριών των Ατόμων με Αναπηρία», όπου προτείνουν να προωθηθεί το κοινωνικό μοντέλο με έμφαση την κοινωνική ένταξη στον τομέα της απασχόλησης.

61 . Λογαράς Δ., (2013). *Εργασία-Απασχόληση και Αναπηρία*, Συνδικαλιστική Εκπαίδευση Στελεχών Αναπηρικού Κινήματος, Τεύχος 2. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, σελ. 26.

62. Λογαράς Δ., (2013). *Εργασία-Απασχόληση και Αναπηρία*, Συνδικαλιστική Εκπαίδευση Στελεχών Αναπηρικού Κινήματος, Τεύχος 2. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, σελ. 27.

Στη συνέχεια, τον Ιούλιο του 1996 κάνει την εμφάνισή του ο πρώτος στρατηγικός σχεδιασμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αναπηρία με βάση την προσέγγιση του κοινωνικού προτύπου, με την έκδοση μιας «Ανακοίνωσης για την Ισότητα των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία», ενώ τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους εγκρίνει «Ψήφισμα για την Ισότητα των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία» και πάλι με έμφαση στην κοινωνική ένταξη και την απασχόληση.

Ακρογωνιαίο λίθο για τη μετάβαση στο κοινωνικό μοντέλο αποτέλεσε η Συνθήκη του Άμστερνταμ στις 2 Οκτωβρίου του 1997, με την οποία αναγνωρίστηκαν οι διακρίσεις που υφίστατο τα άτομα με αναπηρία μέχρι εκείνη τη στιγμή εξαιτίας της βλάβης τους, ενώ προετοίμασε το έδαφος για να θεσπίσουν τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης νομοθεσία για την καταπολέμηση του στίγματος και την προάσπιση των δικαιωμάτων των ανθρώπων με αναπηρία σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής, συμπεριλαμβανομένης της εργασίας και της απασχόλησης. Ως αποτέλεσμα, έχουμε την Οδηγία 2000/78/Εκ του Συμβουλίου της 27 Νοεμβρίου 2000, «για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία».

Ειδικότερα, στην Ελλάδα η προαναφερόμενη Οδηγία ενσωματώθηκε στη νομοθεσία με τον Νόμο 3304/2005/ΦΕΚ 16Α, για την «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» στο Κεφάλαιο Γ' με τίτλο «Ίση μεταχείριση ανεξαρτήτως θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της εργασίας και της απασχόλησης» Άρθρο 7, αλλά και στο Άρθρο 10 με τίτλο, «Εύκολες προσαρμογές για τα άτομα με αναπηρία», το οποίο προβλέπει τα εξής: «Για την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης έναντι ατόμων με αναπηρία, ο εργοδότης υποχρεώνεται στη λήψη όλων των ενδεδειγμένων κατά περίπτωση μέτρων, προκειμένου τα άτομα αυτά να έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε θέση εργασίας, να ασκούν αυτήν και να εξελίσσονται, καθώς και δυνατότητα συμμετοχής στην επαγγελματική κατάρτιση, εφόσον τα μέτρα αυτά δεν συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη. Δεν θεωρείται δυσανάλογη η επιβάρυνση, όταν αντισταθμίζεται από μέτρα προστασίας που λαμβάνονται στο πλαίσιο άσκησης της πολιτικής υπέρ των ατόμων με αναπηρία».

Ιστορικά, μέχρι τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1980 στην Ελλάδα, επικρατούσε το ιατρικό μοντέλο, καθώς το ενδιαφέρον για τα άτομα με αναπηρία επικεντρωνόταν στην άσκηση επιδοματικής πολιτικής και την παροχή προνοιακών επιδομάτων. Νόμοι, όπως ο Ν.2765/1954/ΦΕΚ 39 «Περί διευκολύνσεων για την πώληση των προϊόντων των εργαζομένων τυφλών», το Νομοθετικό Διάταγμα 169/1969/ΦΕΚ 65 Α' /21.04.1969, «Περί τακτοποιήσεως έκτακτων υπαλλήλων των δημοσίων υπηρεσιών και Ν.Π.Δ.Δ.» που προέβλεπε στο άρθρο 1 τη μονιμοποίηση τυφλών χειριστών

τηλεφωνικού κέντρου, δεν προσέφεραν επί της ουσίας ουσιαστική πρόταση για κοινωνική ένταξη, καθώς αφορούσαν τη λήψη μόνο αποσπασματικών μέτρων.

Το πρώτο σημαντικό βήμα στην ελληνική νομοθεσία έγινε με τον Νόμο 1648/1986/ΦΕΚ 147/Α', με τίτλο «Προστασία πολεμιστών, αναπήρων και θυμάτων πολέμου και μειονεκτούντων προσώπων», με τις νομικές διατάξεις του οποίου κατοχυρώνεται με σύστημα ποσόστωσης πλέον η προνοιακή υποχρεωτική τοποθέτηση ατόμων με αναπηρία στον δημόσιο, αλλά και στον ιδιωτικό τομέα. Ειδικότερα για τους τυφλούς, στο άρθρο 2 του συγκεκριμένου Νόμου και στην παράγραφο 6, εδάφιο α', αναφέρει ότι «οι οργανισμοί κοινής ωφέλειας, οι τράπεζες και οι λοιποί φορείς του δημόσιου τομέα κατά το άρθρο 1 παράγραφος 6 του Ν. 1256/1982, εκτός από τις δημόσιες υπηρεσίες, τα Ν.Π.Δ.Δ. και τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.), υποχρεούνται να συμπληρώνουν: Τις κενές θέσεις των τηλεφωνητών οικιακών τηλεφωνικών κέντρων, με τυφλούς πτυχιούχους των σχολών εκπαίδευσης τυφλών τηλεφωνητών, οι οποίες εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Εργασίας σε ποσοστό 80%».

Εξαιτίας του γεγονότος ότι ο Νόμος 1648/1986 παρουσίαζε αρκετές αδυναμίες και θολά σημεία κατά την εφαρμογή του, τα οποία συχνά οδηγούσαν σε υπερβολές, καταχρήσεις ή και υπερβάσεις, οδήγησε το Αναπηρικό Κίνημα στη διεκδίκηση νέας νομοθετικής ρύθμισης, με αποτέλεσμα να φτάσουμε στο Νόμο 2643/1998/ΦΕΚ 220 Α', ο οποίος τιτλοφορείται ως εξής: «Μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών και άλλες διατάξεις», που τροποποίησε και κατήργησε τις διατάξεις του προγενέστερου Νόμου 1648/1986», με την θέσπιση αντικειμενικών κριτηρίων.

Στον αναφερόμενο Νόμο, εμπεριέχονται οι αναπηρίες κάθε είδους. Ειδική αναφορά για τους τυφλούς υπάρχει στον άρθρο 2 για την «Προστασία σε φορείς του ιδιωτικού και του ευρύτερου δημόσιου τομέα» στην παράγραφο 5α και στην επόμενη παράγραφο του ίδιου άρθρου, «Διορισμός ή πρόσληψη προστατευόμενων σε δημόσιες υπηρεσίες Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή ΟΤΑ». Εκεί αναφέρεται το εξής: «Στο 80% των κενών θέσεων τηλεφωνητών οικιακών τηλεφωνικών κέντρων, τυφλούς πτυχιούχους των σχολών εκπαίδευσης τυφλών τηλεφωνητών, οι οποίες εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης καθώς και από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων».

Οι δύο Νόμοι αυτοί, ο 1648/1986 και ο 2643/1998, αποτελούν ορόσημο για την ελληνική νομοθεσία, καθώς αποτυπώνουν τη μετάβαση της ελληνικής κοινωνίας από το ιατρικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας με τη φιλανθρωπική κατεύθυνση, στην προσέγγιση του κοινωνικού μοντέλου με τη δικαιωματική κατεύθυνση.

1.5. Το πολυδιάστατο μοντέλο

Μεταξύ όλων των προτύπων που αναλύθηκαν παραπάνω, συναντάται και το πολυδιάστατο μοντέλο, ως μια προσπάθεια σύζευξης του ιατρικού και του κοινωνικού.⁶³

Μετά από την κριτική που ασκήθηκε στο κοινωνικό μοντέλο, την οποία εξετάσαμε, διατυπώθηκε η άποψη ότι σημειώθηκε απομάκρυνση από την προσέγγιση των ατομικών προβλημάτων, καθώς το κοινωνικό, εστιάζει στο συλλογικό επίπεδο. Έτσι, το πολυδιάστατο μοντέλο θεωρείται ότι καλύπτει τις αδυναμίες και των δύο μοντέλων, δηλαδή την περιοριστική προσέγγιση του ιατρικού και τη γενικευμένη προσέγγιση του κοινωνικού, κρατώντας μόνο τα θετικά στοιχεία των δύο αυτών κύριων θεωριών.

Στο πολυδιάστατο πρότυπο, η αναπηρία δεν αποτελεί ούτε προσωπικό πρόβλημα ούτε και είναι κοινωνική κατασκευή. Υποστηρίζεται, ότι το συγκεκριμένο πρότυπο προσέγγισης της αναπηρίας χαρακτηρίζεται από ευελιξία, καθώς συνδυάζει την εξασφάλιση ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων αλλά και κοινωνική πρόνοια.

Στην ουσία, το μοντέλο αυτό είναι όμοιο με το κοινωνικό αλλά με μια μεγαλύτερη ευελιξία σε ό,τι αφορά το πλαίσιο εξατομικευμένων παρεμβάσεων. Καθώς όμως, όπως προαναφέρθηκε, το κοινωνικό μοντέλο είναι υπό συνεχή διαμόρφωση, θα μπορούσε άνετα να συμπεριλάβει την ευελιξία αυτή, επομένως,εμμένουμε σύμφωνα και με τον Oliver, στα δύο κύρια μοντέλα προσέγγισης, το ιατρικό και το κοινωνικό.

63. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, Ετήσια Έκθεση, Θέμα: *Η Πρόταση της ΕΣ.Α.μεΑ. για ένα «Εθνικό Πρόγραμμα Δημόσιων Πολιτικών για την Αναπηρία»*. Αθήνα, Δεκέμβριος 2009. http://www.esaea.gr/files/december/105/3rdDec_2009.pdf.

Κεφάλαιο δεύτερο

Προκατάληψη και στερεότυπα – Ακούσια ή εκούσια περιθωριοποίηση

2.1. Το κοινωνικό στίγμα

Στερεότυπο, είναι μια τυποποιημένη και παγιωμένη αντίληψη που έχουμε για μια ομάδα ανθρώπων ή για κάποιο σύνολο χαρακτηριστικών που φέρει ένα άτομο. Συνήθως, είναι υπεραπλουστευμένες αντιλήψεις και γενικεύσεις που πηγάζουν από ελλιπή ή καθόλου ενημέρωση, αλλά και από συγκεχυμένες αντιλήψεις. Ένα στερεότυπο μπορεί να είναι είτε θετικό είτε αρνητικό, πάντοτε όμως, ακόμα και τα θετικά, επειδή στελεγχώνονται σε συσχέτισμό με κάποια άλλα χαρακτηριστικά και προκύπτουν ως προϊόν σύγκρισης, προκαλούν ανακύκλωση λανθασμένων πεποιθήσεων που μπορεί να αποβούν ιδιαίτερα επικίνδυνες και βλαβερές, τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Τα στερεότυπα ενθαρρύνουν δύο άκρως επικίνδυνες κοινωνικές τάσεις, την προκατάληψη και τη διάκριση.⁶⁴

Οτιδήποτε ξένο, μπορεί να προκαλέσει επιφύλαξη και προβληματισμό. Είναι αναμφισβήτητο γεγονός, ότι πολλές φορές εμποτιζόμαστε με στερεότυπα από τη μικρή μας ηλικία. Γαλουχημένοι με αυτές τις κοινωνικές παρακαταθήκες παλαιών αντιλήψεων, που βασισμένες στην άγνοια και τον φόβο χωρίζουν νοητά τους ανθρώπους σε κατηγορίες με επίκεντρο τον ίδιο μας τον εαυτό, βρίσκουμε τους εαυτούς μας, ακόμα και σε υποσυνείδητο επίπεδο, συχνά κυριαρχούμενους από προκαταλήψεις.

Προκατάληψη, θεωρείται μια πεποιθήση η οποία δε στηρίζεται σε λογική τεκμηρίωση και επιχειρηματολογία, μα σε αυθαίρετη εξαγωγή συμπεράσματος και οδηγεί σχεδόν πάντα, ακόμα κι όταν δεν το αντιλαμβανόμαστε, στη διάκριση, η οποία είναι η άνιση μεταχείριση ανθρώπων εξαιτίας αυτών των προκαταλήψεων και στερεοτύπων. Επομένως, θεωρούμε ότι οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα είναι μία μορφή βίας. Σύμφωνα με τον Παπαρίζο, «υπάρχουν μορφές βίας συγκαλυμμένες που έχουμε μάθει να αποδεχόμαστε ως φυσικές, ως μη βία. Μία τέτοια μορφή είναι η περιφρόνηση και η απόρριψη του συνανθρώπου μας».⁶⁵

Τα στερεότυπα των ανθρώπων με αναπηρία, συνήθως απεικονίζουν ανθρώπους οι οποίοι θεωρούνται αξιολύπητοι, μη ελκυστικοί, συγκινητικοί, γενναίοι, κωμικοί, επιθετικοί, αγενείς ή «ακοινωνήτοι», χωρίς σεξουαλικότητα, περιθωριακοί, περίεργοι, ανίκανοι. Η πραγματικότητα φυσικά απέχει παρασάγγας, αφού όλα τα προαναφερόμενα στερεότυπα θα ταίριαζαν, ίσως, σε μια εξωγήινη φυλή, σε μια κοινωνία έμβιων όντων, χωρίς ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Μια κοινωνία που

64 . Κατανόηση της Αναπηρίας, Ένας πρακτικός οδηγός, ETTAD, Lifelong Learning Programme, European Commission,σελ. 20.

65 .Παπαρίζος Α., (12.02.2016), *Χειρότερη μορφή βίας όποια δεν αντιλαμβανόμαστε*, συνέντευξη του Παπαρίζου Α. στην Κωνσταντινίδου Β. για την Εφημερίδα *Ημέρα* της Ζακύνθου. <http://imerazante.gr/2016/02/12/115306>

διακατέχεται από στερεότυπα όπως αυτά, τοποθετεί την αναπηρία ως το καθοριστικό γνώρισμα σε ένα άτομο, με αυτόματη παύση όλων των άλλων χαρακτηριστικών που έχουν οι υπόλοιποι άνθρωποι. Για παράδειγμα, εάν ένας άνθρωπος ύστερα από ένα ατύχημα χάσει το ένα του χέρι, ξαφνικά όλες οι ιδιότητές του ως ανθρώπινο ον περνάνε σε δεύτερη μοίρα ή παραβλέπονται από το περιβάλλον του και μετατρέπεται σε μια νέα οντότητα, εκείνη ενός καινούργιου ατόμου με ένα χέρι. Καταλαβαίνουμε εύκολα την τραγικότητα που εμπεριέχεται σε ένα παράδειγμα τέτοιου είδους, που ίσως ακούγεται υπερβολικό ή εξωπραγματικό, μα η αλήθεια είναι, ότι είναι πολλές οι φορές που άτομα με βλάβη αντιμετωπίζονται σαν ένα νέο είδος ανθρώπου, στη θέα του οποίου αφήνουμε να μας παρασύρουν συναισθήματα που καθοδηγούνται από παλιές στερεοτυπικές αντιλήψεις, όπως οίκτος, θυμός, οργή, θαυμασμός και άκρατη συγκίνηση. Σύμφωνα και με τον Oliver, «όταν ένα μέλος μιας κοινωνίας αποκτά μια αναπηρία φαντάζει, για τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας, ισοδύναμο με το να αλλάζει ιθαγένεια και να εντάσσεται σε μια άγνωστη φυλή ή ακόμα και σε νέο είδος».⁶⁶

Μερίδιο ευθύνης για τη διαιώνιση και αναπαραγωγή στερεοτυπικών αντιλήψεων έχουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία, συνήθως, με δακρύβρεχτα ρεπορτάζ εστιάζουν στο δίπολο «ζητιάνος-ήρωας», προτάσσοντας την ετικέτα της αναπηρίας πάνω από οποιαδήποτε άλλη ιδιότητα. Για παράδειγμα, το γεγονός ότι ένα άτομο διαπρέπει στις σπουδές του ή σε κάποιον άλλον τομέα, αποτελεί είδηση εάν το άτομο αυτό έχει αναπηρία, πάντα συνοδευόμενης με τον απαραίτητο εκθειασμό της «ηρωικής» πράξης και αναπαραγωγής της στερεοτυπικής αντίληψης: «αφού έχεις αναπηρία είσαι εξ ορισμού δυστυχισμένος, κι όμως σε πείσμα της τραγωδίας σου κατάφερες να διαπρέψεις». Άλλο ένα, εξόφθαλμο πια, χαρακτηριστικό παράδειγμα αναπαραγωγής στερεοτύπων από τα ΜΜΕ, είναι ότι πολύ συχνά, αθλητικά γεγονότα, διακρίσεις, βραβεία αθλητών ή αθλητικών σωματείων ατόμων με αναπηρία, αντί να παρουσιάζονται κανονικά στο τομέα των αθλητικών, προβάλλονται στον τομέα των κοινωνικών ειδήσεων. Ο τρόπος αναπαραγωγής της ειδησεογραφίας, είτε με τον τρόπο όπου παρουσιάζεται στο κοινό μια είδηση στην οποία εμπλέκεται ένα άτομο με αναπηρία είτε μέσα από την τέχνη, δηλαδή τα πρότυπα αναπηρίας στον κινηματογράφο, στη λογοτεχνία ή τη ζωγραφική κ.λπ., είναι καταλυτικός για τη διαμόρφωση παγιωμένων αντιλήψεων. Σύμφωνα με την Κωνσταντοπούλου, οι ειδήσεις δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να εκφράζουν, όσο πιο παραστατικά μπορούν, την κυρίαρχη λογική, σε πολλά επίπεδα «αρχαϊκή» αλλά όμως κυρίαρχη⁶⁷

66. Oliver M., Barnes C., (1998). *Disabled People and Social Policy. From Exclusion to Inclusion*, New York: Addison Wesley Longman Limited, σελ.66.

67. Κωνσταντοπούλου Χ., (2012). *Τηλεόραση: Ένα Εικονικό Καφενείο – Αναπαραστάσεις και συμβολισμοί της καθημερινής ζωής*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ.49.

και τα ΜΜΕ, με τον τρόπο που διεισδύουν στην καθημερινή ζωή προσομοιάζουν ένα κανιβαλικό εγχείρημα.⁶⁸

Δεν γίνεται να μην αναφέρουμε ένα πολύ πρόσφατο παράδειγμα παρουσίασης ειδησεογραφικού γεγονότος, σε μια προσπάθεια να γίνει κατανοητότερο το πιο πάνω επιχείρημα: Πριν από μερικούς μήνες του τρέχοντος έτους, ενημερωθήκαμε όλοι από τις ειδήσεις για έναν τυφλό, ο οποίος άσκησε σωματική και σεξουαλική βία σε μια κοπέλα που τον βοηθούσε σε δουλειές του σπιτιού. Αλησμόνητοι οι τίτλοι ειδησεογραφικών sites, ενημερωτικών εντύπων και blogs, όπου ανέφεραν με τεράστια γράμματα τον τίτλο: «Τυφλός βίασε φοιτήτρια».⁶⁹ Στην περίπτωση αυτή, σε έναν άνθρωπο που διέπραξε μία, κατά γενική ομολογία, αποτρόπαια εγκληματική πράξη, καταλύονται όλα τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά και μπαίνει σε πρώτο πλάνο η ετικέτα της αναπηρίας του, σαν να ευθύνεται αυτό το χαρακτηριστικό για την φρικτή πράξη, υπονοώντας, ότι εξαιτίας της αναπηρίας αλλοιώθηκε ο χαρακτήρας του και οδηγήθηκε στον βιασμό μιας γυναίκας. Είναι εμφανές, ότι η ετικέτα «τυφλός», άρα «ανήμπορος», δίπλα σε μια τέτοια πράξη την κάνει ακόμα πιο ανατριχιαστική, τη μετατρέπει σε θρίλερ, άρα, «πουλάει» και περισσότερο. Φαίνεται δύσκολο να κατανοήσουν μερικοί άνθρωποι, ότι εγκληματίας μπορεί να είναι κάποιος άνθρωπος με ή χωρίς αναπηρία, με κατσαρά ή ίσια μαλλιά, ανεξαρτήτου εθνικότητας, εξωτερικής εμφάνισης ή θρησκευτικών και πολιτικών πεποιθήσεων. Όπως μας λέει ο Ντεμπόρ, *αυτό που η ιδεολογία ήταν ήδη, το έκανε η κοινωνία. Σε κάθε ώρα της καθημερινής ζωής της υποταγμένης στο θέαμα, επιβάλλεται η μη παρεμβολή της πράξης, κι η αντιδιαλεκτική ψευδής συνείδηση που την συνοδεύει. Αυτό μπορούμε να το καταλάβουμε σαν συστηματική οργάνωση της εξασθένησης της ικανότητας για απάντηση και σαν την αντικατάστασή της από ένα κοινωνικό παραισθησιακό γεγονός, την ψευδή συνείδηση της συνάντησης, την ψευδαίσθηση της συνάντησης.*⁷⁰

Ανάλογα χαρακτηριστικά παραδείγματα συναντάμε και στην τέχνη. Φερ' ειπείν, σε ταινίες όπως, «Ο Άνθρωπος της Βροχής» με τον Dustin Hoffman, ο οποίος υποδύεται ένα άτομο με αυτισμό που είναι βάρος στον αδελφό του, στην «Παναγία των Παρισίων» με τον τερατόμορφο Κουασιμόδο ή στο τόσο δημοφιλές «A Christmas Story» του Κάρολου Ντίκενς με τον αξιολύπητο Tiny Tim, ο οποίος στο τέλος σώζεται από έναν φιλόδοξο. Από την άλλη, έχουμε πληθώρα κινηματογραφικών ταινιών που πραγματεύονται το ζήτημα της διαφορετικότητας προσπαθώντας να θέσουν ερωτήματα

68.Κωνσταντοπούλου Χ., (2014). *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις – Επικοινωνιακά Μέσα και Εξουσία*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ.21.

69. Α. Εφημερίδα των Συντακτών: «Σοκ στη Δάφνη: Τυφλός νάρκωσε και βίασε 22χρονη και το μετέδιδε live», (ηλεκτρονική έκδοση: 05.05.2017), <http://www.iefimerida.gr/news/335546/sok-sti-dafni-tyflos-narkose-viase-20hroni-kai-metedide-live>

Β.Εφημερίδα των Συντακτών: «Είχαμε σχέση με την κοπέλα» Λέει ο τυφλός που βίασε τη φοιτήτρια -«Τι έκανα; ΑΜΕΑ είμαι», (ηλεκτρονική έκδοση: 05.05.2017), <http://www.iefimerida.gr/news/335670/eihame-shesi-me-tin-kopela-leei-o-tyflos-poy-feretai-na-viase-ti-foititria-ti-ekana-amea>

70. Ντεμπόρ Γκ., (1986). *Η Κοινωνία του Θεάματος*, (μετ. Τσαχαγέας Δ.Π.) Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος.

για προβληματισμό και να κάνουν την κοινωνία να δει το θέμα με άλλη οπτική, όπως το «Forest Gump» με τον Tom Hanks, το «A Beautiful Mind» με τον Russell Crowe ή το «Σώμα με Σώμα/De Rouille et d'Os» με την Marion Cotillard. Μα είναι γεγονός πως και στις περιπτώσεις αυτές, τονίζονται τα στοιχεία της «ανημπόριας», της «αθωότητας λόγω αναπηρίας» ή του «ήρωα σε πείσμα της αναπηρίας».

Σύμφωνα με τον Oliver, όλα αυτά τα χρόνια, «έχουμε παρακολουθήσει στα δελτία ειδήσεων ιστορίες ατόμων με αναπηρία που σκαρφαλώνουν σε βουνά, πεζοπορούν μέσα στη ζούγκλα ή στο πολικό τοπίο και ταξιδεύουν σε τρικυμισμένες θάλασσες. Μέσω της υπερβολής, ενδυναμώνεται η στερεοτυπική εικόνα των media για τα άτομα με αναπηρία με το να γίνονται μοντέρνοι Tiny Tims, (δηλαδή, από φτωχοί και ανήμποροι, τελικά ψυχοπαίδι ενός πλούσιου φιλάνθρωπου), μα στα μάτια άλλων ατόμων με αναπηρία τέτοιες εικόνες προκαλούν σύγχυση μάλλον παρά καλό». ⁷¹ Επί της ουσίας, τα άτομα με αναπηρία για να επιβεβαιώσουν το στερεότυπο, οδηγούνται σε υπερβάσεις προκειμένου να αποδείξουν στην κοινωνία ότι μπορούν να τα καταφέρουν. Αυτό φέρνει στη σκέψη θύμησες του μακρινού παρελθόντος, που όχι σε τόσο ακραία μορφή, έχουν επιβιώσει, αφού με όχημα το στερεότυπο κάνουν χωροχρονικά ταξίδια. Οι Ryan & Thomas μας θυμίζουν ότι, «τα παιδιά και οι νέοι με εμφανείς αναπηρίες γινόντουσαν εκθέματα σε πανηγύρια χωριών ή σε πάρκα ψυχαγωγίας στα οποία διασκέδαζε η αριστοκρατία», ⁷² ενώ οι Oliver & Barnes ότι, «όπως βλέπουμε ακόμα και σήμερα στις ιστορίες που εκτυλίσσονται σε κωμωδίες, είναι συνηθισμένη η χρήση πολλών χαρακτηριστικών των ατόμων με αναπηρία, ώστε να προκαλέσουν το γέλιο των θεατών». ⁷³

Στον τομέα της διαφήμισης, αξίζει να αναρωτηθούμε σε πόσες διαφημίσεις έχουν πρωταγωνιστήσει άτομα με αναπηρία και τι σημαίνει η παντελής έλλειψη τους από τον χώρο αυτόν. Οι διαφημιστές δεν συμπεριλαμβάνουν τους ανθρώπους με αναπηρία στο καταναλωτικό κοινό, επομένως, δεν στοχεύουν σε αυτούς ως αγοραστική δύναμη. Παράλληλα, δεν επιλέγουν ηθοποιούς με βλάβη ως πρωταγωνιστές σε διαφημιστικά σποτ, διότι υπάρχει σύγκρουση με τα ισχύοντα κοινωνικά πρότυπα της «υγείας» και της «ομορφιάς». Επί της ουσίας, έχουμε μια καταφανή ρατσιστική συμπεριφορά, η οποία, περιέργως, δεν δείχνει να ενοχλεί κανέναν, πέρα από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία.

Ο Goffman, ένας από τους σημαντικότερους κοινωνιολόγους του 20^{ου} αιώνα, ήταν από τους πρώτους επιστήμονες που εξέτασε το ζήτημα του κοινωνικού στίγματος υπό το πρίσμα της κοινωνικής προσέγγισης της διαφορετικότητας, του αποκλίνοντος υποκειμένου, χωρίς καν να έχει

71. Oliver M., (2009). *Understanding Disability, From Theory to Practice*, London: Palgrave MacMillan, σελ.24.

72. Ryan J., Thomas F., (1987). *The Politics of Mental Handicap*, revised ed, London: Free Association Press.

73. Oliver M., Barnes C., (1998). *Disabled People and Social Policy. From Exclusion to Inclusion*, New York: Addison Wesley Longman Limited, σελ.29.

στελεχωθεί μια τέτοια θεωρία εκείνη την εποχή, όπου βασίλευε το ιατρικό μοντέλο. Ο ίδιος, μελέτησε ένα ευρύ φάσμα ανθρώπινων καταστάσεων, περιλαμβάνοντας στις έρευνές του από τους αγρότες των νήσων Shetland, έως ψυχικά νοσούντες και φτάνοντας μέχρι στα προβλήματα κάθε μορφής διαφορετικότητας, ενώ μελέτησε κυκλοφοριακά πρότυπα, διαφημιστικούς χώρους, χαρτοπαικτικές λέσχες και αίθουσες χειρουργικών επεμβάσεων.⁷⁴ Διεξάγοντας κοινωνιολογική έρευνα σε ψυχικά ιδρύματα, μελέτησε την κοινωνική κατάσταση ατόμων με ψυχική αναπηρία και εστίασε στο φαινόμενο του στιγματισμού, οριοθετώντας το, ως τη σχέση μεταξύ ενός ατόμου και του κοινωνικού περιβάλλοντος με ένα δεδομένο σύνολο προσδοκιών.

Ο καθένας μπορεί να έχει το ρόλο του στιγματισμένου και εκείνου που στιγματίζει. Εντοπίζει, ότι οι παρεχόμενες ψυχιατρικές υπηρεσίες, σε μεγάλο βαθμό εξαντλούνταν στο απόλυτο «χάσιμο» του εαυτού του ασθενούς. Δεν υπήρχε τίποτα που να αφορά τη ζωή του και να μην άπτεται της αρμοδιότητας των γιατρών. Τα ψυχιατρικά ιδρύματα είναι η μοναδική υπαρκτή πραγματικότητα γι' αυτούς, αποκομμένη από την ευρύτερη κοινωνία, με απόλυτους εξουσιαστές τους γιατρούς. Ο Goffman τα είχε εντοπίσει όλα αυτά. Το διάσημο βιβλίο του το «Στίγμα», αναφέρεται, στα άτομα που δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στις επικρατούσες κοινωνικές προβλέψεις και προσδοκίες, εμπίπτουν σε στιγματιστικές κατηγορίες, προσπαθώντας μάλιστα να διαχειριστούν την απαξιωμένη ταυτότητά τους κατά τις συναναστροφές τους με «φυσιολογικούς».

Από την άλλη πλευρά, ο Oliver ασκεί κριτική στο έννοια του στίγματος, όπως την εισάγει ο Goffman, λέγοντας πως «βασίζει την οπτική του περισσότερο σε εκείνη του καταπιεστή και όχι του καταπιεζόμενου». Προς επίρρωση των λόγων του, αναφέρει ότι «το στίγμα δεν έγκειται στην αποφυγή του ατόμου που το φέρει αλλά στην καταπίεση και την εκμετάλλευσή του».⁷⁵ Θεωρεί ότι αποτυγχάνει να κινηθεί πέρα από το άτομο, εστιάζοντας στη θεωρία της προσωπικής τραγωδίας.

Οι Finkelstein & Davis, υποστηρίζουν ότι, «ο Goffman ξεκινάει με δεδομένη την ύπαρξη του διαχωρισμού, της παθητικότητας και της κατώτερης θέσης των στιγματισμένων ατόμων και ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία, που έχουν ενσωματωθεί στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις, χωρίς να αντιμετωπίζει σοβαρά ζητήματα αθλιότητας και κατ' επέκταση, αναπαράγοντας την αποτυχία ή τουλάχιστον μη προσφέροντας κάτι καινούργιο».⁷⁶

Ωστόσο, ο Goffman, επί της ουσίας, έγραψε μια πραγματεία για τη διαφορετικότητα και συγχρόνως, μια κοινωνική κριτική για την υποκρισία που διέπει τις κοινωνικές δομές περί αποδοχής

74. Σένετ Ρ., (1999). *Η τυραννία της οικειότητας, ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό*, (μετ. Μέρτικας Γ., επιμ. Λυκιαρδόπουλος Γ.), Αθήνα: Νεφέλη, σελ. 56.

75. Oliver M., (1990). *The Politics of Disablement*, Basingstoke: Macmillan and New York: St Martins Press, σελ. 68.

76. Davis F., (1964). *Deviance disavowal and the visibly handicapped*, in Becker H. (Ed.) *The Other Side*. New York: Free Press & Finkelstein V., (1980). *Attitudes and Disabled People: Issues for Discussion*. New York: World rehabilitation Fund.

της. Διείδωσε στις πρακτικές κοινωνικής αποδοχής και τις ευκαιρίες προσαρμογής του στιγματισμένου, καταλύοντας τον μύθο της αποδοχής και των ίσων ευκαιριών. Εισηγήθηκε στη θεωρία του κοινωνικές μεταβλητές όπως το φύλο, η φυλή, η κοινωνική τάξη, η σωματική αρτιμέλεια, η ψυχική υγεία, η γλώσσα, η θρησκεία και ο σεξουαλικός προσανατολισμός. Ο Goffman θεωρεί, ότι όλες οι μεταβλητές παίζουν ρόλο στη συγκρότηση κατηγοριών και ομάδων τα μέλη των οποίων αλληλοπαρατηρούνται και αλληλοκατατάσσονται σε ιεραρχικές βαθμίδες, αναλόγως τον βαθμό απόκλισης που εμφανίζουν από το κυρίαρχο κανονιστικό πρότυπο της εκάστοτε κοινωνίας, συναινώντας όλοι σιωπηρά στη δημιουργία μιας ηγεμονίας της εμφάνισης η οποία περιστρέφεται γύρω από τον άξονα της κυριαρχίας και της εξουσίας. «Επειδή ακριβώς ένα γνώρισμα δεν είναι εγγενώς απαξιωτικό, αλλά αποκτά αυτό το χαρακτηρισμό μέσα από κοινωνικές διεργασίες, το στίγμα δεν αναφέρεται στην παρεκκλίνουσα συμπεριφορά με την κλασική έννοια του όρου, αλλά σε συμπεριφορές που αντλούν την απόκλισή τους από το γεγονός και μόνο ότι διαφέρουν, ότι δεν εναρμονίζονται με τα κοινωνικά δεδομένα. Η παρέκκλιση, λοιπόν, σημασιοδοτείται κοινωνικά».⁷⁷

Με τον όρο «στίγμα», ο Goffman αναφέρεται σε γνωρίσματα τα οποία θεωρούνται απαξιωτικά, σε μορφές μη επιθυμητής διαφορετικότητας, οι οποίες παρεκκλίνουν από τα κυρίαρχα κανονιστικά πρότυπα, ανατρέποντας τις προσδοκίες των υπολοίπων ως προς τα γνωρίσματα που θα έπρεπε να κατέχουν. Αυτή η διαφορετικότητα, καθιστά τον «στιγματισμένο» ως ένα μη ανθρώπινο ον και ταυτόχρονα αποτελεί τη μοναδική αιτία της περιθωριοποίησής του. Όμως, τόσο η έννοια του στίγματος όσο και ο χαρακτηρισμός ενός γνωρίσματος ως στιγματιστικού και απαξιωτικού δεν είναι ούτε φυσική ούτε και εγγενής. Άρα, το στίγμα είναι μία κοινωνική κατασκευή.

Κάθε φορά, η εκάστοτε κοινωνία επινοεί τις δικές της κατηγορίες, σύμφωνα με τα δικά της κυρίαρχα πρότυπα κανονικότητας, στις οποίες κατατάσσει τους ανθρώπους, αναλόγως από το αν κρίνει ορισμένα γνωρίσματα τους ως απαξιωτικά, αφύσικα ή κανονικά. Αυτή η διάκριση, όπως καταλαβαίνουμε, υπόκειται σε καθαρά στερεοτυπικά κριτήρια.⁷⁸ Ο διαχωρισμός αυτός δεν γίνεται πάντοτε συνειδητά, καθώς, σύμφωνα με τον Goffman, αποτελεί εξαιρετικά συχνό φαινόμενο η κατάταξη ένα ατόμου στην κατηγορία του φυσιολογικού ή του στιγματισμένου να συμβαίνει σχεδόν αυτόματα, μη συνειδητοποιώντας ότι προβάλλουμε κάθε φορά ένα σύστημα αξιώσεων και προσδοκιών. Στη συνέχεια, βγάζουμε ένα τελικό πόρισμα, μια υπόθεση για το αν θα ικανοποιηθούν

77. Goffman E.,(2001). *Στίγμα- Σημειώσεις για τη Διαχείριση της Φθαρμένης Ταυτότητας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 13.

78. Goffman E., (2001). *Στίγμα- Σημειώσεις για τη Διαχείριση της Φθαρμένης Ταυτότητας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 15, 16, 17, 205.

αυτές οι αξιώσεις και οι προσδοκίες ή όχι. Εάν όχι, το άτομο παίρνει εισιτήριο άνευ επιστροφής για τον κόσμο των στιγματισμένων.⁷⁹

Ο Goffman, υποστηρίζει ότι υπάρχει η τάση να αποδίδουμε σε κάποιον ένα ευρύ φάσμα ατελειών, μεταξύ των οποίων μερικά είναι ανεπιθύμητα και αρνητικά, ενώ άλλα είναι ελκυστικά και μπορεί ακόμα και να φέρουν ένα μυστήριο υπερφυσικού τύπου, κάτι σαν μια έκτη αίσθηση. Μερικοί άνθρωποι θεωρούν ότι ένας τυφλός είναι ένας άνθρωπος απόκοσμος που επικοινωνεί με ειδικά κανάλια τα οποία δεν έχουν αναπτύξει οι υπόλοιποι άνθρωποι. Από την άλλη, μερικοί βλέπουν έναν τυφλό σαν ένα άτομο μη λειτουργικό που μειονεκτεί γενικώς, μιλώντας του δυνατά σαν να είναι κωφός ή προσπαθώντας να τον σηκώσουν θεωρώντας πως είναι ανήμπορος.⁸⁰

Ο Goffman, ασκεί κριτική στον ιδρυματισμό και την κοινωνική απομόνωση των ατόμων με αναπηρία, καθώς και στον τρόπο που αντιμετωπίζονται, πάντα σε συνάρτηση με τις προσδοκίες που έχει η κοινωνία από αυτούς:

Μια κοπέλα που τυφλώθηκε πρόσφατα δίνει ένα παράδειγμα καθώς αφηγείται την επίσκεψη που έκανε στο ίδρυμα τυφλών «Ο Φάρος» (The Lighthouse), αμέσως μετά την αναχώρησή της από το νοσοκομείο:[...]Καθώς προχωρούσαμε από δωμάτιο σε δωμάτιο, άκουγα το σύρσιμο των ποδιών, τις χαμηλές φωνές, τα ελαφρά χτυπήματα των μπαστουνιών.[...] Περίμεναν να γίνω μέλος αυτού του κόσμου. Να εγκαταλείψω το επάγγελμά μου και να κερδίζω τη ζωή μου φτιάχνοντας σφουγγαρόπανα. Ο Φάρος, θα μου μάθαινε ευχαρίστως πώς να φτιάχνω σφουγγαρόπανα. Έπρεπε να περάσω την υπόλοιπη ζωή μου φτιάχνοντας σφουγγαρόπανα με άλλους τυφλούς, τρώγοντας με άλλους τυφλούς, χορεύοντας με άλλους τυφλούς. Μου ήρθε ναυτία από το φόβο, καθώς η εικόνα σχηματιζόταν στο μυαλό μου. Ποτέ δεν είχα βρεθεί μπροστά σε τέτοια συντριπτική απομόνωση.⁸¹

Μπορούμε να ανατρέξουμε στο βιβλίο της Sontag «Η Νόσος ως Μεταφορά», το οποίο πραγματεύεται την ασθένεια, εστιάζοντας στο aids και τον καρκίνο, μα και γενικότερα στον εκάστοτε «εχθρό» κάθε εποχής, που απειλεί τη διατάραξη των ήσυχων υδάτων της κοινωνικής κανονικότητας. Άρρωστη η ίδια, επομένως, έχοντας γνώση του βάρους που φέρουν ορισμένες μεταφορές που συνοδεύουν την ασθένεια και διαχωρίζουν τον ασθενή ή αυτόν που φέρει τη σφραγίδα της διαφορετικότητας με κάθε έννοια, από το κοινωνικό σύνολο των μη στιγματισμένων, θέλησε να ηρεμήσει τη φαντασία των ανθρώπων, καθώς πίστευε ότι η λογοτεχνική περιβολή και οι μεταφορικές παγίδες παραμορφώνουν την εμπειρία της αρρώστιας ή της διαφορετικότητας, μα ταυτοχρόνως,

79.Goffman E., (2001). *Στίγμα- Σημειώσεις για τη Διαχείριση της Φθαρμένης Ταυτότητας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 64.

80.Goffman E., (2001)..*Στίγμα- Σημειώσεις για τη Διαχείριση της Φθαρμένης Ταυτότητας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 67,68.

81.Goffman E., (2001).*Στίγμα- Σημειώσεις για τη Διαχείριση της Φθαρμένης Ταυτότητας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 105, 106.

έχουν και πολύ πραγματικές συνέπειες. Για παράδειγμα, αποτρέπουν ανθρώπους από το να αναζητήσουν ή να συνεχίσουν μια θεραπεία ή ακόμα και από το να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους για μια φυσιολογική ζωή. Η Sontag, είναι βέβαιη πως οι μεταφορές και οι μύθοι σκοτώνουν, άρα προσπαθεί να μας πείσει να βλέπουμε την ασθένεια, τη νόσο ή τη βλάβη ως αυτό που είναι και τίποτε περισσότερο. Όχι ως κατάρα, τιμωρία ή αδιέξοδο.⁸²

Η Κωνσταντοπούλου, τονίζει, ότι «ακόμα και οι ψίθυροι και θρύλοι αποτελούν μια ιδιαίτερα συντηρητική κοινωνική και ηθική κριτική, καθώς εμπεριέχουν μοτίβα που υπάρχουν σε λαϊκές διηγήσεις του παρελθόντος, Οι φαντασιώσεις δομούν το ασυνείδητό μας και υποθάλλουν τις καθημερινές μας συμπεριφορές».⁸³

Για να καταφέρουμε να απαλλαγούμε από στερεότυπα κάθε είδους, θα πρέπει να αποφεύγουμε τις γενικεύσεις τοποθετώντας ανθρώπους κάτω από ετικέτες, με το να θεωρούμε πως όλοι έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Ας αναφέρουμε ενδεικτικά μερικές γενικεύσεις τέτοιου είδους: Δεν είναι τρομοκράτες όλοι οι μουσουλμάνοι επειδή υπάρχει ο «ISIS», μια τρομοκρατική οργάνωση που απαρτίζεται από μουσουλμάνους φονταμενταλιστές, όπως δεν παθαίνουν κρίσεις πανικού όλοι οι άνθρωποι που έχουν αγοραφοβία. Δεν παίρνουν εύκολα διαζύγιο όλοι όσοι μεγάλωσαν σε οικογένειες με χωρισμένους γονείς και δεν είναι όλα τα παιδιά που μεγάλωσαν με την απουσία του ενός ή και των δύο γονιών πιο επιρρεπή μελλοντικά στη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών. Εάν ένας εγκληματίας έχει γαλάζια μάτια, δεν πάει να πει ότι όλοι όσοι έχουν αυτό το χαρακτηριστικό μπορεί να είναι εν δυνάμει εγκληματίες.

Κάθε άτομο με αναπηρία, έχει προσωπικές επιδιώξεις, όνειρα, φόβους, όπως ο κάθε άνθρωπος στην οικουμένη. Εάν κάποιος τυφλός είναι δύστροπος, αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό της προσωπικότητάς του, που πιθανότατα θα υπήρχε ούτως ή άλλως και δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι όλοι οι τυφλοί είναι δύστροποι. Υπάρχει ακόμα η πεποίθηση, ότι ένας τυφλός είναι μια περίεργη ύπαρξη, κάποιος που κατοικεί εκτός κανονικότητας. Ο Villey αναφέρει ότι, «εάν κάποιος συναντήσει κάποιον έξυπνο και καλλιεργημένο τυφλό, για λίγο καιρό ξεχνάει το στερεότυπο το οποίο βέβαια σύντομα επιστρέφει. Η σύντομη αφύπνιση που σημειώθηκε, είναι σαν να μην έγινε ποτέ».⁸⁴

Βέβαια, δεν πρέπει να παρακάμψουμε το γεγονός ότι στερεοτυπικές συμπεριφορές είναι πιθανό να οδηγήσουν σε στερεοτυπικές αντιδράσεις: Εάν εξαγριωμένοι οδηγοί αυτοκινήτων μιλούν με ασέβεια σε έναν χρήστη λευκού μπαστουινού επειδή καθυστερεί να διασχίσει έναν δρόμο, είναι

82. Sontag S.,(1993). *Η Νόσος ως Μεταφορά – Το aids και οι μεταφορές του*, (μετ. Λυκιαρδόπουλος Γ. & Ροζάνης Σ.), Αθήνα: Ύψιλον (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1988), σελ. 107,108.

83. Κωνσταντοπούλου Χ., (2011). *Σύμβολα, Αρχέτυπα και Φοβίες – Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία του Φαντασιακού*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ.28.

84. Villey P., (1930). *The world of the blind: A psychological study*, (A. Hallard, Trans.). London: Duckworth.

φυσικό το άτομο αυτό να αναπτύξει μια γενικότερη επιφύλαξη κατά τις μετακινήσεις του, επειδή γνωρίζει ότι αυτή η συμπεριφορά μπορεί να επαναληφθεί.

Ας αναλογιστούμε την περίπτωση της γυναίκας-οδηγού που, ως γνωστόν, είναι ακόμα μια κατηγορία η οποία δέχεται καθημερινά ρατσιστικά σχόλια και λεκτικές επιθέσεις λόγω φύλου. Οι γυναίκες-οδηγοί καθημερινά, γίνονται δέκτες πολυποίκιλων στερεοτυπικών συμπεριφορών. Επομένως, είναι λογικό να αναπτύξουν μία συστολή στον τρόπο οδήγησης τους εξαιτίας και μόνο της στερεοτυπικής αντιμετώπισης, τουλάχιστον κατά το πρώτο διάστημα χρήσης του αυτοκινήτου.

Όλοι οι άνθρωποι, λίγο ή πολύ, έχουμε υπάρξει και θύτες και θύματα σε αυτό το αέναο, βασανιστικό για αμφοτέρους, παιχνίδι των προκαταλήψεων. Η πρόοδος είναι πάντα το ζητούμενο, η οποία επιτυγχάνεται όταν ο καθένας μας, ξεχωριστά, αρχίσει να βλέπει με «καθαρή ματιά» τον κόσμο που τον περιβάλλει. Αυτό θα επιτευχθεί αποτινάσσοντας από πάνω μας όλα τα κατάλοιπα παγιωμένων αντιλήψεων, αποδεχόμενοι τη διαφορετικότητα σε όλα τα μήκη και τα πλάτη των εκφάνσεων της καθημερινότητας.

2.2. Η γλώσσα ως εννοιολογικό οπλοστάσιο καταπολέμησης στερεοτύπων

Η γλώσσα είναι παντοδύναμη και αποτελεί ζωντανό όχημα μεταβίβασης ισχυρών νοημάτων. Κατά τον Fairclough, συνδέεται άμεσα με την εξουσία⁸⁵ και μπορεί να οδηγήσει στη διαίωνη στερεοτύπων και διακρίσεων. Συχνά, το νόημα των λέξεων μπορεί να προκαλέσει πολυκύμαντες κοινωνικές αλλαγές, κατά συνέπεια, θα ήταν χρήσιμο να εξετάσουμε την έννοια της πολιτικής ορθότητας, δηλαδή, της χρήσης λέξεων ή συμπεριφορών που δεν θεωρούνται προσβλητικές για κανέναν άνθρωπο, αλλά προάγουν την ισότητα και τη δίκαιη μεταχείριση.

Σε καμία περίπτωση δεν κρίνουμε σκόπιμο να οδηγηθούμε σε ένα σημείο «ορο-λαγνείας», ωστόσο, σύμφωνα με τον Jaccard, αυτός που κατέχει το Λόγο, έχει το προνόμιο του προσδιορίζει και του ταξινομεί. Η υπεροχή την οποία ασκεί με τις λέξεις είναι μια «εκπολιτισμένη» αναπαραγωγή του φυσικού καταναγκασμού. *«Να φας ή να φαγωθείς, αυτός είναι ο νόμος της ζούγκλας. Να προσδιορίσεις ή να προσδιοριστείς, αυτός είναι ο ανθρώπινος νόμος», υποστηρίζει ο Thomas Szasz, που διευκρινίζει: Ο αγώνας για το Λόγο είναι πραγματικά ζήτημα ζωής ή θανάτου. Μια κλασική πλέον σκηνή των φιλμς γουέστερν, μας δείχνει δύο άντρες να μάχονται απελπισμένα για να ξαναπάρουν ένα όπλο πεσμένο καταγής. Αυτός που το αρπάζει πρώτος πυροβολεί και σώζει το τομάρι του, ο άλλος αντίθετα, σωριάζεται χτυπημένος και πεθαίνει. Στο επίπεδο της πραγματικότητας, το σημείο*

85. Fairclough N., (1989). *Language and Power*, London: Longman.

αναμέτρησης δεν είναι ένα όπλο, αλλά μια ετικέτα: εκείνος που καταφέρνει πρώτος να την τοποθετήσει βγαίνει νικητής στην μάχη, ο άλλος στιγματίζεται με την ετικέτα, εκπίπτει στο ρόλο του θύματος.⁸⁶

Στην περίπτωση των ατόμων με αναπηρία, αδόκιμες θεωρούνται λέξεις και φράσεις όπως: μειονεκτικό άτομο, άτομο με ειδικές ανάγκες ή ειδικές ικανότητες, αλλά και οποιαδήποτε λέξη που τελειώνει σε -ικός και προσδιορίζει έναν άνθρωπο, όπως για παράδειγμα, επιληπτικός, αυτιστικός, μη φυσιολογικός. Απαράδεκτες επίσης θεωρούνται λέξεις ή φράσεις όπως, καθλωμένος σε αναπηρικό καρότσι, παραμορφωμένος, καθυστερημένος, μουγκός, άλαλος, κωφάλαλος, συναισθηματικά διαταραγμένος κ.α. Αντίθετα, δόκιμες είναι λέξεις και φράσεις όπως: άτομο με βλάβη, άτομο με αναπηρία, άτομο με πρόβλημα όρασης, άτομο με πρόβλημα ακοής, τυφλός, κωφός, μερικώς κωφός, δυσκολίες νοητικής υγείας, άτομο με ψυχική αναπηρία, χρήστης αναπηρικού αμαξιτίου, μαθησιακές δυσκολίες κ.α.⁸⁷

Στη βαθύτερη ρίζα της η γλώσσα, όπως λέει ο Hobbes, «είναι καμωμένη από ένα σύστημα σημάνσεων, τις οποίες έχουν διαλέξει τα άτομα αρχικά για τον εαυτό τους: με αυτά τα σημάδια μπορούν να ανακαλούν τις παραστάσεις, να τις συνδέουν, να τις αποσυνδέουν και να επενεργούν πάνω τους. Είναι οι σημάνσεις που επιβλήθηκαν στην κοινότητα από μία σύμβαση ή με τη βία».⁸⁸ Εάν δοθεί η δέουσα προσοχή στη χρήση της γλώσσας, είναι δυνατό ακόμα και να επέλθει ριζική μεταβολή των πεποιθήσεων και των παγιωμένων αντιλήψεων για τα άτομα με αναπηρία. Σύμφωνα με τον Καστοριάδη, «η σημασία παραπέμπει στις παραστάσεις των ατόμων, πραγματικές ή εν δυνάμει, τις οποίες προκαλεί, επάγει, επιτρέπει, διαπλάθει. Χωρίς αυτή τη σχέση δεν υπάρχει γλώσσα, η ακαθόριστη και αόριστη διαπερατότητα ανάμεσα στους κόσμους των παραστάσεων των ατόμων και τα γλωσσικά σημαινόμενα είναι όρος υπάρξεως, λειτουργίας και αλλοίωσης και για αυτά όπως και για εκείνους».⁸⁹

Ακολουθώντας, σε ό,τι αφορά στάσεις και συμπεριφορές απέναντι σε ανθρώπους με αναπηρία, το μόνο σωστό και αποδεκτό, είναι να υιοθετούμε ακριβώς την ίδια συμπεριφορά όπως απέναντι σε οποιονδήποτε άνθρωπο, είτε έχει αναπηρία είτε όχι. Ακόμα και η συλλογιστική του να υιοθετήσεις μια διαφορετική συμπεριφορά απέναντι σε ένα άτομο με βλάβη, επιβεβαιώνει πόσο καλά κρατούν τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις. Η προσφορά βοήθειας είναι επιθυμητή, εάν κρίνουμε ότι αυτή χρειάζεται, αλλά πρώτα θα πρέπει να γίνει αποδεκτή προτού ενεργήσουμε. Για παράδειγμα, αποτελεί

86. Jaccard R. (1986). *Η τρέλα*, (μετ. Τσοσκούνουγλου Μαρία, επιμ. Βεργέτης Δημήτρης) Αθήνα: Χατζηνικολή. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1979), σελ.24.

87. *Κατανόηση της Αναπηρίας, Ένας πρακτικός οδηγός*, ETTAD, Lifelong Learning Programme, European Commission, σελ. 22-24.

88. Hobbes, *Logique*, Ioe, cit. σελ. 607-608, αναφορά από το βιβλίο Φουκώ Μ. (1986). *Οι Λέξεις και τα Πράγματα*, μια αρχαιολογία των επιστημών του ανθρώπου, (μετ. Παπαγιώργης Κωστής), Αθήνα: Γνώση (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1966), σελ.130.

89. Καστοριάδης Κ.,(1981). *Η Φαντασιακή Θέσμιση της Κοινωνίας*, (μετ. Χαλκιάς Σ., Σπαντιδάκη Γ., Σπαντιδάκης Κ., επιμ.μετ. Σπαντιδάκης Κ.) Αθήνα: Ράππα, (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1975), σελ. 482.

συχνό φαινόμενο αν συναντήσουμε έναν τυφλό, να τον τραβάμε από το χέρι ρωτώντας τον που θέλει να πάει. Ο σωστός τρόπος ωστόσο, είναι να προσφέρουμε το μπράτσο μας για να μας κρατήσει εκείνος και να προπορευόμαστε 1/2 βήμα κατά τη βάδιση, ώστε να μπορεί από τη δική μας κίνηση να ακολουθήσει τον βηματισμό μας και να αντιληφθεί τα εμπόδια που βρίσκονται στο δρόμο μας.

Το κυριότερο στοιχείο αποφυγής στερεοτυπικής συμπεριφοράς, είναι το αίσθημα του οίκτου όταν αντικρίζουμε έναν άνθρωπο με αναπηρία ή το να του προσδίδουμε ηρωικές διαστάσεις, εξαίροντας την ικανότητά του «να τα βγάζει πέρα». Τα άτομα με αναπηρίες δεν είναι ούτε μειονεκτούντες ούτε και ήρωες, είναι απλώς άνθρωποι που έχουν μια βλάβη. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι είναι πολύ πιθανό, ο καθένας μας να βρεθεί σε μια ανάλογη κατάσταση στο μέλλον αποκτώντας κάποιου είδους βλάβη, επομένως, χρήσιμο θα είναι να σκεφτόμαστε και να πράττουμε όπως θα θέλαμε να αντιδρούν οι άλλοι απέναντί μας αν εμείς βρεθούμε στη θέση τους.

2.3. Ο τόσο απαραίτητος αναστοχασμός

Ο αναστοχασμός είναι μία σπουδαία δυνατότητα κάθε σκεπτόμενου ανθρώπου. Ένα ακόμη δώρο της νόησης, που μας επιτρέπει να επιστρέφουμε πάντα στις βάσεις, στα θεμέλια των πεποιθήσεων, να τις αναηλαφίζουμε, να τις επανεξετάζουμε επίμονα και συστηματικά, φιλτράροντάς τες μέσα από το δικό μας πρίσμα, ασκώντας κριτική ακόμα και στον ίδιο μας τον εαυτό.

Στην επιστήμη της κοινωνιολογίας, η Λυδάκη, αναφέρει ότι, «αναστοχαστική έρευνα σημαίνει στην ουσία ότι ο ερευνητής μαζί με τα εμπειρικά δεδομένα μελετά και τον εαυτό του και κατανοεί και καταγράφει τις σχέσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στους ερευνώμενους και τον ίδιο και τη θέση που αυτός κατέχει μέσα σ'αυτές».⁹⁰

*Ο αναστοχασμός, ορίζει τη στροφή του ερευνητή προς τον εαυτό του, την αυτοπαρατηρησία και την ανάλυση του τρόπου με τον οποίο ο ίδιος συνδέεται με την ομάδα που διερευνά. Η διάκριση ανάμεσα στις επιστημονικές παραδοχές και τις πολιτισμικές παραδόσεις είναι κεντρικής σημασίας, όπως και η μορφή της γλώσσας και της αφήγησης που χρησιμοποιεί στο πλαίσιο της έρευνας. Με άλλα λόγια, ο αναστοχασμός θα μπορούσε να οριστεί ως η ερμηνεία της ερμηνείας και ως η κριτική ματιά του ερευνητή πάνω στις δικές του ερμηνείες.[...] Η αναστοχαστική έρευνα αναχωρεί από τα εμπειρικά δεδομένα και εκτείνεται προς μια θεώρηση των αντιλήψεων, των θεωρητικών παραδοχών και των γλωσσικών, πολιτικών και πολιτισμικών καταστάσεων που δίνουν μορφή στην ερμηνεία.*⁹¹

Μέσα λοιπόν από τον αναστοχασμό, κάθε άνθρωπος μπορεί να κάνει λίγα βήματα πίσω και να παρατηρήσει, αναζητώντας τη ρίζα όλων αυτών των παγιωμένων απόψεων, ανιχνεύοντας τα συναισθήματα ή τους φόβους που ενυπάρχουν στην επιλογή λέξεων και συμπεριφορών, να στοχαστεί

90. Λυδάκη Α., (2016). *Αναζητώντας το Χαμένο Παράδειγμα*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 48.

91. Λυδάκη Α., (2016). *Αναζητώντας το Χαμένο Παράδειγμα*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 49.

τη δική του θέση απέναντι στις αντιλήψεις αυτές, στα μέλη μιας ομάδας, στις προσωπικές του επιλογές. Πάντοτε με κριτική ματιά. Με τον τρόπο αυτόν, μπορούμε να φτάσουμε ακόμα και σε ενός βαθμού προσωπική «κάθαρση», αποτινάσσοντας κατάλοιπα αντιλήψεων η βάση των οποίων πάσχει, βρίσκοντας τις βαθύτερες αιτίες συμπεριφορών και αντιμετωπίζοντάς τες κατά μέτωπο. Η αναστοχαστική ματιά σε μια κοινωνία είναι πολύ σημαντική εάν αναλογιστούμε αυτό που καταδεικνύει η Λυδάκη, ότι, «η αναστοχαστική κοινωνιολογία αναγνωρίζει τον πολιτικό-ιδεολογικό χαρακτήρα της έρευνας, γι' αυτό και θέτει ερωτήματα σχετικά με το τι μελετάται και πώς, διότι η κοινωνική έρευνα μπορεί να επιδράσει, να υποστηρίξει ή να μεταβάλλει υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες»,⁹² διότι τότε αρκεί να λάβουμε υπόψη μας ότι και ο κάθε άνθρωπος ξεχωριστά αν υιοθετήσει τον αναστοχασμό, θα μπορέσει να προκαλέσει τον ίδιο του τον εαυτό αναθεωρώντας και αποδομώντας απόψεις που ήδη είχε, με το να γίνει ο ίδιος η αλλαγή που θα ήθελε να δει σε συλλογικό επίπεδο.

92. Λυδάκη Α., (2016). *Αναζητώντας το Χαμένο Παράδειγμα*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 50.

Κεφάλαιο τρίτο

Το δικαίωμα στην εργασία

3.1. Η σημασία της εργασίας και της απασχόλησης στη ζωή του ανθρώπου

Οι θετικές επιπτώσεις του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας στον τομέα της απασχόλησης είναι πολλές και ουσιώδεις, με πρώτη και κυριότερη την διεκδίκηση δικαιωμάτων εκ μέρους των ίδιων των ατόμων με αναπηρία, σε τομείς όπως, η εκπαίδευση, η απασχόληση και η εργασία. Προτού αναλύσουμε ωστόσο τα επιμέρους, θα ήταν σκόπιμο να αναφερθούμε επιγραμματικά στο ρόλο που διακατέχει η εργασία και η απασχόληση στη ζωή ενός ανθρώπου.

Η εργασία αποτελεί ανθρώπινο δικαίωμα κατοχυρωμένο από το Ελληνικό Σύνταγμα και επιτάσσει στο κράτος να μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης για όλους τους πολίτες της χώρας. Αν έπρεπε να ορίσουμε την «εργασία», θα λέγαμε ότι είναι η μεθοδική σωματική ή πνευματική ενασχόληση του ανθρώπου που αποβλέπει στη δημιουργία υλικών ή πνευματικών αγαθών, καθώς και υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών του. Ο συγγενικός όρος «απασχόληση», είναι ουσιαστικά η μισθωτή εργασία. Δηλαδή, περιγράφει τη σχέση που συνδέει δύο μέρη, τον εργοδότη και τον εργαζόμενο, η οποία αποτυπώνεται με συμβατική συμφωνία, σύμφωνα με τις αρχές και τους κανόνες που ρυθμίζονται στο εργατικό δίκαιο.

Η σπουδαιότητα της εργασίας και της απασχόλησης στη ζωή ενός κοινωνικού όντος, είναι υψίστης σημασίας. Πέρα από το προφανές, ότι δηλαδή είναι το μέσο που του εξασφαλίζει τα απαραίτητα για τη διαβίωσή του, αποτελεί θεμέλιο λίθο για την ανάπτυξη και την καλλιέργεια της προσωπικότητάς του. Κατέχει κεντρική θέση στη ζωή του ανθρώπου, καθότι του δίνει τη δυνατότητα εκπλήρωσης υλικών και πνευματικών αναγκών, αλλά παράλληλα, τον βοηθάει να δραστηριοποιηθεί στον κοινωνικό του περίγυρο. Είναι ευρέως διαδεδομένη η αντίληψη, ότι η εργασία αποτελεί ουσιαστική παράμετρο για την επίτευξη της ευτυχίας, καθώς οδηγεί στον εξευγενισμό του ανθρώπου. Ο Παπαρίζος, τονίζει τη σπουδαιότητα του ρόλου της εργασίας στην κοινωνική ένταξη: «Αποτελεί ένα δομημένο πλέγμα σχέσεων με την σύνολη κοινωνία, τις οικονομικές, πολιτικές και ιδεολογικές της δομές».⁹³ Κατά την άποψη του Oliver, ο αποκλεισμός από την εργασία είναι η βασική αιτία από την οποία πηγάζουν διάφοροι άλλοι περιορισμοί για τα άτομα με αναπηρία.⁹⁴

93. Παπαρίζος Α., (2014). *Η Κοινωνία των Αμαρτωλών*, Η πολιτική ως διαχείριση του φόνου της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 348.

94. Oliver M., (2009). *Understanding Disability, From Theory to Practice*, London: Palgrave MacMillan, σελ. 123.

Εκτός από αυτό, έρευνα του Townsend αποδεικνύει ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο, πάνω από τα μισά νοικοκυριά που απαρτίζονται από κάποιο άτομο με αναπηρία, είχαν εισοδήματα στο όριο του επιπέδου φτώχειας ή και κάτω από αυτό.⁹⁵

Χαρακτηριστικό είναι, ότι δείγμα πολιτισμού μιας κοινωνίας αποτελεί το ποσοστό εργαζομένων μελών της καθώς και τα μέτρα που αυτή λαμβάνει προκειμένου να μειωθούν τα ποσοστά ανεργίας. Όταν επικρατεί κοινωνική αταξία και η κοινωνία νοσεί, είναι ευρέως γνωστό ότι τα ποσοστά της ανεργίας εκτινάσσονται στα ύψη. Με αυτό συμφωνούν και οι Mason & McCall, λέγοντας ότι, «στις βιομηχανικές κοινωνίες η δουλειά ή η αμειβόμενη απασχόληση είναι θεμελιώδες συστατικό της ζωής των περισσότερων ατόμων. Τους προσδίδει κύρος και τους βοηθά να οικοδομήσουν οικονομική ασφάλεια, κοινωνικά δίκτυα και να έχουν μερίδιο στη γενική ευημερία και ανάπτυξη του έθνους. Αντίθετα, η ανεργία δημιουργεί οικονομικά, κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα. Οι περισσότεροι νέοι θεωρούν την εύρεση εργασίας μείζονα στόχο. Τους επιτρέπει να ζήσουν μόνοι τους, να διαχειρίζονται οι ίδιοι τη ζωή τους και να έχουν την ευθύνη για το μέλλον τους».⁹⁶

Σύμφωνα με το άρθρο 22 του Ελληνικού Συντάγματος, «η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού. Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από το φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας».⁹⁷

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης «Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση: ώρα για αλλαγή, εργαλεία για την αλλαγή»⁹⁸, από το σύνολο του εργατικού δυναμικού με αναπηρία απασχολείται το 30.5%. Τα υπόλοιπα άτομα με αναπηρία είτε είναι άνεργα (20.8%) είτε άεργα (42%). Επιπλέον, σε αυτήν τη μελέτη αναφέρεται ότι το 57% των ατόμων με αναπηρία που εργάζονται κατατάσσονται στο χαμηλόμισθο προσωπικό, ενώ το 42% αυτών εξαρτάται από τα επιδόματα αναπηρίας. Κύριο συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι τα άτομα με αναπηρία αποτελούν μια πληθυσμιακή ομάδα που είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένη στον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και πως υπάρχει στενή σύνδεση μεταξύ της ανεργίας τους από την μία πλευρά και της

95. Townsend P., (1979). *Poverty in the United Kingdom*, Harmondsworth: Penguin.

96. Mason H., McCall S.,(2011). *Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης, Η πρόσβαση στην εκπαίδευση*, (επιστ. επιμ. Ζώνιου-Σιδέρη Α., Ντεροπούλου-Ντέρου Ε.). Αθήνα: Πεδίο., σελ. 211.

97. Άρθρο 22 , *Σύνταγμα της Χώρας*, όπως αυτό τροποποιήθηκε με την 18/2001 απόφαση της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής στις 23.04.2001.

98. Η εν λόγω μελέτη εκπονήθηκε υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία (European Disability Forum) στο Πλαίσιο του Προγράμματος «Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ε.Ε-Ωρα για αλλαγή, εργαλεία για την αλλαγή». Το Πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τον συντονισμό τον είχε αναλάβει η Ε.Σ.Α.μεΑ.

φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού τους από την άλλη.⁹⁹ Σύμφωνα με τον Οικονόμου, ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας και συνεπώς από τους μηχανισμούς προσπορισμού εισοδήματος οδηγεί σε μεγάλο βαθμό στον κοινωνικό αποκλεισμό, από τη στιγμή που αυτό το γεγονός περιορίζει τόσο το εισόδημα όσο και τις κοινωνικές επαφές του ατόμου ή του νοικοκυριού.¹⁰⁰

Ο Barnes, υποστηρίζει, ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία χαρακτηρίζεται από φτώχεια και κοινωνική απομόνωση.¹⁰¹

3.2. Εναλλακτικές μορφές απασχόλησης

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε ορισμένες εναλλακτικές μορφές απασχόλησης για άτομα με αναπηρία.¹⁰² Την προστατευόμενη, την υποστηριζόμενη, την προσαρμοσμένη και την τηλεργασία.

Η προστατευόμενη απασχόληση, σε κάθε κράτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε ό,τι αφορά το νομικό καθεστώς, έχει διαφορετική σημασία και μπορεί να είναι πολυμορφική. Στηρίζεται στον σχεδιασμό για ομαδική εργασία των ατόμων, σε κανονικές επιχειρήσεις με προστατευόμενες συνθήκες. Με τον τρόπο αυτόν, παρέχεται προστατευόμενη απασχόληση για άτομα που δεν μπορούν να απορροφηθούν στην ελεύθερη αγορά εργασίας. Οι απασχολούμενοι αυτών των προγραμμάτων, σε μερικές χώρες της ΕΕ, θεωρούνται κανονικοί εργαζόμενοι και απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα και προνόμια με τους υπόλοιπους εργαζομένους, ενώ σε άλλες δεν έχουν συμβόλαιο εργασίας και πληρώνονται με το κατώτατο ημερομίσθιο.

Σε γενικές γραμμές, μέσω αυτών των προγραμμάτων, παρέχεται στα άτομα με βλάβη η δυνατότητα απόκτησης ειδικών δεξιοτήτων και προϋπηρεσίας η οποία μπορεί να αποβεί χρήσιμη σε περίπτωση που απορροφηθούν από την ανοιχτή αγορά εργασίας. Έτσι, κατά μία έννοια, προστατεύονται από τον ανταγωνισμό, τους κινδύνους και την απογοήτευση που μπορεί να συναντήσουν σε αυτήν. Τα Προστατευόμενα Ειδικά Εργαστήρια, μπορεί να εφαρμόζουν είτε προστατευόμενη είτε υποστηρικτική απασχόληση ή μπορεί ακόμα να συνδυάζουν και τα δύο μοντέλα.

Στην ελληνική νομοθεσία και σύμφωνα με τον Νόμο 1648/1986, στο τέταρτο εδάφιο του άρθρου 1, αναφέρεται ότι στα Παραγωγικά Ειδικά Κέντρα απασχολούνται: «Ανάπηρα άτομα, ηλικίας 15-65 ετών, που έχουν περιορισμένες δυνατότητες για επαγγελματική απασχόληση από

99. Ε.Σ.Α.μεΑ. (2002β). «Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ε.Ε-Ωρα για αλλαγή, εργασία για την αλλαγή»- Τελική Έκθεση Μελέτης, Αθήνα.

100 . Οικονόμου Χ., (2006). *Ανισότητες στην υγεία, φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός. Θεωρητικές προσεγγίσεις και στρατηγικές επιλογές*, από το βιβλίο *Οι εκτός των τειχών, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, (επιμ. Οικονόμου Χ. & Φερόνας Α.), Αθήνα: Διόνικος, σελ.326.

101. Barnes C., (1996). *Theories of disability and the origins of the oppression of disabled people in Western society*, in L. Barton (ed.), *Disability and Society: Emerging issues and Insights*. Harlow: Addison Wesley Longman.

102. Λογαράς Δ., (2013). *Εργασία-Απασχόληση και Αναπηρία*, Συνδικαλιστική Εκπαίδευση Στελεχών Αναπηρικού Κινήματος, Τεύχος 2. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, σελ. 31-35.

οποιαδήποτε χρόνια σωματική ή πνευματική ή ψυχική πάθηση ή βλάβη, εφ' όσον είναι εγγεγραμμένοι στα μητρώα αναπήρων του Ο.Α.Ε.Δ.». Στη συνέχεια, με τον Νόμο 1836/1989/ΦΕΚ 79Α, με τίτλο «προώθηση της απασχόλησης της επαγγελματικής κατάρτισης και άλλες διατάξεις» και συγκεκριμένα στα άρθρα 13-15, προβλέπεται η κατάρτιση-απασχόληση ατόμων με αναπηρία και συνίσταται στο Υπουργείο Εργασίας συντονιστικό συμβούλιο επαγγελματικής κατάρτισης και αποκατάστασης τους, το οποίο συντονίζει τους φορείς που εφαρμόζουν αυτά τα προγράμματα και εισηγείται τρόπους βελτίωσης της ποιότητας και των συνθηκών επαγγελματικής κατάρτισης των ωφελούμενων αλλά και τρόπους που διευκολύνουν την επαγγελματική αποκατάστασή τους. Επίσης, συνιστώνται Παραγωγικά Ειδικά Κέντρα (Π.Ε.ΚΕ.) Τα άτομα με αναπηρία, σύμφωνα με τον Νόμο αυτό, θα παραπέμπονται από τον Ο.Α.Ε.Δ. σε ειδικά ιδρύματα κατάρτισης, ενώ στους σπουδαστές θα χορηγούνται πιστοποιητικά παρακολούθησης και εκπαιδευτικό επίδομα.

Στο άρθρο 17 του Ν. 2646/1998/ΦΕΚ236Α, για την «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και Άλλες Διατάξεις», που τιτλοφορείται ως «Μέτρα Προστασίας Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες», καθορίζονται Ειδικά Προγράμματα για τη νοητική υστέρηση, τον αυτισμό, τις βαριές ψυχοσωματικές και πολλαπλές αναπηρίες στη βάση ενιαίων κριτηρίων παροχής υπηρεσιών χρηματοδότησης και αξιολόγησης.

Σκοπός των προγραμμάτων αυτών είναι η εξασφάλιση της δυνατότητας για ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή, η συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία, η επαγγελματική απασχόληση είτε στην ελεύθερη αγορά εργασίας είτε σε εναλλακτικές μορφές απασχόλησης και η δημιουργία προϋποθέσεων για αυτόνομη ή ημιαυτόνομη διαβίωση. Στη συνέχεια αναφέρει, ότι «τα Ν.Π.Δ.Δ. που εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, καθώς και οι ειδικώς πιστοποιημένοι φορείς του άρθρου 5 στον αναφερόμενο Νόμο, που αναπτύσσουν δραστηριότητες που αφορούν άτομα με νοητική υστέρηση, αυτισμό, βαριές σωματικές και πολλαπλές αναπηρίες δύνανται να λειτουργούν Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Οικονομικών, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Υγείας και Πρόνοιας, ρυθμίζονται η νομική μορφή, η οργάνωση, η λειτουργία, οι προϋποθέσεις απασχόλησης και οι όροι χρηματοδότησης των Π.Π.Ε. και ορίζεται η σχέση εργασίας και ο τρόπος υπολογισμού της αμοιβής των ως άνω ατόμων που απασχολούνται σε αυτά, καθώς και η διαδικασία προώθησης των προϊόντων των Π.Π.Ε. ».

Το προεδρικό διάταγμα στο οποίο κάνει η μνεία ο συγκεκριμένος Νόμος ακόμα δεν έχει εκδοθεί, συνεπώς τα Π.Π.Ε. εξακολουθούν να παρέχουν μια άτυπη μορφή απασχόλησης, εποπτευόμενης από τους δημόσιους φορείς βέβαια, η οποία όμως έχει αρκετά θολά σημεία που επιδέχονται αρκετές ερμηνείες.

Τα προϊόντα που παρασκευάζονται στα Π.Π.Ε., τα οποία κατασκευάζονται από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία που απασχολούνται σε αυτά, πωλούνται συνήθως είτε μέσω της ιστοσελίδας του κάθε εργαστηρίου είτε σε πλαίσια εκθέσεων ή μπαζάρ που λαμβάνουν χώρα λίγες φορές το χρόνο. Επομένως, τα εργαστήρια αυτά δεν έχουν οικονομικό πλεόνασμα ώστε να χρηματοδοτήσουν νέες θέσεις εργασίας.

Κατά καιρούς, έχει ασκηθεί έντονη κριτική για τη φιλοσοφία και τις μεθόδους των εργαστηρίων αυτών, καθώς υπάρχει η άποψη ότι λειτουργούν ως καταφύγια ανθρώπων που έχουν απορριφθεί από την κοινωνία και μια αγορά εργασίας που δεν διαθέτει «κανονικές» θέσεις για όλους. Θεωρείται, ότι συγχέεται η έννοια της αποκατάστασης με εκείνη της απασχόλησης και συχνά ακόμα και τα ίδια τα άτομα που απασχολούνται στα εργαστήρια, υποφέρουν από το φόβο της προσωρινότητας εκφράζοντας έντονες ανησυχίες για το εργασιακό τους μέλλον όταν το πρόγραμμα απασχόλησης φτάσει στο τέλος του. Έχουν σημειωθεί ενστάσεις επίσης, για το ύψος του μισθού, ο οποίος, εάν υπάρχει, είναι ο κατώτατος, καθώς και για το ότι δεν πρόκειται για «πραγματική εργασία». Από την άλλη, οι υποστηρικτές αυτού του μοντέλου κατάρτισης και απασχόλησης, πρεσβεύουν τη γνώμη ότι αποτελεί μια δυναμική προοπτική που θα μπορούσε με σωστή εφαρμογή να αποτελέσει διέξοδο στις δυσκολίες εξεύρεσης εργασίας των ατόμων με αναπηρία. Η αντίθετη άποψη ωστόσο αντιπαραβάλλει ότι απλώς «κουκουλώνει» το πρόβλημα, διαιωνίζοντας μια κοινωνία άνιση στην οποία υπάρχουν πολίτες διαφορετικών ταχυτήτων.

Η υποστηριζόμενη απασχόληση είναι ένα μοντέλο άλλου τύπου με σημαντικές διαφοροποιήσεις από την προστατευόμενη. Ο στόχος του είναι η κοινωνική ένταξη ατόμων με βλάβη που μέχρι τότε είτε ήταν άνεργα είτε απασχολούνταν υπό καθεστώς προστατευόμενης εργασίας, σε θέσεις με κανονικές συμβάσεις εργασιακής σχέσης, αμοιβή και ασφάλιση. Οι τοποθετήσεις γίνονται ατομικά και με βάση τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα του κάθε ατόμου με βλάβη, με τη βοήθεια και τη συστηματική καθοδήγηση ενός ειδικού συμβούλου εργασίας. Ο υποψήφιος εκπαιδεύεται σε ένα αντικείμενο επιλογής του και κατόπιν τοποθετείται σε μια θέση εργασίας ανάλογη των καθηκόντων που απέκτησε από την εκπαίδευσή του. Ελλείπει θεσμικού πλαισίου και μη διαθέσιμων πόρων από τον κρατικό προϋπολογισμό, δεν εφαρμόζεται στην Ελλάδα.

Στις Η.Π.Α. εφαρμόζεται ένα ακόμη εναλλακτικό μοντέλο απασχόλησης, η προσαρμοσμένη απασχόληση. Πρόκειται για μια εξατομικευμένη προσπάθεια εύρεσης εργασίας του ατόμου, λαμβάνοντας υπόψη τα προσόντα, τις δυνατότητες και τις γνώσεις του, τις ικανότητες και τα ταλέντα του. Μπορεί να γίνει ελεύθερη επιλογή του επαγγέλματος από το κάθε άτομο με αναπηρία εφόσον υπάρχει ανταπόκριση στις δεξιότητες του. Έπειτα, ειδικοί σύμβουλοι έρχονται σε επικοινωνία με εργοδότες ώστε να «κουμπώσει» το κάθε άτομο στην ανάλογη θέση. Σε αυτό το μοντέλο, η προσαρμογή των εργασιακών καθηκόντων, του ωραρίου ή η εργονομική διευθέτηση του χώρου

εργασίας, βρίσκουν την πλήρη εφαρμογή τους και είναι αρκετά αποτελεσματικό, καθώς ικανοποιεί τις ανάγκες του εργαζόμενου αλλά και του εργοδότη. Ωστόσο η ύπαρξη του συγκεκριμένου μοντέλου αποτελεί εξέλιξη της υποστηριζόμενης απασχόλησης, συνεπώς για να λάβει χώρα θα πρέπει να είναι ήδη προετοιμασμένο το έδαφος από άποψη δομών και νομοθεσίας. Επομένως, όπως ευλόγως τεκμαίρεται από όσα έχουν προαναφερθεί, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, δεν έχει εφαρμοστεί σε άλλες χώρες, όπως η Ελλάδα.

Τέλος, η τηλεργασία, είναι εκείνη η μορφή εργασίας που μπορεί να παραχθεί εκτός των κτιριακών εγκαταστάσεων του εργοδότη, μέσω της τεχνολογίας. Το άτομο με αναπηρία μπορεί να εργάζεται είτε από το σπίτι του είτε από κάποιον άλλο χώρο, χωρίς να επηρεάζεται καθόλου το προϊόν εργασίας του. Ελλείψει υποδομών στην πλειονότητα των επιχειρήσεων ωστόσο, δεν είναι προσφιλές στην Ελλάδα.

3.3. Οφέλη για όλους- A win win situation

Στο σημείο αυτό, θεωρώ πως έχει νόημα να αναφερθούμε στα συνολικά οφέλη από την καθολική απασχόληση των ατόμων μίας κοινωνίας σε κοινωνικό και επιχειρηματικό επίπεδο, ανεξαρτήτως διαφορετικών γνωρισμάτων όπως, η βλάβη, το φύλο, η ηλικία, τα εξωτερικά χαρακτηριστικά ή οι θρησκευτικές και πολιτικές πεποιθήσεις.

Σε μια ήδη αρκετά δύσκολη οικονομική συγκυρία, στα θετικά προσμετράται η διεύρυνση της αγοράς εργασίας με τη δημιουργία νέων θέσεων και κατ' επέκταση, η μείωση των ποσοστών ανεργίας και φτώχειας. Θεωρητικά, θα σημειωθεί αύξηση στην καταναλωτική δύναμη των ανθρώπων που θα απαρτίσουν τις θέσεις αυτές, η οποία μοιραία θα οδηγήσει σε αύξηση της παραγωγικότητας, με τελικό αποτέλεσμα την άνθιση της οικονομίας της χώρας συνολικά. Επιπλέον, θα εμφυσήσει πνοή ζωής σε πληθυσμιακές ομάδες που έχουν υποστεί διακρίσεις στο παρελθόν, καθώς θα προσφέρει κίνητρα και ερεθίσματα για διεύρυνση οριζόντων σε πνευματικό επίπεδο.

Κατανοούμε τη σημασία του να αισθάνονται όλα τα μέλη μίας κοινωνίας ότι συμβάλλουν εξίσου στην πρόοδο και την ευμάρειά της. Οι Mason & McCall, πιστεύουν ότι, «οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν την εύρεση εργασίας μείζονα στόχο, καθώς τους επιτρέπει να διαχειρίζονται τη ζωή τους μόνοι τους, αναλαμβάνοντας οι ίδιοι την ευθύνη για το δικό τους μέλλον».¹⁰³ Άρα, εάν ανοίξουν θέσεις εργασίας σε ανθρώπους που έχουν υποστεί διακρίσεις και στερεοτυπικές συμπεριφορές, θα υπάρξει η απαραίτητη κοινωνική ζύμωση, κατά την οποία όλοι θα συνειδητοποιήσουμε ότι η διαφορετικότητα βρίσκεται στην καθημερινότητά μας και είναι κάτι απολύτως φυσιολογικό. Ακολουθώντας, η συνειδητοποίηση αυτή θα αποτελέσει ισχυρό έναυσμα για

103. Mason H., McCall S.,(2011). *Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης, Η πρόσβαση στην εκπαίδευση.* (επιστ. επιμ. Ζώνιου-Σιδέρη Α., Ντεροπούλου-Ντέρου Ε.), Αθήνα: Πεδίο, σελ. 210.

την καταπολέμηση του κοινωνικού στίγματος, το οποίο οδηγεί σε απαρχαιωμένες αντιλήψεις που δημιουργούν δεσμά στη σκέψη των ελεύθερων ανθρώπων.

Ειδικότερα, τα άτομα με βλάβη θα μπορούν να έχουν μια αξιοπρεπή διαβίωση, καθώς θα ενθαρρυνθούν να βιοπορίζονται με τις δικές τους δυνάμεις και να μην εξαρτώνται από προνοιακά επιδόματα και φιλανθρωπικές πρακτικές. Σύμφωνα με τους Oliver & Barnes, σίγουρα δεν συμβαίνει όλοι οι άνθρωποι με αναπηρία να μπορούν να εργαστούν με τη συμβατική έννοια του όρου ή να μπορούν να κάνουν ακριβώς τα ίδια πράγματα με τους εργαζόμενους χωρίς αναπηρία. Αυτό είναι μια άλλη μορφή καταπίεσης¹⁰⁴. Όμως, η ίδια η κοινωνία μπορεί να μάθει ότι μέσω ορισμένων προσαρμογών, κάθε μέλος της μπορεί να γίνει λειτουργικό, αρκεί να δοθούν εναύσματα και κίνητρα.

Τέλος, η κατάλληλη προσαρμογή των χώρων και θέσεων εργασίας, θα οδηγήσει στην καθολική πρόσβαση όλων, η οποία είναι ένα ακόμη φλέγον ζήτημα με το οποίο θα ασχοληθούμε διεξοδικά παρακάτω.

3.4. Μια νέα ημέρα για τα ανθρώπινα δικαιώματα

«Πράττε σαν να επρόκειτο ο κανόνας της πράξης σου να γίνει με τη θέλησή σου καθολικός νόμος».¹⁰⁵

Αυτή η προस्ताγή του Γερμανού φιλοσόφου Kant, μας προσκαλεί να γίνουμε εμείς οι ίδιοι η αλλαγή που επιθυμούμε να δούμε.

Είναι αναπόφευκτο το να καταφύγουμε ξανά σε κάποια νομοθετικά κείμενα, καθώς όλη η πορεία της κοινωνικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα πρέπει να χτιστεί πάνω σε ένα ισχυρό νομοθετικό πλαίσιο, ώστε να μην αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Τα ανθρώπινα δικαιώματα άλλωστε, δεν θα πρέπει ποτέ να εντάσσονται στα πεδία αμφισβήτησης και φιλολογικών αναλύσεων.

Θα αναφερθούμε συνοπτικά στα κυριότερα νομοθετήματα:

→Πρώτον, σε διεθνές επίπεδο, στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία, που εξαγγέλθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 1975 με σκοπό να προαχθεί το επίπεδο ζωής τους, όπου μεταξύ άλλων, αναφέρεται στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

(Παραπομπή στο Παράρτημα Α)

→Δεύτερον, στη Διακήρυξη Sundberg, η οποία αποτελεί το τελικό κείμενο Διεθνούς Διάσκευσης που οργάνωσε η Ισπανική κυβέρνηση και η Ουνέσκο το 1981 και μεταξύ άλλων, τονίζει την ανάγκη της απόλυτης κοινωνικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία. **(Παραπομπή στο Παράρτημα Β).**

104. Oliver M., Barnes C., (1998). *Disabled People and Social Policy. From Exclusion to Inclusion*, New York: Addison Wesley Longman Limited. Σελ.96.

105. Kant I., (1984). *Τα θεμέλια της Μεταφυσικής των ηθών*, (εισ. – μετ. – σχόλια Γ.Τζαβάρα). Γιάννενα: Δωδώνη.

→Τρίτον, στη «Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία», ένα θεσμοθετικό κείμενο ορόσημο, στο οποίο οδηγηθήκαμε με τη συμβολή του Ευρωπαϊκού Φόρουμ των Ατόμων με Αναπηρία και το αναπηρικό κίνημα. Η Σύμβαση και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο ψηφίστηκαν ομοφώνως από την ολομέλεια της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε. στις 13 Δεκεμβρίου 1996 και περιλαμβάνει ένα ξεχωριστό άρθρο (άρθρο 27), για την εργασία και απασχόληση των ατόμων με αναπηρία. Η Σύμβαση και το Πρωτόκολλο υιοθετήθηκαν στις 13.12.2006 κατά την 61η σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης με την Απόφαση A/RES/61/106 και με έναρξη ισχύος σύμφωνα με το άρθρο 45 στις 4.5.2008. **(Παραπομπή στο Παράρτημα Γ).**

→Τέταρτον, στον Κοινοτικό Χάρτη Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των εργαζομένων του 1989, όπου στην Αρχή 15 αναφέρεται ότι κάθε άτομο με αναπηρία έχει δικαίωμα για επαγγελματική εκπαίδευση, αποκατάσταση και επανένταξη, ανεξάρτητα από την αιτία και τη φύση της αναπηρίας του. Στον Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του 1996, που αντικατέστησε τον αρχικό Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του 1961, έχουμε τη διάταξη 15 η οποία προωθεί ξεκάθαρα την αλλαγή προσέγγισης της αναπηρίας με στροφή στο κοινωνικό-δικαιωματικό μοντέλο. Ειδικότερα, αναφέρει ότι: «τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν ιδιαίτερα: 1. Να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να παράσχουν στα άτομα με αναπηρία καθοδήγηση, εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση... 2. να προωθούν την πρόσβασή τους στην εργασία μέσω όλων των μέτρων που ενθαρρύνουν τους εργοδότες να προσλαμβάνουν και να διατηρούν στην εργασία άτομα με αναπηρία στο συνηθισμένο εργασιακό περιβάλλον και να προσαρμόσουν τις συνθήκες εργασίας στις ανάγκες τους...». Η Ελλάδα επικύρωσε τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη το 1984 ενώ υπέγραψε τον Αναθεωρημένο Κοινωνικό Χάρτη το 1996, τον οποίο ωστόσο είκοσι ένα χρόνια μετά δεν έχει ακόμα επικυρώσει.

→Πέμπτον, στη Συνθήκη του Άμστερνταμ στις 2 Οκτωβρίου 1997 και το άρθρο 13, που συμπεριέλαβε την αναπηρία στις αιτίες διάκρισης και προτάθηκε στην ΕΕ η θέσπιση νομοθεσίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων, όπως ακριβώς έγινε και στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 7 Δεκεμβρίου του 2000 στη Νίκαια, όπου και πάλι προβλέπεται η απαγόρευση των διακρίσεων κάθε μορφής. Στον Κανονισμό 1083/2006 της 11ης Ιουλίου 2006, της Επίσημης Εφημερίδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής και την κατάργηση του Κανονισμού αριθ. 1260/1999 και το Άρθρο 16 περί Ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και μη διάκριση, αναφέρεται ότι: «Τα κράτη μέλη και η Επιτροπή αναλαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να αποτρέψουν κάθε διάκριση εξαιτίας του φύλου, της φυλής ή της εθνοτικής καταγωγής της θρησκείας ή των πεποιθήσεων, της ύπαρξης

αναπηρίας, της ηλικίας ή του γενετήσιου προσανατολισμού κατά τα διάφορα στάδια υλοποίησης των Ταμείων και, ειδικότερα, της πρόσβασης σε αυτά».

Σε επόμενο Κανονισμό και συγκεκριμένα στον 1081/2006, της 5ης Ιουλίου 2006, για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και την κατάργηση του Κανονισμού αριθ. 1784/1999, παράγραφος 1, στο άρθρο 2 αναφέρεται, μεταξύ άλλων ότι, «το ΕΚΤ, υποστηρίζει τις πολιτικές των κρατών μελών που αποσκοπούν στην επίτευξη πλήρους απασχόλησης καθώς και βελτίωσης της ποιότητας και παραγωγικότητας στο χώρο εργασίας, στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης, περιλαμβανομένης της πρόσβασης των μειονεκτούντων ατόμων στην απασχόληση, και στη μείωση των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών ανισοτήτων όσον αφορά την απασχόληση».

Στην δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου, αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι, «το ΕΚΤ λαμβάνει υπόψη του τις σχετικές προτεραιότητες και στόχους της Κοινότητας στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, αυξάνοντας τη συμμετοχή των οικονομικώς ανενεργών ατόμων στην αγορά εργασίας, καταπολεμώντας τον κοινωνικό αποκλεισμό, ιδίως των μειονεκτουσών ομάδων, όπως είναι τα άτομα με αναπηρίες, και προάγοντας την ισότητα γυναικών και ανδρών και την αποφυγή των διακρίσεων».

Τέλος, στην 3η προτεραιότητα του άρθρου 3, προβλέπεται η προώθηση αναζήτησης τρόπων για την ενσωμάτωση και την επανένταξη στην αγορά εργασίας μειονεκτούντων ατόμων, η πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, η αποδοχή της ποικιλότητας στο χώρο εργασίας και η καταπολέμηση των διακρίσεων όσον αφορά την πρόσβαση και την πρόοδο στην αγορά εργασίας.

Παρατηρούμε ότι στον αναφερόμενο Κανονισμό βρίσκουμε τους τομείς εκείνους στους οποίους θα πρέπει υποχρεωτικά να λάβουν χώρα δράσεις για άτομα με αναπηρία, μέσω των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων που θα συγχρηματοδοτηθούν από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Κεφάλαιο τέταρτο

Όλα για Όλους

4.1. Πρόσβαση και προσβασιμότητα

Ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο, μνεία του οποίου γίνεται σε σταθερή βάση σε κάθε προσπάθεια χάραξης σοβαρής κοινωνικής πολιτικής και μόνιμο αίτημα του αναπηρικού κινήματος, όπως και όλων των ατόμων με βλάβη μεμονωμένα, είναι η πρόσβαση και η προσβασιμότητα.

Με τον όρο «πρόσβαση», εννοούμε την παροχή δυνατότητας ισότιμης συμμετοχής σε όλα τα μέλη μίας κοινωνίας, χωρίς καμία διάκριση, σε όλο το φάσμα των κοινωνικών δραστηριοτήτων. Δηλαδή, στην εκπαίδευση, στην απασχόληση, στις πολιτιστικές δραστηριότητες, στον αθλητισμό, στην ενημέρωση και επομένως, σε όλες τις υπηρεσίες, τα αγαθά, την τέχνη και τις υποδομές.

«Προσβασιμότητα», είναι τα μέσα εκείνα που χρησιμοποιούνται για την εξασφάλιση αυτόνομης, άνετης και ασφαλούς καθολικής πρόσβασης των μελών μιας κοινωνίας, ανεξαρτήτως σωματικών ή πνευματικών χαρακτηριστικών, φύλου, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού. Στην περίπτωση που εξετάζουμε, αναφέρεται στην απουσία εμποδίων που καθιστούν δύσκολη ή απροσπέλαστη την αυτόνομη, άνετη και ασφαλή πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία κάθε είδους (κινητική, αισθητηριακή, νοητική, χρόνια πάθηση, πολλαπλή αναπηρία) και διασφαλίζει την κατά το δυνατόν αυτόνομη διαβίωση ενός ανθρώπου σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητάς του.¹⁰⁶

Τα εμπόδια που μπορεί να συναντάνε στην καθημερινή τους ζωή τα άτομα με βλάβη, είναι πολλών ειδών:

Φυσικά εμπόδια, που αφορούν αντικείμενα σε δημόσιους χώρους ή χώρους εργασίας που είναι τοποθετημένα με τρόπο που δυσκολεύουν την κίνηση ή τον προσανατολισμό των ατόμων με αναπηρία, όπως κατεστραμμένα πεζοδρόμια ή απουσία αυτών, κολωνάκια, οδηγοί όδευσης που οδηγούν σε περίπτερα ή ακόμη και σε δέντρα, τα παρανόμως παρκαρισμένα αυτοκίνητα σε θέσεις ΑμεΑ, αφύλακτες τρύπες σε δρόμους κατά τη διάρκεια εργασιών της ΕΥΔΑΠ και άλλα.

Αρχιτεκτονικά εμπόδια, δηλαδή κτιριακές εγκαταστάσεις μη προσβάσιμες σε άτομα με αναπηρία εξαιτίας απουσίας ράμπας, ανελκυστήρα, τουαλετών εύκολης πρόσβασης, πάρκινγκ και άλλα.

Εμπόδια στην ενημέρωση και την επικοινωνία, με την απουσία του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού ή τεχνολογικού εξοπλισμού που επιτρέπει την ελεύθερη πρόσβαση σε όλους. Για παράδειγμα, έλλειψη διερμηνείας στη νοηματική γλώσσα, απουσία πρόβλεψης κειμένων σε

106. Λογαράς Δ., (2013). *Εργασία-Απασχόληση και Αναπηρία*, Συνδικαλιστική Εκπαίδευση Στελεχών Αναπηρικού Κινήματος, Τεύχος 2. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, σελ. 12.

διαφορετικές μορφές όπως μεγαλογράμματη γραμματοσειρά ή γραφή braille, απουσία ψηφιακού αρχείου ή μετατροπέα ήχου σε εικόνα και το αντίθετο και άλλα.

Θεσμικά εμπόδια, δηλαδή δυσκολίες που δημιουργούνται ελλείψει σχετικής νομοθεσίας για την προάσπιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, ή ακόμα και νόμοι, εγκύκλιοι και προεδρικά διατάγματα που στην πραγματικότητα, αντί να καταπολεμούν, προάγουν τις διακρίσεις και τον κοινωνικό αποκλεισμό των ατόμων με βλάβη.

Ιδεολογικά εμπόδια, εκείνα που αφορούν στάσεις και συμπεριφορές που οδηγούν σε διακρίσεις. Η διαιώνιση στερεοτύπων που οδηγούν τα άτομα με βλάβη στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Κατά τον Brisenden, η αναπηρία προκαλείται από τα απρόσιτα κτίρια που δεν είναι σχεδιασμένα για να εξυπηρετούν ανθρώπους με αναπηρία, αλλά και από όλους τους τομείς του κοινωνικού βίου, όπως είναι η εκπαίδευση, η δυνατότητα εργασιακής απασχόλησης, οι δυνατότητες κοινωνικοποίησης και ψυχαγωγίας και άλλα. Αυτή η πραγματικότητα, είτε αποσιωπάται από τους περισσότερους είτε προτιμούν να μην την παραδέχονται γιατί, εάν το κάνουν, θα πρέπει να αναγνωρίσουν την καταφανή καταπάτηση όλων των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, εξαιτίας του εχθρικού, σε όλες τις εκδοχές του, περιβάλλοντος.¹⁰⁷

Σύμφωνα με την Αθανασιάδου, μη προσβάσιμα, δηλαδή απροσπέλαστα, είναι: Όλα τα δημόσια κτίρια, όπως νοσοκομεία, κοινωφελείς οργανισμοί, χώροι ψυχαγωγίας και πολιτισμού, οι δρόμοι με τις μη κατάλληλα κατασκευασμένες ράμπες ή την απουσία αυτών, τα ταξί, όπως και όλα τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Ειδικά στα ΜΜΜ, πέρα από την έλλειψη προσβασιμότητας, κινδυνεύει ακόμα και η σωματική ακεραιότητα των ατόμων με αναπηρία, εάν επιχειρήσουν να τα χρησιμοποιήσουν. Επιπλέον, απροσπέλαστα είναι τα εκλογικά κέντρα, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι εργασιακοί χώροι, ενώ οι εκπαιδευτικοί και οι εργοδότες παραμένουν ανενημέρωτοι και αδιάφοροι για τα άτομα με αναπηρία. Οπότε αν το παρόν των ανθρώπων αυτών είναι δύσκολο, το μέλλον είναι ακόμα πιο σκοτεινό και αβέβαιο.¹⁰⁸ Αυτά και πολλά άλλα ειπώθηκαν κατά τη διάρκεια ενός Διεπιστημονικού Ευρωπαϊκού Συμποσίου που έλαβε χώρα το 1992. Είκοσι πέντε χρόνια μετά, βλέπουμε ότι ελάχιστα πράγματα έχουν αλλάξει.

4.2. Οφέλη καθολικής προσβασιμότητας

Θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι τα οφέλη από μια κοινωνία καθολικά προσβάσιμη σε όλο της το εύρος αφορούν εξίσου τα άτομα χωρίς αναπηρία. Είναι αρκετά διαδεδομένη η εσφαλμένη

107. Brisenden S., (1986). *Independent living and the medical model of disability in Barton L. Disability & Society: Emerging Issues and Insights*. London: Addison Wesley Longman Ltd.

108. Καϊλα Μ., Πολεμικός Ν., Φιλίππου Γ., (1995). *Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. Α' Τόμος*, (Διεπιστημονικό Ευρωπαϊκό Συμπόσιο, Ρόδος: Μάιος 1992). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, Εισηγήτρια Αθανασιάδου Φ., Περιορισμοί και προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελληνική κοινωνία, σελ.480-481.

αντίληψη, ότι εφόσον σε μια περιοχή ή γειτονιά δεν υπάρχουν άτομα με βλάβη, κάθε μέριμνα προς τέτοια κατεύθυνση είναι περιττή.

Οι Σαχίνογλου & Κούκκος, αναφέρουν σχετικά με αυτό: *Χαρακτηριστικές είναι οι απόψεις διαφόρων ανθρώπων, μεταξύ των οποίων και κάποιοι μηχανικοί, καθώς και υπεύθυνοι επίσημων φορέων που μας είπαν σε έρευνα που κάναμε: «...Αφού δεν υπάρχουν άνθρωποι με αναπηρίες στην περιοχή μας ή τουλάχιστον δεν έχουμε δει κάποιους, δεν υπάρχει λόγος να κατασκευάσουμε έργα για ένα τόσο σπάνιο πρόβλημα...».*¹⁰⁹

Αυτή είναι ακόμη μία αδιαμφισβήτητη απόδειξη της παντελούς έλλειψης ενημέρωσης της κοινωνίας για το συγκεκριμένο θέμα. Ενδεικτικά, αναφέρουμε μερικά παραδείγματα από πιθανούς ωφελούμενους της καθολικής προσβασιμότητας: Μία μητέρα με το καρότσι του βρέφους της, ένας άνθρωπος που κατόπιν ατυχήματος χρησιμοποιεί πατερίτσες για τη μετακίνησή του, ένας ηλικιωμένος ή ακόμα και ένας άνθρωπος που εργάζεται ως μεταφορέας, θα ωφεληθούν ακριβώς το ίδιο με έναν χειριστή αναπηρικού αμαξιδίου από την ράμπα σε ένα πεζοδρόμιο ή δημόσιο κτίριο. Όπως θα ωφεληθούν εξίσου από την τοποθέτηση μιας ράμπας σε μία παραλία η οποία θα καταστήσει τη θάλασσα, ένα αγαθό τόσο αυτονόητο ειδικά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, προσβάσιμο σε όλους. Ένας άνθρωπος με μυωπία θα μπορεί να απολαύσει μια κινηματογραφική ταινία εξίσου με έναν άνθρωπο με πρόβλημα όρασης, εάν χρησιμοποιηθεί μεγαλογράμματη γραμματοσειρά στους υπότιτλους, όπως ακριβώς θα ωφεληθεί και ένας κωφός από την πρόβλεψη υποτίτλων και ούτω κάθε εξής.

Πέρα από το ότι η κοινωνία στο σύνολό της θα παρέχει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους τομείς, προστίθενται αναρίθμητα ακόμη πλεονεκτήματα στον κατάλογο των ωφελειών: Οι χώροι εργασίας θα είναι προσβάσιμοι σε νέους εργαζομένους, οι εταιρείες θα είναι σε θέση να διατηρήσουν το υπάρχον εργατικό τους δυναμικό ύστερα από τυχόν απόκτηση μελλοντικής αναπηρίας ενός ή περισσότερων εργαζομένων, ενώ εάν ληφθούν όλα τα απαραίτητα μέτρα, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα στις κτιριακές εγκαταστάσεις, χωρίς επιπλέον κόστος, θα υπάρχει ευελιξία προσαρμογής τους σε μεταβαλλόμενες ανάγκες, όπως η γήρανση του προσωπικού ή η απόκτηση βλαβών.

Σε ένα καθολικά προσβάσιμο εμπορικό κέντρο, αμέσως θα σημειωθεί αύξηση του καταναλωτικού του κοινού, επομένως, και του κέρδους της επιχείρησης.

Η εφαρμογή των προδιαγραφών προσβασιμότητας συμβάλλει στη μείωση των εργασιών για συντήρηση και κτιριακή ασφάλεια (ολισθηρό δάπεδο, σκάλες κλπ.), με παράλληλη μείωση του

109. Καΐλα Μ., Πολεμικός Ν., Φιλίππου Γ., (1995). *Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. Α' Τόμος*, (Διεπιστημονικό Ευρωπαϊκό Συμπόσιο, Ρόδος: Μάιος 1992). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, Εισηγητές Σαχίνογλου Ι., Κούκκος Μ., *Η προσπελασιμότητα βασική προϋπόθεση για την κοινωνική ένταξη των ΑΜΕΑ στην πόλη μας (Θεσσαλονίκη)*, σελ.129.

κόστους αποζημίωσης ενδεχόμενου μελλοντικού εργατικού ατυχήματος που μπορεί να προκληθεί εξαιτίας των ανεπαρκειών και αβλεψιών στις κτιριακές εγκαταστάσεις.

Το σημαντικότερο, θα δοθούν κίνητρα στα άτομα με αναπηρία να βγουν στην αγορά εργασίας έχοντας λυμένο το τόσο σημαντικό ζήτημα της πρόσβασης, πράγμα που θα έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των προνοιακών επιδομάτων από το κράτος.

Σε ό,τι αφορά το κομμάτι της πρόσβασης, η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία δίνει έναν πολύ ενδιαφέροντα ορισμό για τις διακρίσεις βάσει αναπηρίας, ως αποτέλεσμα απουσίας ελεύθερης πρόσβασης. Συγκεκριμένα, οι διακρίσεις βάσει αναπηρίας περιλαμβάνουν όλες τις μορφές διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένης και της άρνησης παροχής εύλογης προσαρμογής, όπου «εύλογη προσαρμογή» σημαίνει τις απαραίτητες και κατάλληλες τροποποιήσεις και ρυθμίσεις, οι οποίες δεν επιβάλλουν ένα δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος, όπου απαιτείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστούν, για τα άτομα με αναπηρίες, η απόλαυση ή η άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, ενώ «καθολικός σχεδιασμός» σημαίνει το σχεδιασμό προϊόντων, περιβαλλόντων, προγραμμάτων και υπηρεσιών που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους τους ανθρώπους, στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση, χωρίς ανάγκη προσαρμογής ή εξειδικευμένου σχεδιασμού. Ο όρος «καθολικός σχεδιασμός» δεν θα αποκλείει τις υποβοηθητικές συσκευές για συγκεκριμένες ομάδες ατόμων με αναπηρίες, όπου αυτό απαιτείται.¹¹⁰

Παρακάτω, στις Γενικές Αρχές της Σύμβασης του Ο.Η.Ε., στο άρθρο 3, υπογραμμίζεται μεταξύ άλλων, η πλήρης και αποτελεσματική συμμετοχή και ένταξη στην κοινωνία, ο σεβασμός της διαφοράς και η αποδοχή των ατόμων με αναπηρίες ως μέρος της ανθρώπινης ποικιλομορφίας και της ανθρωπότητας, η ισότητα ευκαιριών και η προσβασιμότητα,¹¹¹ ενώ στο άρθρο 4, στις Γενικές Υποχρεώσεις, αναφέρεται χαρακτηριστικά μεταξύ άλλων, ότι τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν, να αναλαμβάνουν ή να προάγουν την έρευνα και ανάπτυξη των καθολικά σχεδιασμένων αγαθών, υπηρεσιών, εξοπλισμού και εγκαταστάσεων, προκειμένου να ικανοποιούνται οι συγκεκριμένες ανάγκες ενός ατόμου με αναπηρίες, να προάγουν τη διαθεσιμότητα και τη χρήση τους και να προάγουν τον καθολικό σχεδιασμό, να αναλαμβάνουν ή προάγουν την έρευνα και ανάπτυξη και να προάγουν τη διαθεσιμότητα και χρήση των νέων τεχνολογιών, συμπεριλαμβανομένων και των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών, των βοηθημάτων κινητικότητας, των συσκευών και υποβοηθητικών τεχνολογιών, τα οποία είναι κατάλληλα για τα άτομα με αναπηρίες.¹¹²

110. Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, Άρθρο 2, 1975.

111. Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, Άρθρο 3, 1975.

112. Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, Άρθρο 4, 1975.

Το άρθρο 9 της Σύμβασης με τίτλο «Προσβασιμότητα», προβλέπει την ελεύθερη πρόσβαση σε όλους τους τομείς. Στο φυσικό περιβάλλον, στα μέσα μεταφοράς, στην πληροφορία, στις επικοινωνίες και στις δημόσιες εγκαταστάσεις σε αστικές και αγροτικές περιοχές. **(Παραπομπή στο Παράρτημα Δ)**

4.3. Προσβασιμότητα στην Τέχνη

Σύμφωνα με τον Fischer Ernst, «η Τέχνη είναι ο δρόμος, απ' όπου το άτομο επιστρέφει στην ομάδα». ¹¹³

Η τέχνη ανέκαθεν ήταν ένα ισχυρότατο εργαλείο στο πολιτισμικό οπλοστάσιο της ανθρωπότητας, καθώς εγείρει ερωτήματα, προβληματίζει και αποδομεί παγιωμένες αντιλήψεις.

Σύμφωνα με τον Γρυπάρη, «είναι μια πανανθρώπινη γλώσσα που ενώνει λαούς και ανθρώπους, καταργεί σύνορα και φυλετικές διακρίσεις, φέρνει τον έναν άνθρωπο κοντά στον άλλο. Είναι ανταλλαγή συναισθημάτων, μηνυμάτων ευχαρίστησης ή θλίψης, ευτυχίας ή δυστυχίας, καταπίεσης, λύπης ή αγωνίας, είναι διαμαρτυρία, κραυγή, κριτική, άρνηση ή αποδοχή». ¹¹⁴

Ο Tarkovsky έλεγε ότι, «η μείζων λειτουργία της τέχνης είναι η επικοινωνία». ¹¹⁵ Αυτό αποκτά ιδιαίτερο νόημα όταν αναφερόμαστε σε μια επικοινωνία στην οποία μπορούν να συμμετέχουν όλοι. Παρακάτω θα δούμε ότι, σε ό,τι αφορά τις δυνατότητες ψυχαγωγίας, τα πράγματα είναι περίπλοκα και αυτό, διότι το ακανθώδες ζήτημα της προσβασιμότητας είναι διαρκώς υπό διεκδίκηση.

4.3.1.Ελληνικά Μουσεία

Συνοπτικά, για την ελεύθερη πρόσβαση στα ελληνικά μουσεία, θα πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη στα κτίρια για ράμπες και ασανσέρ, αλλά και ακουστικές περιγραφές ξεναγήσεων για τους τυφλούς, ή προγραμματισμένες ξεναγήσεις με μετάφραση στη νοηματική για τους κωφούς. Παρότι στα περισσότερα μουσεία της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, κάτι που δεν ισχύει δυστυχώς για πολλά από τα μουσεία που υπάρχουν στην υπόλοιπη Ελλάδα, κατασκευάζονται κεκλιμένες ράμπες για αναπηρικά αμαξίδια, δεν υπάρχει μέριμνα για ξεναγήσεις τυφλών ή κωφών. Εξαιτίας των ελλείψεων αυτών, αποκλείονται συνάνθρωποί μας από την απόλαυση της μουσειακής εμπειρίας.

113. Fischer E., (2000). *Η αναγκαιότητα της Τέχνης*, (μετ. Χατζιδάκη Φ.). Αθήνα: Θεμέλιο. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1981).

114. Καίλα Μ., Πολεμικός Ν., Φιλίππου Γ., (1995). *Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. Β' Τόμος*, (Διεπιστημονικό Ευρωπαϊκό Συμπόσιο, Ρόδος: Μάιος 1992). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, Εισηγητής Γρυπάρης Α.-Φ., *Οι εικαστικές δραστηριότητες στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες*, σελ.686.

115. Ταρκόφσκι Α., (1987). *Σμιλεύοντας το χρόνο*, (μετ.Βελέντζας Σ.) Αθήνα: Νεφέλη, σελ. 54., αναφορά από το βιβλίο: Λυδάκη Α. (2012). *Μέσα από την Κάμερα. Κινηματογράφος και Κοινωνική Πραγματικότητα*. Αθήνα: Παπαζήση.

Συγκεκριμένα, για την περίπτωση των ανθρώπων με πρόβλημα όρασης, προσβάσιμο γίνεται ένα μουσείο εάν διαθέτει κείμενα/καταλόγους σε μορφή braille, ηλεκτρονικές ξεναγήσεις, ηχητικούς οδηγούς και κυρίως αντίγραφα γνωστών εκθεμάτων, τα οποία θα είναι δυνατό να αγγίζουν και να γνωρίζουν από κοντά διά της αφής.

Ειδική μνεία σε αυτό το σημείο οφείλουμε να κάνουμε σε ένα πρότυπο μουσείο υψηλών προδιαγραφών, το Μουσείο Αφής στην Καλλιθέα, το οποίο δημιουργήθηκε το 1984 και επικοινωνεί με το κτίριο που στεγάζει τον Φάρο Τυφλών. Πρωτοπόρο σε όλη την Ευρώπη, είναι το πρώτο μουσείο για τυφλούς και ανθρώπους με πρόβλημα όρασης, ενώ η ιδιαιτερότητά του έγκειται στο γεγονός, ότι οι επισκέπτες του έχουν τη δυνατότητα να αγγίζουν ελεύθερα τα εκθέματα, τα οποία είναι πιστά αντίγραφα πρωτοτύπων που εκτίθενται σε μεγάλα μουσεία της χώρας, χωρίς κανέναν περιορισμό.

Κάτι αντίστοιχο ακολούθησε και στο εξωτερικό αρκετά χρόνια μετά και συγκεκριμένα στη γειτονική Ισπανία και το Μουσείο Πράδο της Μαδρίτης.¹¹⁶ Κατά τη διάρκεια μιας έκθεσης του Μουσείου το 2015, τυφλοί και μερικώς βλέποντες, για πρώτη φορά στη ζωή τους είχαν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με έργα τέχνης γνωστών καλλιτεχνών, με την τεχνολογία οδηγών ήχου, τον κώδικα braille αλλά και μια καινοτόμα εφαρμογή με τη βοήθεια της οποίας δημιουργήθηκαν τρισδιάστατα πιστά αντίγραφα των κύριων έργων τα οποία οι επισκέπτες μπορούσαν να ψηλαφήσουν.

4.3.2.Σπουδές υποκριτικής τέχνης και θέατρο

Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 370/1983/ΦΕΚ 130Α, που εκδόθηκε στις 22 Σεπτεμβρίου του 1983, στο άρθρο 8 περί διατάξεων εισαγωγικών εξετάσεων στις σχολές υποκριτικής τέχνης και σε συσχετισμό με το θέμα των διακρίσεων και της πρόσβασης στην εκπαίδευση, παρατηρούμε την εξής αναφορά: «...επίσης οι υποψήφιοι πρέπει να έχουν και αρτιμέλεια η οποία βεβαιώνεται από την Εξεταστική Επιτροπή. Η απόφαση της Επιτροπής πρέπει να είναι επαρκώς αιτιολογημένη». Πολύ πρόσφατα, στις 9 Φεβρουαρίου 2017, μετά από επίμονο αγώνα των καλλιτεχνών με αναπηρία, καταργήθηκε ο όρος «αρτιμέλεια» ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή στις εξετάσεις και τη φοίτηση σε ανώτερες δραματικές σχολές, κάτι που θεωρήθηκε ως μεγάλη νίκη των ατόμων με αναπηρία.

116. Εφημερίδα των Συντακτών: Τέχνη ορατή από τα ακροδάχτυλα. (ηλεκτρονική έκδοση: 10.03.2015), <http://www.iefimerida.gr/news/195355/tehni-orati-apo-t-akrodahtyla>

Αξίζει να τονιστεί όμως ένα μελανό σημείο, ότι παρά την πρόσφατη αυτή τροποποίηση του ΠΔ 370/1983, η πραγματική αλλαγή θα επέλθει με την πρακτική εφαρμογή της τροποποίησης και όχι μόνο με τη νομική διατύπωσή της και αυτό είναι κάτι που πρέπει να επισημανθεί με κάθε τρόπο.

Στο ίδιο Προεδρικό Διάταγμα και στο ίδιο άρθρο (άρθρο 8 του ΠΔ 370/1983), υπάρχει ένας ακόμη όρος που μπορεί να αποτελέσει βάση κοινωνικών διακρίσεων των ατόμων με αναπηρία. Στο τρίτο εδάφιο αναφέρει ότι: «Επιτυγχόντες θεωρούνται τα άτομα που έχουν ουσιαστικά προσόντα θεατρικής τέχνης, δηλαδή καλή άρθρωση και καθαρότητα φωνής, εκφραστικότητα και σκηνική εμφάνιση...» κ.λπ. Εδώ προκύπτει, ότι, για παράδειγμα, ένα άτομο με δυσλεξία, αποκλείεται εξ ορισμού από τη συμμετοχή στις εισαγωγικές εξετάσεις.

Κατ' επέκταση, στο άρθρο 2 του ίδιου Προεδρικού Διατάγματος, στο οποίο προβλέπονται οι «κτιριολογικές εγκαταστάσεις σχολών», δεν λαμβάνεται κανένα μέτρο για την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία στα σπουδαστήρια.

Σήμερα, παρότι έχει διαγραφεί η επίμαχη προϋπόθεση της «αρτιμέλειας», οι κτιριακές εγκαταστάσεις εξακολουθούν να είναι μη προσβάσιμες. Το ίδιο συμβαίνει και σε πολλά θέατρα και άλλους χώρους πολιτισμού. Ο αποσπασματικός και πρόχειρος χαρακτήρας των μέτρων για την επίτευξη προσβασιμότητας είναι έκδηλος. Παραδείγματος χάριν, ακόμα και αν η κτιριακή εγκατάσταση ενός θεάτρου επιτρέπει την πρόσβαση ατόμων με κινητική αναπηρία για την παρακολούθηση μιας θεατρικής παράστασης, εάν δεν υπάρχει διερμηνεία στην Ελληνική Νοηματική γλώσσα, αυτομάτως αποκλείονται τα άτομα με προβλήματα ακοής. Παρομοίως, εάν απουσιάζει η ακουστική περιγραφή του έργου για ανθρώπους με προβλήματα όρασης, αποκλείεται ακόμη μια ομάδα ατόμων με αναπηρία.

Πρέπει να προσθέσουμε ότι οι καλλιτέχνες με αναπηρία κάνουν πολλές ενέργειες για να καταστεί προσβάσιμη σε όλους η υποκριτική τέχνη αλλά και το καλλιτεχνικό περιεχόμενο μιας παράστασης, ωστόσο τα εγχειρήματα αυτά και οι ενέργειες θα πρέπει να αγκαλιαστούν και να ενθαρρυνθούν σε ακόμη μεγαλύτερη κλίμακα. Είναι επιτακτική η ανάγκη μιας τέχνης προσβάσιμης σε όλους.

4.3.3.Κινηματογράφος

Η δύναμη του κινηματογράφου, μας επισημαίνει ο Sorlin, οφείλεται κυρίως στην κινούμενη εικόνα επειδή το οπτικό στοιχείο κατέχει μεγαλύτερη θέση στην ύπαρξη μας από όσο πιστεύουμε.¹¹⁷ Ο κινηματογράφος, παρότι αποτελεί μια αυστηρά οπτικοακουστική εμπειρία, μπορεί μέσω της τεχνολογίας να μετατραπεί σε μια ακόμη προσβάσιμη μορφή τέχνης για άτομα με βλάβη. Η

117. Sorlin P., (2006). *Η κοινωνιολογία του κινηματογράφου. Προοίμιο για τη μελλοντική ιστορία*, (μετ. Μαρκέτου Π., επιστ.επιμ., εισ. Δερμεντζόπουλος Χ.) Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 165.

τεχνολογία που χρησιμοποιείται για να κάνει προσβάσιμη μια ταινία σε τυφλούς ή σε άτομα με προβλήματα όρασης, είναι η ηχητική περιγραφή. Δηλαδή, η ταυτόχρονη περιγραφή των όσων διαδραματίζονται στην ταινία σε πραγματικό χρόνο την ώρα της προβολής. Μια τεχνική αρκετά δύσκολη, καθώς η περιγραφή του συνόλου των στοιχείων που απαρτίζουν μια κινηματογραφική εμπειρία, σκηνικά, περιβάλλοντες χώροι, ηθοποιοί, εκφράσεις προσώπου, κοστούμια, ατμόσφαιρα, θα πρέπει να μη συμπίπτουν με τους διαλόγους της ταινίας (Descriptive Video Service). Το κόστος μετατροπής μιας ταινίας για να είναι προσβάσιμη με αυτόν τον τρόπο, θεωρείται σχετικά υψηλό, διότι ακόμα δεν αποτελεί μια διαδεδομένη πρακτική ώστε να σημειωθεί σταδιακή μείωση των τιμών λόγω ανταγωνισμού κ.λπ. Για τους κωφούς και βαρήκοους, μία ταινία γίνεται προσβάσιμη με υποτιτλισμό SDH (Subtitles for the Deaf or Hard of Hearing).

Στην Ελλάδα, παρότι είχαν συντελεστεί αρκετές προσπάθειες για προσβασιμότητα διαφόρων ομάδων ατόμων με αναπηρία στον κινηματογράφο, για πρώτη φορά η καθολική προσβασιμότητα για άτομα με κάθε μορφής αναπηρία έλαβε χώρα το 2014, στο Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Αθήνας «Νύχτες Πρεμιέρας». Εκεί, η «Κίνηση Καλλιτεχνών με Αναπηρία», στην οποία θα αναφερθούμε στην επόμενη ενότητα, σε συνεργασία με το Φεστιβάλ, διοργάνωσαν ένα εργαστήριο με τίτλο «Άγνωστη Χώρα της Αναπηρίας: Καθολική προσβασιμότητα στην Κινηματογραφική Τέχνη», στο οποίο παρουσιάστηκαν παραδείγματα ακουστικής περιγραφής για ανθρώπους με περιορισμό όρασης, καθώς και σχεδιασμός προσβάσιμου έργου και υποτιτλισμού για Κωφούς/ές SDH. Στη συνέχεια, στα πλαίσια του Φεστιβάλ, ακολούθησε η προβολή μιας καθολικά προσβάσιμης ταινίας στο χώρο της Ταινιοθήκης της Ελλάδος, οι εγκαταστάσεις της οποίας είναι απόλυτα προσβάσιμες για όλα τα άτομα με βλάβη. Η ταινία και η συζήτηση υποστηρίχθηκαν με διερμηνεία στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα, ενώ το πρόγραμμα ήταν διαθέσιμο σε μεγαλογράμματη γραμματοσειρά και σε γραφή Braille.

Έκτοτε έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές προβολές κινηματογραφικών ταινιών προσβάσιμες σε άτομα με αναπηρία, πάντα με πρωτοβουλία της «Κίνησης Καλλιτεχνών με Αναπηρία» και σε συνεργασία με τα Φεστιβάλ και τους κινηματογράφους της χώρας.

4.3.4.Κίνηση Καλλιτεχνών με Αναπηρία

Η «Κίνηση Καλλιτεχνών με Αναπηρία»¹¹⁸, είναι μια δυναμική, μη κυβερνητική οργάνωση η οποία απαρτίζεται από καλλιτέχνες με αναπηρία. Πρόκειται για μια συλλογικότητα, χωρίς καμία κρατική επιχορήγηση, ενώ η συμβολή της στο αναπηρικό κίνημα είναι ανεκτίμητης αξίας. Βασικοί στόχοι της Κίνησης, είναι οι εξής:

118. Όλες οι πληροφορίες αντλήθηκαν από την επίσημη σελίδα της «Κίνησης Καλλιτεχνών με Αναπηρία», <https://www.facebook.com/DisArtMove/>

1. Η εξασφάλιση της ελευθερίας της έκφρασης και της πολυφωνίας κατά τις συνταγματικές επιταγές και η προαγωγή της τέχνης ως έκφρασης του σύγχρονου πολιτισμού.
 2. Η συσπείρωση και ανάδειξη των καλλιτεχνών με αναπηρία.
 3. Η ανάδειξη όσων ιστορικά περιθωριοποιήθηκαν εξαιτίας της μη «κανονικότητας».
 4. Η διασφάλιση στην καθολική πρόσβαση στο περιεχόμενο της τέχνης των ανθρώπων/καλλιτεχνών με αναπηρία στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
 5. Η αξίωση ενεργούς διοργάνωσης/συμμετοχής σε δράσεις που αφορούν τους ανθρώπους/καλλιτέχνες με αναπηρία.
 6. Η διασφάλιση στην πρόσβαση στο δομημένο περιβάλλον των χώρων τέχνης για τα άτομα με αναπηρία.
 7. Η παρέμβαση σε δημόσιες αρχές και θεσμικά όργανα για την προώθηση των καλλιτεχνών με αναπηρία στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
 8. Η εκπαίδευση, επιμόρφωση και εξοικείωση καλλιτεχνών με την ζώσα κατάσταση της αναπηρίας.
- Παράλληλα και μέσα από την τέχνη προωθείται ο αγώνας για τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα των ανθρώπων με αναπηρία.

Οι καλλιτέχνες που αποτελούν την «Κίνηση Καλλιτεχνών με Αναπηρία», εργάζονται αόκνως πραγματοποιώντας προβολές εξαιρετικών θεατρικών παραστάσεων και κινηματογραφικών ταινιών προσβάσιμων σε όλους. Ο σκοπός, είναι να καθιερωθεί η προσβασιμότητα στο χώρο της τέχνης σε κάθε της μορφή, ώστε τα άτομα με βλάβη να μπορούν να υπηρετούν την τέχνη, να τη δημιουργούν και να την απολαμβάνουν εξίσου με τα άτομα χωρίς βλάβη. Παράλληλα, αγωνίζονται για την καταπολέμηση κάθε είδους διακρίσεων στο χώρο της τέχνης, αναδεικνύοντας τα κακώς κείμενα και αποδομώντας τα μέσα από τις δράσεις τους.

Κύρια αιτήματά τους, είναι η προσβασιμότητα α) στο δομημένο περιβάλλον, β) στο περιεχόμενο ενός καλλιτεχνικού έργου, γ) στο περιεχόμενο σπουδών, δ) η διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και σεμιναρίων που θα προάγουν την αποδοχή της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, ε) η λειτουργία Ανώτερης Σχολής Δραματικής Τέχνης για άτομα με και χωρίς αναπηρία και ο από κοινού εκπαιδευτικός ανασχεδιασμός συμπεριληπτικής προσέγγισης των σπουδαστών στις δραματικές σχολές.

Οι καλλιτέχνες με αναπηρία βρίσκονται σε μια διαρκή προσπάθεια να καταστήσουν αντιληπτό στην κοινωνία, ότι η τέχνη είναι η ανώτατη μορφή έκφρασης του ανθρώπινου πνεύματος που εξυψώνει τον άνθρωπο απελευθερωμένο από στερεότυπα και προκαταλήψεις. Είναι ο κοινός τόπος καταγωγής όλων των ανθρώπων της οικουμένης και όλοι, εξίσου, θα πρέπει να έχουν το αναφαίρετο δικαίωμα να επιστρέφουν σε αυτόν και να προάγουν τον σκοπό του Ανθρώπου, τη γέννηση της δημιουργίας, εκ του «τίκτω» από το οποίο προέρχεται και η λέξη «τέχνη».

4.4. Προσβασιμότητα στο διαδίκτυο

Το διαδίκτυο είναι ένας ερευνητικός χώρος και συνάμα μια ανεξάντλητη πηγή πληροφοριών κάθε είδους. Εκτός από ένα από τα δημοφιλέστερα μέσα ενημέρωσης, μιας που οι περισσότερες έντυπες εφημερίδες υπάρχουν και σε ηλεκτρονική μορφή, συναντάμε αναρίθμητα ειδησεογραφικά blogs στον κυβερνοχώρο, ενώ μας προσφέρεται η δυνατότητα αλληλεπίδρασης και κοινωνικοποίησης μέσω των κοινωνικών δικτύων (facebook, twitter κ.α.). Ακόμη, αποτελεί πολύτιμο εργαλείο για την αποφυγή εργατοωρών σε ουρές δημοσίων υπηρεσιών και τραπεζών, καθώς πλέον υπάρχει η δυνατότητα ηλεκτρονικής πληρωμής οφειλών κάθε είδους, ενώ πολλές εταιρείες και προκηρύξεις παρέχουν ηλεκτρονική φόρμα αίτησης για δήλωση υποψηφιότητας. Παράλληλα, κάνει εφικτή την πρόσβαση στο εμπόριο (ηλεκτρονικές παραγγελίες κάθε είδους προϊόντων), ενημέρωση για τη νομοθεσία και πολλά άλλα. Εν ολίγοις, δεν υπάρχει σχεδόν τίποτα που να μη μπορεί να τελεστεί μέσω του διαδικτύου, γεγονός που έχει οδηγήσει σε αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με την ορθή χρήση του και τις επιπτώσεις που αυτό επιφέρει. Εμείς θα επικεντρωθούμε στις θετικές, καθώς κάθε μέσο μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε για καλό είτε για κακό σκοπό. Δεν γίνεται να παραβλέψουμε όμως, ότι ένας άνθρωπος χωρίς να χρειάζεται ουσιαστικά να βγει από το σπίτι, μπορεί να τακτοποιήσει μέσα σε λίγα λεπτά τις καθημερινές του υποχρεώσεις αλλά και να καλύψει ώρες μοναξιάς.

Ειδικότερα, για τα άτομα με βλάβη, διευκολύνσεις τέτοιου είδους είναι ιδιαίτερος αξιοποιήσιμες. Χρειάζονται, όπως όλοι, συστήματα τα οποία να είναι εύκολα στον χειρισμό, κατανοητά και οικονομικά.¹¹⁹ Η προσβασιμότητα στο διαδίκτυο, σηματοδοτεί έναν κυβερνοχώρο προσιτό σε όλους και κατ' επέκταση, δημιουργεί πιο ενεργούς κοινωνικά πολίτες. Ένα προσβάσιμο διαδίκτυο επιτρέπει σε άτομα ακόμα και χωρίς εξειδικευμένες τεχνολογικές γνώσεις, να περιηγηθούν και να αποκτήσουν εύκολα πρόσβαση σε πληροφορίες και διαδραστικές δραστηριότητες, μία δυνατότητα που στο παρελθόν δεν ήταν εφικτή. Είναι ένας ακόμη τρόπος υποστήριξης της ανεξάρτητης διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία, αφού τα εμπόδια, όπως προαναφέραμε, καθιστούν κτιριακές εγκαταστάσεις απρόσιτες ή ημιπροσβάσιμες, ενώ, διαδικτυακά, τους ανοίγεται ένα ψηφιακό περιβάλλον στο οποίο, χωρίς εμπόδια, μπορούν να κάνουν ελεύθερη χρήση των υπηρεσιών του.¹²⁰

Προκειμένου να επιτευχθεί η διάθεση της ψηφιακής πληροφορίας σε διαφορετικές μορφές ώστε να επιλέγεται η κατάλληλη σύμφωνα με τις απαιτήσεις του κάθε χρήστη, θα πρέπει οι

119. Sheldon Alison, (2004). *Changing Technology*, in *Disabling Barriers-Enabling environments*, Swain J., French S., Barnes C., Thomas C., London: Sage Publications Ltd.

120. Hersh M.A., Johnson A., (2008). *Assistive Technology for Visually Impaired and Blind People*, London: Springer, σελ.256.

ιστοσελίδες να συμμορφωθούν με τα Ευρωπαϊκά Πρότυπα Ηλεκτρονικής Προσβασιμότητας και να παρέχουν επιλογές όπως, μεταγλώττιση διαλόγων, εμφάνιση λεζάντων που αποδίδουν κείμενο σε ηχητική πληροφορία και το αντίστροφο, για τους ανθρώπους με προβλήματα όρασης και τους κωφούς, αντιστοίχως.

«Το διεθνές πρότυπο ηλεκτρονικής προσβασιμότητας για το διαδίκτυο, που αποτελεί σύσταση του W3C από τον Δεκέμβριο του 2008, είναι η νέα έκδοση 2.0 των Οδηγιών για την Προσβασιμότητα του Περιεχομένου του Ιστού, (WCAG 2.0) με την οποία προσδιορίζονται οι τρόποι και τα μέσα προκειμένου να είναι το περιεχόμενο του Ιστού προσβάσιμο από άτομα με αναπηρία»¹²¹ και όχι μόνον, διότι, όπως αναφέραμε ήδη, τα οφέλη της προσβασιμότητας αφορούν ένα μεγάλο εύρος ανθρώπων. Οι ωφελούμενοι, πέρα από τα άτομα με βλάβη, θα είναι οι ηλικιωμένοι οι οποίοι πολύ συχνά αποκλείονται από την προσβασιμότητα στο διαδίκτυο ή ακόμη και άτομα με διάφορα προβλήματα υγείας.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία η οποία έχει επικυρωθεί από το Ελληνικό Κοινοβούλιο, όπως και το Προαιρετικό της Πρωτόκολλο, προβλέπονται μια σειρά μέτρων που θα πρέπει να υιοθετηθούν για την προσφορά και διάθεση ηλεκτρονικών υπηρεσιών, τα οποία έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τα Κράτη-Μέλη της ΕΕ. Στο Σύνταγμα της Ελλάδας στο άρθρο 5Α, παράγραφο 2, έχουμε την εξής αναφορά: «Καθένας έχει δικαίωμα στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσης τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19».¹²²

Άρα, αναγνωρίζεται επισήμως το καθολικό δικαίωμα στην προσβασιμότητα του διαδικτύου. Στο γεγονός ότι αυτή η αναγνώριση δεν μεταφράζεται σε ουσιαστική εφαρμογή των κανόνων που πρέπει να υιοθετηθούν, έρχεται να προστεθεί ακόμη ένα ζήτημα, ότι οι κατασκευαστές ιστοσελίδων, προκειμένου να επιτύχουν σε μέγιστο βαθμό αισθητική απόδοση στο περιεχόμενο μιας ιστοσελίδας, καταφεύγουν σε τεχνάσματα και τεχνολογίες εξαιρετικά δύσχρηστες, ακόμη και για άτομα χωρίς αναπηρία.

Επομένως, θα πρέπει να λάβουν χώρα εκπαιδευτικά εργαστήρια για τους web-designers, στα οποία να διδάσκονται ότι οι πρόνοιες για προσβασιμότητα δεν τους περιορίζουν δημιουργικά, όπως επίσης και ότι δεν είναι δύσκολη διαδικασία να υιοθετηθεί η συμπεριληπτική προσέγγιση. Ακόμη, σε ότι αφορά το κόστος υλοποίησης, ενδέχεται να υπάρξουν κάποιες, όχι ουσιαστικές, επιβαρύνσεις, μα αν ληφθεί υπόψη ότι είναι κάτι που ούτως ή άλλως, από τη στιγμή που έχει ξεκινήσει να

121. Μπασδέκης Ι., (2013). *Ηλεκτρονική Προσβασιμότητα και Αναπηρία*, Συνδικαλιστική Εκπαίδευση Στελεχών Αναπηρικού Κινήματος, Τεύχος 6, Εθνική Συνομοσπονδία ατόμων με Αναπηρία, Αθήνα.

122. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, 2001, Άρθρο 5Α, Παράγραφος 2.

θεσμοθετείται, πρέπει διά του Νόμου να γίνει, με αυτόν τον τρόπο, πέρα από τον σεβασμό προς τον συνάνθρωπο, προκύπτει και ο σεβασμός προς την συνταγματική επιταγή. Άλλωστε, εάν αρχίσει να καθιερώνεται αυτή η προσέγγιση στην κατασκευή ιστοσελίδων, τα κόστη θα πέσουν σημαντικά με όφελος για όλους.

Με τον όρο «κατανοητή μορφή κειμένου», εννοούνται τα μέσα εκείνα που θα καταστήσουν ένα κείμενο προσιτό σε όλους. Για έναν τυφλό, αυτό θα επιτευχθεί με έναν συνθέτη φωνής, που μετατρέπει το κείμενο σε ηχητικό αρχείο. Για έναν κωφό, εάν είναι ηχητικά τα αρχεία της πληροφορίας, με την απόδοση του κειμένου στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα με προεγγραμμένα αρχεία βίντεο.

Γενικότερα, οι Hersh & Johnson υποστηρίζουν, ότι «όταν γίνεται χρήση βίντεο και εικόνων, όπου ένας χρήστης χωρίς αναπηρία λαμβάνει όλη τη διαθέσιμη πληροφορία από την οπτικοακουστική παρουσίαση, θα πρέπει τα βίντεο να συνοδεύονται από συμπληρωματική πληροφορία σε κειμενική μορφή σε μορφή συμβατή, ώστε να διαβαστεί και να αποδοθεί ηχητικά από την κατάλληλη συσκευή».¹²³

Δεν είναι τόσο πολύπλοκο όσο, ενδεχομένως, θα υπέθετε κάποιος και αυτό γίνεται ευκόλως αντιληπτό, εάν αναλογιστούμε ότι κάτι αντίστοιχο συμβαίνει ήδη εδώ και αρκετές δεκαετίες με τη μεταγλώττιση ταινιών ή τον υποτιτλισμό τους στη μητρική γλώσσα κάθε χώρας, ώστε να καταστεί προσβάσιμη μια ξενόγλωσση ταινία σε ανθρώπους που δεν μιλούν ξένες γλώσσες.

4.5. Και τώρα τι; Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2010-2020

Η ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την «Ευρωπαϊκή στρατηγική για την αναπηρία 2010-2020: Ανανέωση της δέσμευσης για μια Ευρώπη χωρίς εμπόδια», έχει ως στόχο την αξιοποίηση του συνόλου των δυνατοτήτων και μέτρων που έχουν προβλεφθεί από τον Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ, τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων και τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών των ατόμων με αναπηρία, με ενίσχυση της θέσης τους, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν σε ισότιμη βάση σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής.

Είναι ένα κάλεσμα για τα συμβαλλόμενα κράτη μέλη της ΕΕ και τα θεσμικά της όργανα να συνεργαστούν, ώστε να εξαλειφθούν όλα τα εμπόδια και οι αμέλειες που έχουν υπάρξει μέχρι στιγμής.

123. Hersh M.A., Johnson A., (2008). *Assistive Technology for Visually Impaired and Blind People*, London: Springer, σελ. 12.

Συγκεκριμένα, επισημαίνονται οχτώ τομείς δράσης: προσβασιμότητα, συμμετοχή, ισότητα, απασχόληση, εκπαίδευση και κατάρτιση, κοινωνική προστασία, υγεία και εξωτερική δράση. Η Ευρωπαϊκή αυτή Στρατηγική προϋποθέτει τη δέσμευση όλων των κρατών μελών και των θεσμικών οργάνων της ΕΕ και προβλέπει μια σειρά βασικών ενεργειών για την επίτευξη των τομέων αυτών.

Επιγραμματικά, ιδιαίτερη έμφαση για τη επίτευξη των προαναφερόμενων τομέων δράσεως, δίνεται στη διασφάλιση καθολικής προσβασιμότητας σε αγαθά, υπηρεσίες, ενημέρωση, υποδομές και αθλητικές, πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Επίσης, στη βελτίωση του πεδίου επιλογών υποστηρικτικών τεχνολογιών, στην ανάπτυξη χρηματοδοτικών προγραμμάτων εξατομικευμένης βοήθειας, στη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών εργασίας, στην παροχή στήριξης στις οικογένειες των ατόμων με αναπηρία, στην εξάλειψη διακρίσεων, στην ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας και στην καταπολέμηση της επιδοματικής πολιτικής και αποκλεισμού από την εργασία. Ακολουθώντας, στην ανάπτυξη ενεργητικών πολιτικών και δομών στήριξης και κατάρτισης στην εργασία, στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς αλλά και τη δια βίου μάθηση, στην καταπολέμηση εισοδηματικών ανισοτήτων, στην προώθηση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης, στην εξάλειψη ανισοτήτων στον τομέα της υγείας, στις προσβάσιμες υγειονομικές υπηρεσίες και υποδομές, στην προώθηση υπηρεσιών ψυχικής υγείας και συμβουλευτικής και τέλος, στην υποστήριξη και διασφάλιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στο πλαίσιο της εξωτερικής δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε όλη τη διάρκεια αυτής της στρατηγικής, η πορεία των ενεργειών παρακολουθείται σε ένα πλαίσιο αυστηρής επιτήρησης των συμφωνηθέντων από ανεξάρτητους μηχανισμούς, αλλά και από οργανώσεις ατόμων με αναπηρία.¹²⁴

124. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, της Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την αναπηρία 2010-2020: *Ανανέωση της δέσμευσης για μια Ευρώπη χωρίς εμπόδια*, (2010).

ΜΕΡΟΣ Β΄

Κεφάλαιο πέμπτο

Άνθρωποι με προβλήματα όρασης

5.1. Πρόλογος Β' Μέρους

Ο Γάλλος φιλόσοφος και συγγραφέας Ντιντερό, στα έργα του «Γράμμα για τους τυφλούς προς χρήσιν όσων βλέπουν» και «Γράμμα για τους κωφάλαλους», αποκαλύπτει μια φιλοσοφία επαναστατική που αρνείται τη θεϊκή προέλευση του σύμπαντος και των όντων και καταλήγει στον εξελικτισμό. Άρα, η κανονικότητα ως έννοια είναι απόλυτα ρευστή, και κατ' επέκταση, αυτή η ρευστότητα χαρακτηρίζει και το αντίθετό της. Ο Ντιντερό, θεωρεί ότι οι τυφλοί και οι κωφοί, στην πραγματικότητα ενδέχεται να βλέπουν και να ακούν πολύ καλύτερα από τους «κανονικούς». Η εικόνα της πραγματικότητας που προσλαμβάνουμε μέσω των αισθήσεων μας, είναι μια νοητική κατασκευή και όχι μια ακριβής αναπαράσταση. Επομένως, οι άνθρωποι με αναπηρία δεν έχουν καμιά αίσθηση ανεπάρκειας ή μειονεξίας.

«Και τι είναι τα μάτια λέτε;» ρώτησε τον τυφλό. «Ένα όργανο» είπε εκείνος, «πάνω στο οποίο ο άνεμος έχει την ίδια επίδραση που έχει και σε αυτό το ραβδί που κρατάω στο χέρι μου».¹²⁵

Σε μια διάλεξη με τίτλο «Τυφλότητα: Αναπηρία ή χαρακτηριστικό», ο Jernigan αναφέρει ότι «κάποια εξέχουσα προσωπικότητα παρομοίωσε την τύφλωση με τον θάνατο, συμπεραίνοντας πως είναι αφελές να εκλαμβάνουμε την τυφλότητα μόνο σαν την έλλειψη εικόνας, αφού στην πραγματικότητα καταστρέφει τη συνεκτική εσωτερική εικόνα του εαυτού με βαθύτερες συνέπειες». Ο Jernigan ανταπαντά λέγοντας πως, «η τυφλότητα δεν είναι τίποτε περισσότερο ή τίποτε λιγότερο από ένα χαρακτηριστικό. Όταν εκλαμβάνουμε τη φύση της τυφλότητας σαν χαρακτηριστικό-όπως τα εκατοντάδες χαρακτηριστικά που μπορεί να έχει ο καθένας μας-κατανοούμε καλύτερα τις πραγματικές ανάγκες των ατόμων με προβλήματα όρασης. Εξ ορισμού, κάθε χαρακτηριστικό, είτε το θεωρούμε ως πηγή δύναμης είτε ως πηγή αδυναμίας, είναι ένας εν δυνάμει περιορισμός. Το κάθε ένα από αυτά μας ακινητοποιεί σε έναν βαθμό, τοποθετεί ένα μέρος του εαυτού μας μέσα σε ένα καλούπι και περιορίζει το εύρος των πιθανοτήτων, των ευελιξιών ακόμα και των ευκαιριών που μας παρουσιάζονται. Η τυφλότητα είναι ένας περιορισμός, με αυτή την έννοια. Είναι οι τυφλοί περισσότερο περιορισμένοι απ' ό,τι οι υπόλοιποι;»

125. Diderot D., (1916). *The Letter On The Blind / Lettre sur les aveugles à l'usage de ceux qui voient*, (translated and edited by Jourdain Margaret) Chicago and London: The open court publishing company. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1749).

Ας πάρουμε για παράδειγμα, έναν βλέποντα με έναν μέτριο δείκτη ευφυΐας και έναν τυφλό με υψηλό δείκτη ευφυΐας και ας υποθέσουμε ότι η μοναδική τους διαφορά είναι αυτή και ότι όλα τα άλλα χαρακτηριστικά τους είναι όμοια. Ποιος από τους δύο είναι ο πιο περιορισμένος; Εξαρτάται από το τι θα έκανες στη συνέχεια μαζί τους. Αν ψάχνεις παίκτη του baseball τότε σίγουρα αυτός με τις περιορισμένες δυνατότητες είναι ο τυφλός, επειδή έχει αναπηρία. Εάν θέλεις να προσλάβεις κάποιον από τους δύο όμως για να διδάξει ιστορία ή για να φτιάξει τη φορολογική σου δήλωση, τότε είναι ο βλέπωντας το άτομο με τις περιορισμένες δυνατότητες, άρα αυτός που έχει αναπηρία.¹²⁶

Αν αντιμετωπίζουμε την τύφλωση, αλλά και κάθε μορφής αναπηρία, ως ένα ακόμη ανθρώπινο χαρακτηριστικό, θα βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των ατόμων με και χωρίς αναπηρία, θα καταπολεμηθούν οι διακρίσεις και η ένταξη θα γίνει εφικτή σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Όπως τόσο ποιητικά ανέφερε ο Foucault, «τα μάτια είναι άστρα γιατί διαχέουν το φως πάνω στα πρόσωπα, όπως τα άστρα μέσα στο σκοτάδι, και επειδή μέσα στον κόσμο οι τυφλοί είναι ό,τι και οι οξυδερκείς μέσα στο κατασκόταδο».¹²⁷

5.2.Μερική ή ολική τύφλωση

Η οπτική οξύτητα υπολογίζεται συνήθως σε δέκατα. Ο Παπαγεωργίου θέτει ως βάση ότι, «ένα άτομο έχει οπτική οξύτητα 10 δέκατα, όταν είναι σε θέση να διακρίνει ερέθισμα 1,5 mm. από απόσταση 5 μέτρων».¹²⁸ Ο Παπαδημητρίου, ορίζει την τύφλωση ως «την κεντρική οπτική έλλειψη για μια απόσταση της τάξης 20/200 ή λιγότερο».¹²⁹ Σύμφωνα με τους Mason & McCall, «τυφλός ή μη βλέπων ονομάζεται όποιος δεν έχει καθόλου όραση ή έχει το 1/20 της όρασής του. Τα άτομα με προβλήματα όρασης μπορεί να έχουν θολή όραση, να μην μπορούν να διακρίνουν αποστάσεις και ταχύτητα, να βλέπουν κάποια πράγματα μόνο από πολύ κοντά, να έχουν περιορισμένη οπτική αντίληψη, δηλαδή σηραγγοειδή όραση. Πολλά άτομα με προβλήματα όρασης μπορεί να βλέπουν κατά ένα μικρό ποσοστό, ενώ υπάρχουν και άτομα που είναι τυφλά».¹³⁰

Η τύφλωση μπορεί να επέλθει είτε κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης κατά την ανάπτυξη του εμβρύου από ασθένειες στη μητέρα, όπως είναι η ερυθρά, είτε ακόμα και χωρίς προφανή εξήγηση. Έτσι, έχουμε τους εκ γενετής τυφλούς ή τα εκ γενετής άτομα με προβλήματα όρασης.

126. Jernigan K., (1963). *Blindness: Handicap or characteristic?*, in *The Blind Need Not Apply*, Ferguson R.J.. U.S.A.-Information Age Publishing Inc.

127. Φουκώ Μ., (1986). *Οι Λέξεις και τα Πράγματα*, μια αρχαιολογία των επιστημών του ανθρώπου, (μετ. Παπαγιώργης Κ.) Αθήνα: Γνώση (πρωτότυπη έκδοση 1966), σελ. 60.

128. Παπαγεωργίου Γ. Κ., (2001). *Ψυχολογία*, Αθήνα: Γρηγόρη, σελ. 101.

129. Καϊλα Μ., Πολεμικός Ν., Φιλίππου Γ., (1995). *Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. Β' Τόμος*. (Διεπιστημονικό Ευρωπαϊκό Συμπόσιο, Ρόδος: Μάιος 1992). Παπαδημητρίου Σ. *Η εκπαίδευση των τυφλών παιδιών*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 689.

130. Mason H., McCall S., (2011). *Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης, Η πρόσβαση στην εκπαίδευση*, (Ζώνιου-Σιδέρη Α., Ντεροπούλου-Ντέρου Ε. επιστ. επιμέλεια). Αθήνα: Πεδίο, σελ.88-106.

Συχνά, παιδικές ασθένειες, ιογενείς λοιμώξεις, εγκεφαλικοί όγκοι και τραυματισμοί είναι αιτίες απώλειας όρασης στην παιδική ηλικία. Ακόμα και παρατεταμένες θεραπευτικές αγωγές μπορεί να έχουν ως μόνιμη ή προσωρινή παρενέργεια επίδραση στο οπτικό σύστημα.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης, η ελλιπής ή απύσχα ιατρική περίθαλψη, οι διατροφικές ελλείψεις, οι αβιταμινώσεις, η έλλειψη ή και η παντελής απουσία φαρμάκων και αντιβιοτικών, είναι μερικές αιτίες ακόμη που προκαλούν βλάβη στο οπτικό σύστημα. Στην Αφρική για παράδειγμα, η ιλαρά και άλλες κοινές παιδικές παθήσεις, είναι ακόμα μια κύρια αιτία τύφλωσης στα παιδιά. Επίσης, το τράχωμα, μια από τις πιο συχνές αιτίες τύφλωσης παγκοσμίως, μεταδίδεται από έντομα.

Υπάρχουν πολλοί τρόποι ταξινόμησης όρασης, ενώ στα είδη οπτικής αναπηρίας συγκαταλέγονται και τα πολύ γνωστά, για το μεγαλύτερο μέρος του ανθρώπινου πληθυσμού προβλήματα, όπως, η μυωπία, η πρεσβυωπία, η υπερμετροπία και ο αστιγματισμός. Άλλα σοβαρά προβλήματα που μπορεί να προκαλέσουν μερική ή ολική απώλεια όρασης και στα οποία θα αναφερθούμε επιγραμματικά για λόγους οικονομίας χώρου, είναι κληρονομικές παθήσεις, όπως η αχρωματοψία ή δυστροφία των κωνίων, ο οφθαλμοδερματικός αλμπινισμός, η ανιριδία, το κολόβωμα, αλλά και παθήσεις που δεν συνδέονται με την κληρονομικότητα, όπως, το γλαύκωμα, ο καταρράκτης, η ημιανοψία, ο κερατόκωνος, ο εκφυλισμός της ωχράς κηλίδας, ο νυσταγμός, η οπτική ατροφία, η υποπλασία οπτικού νεύρου, η μελαγχρωστική αμφιβληστροειδοπάθεια, η αμφιβληστροειδοπάθεια της προωρότητας και ο στραβισμός. Επίσης, παροδική ή μόνιμη απώλεια όρασης μπορεί να προκληθεί από πολλές οπτικές παθήσεις του φλοιού, αλλά να εμφανιστεί συνδυαστικά με άλλες μορφές αναπηρίας, όπως σε περιπτώσεις ατόμων με σύνδρομο Down, Marfan, Usher και άλλα.¹³¹

Φυσικά, αφήνουμε για το τέλος το γήρας και τον σακχαρώδη διαβήτη, που αποτελούν κύριες αιτίες τύφλωσης αλλά και τα ατυχήματα, καθώς από ένα χτύπημα στο κεφάλι μπορεί να προκληθεί μη αναστρέψιμη βλάβη στο οπτικό νεύρο. Όπως παρατηρούμε, υπάρχουν πολλοί τρόποι που μπορούν να οδηγήσουν ένα άτομο σε αισθητηριακή αναπηρία οποιαδήποτε στιγμή της ζωής του.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, με την ανανεωμένη έκθεση του Αυγούστου του 2014, εκτιμάται ότι, «περίπου 285 εκατομμύρια ανθρώπων παγκοσμίως έχουν προβλήματα όρασης. Από αυτούς, τα 39 εκατομμύρια είναι τυφλοί και τα 246 έχουν μειωμένη όραση. Το 90 %

131. Mason H., McCall S.,(2011). *Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης, Η πρόσβαση στην εκπαίδευση*, (Ζώνιου-Σιδέρη Α., Ντεροπούλου-Ντέρου Ε. επιστ. επιμέλεια). Αθήνα: Πεδίο, σελ.88-106.

των ατόμων με προβλήματα όρασης παγκοσμίως ζουν με εξαιρετικά χαμηλό εισόδημα, το οποίο προέρχεται, κατά βάση, από τα προνοιακά επιδόματα».¹³²

Στην Ελλάδα, υπάρχουν περισσότεροι από 25.000 τυφλοί και άτομα με προβλήματα όρασης. Από αυτούς, ένα ποσοστό 70% είναι άνθρωποι που ανήκουν στην τρίτη ηλικία.

Τα άτομα με προβλήματα όρασης, εκπαιδεύονται σε χρήσιμες τεχνικές που διευκολύνουν την καθημερινότητά τους. Ενδεικτικά μόνο θα αναφέρουμε τις ασκήσεις σωματογνωσίας, προσανατολισμού στο χώρο και κινητικότητας. Κυρίως, εκπαιδεύονται να στηρίζονται στις αισθήσεις τους εκτός της όρασης, δηλαδή στην αφή, την ακοή, τη γεύση και την όσφρηση. Σε όλα τα άτομα με προβλήματα όρασης συνιστάται να χρησιμοποιούν το λευκό μπαστούνι, να έχουν σκύλο-οδηγό και να μαθαίνουν την μέθοδο braille, ενώ σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, είτε στην εκπαίδευση είτε στον εργασιακό χώρο ή σε χώρους πολιτισμού και ψυχαγωγίας, έχουν κάθε δικαίωμα, όπως προκύπτει από την ευρωπαϊκή και διεθνή νομολογία, να διεκδικούν τα δικαιώματά τους για ισότιμη μεταχείριση, προσβασιμότητα και κατάργηση διακρίσεων.

5.3.Επισκόπηση

Αναφερθήκαμε αναλυτικά στο Α' Μέρος της παρούσας εργασίας για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με αναπηρία, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με προβλήματα όρασης στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, εστιάζοντας στους τομείς της εργασίας και της προσβασιμότητας.

Ακολουθεί μια σύνοψη, ειδικότερα για τους ανθρώπους με προβλήματα όρασης:

5.3.1.Προσβασιμότητα για τους τυφλούς και τα άτομα με προβλήματα όρασης

Προσβασιμότητα για ένα άτομο με πρόβλημα όρασης, όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, σημαίνει, μεταξύ πολλών άλλων, την πρόβλεψη ηχητικής μορφής οπτικών ειδοποιήσεων κάθε είδους, σε σηματοδότες, φανάρια, στάσεις λεωφορείων, δείκτες πορείας πεζών και αλλού.

Σχετικά με τα δημόσια μέσα μεταφοράς, οι Hersh & Johnson, πιστεύουν ότι, θα πρέπει «να υπάρχουν ενδείξεις προσανατολισμού για την παροχή ηχητικών περιγραφών πληροφοριών πλοήγησης, ώστε να παρέχουν ηχητικά σήματα σημαντικών θέσεων ταξιδιού, όπως τα γραφεία έκδοσης εισιτηρίων, οι δημόσιες τουαλέτες κ.λπ., ενδείξεις προσανατολισμού σε σταθμούς τρένων

132. World Health Organization. (2014), *Visual impairment and blindness*, Fact Sheet No 282. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs282/en/>.

και λεωφορείων, αλλά και σε λιμάνια και αεροδρόμια, πληροφορίες ήχου σε σημεία επιβίβασης και ηχητικές πληροφορίες εντός των οχημάτων μεταφοράς». ¹³³

Για την προσβασιμότητα σε κτίρια, υποδομές και υπηρεσίες, θα πρέπει να υπάρχει μέριμνα για εργονομική διευθέτηση του χώρου εργασίας με ευρύχωρους και ασφαλείς χώρους, ενώ στον τομέα της πληροφορίας και της ενημέρωσης, να μη κυκλοφορούν έντυπα αποκλειστικά σε συμβατικές μορφές αλλά και σε εναλλακτικές, όπως η ψηφιακή μορφή και η γραφή braille, καθώς και έντυπα με μεγάλη γραμματοσειρά και έντονες χρωματικές αντιθέσεις κ.λπ. «Οι Προσβάσιμες διαδικτυακές υπηρεσίες ή εφαρμογές, θα πρέπει να συμμορφώνονται πλήρως με το πρότυπο Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) έκδοση 2.0 του διεθνούς Οργανισμού World Wide Web Consortium (W3C) και σε επίπεδο συμμόρφωσης τουλάχιστον AA». ¹³⁴

Στον τομέα πρόσβασης της τεχνολογίας, κρίνονται απαραίτητα τα συστήματα ανάγνωσης οθονών ηλεκτρονικών υπολογιστών, μεγεθυντές οθόνης, μετατροπές κειμένου σε συνθετική ομιλία, λογισμικό μετατροπής συμβατικής γραφής σε ηλεκτρονική και κώδικα braille, αλλά και πληκτρολόγιο υπολογιστή με ακίδες braille στα πλήκτρα.

Τα τελευταία χρόνια, χάρη στην τεχνολογική πρόοδο, τα άτομα με προβλήματα όρασης έχουν ωφεληθεί σε μεγάλο βαθμό από την υποστηρικτική τεχνολογία, με μίκτες ήχου, λογισμικό ανάγνωσης οθόνης, εκτυπωτές κειμένων, μεταφραστικά εργαλεία και συσκευές καταχώρησης κειμένων σε braille, μηχανισμό αναγνώρισης οπτικών χαρακτήρων και ανιχνευτές λόγου. Σύμφωνα με μαρτυρία ενός ανθρώπου με πρόβλημα όρασης που μας μεταφέρει η French, «ο κόσμος μου άλλαξε την ημέρα που πήρα τον Η/Υ, είναι το καλύτερο πράγμα που μου συνέβη ποτέ. Μπορώ να διαβάσω τις σημειώσεις μου σε όποιο μέγεθος προτιμώ και επίσης, μπορώ να εκτυπώσω κείμενα με μεγαλογράμματη γραμματοσειρά». ¹³⁵

5.3.2.Σκύλοι-Οδηγοί τυφλών

Το 2008 ιδρύθηκε στη χώρα μας το κέντρο «Σκύλοι Οδηγοί Ελλάδος», με σκοπό την εκπαίδευση σκύλων οδηγών για τυφλούς και άτομα με προβλήματα όρασης. Ιδρύθηκε κατόπιν

133. Hersh M.A., Johnson A., (2008). *Assistive Technology for Visually Impaired and Blind People*, London: Springer, σελ.356-357.

134. Ε.Σ.Α.μεΑ., (Δεκέμβριος 2012), *Εγχειρίδιο σε θέματα διάκρισης και εύλογων προσαρμογών για εργαζόμενους με αναπηρία* στο πλαίσιο της δράσης «Εκπαίδευση των Στελεχών του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.) σε θέματα διάκρισης και εύλογων προσαρμογών για εργαζόμενους με αναπηρία» της Δράσης «Καταπολέμηση των Διακρίσεων στην Αγορά Εργασίας». Η Δράση υλοποιήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.) σε συνεργασία με τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.) και την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) στο πλαίσιο του «Κοινοτικού Προγράμματος για την Απασχόληση & την Κοινωνική Αλληλεγγύη - PROGRESS 2007 – 2013». http://ekke.gr/ocd/wp-content/uploads/2014/01/esamea_manual.pdf.

135. French S., (2001). *Disabled People and Employment: A study of the Working Lives of Visually Impaired Physiotherapists*, Aldershot: Ashgate. In *Disabling Barriers-Enabling Environments*. Swain J., French S., Barnes C., Thomas C. London: Sage Publications Ltd.

ιδιωτικής πρωτοβουλίας και είναι μια πρωτόγνωρη ιδέα για τα ελληνικά δεδομένα, καθώς, παρότι στο εξωτερικό υλοποιείται το πρόγραμμα αυτό εδώ και σχεδόν έναν αιώνα, σε όλη την ελληνική επικράτεια σήμερα κυκλοφορούν λιγότεροι από δέκα σκύλοι-οδηγοί.

Ένας σκύλος οδηγός τυφλών είναι ένας πολύ καλά εκπαιδευμένος σκύλος, συνήθως ράτσας Labrador ή Labrador-Retriever, λόγω του ότι είναι ευκόλως εκπαιδευσιμο είδος και περισσότερο προσφιές στο ευρύτερο κοινό, (σημειώνουμε ότι στο εξωτερικό χρησιμοποιούνται και Γερμανικοί Ποιμενικοί), που από την ηλικία των 2 ετών μέχρι και τα 8-9 έτη της ζωής του, μπορεί να γίνει ένας πιστός φίλος, εξασφαλίζοντας στον χειριστή του ασφάλεια και ανεξαρτησία στην καθημερινότητά τους. Καθώς απαιτείται η πολύ καλή κοινωνικοποίηση του σκύλου κατά τους πρώτους μήνες της ζωής του, στο πλαίσιο αυτό, υλοποιείται το πρόγραμμα αναδοχής κουταβιών από εθελοντές/ντριες, το οποίο ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2012. Η όλη εκπαίδευση, γίνεται από το κέντρο «Σκύλων Οδηγών Ελλάδος», βάσει των διεθνών κανόνων. Κοινωνικοποιούν, φροντίζουν για την διατήρηση της καλής φυσικής κατάστασης και υγείας τους και εκπαιδεύουν τα κουτάβια στη βασική υπακοή από 10 εβδομάδων έως 12 μηνών, υπό την καθοδήγηση του Ολλανδού εκπαιδευτή Lasaroms P., ο οποίος έχει πολυετή εμπειρία στο αντικείμενο και είναι συνεργάτης του Ολλανδικού Κέντρου Σκύλων Οδηγών, (παραδίδει 150-200 σκύλους οδηγούς το έτος στην Ολλανδία).

Ο σκύλος – οδηγός, όταν είναι έτοιμος για να δοθεί για υιοθεσία σε ένα άτομο με πρόβλημα όρασης, έχει ήδη μάθει να χρησιμοποιεί όλα τα μέσα μαζικής μεταφοράς, να πηγαίνει σε καταστήματα, να κινείται με ασφάλεια στους δρόμους και είναι ικανός να αντιμετωπίσει όλα τα προβλήματα της καθημερινής πραγματικότητας στο δρόμο, όπως, θορύβους, εμπόδια, καιρικές συνθήκες κ.λπ.

Το κέντρο «Σκύλοι Οδηγοί Ελλάδος», με τα αρμόδια Υπουργεία και τους αρμόδιους φορείς, συνεργάστηκε για την ψήφιση του Ν. 3868/2010 και του Ν. 4235/2014, σύμφωνα με τους οποίους, επιτρέπεται στον Σκύλο-Οδηγό και στα εκπαιδευόμενα κουτάβια, η πρόσβαση σε όλα τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, σε δημόσιες υπηρεσίες, σε χώρους μαζικής συνάθροισης Πολιτισμού, Αθλητισμού κ.λπ.¹³⁶ Ωστόσο, οδηγοί MMM ή ταξί εξακολουθούν να αγνοούν ή να αρνούνται να συμμορφωθούν με τους σχετικούς Νόμους, απαγορεύοντας την πρόσβαση σε χειριστές/χειρίστριες σκύλου-οδηγού και αποκλείοντάς τους από τη δημόσια ζωή, κατά παράβαση της σχετικής νομοθεσίας.

136. Σκύλοι Οδηγοί Ελλάδος, <http://www.greekguidedogs.gr/>

5.3.3.Εργασία και απασχόληση για τους τυφλούς και τα άτομα με προβλήματα όρασης

Όπως αναφερθήκαμε εκτενώς στο Α' Μέρος, το μοναδικό επάγγελμα που έχει νομικά κατοχυρωθεί για τους τυφλούς και τα άτομα με προβλήματα όρασης, ως απάντηση σε πολλούς αγώνες και κόπους, είναι αυτό του χειριστή τηλεφωνικού κέντρου, βάσει του Νόμου 2643/1998, με τίτλο, «Μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών και άλλες διατάξεις». Ο εν λόγω Νόμος τροποποίησε και κατήργησε τις διατάξεις του αρχικού Νόμου για τους ανθρώπους με αναπηρίες, του 1648/1986. Πριν από το 1986, δεν υπήρχε καμία νομοθετική πρόβλεψη για την εργασιακή απασχόληση αναπήρων, καθώς και από το 1998 και έπειτα, με τον Νόμο 2643, δεν έχει υπάρξει τίποτε νεότερο.

Ο συγκεκριμένος Νόμος, κατοχυρώνει ουσιαστικά, κατά κάποιον τρόπο, άτομα με αναπηρίες, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με πρόβλημα όρασης. Βάσει αυτού, ακολούθησαν τρεις ειδικές προκηρύξεις για θέσεις τηλεφωνητών. Με την πρώτη προκήρυξη, προσλήφθηκαν 28 άτομα, με τη δεύτερη 15 και με την τρίτη 10.

Βασικό πρόβλημα παραμένει, ότι οι σπουδές στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, δεν έχουν ανταπόκριση στο κομμάτι της εργασίας, για το συντριπτικό ποσοστό των τυφλών στην Ελλάδα. Για την ακρίβεια, δεν τους προσφέρεται καν η ευκαιρία να προσπαθήσουν να βρουν εργασία στο αντικείμενο τους. Συνεπώς, το 95% εξ αυτών, αποφοιτούν από μια σχολή χειριστή τηλεφωνικού κέντρου διάρκειας τεσσάρων εξαμήνων και περιμένουν «στην αναμονή» για την προκήρυξη των σχετικών θέσεων.

Εδώ, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε πως όταν μιλάμε για τυφλούς και εργασία, αναφερόμαστε σχεδόν αποκλειστικά στον δημόσιο τομέα. Είναι μετρημένοι στα δάχτυλα οι τυφλοί που έχουν κατορθώσει να βρουν εργασία στον ιδιωτικό τομέα και σε αυτό ευθύνεται σε μεγάλο ποσοστό το γεγονός, ότι η ελληνική κοινωνία εξακολουθεί να είναι πολύ επιφυλακτική στην προσφορά εργασίας σε έναν άνθρωπο με αναπηρία.

5.4. Βασικοί φορείς αυτοοργάνωσης τυφλών και ατόμων με προβλήματα όρασης

Ο πρώτος φορέας αυτοοργάνωσης των τυφλών στη χώρα, είναι ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών, πανελλαδικής εμβέλειας με έδρα στην Αθήνα, με εννέα περιφερειακές ενώσεις (Δυτικής Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Δυτικής Μακεδονίας, Βορείου Αιγαίου, Ιόνιων Νήσων, Θεσσαλίας, Ηπείρου) και έχει ως στόχο την υπεράσπιση δικαιωμάτων και την ουσιαστική βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων με προβλήματα όρασης. Ιδρύθηκε το 1932 και αριθμεί 5.000 εγγεγραμμένα μέλη. Ο στόχος του Συνδέσμου, είναι η ευαισθητοποίηση και πληροφόρηση των ίδιων των τυφλών και του περιβάλλοντός τους και βρίσκεται

σε στενή συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, το Υπουργείο Εργασίας, το Υπουργείο Παιδείας, το Υπουργείο Συγκοινωνιών και τον Ο.Α.Ε.Δ.

Επιπροσθέτως, ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών, χωρίς καμία κρατική οικονομική στήριξη, προσφέρει τεράστιο έργο στα άτομα με προβλήματα όρασης, καθώς παρέχει μια τεράστια βιβλιοθήκη ομιλούντων βιβλίων (ηχητική βιβλιοθήκη). Εξάλλου, στα γραφεία του Συνδέσμου, υπάρχει studio ηχογράφησης, όπου εθελοντές, μετατρέπουν λογοτεχνικά αλλά και επιστημονικά βιβλία, σε κασέτες. Η βιβλιοθήκη, αριθμεί γύρω στους 5.000-6.000 τίτλους, ενώ υπάρχει συνεργασία με το Πάντειο και το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, με στόχο τη δημιουργία μιας διαδικτυακής πύλης προσβασιμότητας υλικού σε άτομα με προβλήματα όρασης. Επίσης, λειτουργεί στους χώρους του σχολή κινητικότητας για τυφλούς αλλά και τους συνοδούς τους και κέντρο εκμάθησης της μεθόδου Braille για τυφλούς μα και βλέποντες, όπου με το πέρας της εκπαίδευσης, παρέχεται το πιστοποιητικό επάρκειας της γραφής τυφλών Braille. Ο Σύνδεσμος στεγάζει ακόμη, την Πανελλήνια Ένωση Τυφλών Αθλητών Αθήνας και επιπλέον, μέσα στο ίδιο κτίριο της οδού Βεραντζέρου, εδράζεται και το Ελληνικό Κέντρο Εκπαίδευσης και Ανάπτυξης Σκύλων Οδηγών και Κινητικότητας Τυφλών και Σκύλων Βοηθών ΑμεΑ.

Η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), ιδρύθηκε το 1989 από οργανώσεις ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους και αποτελεί το τριτοβάθμιο κοινωνικό και συνδικαλιστικό όργανο του αναπηρικού κινήματος, μέσω του οποίου εκπροσωπείται το σύνολο των ατόμων με αναπηρία. Αποτελεί ανεξάρτητο και ισχυρό φορέα εκπροσώπησης και πλέον κατέχει θέση Κοινωνικού Εταίρου σε θέματα για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ανθρώπων με αναπηρία.

Η Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών (Ε.Ο.Τ.) ιδρύθηκε το 2005 με σκοπό την οργανωτική συνδικαλιστική ολοκλήρωση του χώρου των τυφλών και τη διασφάλιση της εσωτερικής ενότητάς του, έτσι ώστε να αποφευχθεί η σύγχυση που μπορεί να δημιουργήσει η πολυδιάσπαση, τόσο στη διαβούλευση με την Πολιτεία όσο και στην ενημέρωση της Ελληνικής Κοινωνίας για τα πραγματικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι τυφλοί και τα άτομα με προβλήματα όρασης της χώρας. Αποτελεί τακτικό μέλος της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) και επίσημο Κοινωνικό Εταίρο της Πολιτείας για θέματα τυφλότητας. Τον κορμό της Ομοσπονδίας αποτελεί ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών (Π.Σ.Τ.). Εκτός από αυτόν, ιδρυτικά μέλη της Ε.Ο.Τ. είναι και το «Σωματείο Τυφλών Δυτικής Μακεδονίας», καθώς και το «Σωματείο Τυφλών Ν. Αργολίδας *Η ΙΠΙΔΑ*». Στην πορεία έγιναν μέλη της Ομοσπονδίας ο «Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Μαθητών και Μαθητριών Σχολής Τυφλών Βορείου Ελλάδος *Ο Ήλιος*», το «Σωματείο Ατόμων με Αναπηρία Όρασης Ν. Μαγνησίας *Μάγνητες*

Τυφλοί», ο Πανελλήνιος Σύλλογος Γονέων «Η Ίρις», ο «Δωδεκανησιακός Σύλλογος Τυφλών» και το «Σωματείο Ατόμων με Προβλήματα Όρασης Ν. Κυκλάδων».

5.5. Η Ιστορική νίκη των τυφλών

Θεωρώ κρίσιμης σημασίας την εκτενή αναφορά στην πρώτη μεγάλη νίκη των τυφλών, η οποία αποτυπώθηκε στην ιστορία του αναπηρικού κινήματος με κεφαλαία γράμματα, ώστε να μην εμφιλοχωρήσει ουδεμία αμφισβήτηση επί τούτου.

Το 1976 για πρώτη φορά στην ιστορία, ένα μέρος του αναπηρικού χώρου αμφισβήτησε εμπράκτως το ατομικό, το ιατρικό και το φιλανθρωπικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας, τους διανεμημένους ρόλους που είχαν επιβληθεί στα άτομα με αναπηρία καθώς και τα στερεοτυπικά πρότυπα που επικρατούσαν ως τότε. Αποφάσισε να αποτινάξει τον κοινωνικό πατερναλισμό και τους εκπροσώπους του, πραγματοποιώντας το πρώτο μεγάλο βήμα για το πέρασμα από τον τόπο της εξαναγκαστικής επαιτείας σε εκείνο των διεκδικήσεων για ισότιμη μεταχείριση στην εκπαίδευση, στην εργασία και στο σύνολο των δραστηριοτήτων της κοινωνικής ζωής.

Αναφερόμαστε στην κατάληψη του Οίκου Τυφλών τον Μάιο του 1976, η οποία οδήγησε σε εξέγερση και τελικά σε νίκη των ατόμων με αναπηρία.¹³⁷ Ήταν η πρώτη φορά και η μοναδική μέχρι σήμερα, που αμφισβητήθηκε το θέσφατο της Εκκλησίας, με τελικό αποτέλεσμα την υποχώρηση του εκκλησιαστικού κατεστημένου με τη συναίνεση σε μια ιστορική συμφωνία που προέβλεπε κρατικοποίηση της περιουσίας της.

Ο Οίκος Τυφλών, ήταν ένα ίδρυμα που ιδρύθηκε το 1906 από τους Γ. Δροσίνη και Δ. Βικέλα, με δαπάνες των αδελφών Άμπετ. Ο αρχικός του σκοπός, η εκπαίδευση και η προστασία δηλαδή των τυφλών, είχε χαθεί, καθώς είχε μετατραπεί σε τόπο διαφθοράς και εκμετάλλευσης.

Στον Οίκο Τυφλών, δεν υπήρχε εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Τα βιβλία και τα εκπαιδευτικά εγχειρίδια σε ηχητική μορφή ή σε γραφή braille δεν ήταν απλώς λίγα, αλλά ανύπαρκτα, ενώ το κτίριο λειτουργούσε χωρίς θέρμανση και μάλιστα σε εγκαταστάσεις οι οποίες κατέρρεαν, χωρίς την παραμικρή μέριμνα για οποιαδήποτε επισκευή. Απλώς και μόνο η διαβίωση εντός των τειχών του μπορούσε να αποβεί μοιραία, αφενός γιατί το περιβάλλον ήταν επικίνδυνο, αφετέρου διότι δεν υπήρχε ιατροφαρμακευτική φροντίδα, με συνέπεια, τα παιδιά να εμφανίσουν ασθένειες όπως ιλαρά, φυματίωση και ψώρα. Το προσωπικό του ιδρύματος ήταν ανεπαρκές, χωρίς γνώσεις και όπως αποδείχθηκε, με πολλά και φρικτά περιστατικά κακοποίησης σε οικότροφους στο ενεργητικό του.

137. Ιστορική Αναδρομή, [.http://www.keat.gr/index.php/gr/info/history](http://www.keat.gr/index.php/gr/info/history).

Είναι εύλογη και αδιαμφισβήτητη η δύναμη του οπτικού ντοκουμέντου. Η ταινία έχει τη δυναμική να προκαλέσει φαινόμενο χιονοστιβάδας. Να κινητοποιήσει την κοινωνία με τέτοιο τρόπο, ώστε να προκληθεί ακόμα και κοινωνική επανάσταση. Η Λυδάκη, θεωρεί ότι «στον κινηματογράφο, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο φιλικό κείμενο, στο φιλικό μήνυμα, ως ιστορικοκοινωνικό εμπειρικό οπτικοακουστικό υλικό και στην ταινία ως ιδεολογική πρακτική και ως λόγο ιδεολογικό».¹³⁸ Επομένως, σπουδαίο ρόλο στη διάδοση και γνωστοποίηση του γεγονότος εκτός συνόρων της χώρας, θέτοντας το θέμα της αναπηρίας στον κεντρικό πυλώνα των κοινωνικών αλλαγών εκείνη την εποχή, είχε το ντοκιμαντέρ-ντοκουμέντο, της Χατζημιχάλη – Παπαλιού Μαίρης, ο «Αγώνας των Τυφλών».¹³⁹ Η Χατζημιχάλη-Παπαλιού, τόλμησε να καταγράψει εικόνες της ζοφερής πραγματικότητας που επικρατούσε στον Οίκο Τυφλών, ένα ίδρυμα που θύμιζε σύγχρονο κολαστήριο, οι οποίες προκάλεσαν το κοινό αίσθημα και ξεσήκωσαν θύελλα οργής και αντιδράσεων. Το ντοκιμαντέρ ολοκληρώθηκε το 1977 και κυκλοφόρησε στην Ευρώπη εμφυσώντας την πολυπόθητη πνοή αλλαγής.

Συνοπτικά, στις 2 Μαΐου 1976 μια ομάδα 300 τυφλών, ανάμεσα στους οποίους και οι περίπου 100 μαθητές του ιδρύματος, κατέλαβαν το κτίριο του Οίκου Τυφλών, με βασικό αίτημα την αλλαγή του καθεστώτος διοίκησης και διαχείρισης, τον έλεγχο του οποίου μέχρι τότε είχε η Αρχιεπισκοπή Αθηνών. Πρόεδρος του Οίκου Τυφλών ήταν πάντοτε ο εκάστοτε Αρχιεπίσκοπος. Οι εικόνες που κατεγράφησαν στο ντοκιμαντέρ ήταν συγκλονιστικές καθώς αποτελούν απτή απόδειξη της πραγματικότητας που επικρατούσε. Οι τυφλοί γινόντουσαν αντικείμενο εκμετάλλευσης και πηγή εσόδων, καθώς ήταν έρμαιο και απαραίτητο γρανάζι σε αυτό το απεχθές μα κερδοφόρο εμπόριο της φιλανθρωπίας. Επί της ουσίας, ο Οίκος Τυφλών παρήγαγε μηχανές οίκτου, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά και στο ντοκιμαντέρ. Τα παιδιά που διαβίωναν εκεί, όταν αποφοιτούσαν είχαν μηδαμινές γνώσεις και εγχαραγμένη την πεποίθηση στη συνείδησή τους, ότι ο μοναδικός τρόπος επιβίωσης είναι η επαιτεία. Μοναδικό καταφύγιο το απλωμένο χέρι των φιλάνθρωπων.

Αξίζει να επισημανθεί, ότι το οικοτροφείο επέφερε τεράστια κέρδη στην Εκκλησία συμβάλλοντας σημαντικά στην αύξηση της περιουσίας της, χάρη στις ευεργεσίες και τις δωρεές στο όνομα της φιλανθρωπίας. Τα έσοδα του οικοτροφείου περιελάμβαναν τις εισφορές του ΙΚΑ για τα επιδόματα και τα νοσήλια των μαθητών-τροφίμων, έσοδα από κληροδοτήματα πιστών, δωρεές σε δραχμές, συνδρομές μελών, έσοδα από εράνους, περιφορές δίσκων και επαιτεία.

138. Λυδάκη Α., (2012). *Μέσα από την Κάμερα. Κινηματογράφος και Κοινωνική Πραγματικότητα*, Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 24.

139. Σκορδίλης Α., (2016). <http://www.presspublica.gr/agonas-tyflonj-oikos/>, *Ο Αγώνας των τυφλών επιστρέφει -40 χρόνια μετά- στον οίκο τους!*

Σύμφωνα με την Λυδάκη, «η ταινία, όπως και το λογοτεχνικό έργο, αποτελεί μια δημιουργία που απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό από το οποίο περιμένει ανταπόκριση».¹⁴⁰ Την περίοδο εκείνη, τα πιο προοδευτικά ΜΜΕ της εποχής ευαισθητοποιήθηκαν από τον πρωτοφανή αυτόν αγώνα και στήριξαν τις διεκδικήσεις τους προβάλλοντας τα αιτήματά των τυφλών. Ιστορικής σημασίας το δημοσίευμα της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» στις 11 Μαΐου 1976, με τίτλο «Θα νικήσουμε ή θα πεθάνουμε»¹⁴¹. Την εξέγερση κάλυψαν και στήριξαν ραδιοφωνικοί σταθμοί του εξωτερικού, ενώ εξαιτίας του ντοκιμαντέρ μα και όλης αυτής της προβολής, το συγκεκριμένο γεγονός πήρε διαστάσεις ενός τεράστιου κοινωνικού ζητήματος που απασχόλησε όλο τον πολιτισμένο κόσμο. Σημαντικές προσωπικότητες των γραμμάτων και των τεχνών τάχθηκαν υπέρ της εξέγερσης, μεταξύ των οποίων, ο Μισέλ Φουκό, η Σιμόν Σινιορέ, ο Ίβ Μοντάν, ο Νίκος Πουλαντζάς, η Άλκη Ζέη, ο Μενέλαος Λουντέμης, ο Κώστας Βεργόπουλος και πολλοί άλλοι, προκαλώντας διεθνή κινητοποίηση.

Έπειτα από τη προβολή της εξέγερσης από τα ΜΜΕ, περισσότεροι από 20.000 άνθρωποι βρέθηκαν στο Γήπεδο του Πανιωνίου εκφράζοντας εμπράκτως τη συμπαράσταση τους στους αγωνιζόμενους τυφλούς. Τα βασικά αιτήματα της εξέγερσης δεν ήταν άλλα από την άμεση κρατικοποίηση της περιουσίας και της σχολής του Οίκου Τυφλών και την αναγνώριση του δικαιώματός τους στην εκπαίδευση, στην επαγγελματική αποκατάσταση και στην ισότιμη μεταχείριση.

Τα συνθήματα εκείνης της περιόδου έμειναν στην ιστορία του αναπηρικού κινήματος και υποδηλώνουν όλη την αγριότητα που βίωναν οι άνθρωποι με προβλήματα όρασης και κατ' επέκταση όλοι οι άνθρωποι με αναπηρία. Η φωνή αγανάκτησης αναβλύζει σε συνθήματα, όπως «μέτρα νομοθετικά και όχι φιλανθρωπικά», «ψωμί, παιδεία και όχι επαιτεία», «ψωμί, δουλειά και όχι ζητιανιά».

Εξαιτίας των τεραστίων κοινωνικών διαστάσεων που είχε πάρει ο αγώνας τους, ήταν αδύνατο για την Εκκλησία να μείνει ανυποχώρητη. Οι τυφλοί διανυκτέρευαν στο Δημαρχιακό Μέγαρο της Καλλιθέας ούτως ώστε να εισακουστούν τα αιτήματά τους και να υπογραφεί το επίμονο αίτημα τους να μοιραστούν άδειες μικροπωλητών σε άνεργους τυφλούς, για να μπορούν να εργαστούν. Συγχρόνως, την 1η Οκτωβρίου του 1976 εκατοντάδες ήταν οι άνθρωποι με προβλήματα όρασης που πέρασαν το βράδυ τους έξω από την Αρχιεπισκοπή Αθηνών, προκειμένου να πείσουν τον Αρχιεπίσκοπο να παραχωρήσει τον Οίκο στο Δημόσιο, όπως τελικά και έγινε λίγες ημέρες μετά: Στις 8 Οκτωβρίου τα μεσάνυχτα υπεγράφη αυτή η ιστορική και ανεπανάληπτη συμφωνία.

140. Λυδάκη Α., (2012). *Μέσα από την Κάμερα. Κινηματογράφος και Κοινωνική Πραγματικότητα*, Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 168.

141. Ελευθεροτυπία: Ο Εξεγερμένος Μάης των ελλήνων τυφλών. (ηλεκτρονική έκδοση: 03.05.2010) <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=158256>.

Εν τέλει, τον Οκτώβριο του 1976, ξεκίνησε η διαδικασία κρατικοποίησης με τη μετατροπή του Οίκου Τυφλών στο σημερινό Κέντρο Αποκατάστασης Τυφλών (ΚΕ.Α.Τ.), ο στόχος του οποίου είναι η εκπαίδευση, η επιμόρφωση και η ανεξαρτησία των ανθρώπων με προβλήματα όρασης με την πλήρη ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. Η διαδικασία κρατικοποίησης και μετατροπής του Οίκου Τυφλών σε ΚΕ.Α.Τ. ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), ολοκληρώθηκε τρία χρόνια μετά.

Η νίκη αυτή κατακτήθηκε ύστερα από πολλούς αγώνες, οι οποίοι δεν τελείωσαν στα γεγονότα του 1976. Η συντονιστική επιτροπή της κατάληψης και πολλοί από τους τυφλούς που συμμετείχαν στον αγώνα, υπέστησαν ανηλεές κυνηγητό, σωματική βία και αλλεπάλληλες δίκες, ακόμα και αρκετά χρόνια μετά. Χαρακτηριστικά, αναφέρουμε μια φράση από την αγόρευση του Εισαγγελέα Τσεβά¹⁴² κατά την τελευταία εκκρεμούσα δίκη σε βάρος μελών της Συντονιστικής Επιτροπής του Αγώνα, η οποία έγινε στις 9 Δεκεμβρίου 1981: «Στο εδώλιο αυτό κάθονται ήρωες, ενώ θα έπρεπε να κάθονται άλλοι που με τον μανδύα της φιλανθρωπίας προσπαθούν να προβληθούν κοινωνικά». Και σίγουρα όχι μόνο. Κάτω από αυτές τις διαπιστώσεις, συμπεραίνουμε ότι οι ευθύνες βαραίνουν όχι μόνο τους εύπορους φιλάνθρωπους, αλλά κυρίως το σύνολο της Διοίκησης του Οίκου Τυφλών.

Μετά από έναν σύντομο απολογισμό του ιστορικού αυτού γεγονότος, βλέπουμε ότι οι άνθρωποι αυτοί, αγωνίστηκαν για την κρατικοποίηση του οικοτροφείου, πάλεψαν για την εξασφάλιση καλύτερου επιπέδου εκπαίδευσης και διαβίωσης, έκαναν πορείες, απεργίες πείνας, με στόχο την ίση μεταχείριση και κοινωνική ένταξη. Αγωνίστηκαν για πολύ στοιχειώδη πράγματα, τα οποία σε μια πολιτισμένη κοινωνία θα έπρεπε να ανήκουν στη σφαίρα του αυτονόητου και να μην αποτελούν αντικείμενο διαρκούς διαπραγμάτευσης.

Μία από τις σημαντικότερες κατακτήσεις είναι ακόμη, ότι πριν από 41 χρόνια με τις καταγιστικές εξελίξεις που ακολούθησαν, μπήκαν οι βάσεις για τη χειραφέτηση των αναπήρων στην ελληνική κοινωνία. Δημιουργήθηκε έτσι το πολυπόθητο «προηγούμενο» που αποτέλεσε την αφετηρία της δημιουργίας ενός οργανωμένου πλαισίου διεκδικήσεων και αγώνων.¹⁴³

5.6. Κέντρο Αποκατάστασης Τυφλών (ΚΕ.Α.Τ.)

Το σημερινό ΚΕ.Α.Τ., το Κέντρο Αποκατάστασης Τυφλών, είναι το αποτέλεσμα όλων αυτών των κοινωνικοπολιτικών ζυμώσεων και ανακατατάξεων. Είναι ένα Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, του οποίου η Κεντρική Υπηρεσία λειτουργεί στην Αθήνα, ενώ στη Θεσσαλονίκη λειτουργεί

142. Ελευθεροτυπία: Ο Εξεγερμένος Μάης των ελλήνων τυφλών. (ηλεκτρονική έκδοση: 03.05.2010) <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=158256>.

143. Ελευθεροτυπία: Ο Εξεγερμένος Μάης των ελλήνων τυφλών. (ηλεκτρονική έκδοση: 03.05.2010) <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=158256>.

ως Περιφερειακή Διεύθυνση-Παράρτημα. Ο στόχος του είναι η πλήρης κοινωνική ένταξη των ατόμων με προβλήματα όρασης και η πλήρης ανεξάρτητη διαβίωσή τους. Πρωταρχικά, ασχολείται με την εκπαίδευση των μαθητών, με παράλληλη προώθηση της πνευματικής, ηθικής, κοινωνικής και πολιτιστικής τους καλλιέργειας, ώστε να είναι έτοιμοι να ενταχθούν πλήρως στην κοινωνία.

Στις εγκαταστάσεις του φιλοξενούνται υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, με σχολικές μονάδες και Δημόσια Ι.Ε.Κ. Παρέχει σε παιδιά με προβλήματα όρασης ένα πλήρες πρόγραμμα εκπαίδευσης από την προσχολική ηλικία μέχρι και την είσοδό τους στο Πανεπιστήμιο, διευκολύνοντας τα προγράμματα όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων, ενώ παράλληλα παρέχει τμήματα για την απόκτηση δεξιοτήτων όπως η κινητικότητα και ο προσανατολισμός που συμβάλλουν στην κοινωνική ένταξη. Στο ΚΕ.Α.Τ. λειτουργεί πληθώρα άλλων προγραμμάτων, όπως αθλητικές δραστηριότητες, εργαστήρι εκμάθησης γραφής braille και εκπαίδευση στις νέες τεχνολογίες.

Δεν θα αναφερθούμε παραπάνω στη συγκεκριμένη δομή, καθώς αποτελεί ένα αντικείμενο μιας ολόκληρης εργασίας από μόνο του και θα το αδικούσαμε μέσα σε λίγες γραμμές. Άλλωστε, ασχολείται με έναν από τους σπουδαιότερους τομείς της ανθρώπινης κοινωνίας, εκείνον της εκπαίδευσης νέων ανθρώπων και της προετοιμασίας τους για την ένταξη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και αργότερα, στην αγορά εργασίας. Κατά τη γνώμη μου, αρκεί να ειπωθεί το σημαντικότερο, ότι δηλαδή, η ύπαρξη και η λειτουργία του ΚΕ.Α.Τ. δικαίωσε και δικαιώνει καθημερινά τους αγώνες των τυφλών του 1976.

Κεφάλαιο έκτο

6.1. Κέντρο συλλογής δεδομένων- Φάρος Τυφλών

Το κέντρο συλλογής δεδομένων της έρευνας που θα ακολουθήσει, επιλέχθηκε να είναι ο Φάρος Τυφλών Ελλάδος, ένα Σωματείο Ιδιωτικού Δικαίου με έτος ιδρύσεως το 1946, το οποίο λειτουργεί με τη νομική μορφή του ειδικά αναγνωρισμένου ως Φιλανθρωπικού, Μη Κερδοσκοπικού Σωματείου από το 1973. Ο σκοπός του συγκεκριμένου οργανισμού, είναι η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών σε ανθρώπους με προβλήματα όρασης (τυφλούς και μερικώς βλέποντες), κυρίως σε νεοτυφλωθέντες αλλά και στις οικογένειές τους, δημιουργώντας ευκαιρίες για την προαγωγή του πνευματικού και μορφωτικού τους επιπέδου, με τελικό στόχο την επαγγελματική αποκατάσταση και την κοινωνική τους επανένταξη. Οι υπηρεσίες που παρέχονται θυμίζουν ένα είδος διαβατήριας τελετουργίας που σκοπεύει στην ανακάλυψη εκ νέου του εαυτού και των δυνατοτήτων του, βοηθώντας τους ανθρώπους με προβλήματα όρασης να δημιουργήσουν μέσα τους μια νέα οργάνωση και τάξη μέσω της προσαρμογής και της αναδόμησης της ταυτότητας, αντισταθμίζοντας τις προκλήσεις και τα εμπόδια που δημιουργούνται και επιστρέφοντας, ιδανικά, σε μια κοινωνία ισότητας και ευκαιριών διαθέσιμων προς όλους.

Οι δραστηριότητες που παρέχονται είναι ποικίλες και εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Κατ' αρχάς, διαθέτει ένα καταρτισμένο τμήμα Κοινωνικής Υπηρεσίας που εργάζεται απρόσκοπτα προκειμένου να βοηθήσει τους νεοτυφλωθέντες στα πρώτα τους βήματα. Παρέχει ενημέρωση για όλα τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσουν προκειμένου να εκδοθεί η απόφαση επιδότησης για το προνοιακό επίδομα, βοηθάει στη συγκέντρωση των απαραίτητων δικαιολογητικών, ενώ αν δεν υπάρχει συνοδός για το πρώτο αυτό μεταβατικό διάστημα, παρέχει επαγγελματίες συνοδούς με γνώσεις και εμπειρία που είναι δίπλα τους σε κάθε τους βήμα. Ακόμα, προσφέρει ψυχολογική στήριξη και συμβουλευτική σε ανθρώπους με προβλήματα όρασης και στις οικογένειές τους. Λειτουργούν τμήματα μαθημάτων προσανατολισμού και εκμάθησης της γραφής braille, μαθήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, ενώ παράλληλα διαθέτει και ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας, όπως θεατρική ομάδα αλλά και τμήματα χορού, κεραμικής και γλυπτικής, κομποδετικής και πλεκτού. Επιπλέον, διαθέτει ένα πλήρως εξοπλισμένο γυμναστήριο με επαγγελματίες γυμναστές σε ένα πολύ μεγάλο και ευχάριστο χώρο του κτιρίου. Άξια ειδικής μνείας η βιβλιοθήκη με τα ομιλούντα βιβλία, η οποία διαθέτει πάνω από 50.000 τίτλους. Πρόκειται για βιβλία ηχητικά τα οποία μαγνητοφωνούνται από εθελοντές. Όλες οι υπηρεσίες παρέχονται δωρεάν. Ο Φάρος, διατηρεί εργαστήριο παρασκευής ειδών καθαριότητας, όπως σκούπες, σφουγγαρίστρες, πινέλα, κοντάρια και βούρτσες, προϊόντα τα οποία κατασκευάζονται εξολοκλήρου από ανθρώπους με πρόβλημα όρασης, αλλά και εργαστήριο ιματισμού όπου παρασκευάζονται σεντόνια, μαξιλάρια και μαξιλαροθήκες. Επιπροσθέτως, υπάρχει μονάδα

επεξεργασίας και κατεργασίας μετάλλων όπου επιβλέπουν επαγγελματίες χωρίς πρόβλημα όρασης, αλλά απασχολούνται εκεί μερικώς βλέποντες ή τυφλοί, καθώς και τμήμα μεταξοτυπίας και επιμετάλλωσης. Προσθέτως, γίνεται εκπαίδευση ατόμων με προβλήματα όρασης σε θέματα ηλεκτροτεχνίας και μηχανολογίας.

Όπως διαπιστώσαμε, τα προϊόντα είναι κατασκευασμένα με απόλυτα επαγγελματικό και άρτιο τρόπο και δεν έχουν σε τίποτα να ζηλέψουν τα αντίστοιχα προϊόντα μεγάλων εργοστασίων. Το κτίριο που στεγάζει το Σωματείο και τις δραστηριότητές του είναι εντυπωσιακό, σε καμία περίπτωση πολυτελές, μα φροντισμένο και καθαρό και δείχνει να πληροί όλα τα απαραίτητα κριτήρια προσβασιμότητας για τα άτομα με προβλήματα όρασης. Η φθορά του χρόνου, με δειλό τρόπο, κάνει την εμφάνισή της σε αρκετά σημεία του κτιρίου στους χώρους τους οποίους επισκέφθηκα, όμως είναι έκδηλο, ότι πρώτο μέλημα του Φάρου, είναι η συντήρηση κατά προτεραιότητα, και η τήρηση όλων των προδιαγραφών ασφαλείας και υγιεινής στους χώρους που χρησιμοποιούνται από τους τυφλούς και τους ανθρώπους με πρόβλημα όρασης, χωρίς να δίνεται η ίδια έμφαση, για παράδειγμα, στα γραφεία διοίκησης. Αυτό ήταν ένα γεγονός που μου προκάλεσε ιδιαίτερα θετική εντύπωση.

6.2. Μεθοδολογία - Πλαίσιο έρευνας

Η μέθοδος που επιλέχθηκε είναι η ποιοτική, διότι θεωρήθηκε καταλληλότερη αναφορικά με τη συγκέντρωση πληροφοριών και στοιχείων της καθημερινότητας των ανθρώπων. Τα δεδομένα της έρευνας συγκεντρώθηκαν με ημι-δομημένες συνεντεύξεις, ενώ για τις ανάγκες τήρησης της ανωνυμίας των συνεντευξιαζόμενων, διατηρείται μόνο το μικρό όνομα ή το αρχικό του ονόματος και η ηλικία.

Σύμφωνα με την Λυδάκη, η επιτόπια έρευνα, ο άμεσος συγχρωτισμός του ερευνητή με τα υποκείμενα της έρευνάς του, η εγγύτητα και η προσωπική του εμπειρία στη συνάφεια μαζί τους, η οικειότητα που θα τον καταστήσει οικείο-δηλαδή "δικό", που έχει δικαίωμα να γνωρίζει- θα του επιτρέψει να έχει μια εποπτεία της κοινωνικής τους πραγματικότητας και να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο δίνουν την απάντησή τους στα αιτήματα της καθημερινότητας, καθώς και τους κανόνες που οριοθετούν τη ζωή τους και επέχουν θέση νόμων απαράβατων, επικαλύπτοντας εν πολλοίς τις ατομικές βουλήσεις.¹⁴⁴

Η Κυριαζή, συμφωνεί και τονίζει, ότι εφόσον η έρευνα έχει ως σκοπό την εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων, ο ρόλος της θεωρίας στην ερευνητική διαδικασία είναι αυτονόητος. Η θεωρία προσφέρει το πλαίσιο για τη συστηματική ερμηνεία των εμπειρικών δεδομένων-αναφέρεται στη μορφή

144 . Λυδάκη Α., (2012). *Ποιοτικές Μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας*, Αθήνα: Καστανιώτη

που μπορεί να προσλάβει το κοινωνικό φαινόμενο, εξηγεί τους λόγους για τους οποίους εμφανίζεται και τις συνθήκες υπό τις οποίες υπάρχει.¹⁴⁵

Επέλεξα να ασχοληθώ με τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, διότι με δεδομένο ότι η ανεργία των ατόμων με προβλήματα όρασης υπερβαίνει το 95%, θεωρώ ότι είναι απόλυτα παραγκωνισμένη από το κοινωνικό σύνολο. Επομένως, θέλησα να αναδείξω τα προβληματικά σημεία της κοινωνικής πραγματικότητας, όπως αυτή αποτυπώνεται στην καθημερινότητά μας, τα οποία όμως την καθιστούν ακόμα δυσκολότερη στους ανθρώπους με πρόβλημα όρασης, ενώ στον κατάλογο των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, έρχονται να προστεθούν το βιοποριστικό πρόβλημα, η κοινωνική απομόνωση και η κοινωνική διάκριση.

Το αρχικό σκεπτικό, ήταν ο προβληματισμός να κινηθεί σε δύο κεντρικούς άξονες: Στην εργασία και την απασχόληση και στην προσβασιμότητα. Οι λόγοι που επελέγησαν αυτές οι δύο κύριες κατηγορίες, είναι ότι αποτελούν βασικά προαπαιτούμενα για τη φυσιολογική ζωή κάθε ατόμου σε μία κοινωνία. Κατά τη διάρκεια της ποιοτικής έρευνας, ανέκυψαν ζητήματα και κατηγορίες τις οποίες ενέταξα σε διαφορετικά κεφάλαια και ενότητες, συγκεντρώνοντας τα δεδομένα που προέκυψαν από τους πληροφορητές μου.

Οι πέντε κατηγορίες που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας είναι οι κάτωθι:

- Εκπαίδευση
- Απασχόληση και εργασία
- Προσβασιμότητα
- Κοινωνικό Στίγμα
- Σχέσεις με το κέντρο συλλογής δεδομένων

Στη παρούσα έρευνα έλαβαν μέρος 20 άτομα, ηλικίας 30 έως 40 ετών. Επελέγησαν 10 γυναίκες και 10 άντρες από το συγκεκριμένο ηλικιακό φάσμα, διότι η δεκαετία αυτή θεωρείται άκρως παραγωγική επαγγελματικά.

Όλα τα άτομα με προβλήματα όρασης με τα οποία συνομίλησα, αποτελούν ενεργά μέλη του Φάρου με συχνή παραμονή στους χώρους του Σωματείου, σχεδόν σε καθημερινή βάση. Οι δεκαεννιά, είναι άτομα που απέκτησαν πρόβλημα όρασης στην πορεία της ζωής τους και ένας είναι εκ γενετής τυφλός. Δεκαοχτώ από τους πληροφορητές μου έχουν μερική όραση, ενώ οι δύο είναι τυφλοί.

Αναφορικά με την προσωπική τους κατάσταση, από τους 20 πληροφορητές μου με προβλήματα όρασης, 7 είναι παντρεμένοι, 2 διαζευγμένοι με παιδιά και 11 ελεύθεροι.

145. Κυριαζή Ν., (2011). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα -Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, Αθήνα:Πεδίο , σελ. 46

6.3. Κατηγορίες

6.3.1. Εκπαίδευση

Η έννοια της εκπαίδευσης είναι πολυεπίπεδη, καθώς περιλαμβάνει ένα μεγάλο φάσμα ορισμών. Είναι η διαπαιδαγώγηση, η καλλιέργεια αξιών και κριτικής σκέψης, η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων και πολλά άλλα. Η εκπαίδευση, τονίζει την δημιουργικότητα ενός ανθρώπου, τον καθιστά δημιουργό, ένα άτομο ικανό να συνυπάρξει αρμονικά με άλλους ανθρώπους, να δημιουργεί και να ανταλλάσσει γνώση και πολιτισμό, καθώς και να τον μεταδίδει στις επόμενες γενεές. Ένας από τους βασικούς στόχους της εκπαίδευσης, είναι ο εφοδιασμός γνώσεων και η ανάπτυξη ικανοτήτων που επιτρέπουν στο άτομο να εργάζεται και να ζει με αυτάρκεια, ανεξαρτησία και αξιοπρέπεια.

Επομένως, ξεκινήσαμε τη κουβέντα μας με τους πληροφορητές μου συζητώντας για το μορφωτικό τους υπόβαθρο. Τις σπουδές που έχουν κάνει και τις σχολές στις οποίες έχουν φοιτήσει. Οι απαντήσεις, όπως είναι φυσικό, ποικίλουν. Αναλυτικά, ο Γιώργος 30 ετών έχει ολοκληρώσει τις σπουδές του στη Νομική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο Παναγιώτης 37 ετών έχει σπουδάσει τουριστικά επαγγέλματα με εξειδίκευση στην ειδικότητα του μάγειρα, η Μαρία 40 ετών έχει ολοκληρώσει τον κύκλο της βασικής εκπαίδευσης με έμφαση στη εκμάθηση ξένων γλωσσών, η Μισέλ 32 έχει σπουδάσει Δημόσιες Σχέσεις στο Αμερικανικό Κολλέγιο, η Ειρήνη 30 έχει τελειώσει τη βασική εκπαίδευση, ενώ φοίτησε για ένα διάστημα σε δύο δημόσια Ι.Ε.Κ., ο Γιάννης 38 είναι προγραμματιστής και απόφοιτος της Σιβιτανιδείου Σχολής, ο Δημήτρης 30 έχει ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση, η Ρένα 40 έχει σπουδάσει βρεφοκόμος-παιδοκόμος στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο Κώστας 38 έχει ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση, ο Κωνσταντίνος 32 σπούδαζε Κοινωνιολογία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο έχοντας παρακολουθήσει τα δύο πρώτα εξάμηνα σπουδών, ο Δημήτρης 40 έχει ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση, η Ελένη 39 το ίδιο, ο Γιάννης 30 αποφοίτησε από τη σχολή του Εμπορικού Ναυτικού, ο Μιχάλης 32 έχει σπουδάσει ψυχολογία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, η Αγγελική 40 έχει ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση, ο Δημήτρης 39 το ίδιο, η Χριστίνα 33 ετών έχει σπουδάσει Νομική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, η Αλεξία 30 ετών έχει σπουδάσει Παιδαγωγικά στο Πανεπιστήμιο Κομοτηνής, η Έφη 39 ετών έχει ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση, η Γεωργία 36 ετών έχει ολοκληρώσει τις σπουδές της ως νοσηλεύτρια στο Τ.Ε.Ι. Αθήνας.

► Όνειρα και φιλοδοξίες

Οι 20 πληροφορητές μου είναι άνθρωποι νέοι με όνειρα και φιλοδοξίες και βρίσκονται σε μια απόλυτα παραγωγική ηλικία. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της κουβέντας μου μαζί τους, διαπίστωσα, ότι όλοι είχαν, κατά κάποιον τρόπο, συμβιβαστεί με την ιδέα, ότι στην Ελλάδα ένας άνθρωπος με πρόβλημα όρασης δεν έχει πολλές επιλογές σε ό,τι αφορά την επίτευξη προσωπικών

στόχων. Οι απόψεις που διατυπώθηκαν στο συγκεκριμένο θέμα ήταν αρκετές, μα όλοι συμφώνησαν σε ένα πράγμα: ότι είναι αρκετά δύσκολο να ακολουθήσεις το όνειρο σου.

Η πολιτεία μπορεί να σου επιτρέπει να σπουδάσεις, χωρίς να υπάρχει όμως ανταπόκριση του πτυχίου σου μελλοντικά στην αγορά εργασίας. Δεν παίρνουν ανθρώπους με προβλήματα όρασης στην Εθνική Σχολή Δικαστών, επομένως είναι δύσκολο να ακολουθήσω το όνειρό μου να γίνω Εισαγγελέας, (Γ.30 ετών).

Η Μ.32 ετών, τονίζει με συγκρατημένο θυμό ότι, συνεχίζω τις σπουδές μου παρακολουθώντας μαθήματα διατροφολογίας στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο μέσω διαδικτύου. Μα ξέρεις, είναι δύσκολο να γνωρίζω εκ των προτέρων πως οι σπουδές που κάνω είναι πολύ πιθανό να μη με βοηθήσουν ποτέ στην εύρεση εργασίας, αφού το πτυχίο που θα αποκτήσω, δεν μεταφράζεται σε ίσες ευκαιρίες διεκδίκησης μιας θέσης.

Μια πολύ χαρακτηριστική περίπτωση είναι εκείνη της Ε. 22 ετών, η οποία βίωσε τον κοινωνικό αποκλεισμό σε όλο του το φάσμα, καθώς οδηγήθηκε σε παραίτηση σπουδών λόγω ρατσιστικής αντιμετώπισης:

Αναγκάστηκα να παρατήσω τις σπουδές μου σε δυο δημόσια Ι.Ε.Κ., εξαιτίας του ότι δεν υπήρχε ο απαραίτητος εξοπλισμός που θα μου επέτρεπε να έχω ίση μεταχείριση με τους υπόλοιπους συμφοιτητές μου. Θέλησα να ασχοληθώ με τη φυσικοθεραπεία και τη διοίκηση επιχειρήσεων, όμως οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές δεν διέθεταν πρόγραμμα μεγέθυνσης οθόνης, το οποίο είναι απαραίτητο για εμένα. Και είναι κάτι που πολύ εύκολα θα μπορούσαν να κάνουν, να εγκαταστήσουν το πρόγραμμα σε έναν από τους διαθέσιμους Η/Υ και μάλιστα με μικρό κόστος. Δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον να βοηθήσουν. Επίσης, τα βιβλία της διδακτέας ύλης και οι σημειώσεις δεν υπήρχαν σε ηλεκτρονική μορφή ή σε braille. Ήταν αδύνατο να καταφέρω να συμβαδίσω με τους ρυθμούς εκμάθησης των υπολοίπων εξαιτίας αυτών των τεχνικών ζητημάτων. Εμμέσως, ήταν σαν να με έδιωχναν. Τα παράτησα. Το όνειρό μου αν μπορούσα να επιλέξω ελεύθερα ένα επάγγελμα, θα ήταν να σπουδάσω παιδαγωγικά και να γίνω δασκάλα. Στο εξωτερικό υπάρχουν δάσκαλοι με πρόβλημα όρασης, δεν είναι κάτι ασυνήθιστο.

Από ορισμένους συνομιλητές μου εκφράστηκε η ελπίδα ότι, ενδεχομένως, τα πράγματα σύντομα στην Ελλάδα να αλλάξουν. Όμως, όπως παρατήρησα, στοχεύουν σε επαγγελματικές διεξόδους στις οποίες εικάζεται ότι υπάρχει πιθανότητα μελλοντικά να απορροφηθούν άνθρωποι με προβλήματα όρασης. Δηλαδή, πάλι προσαρμόζουν τις φιλοδοξίες τους στις ήδη υπάρχουσες προβλέψεις γι' αυτούς.

Σπούδαζα κοινωνιολογία στο Πάντειο μα αποφάσισα να τα παρατήσω στο Β' Εξάμηνο, καθώς πίστευα ότι δεν είχε νόημα. Μου είχε καλλιεργηθεί η εντύπωση ότι θα είναι δύσκολο να εργαστώ σε αυτόν τον τομέα. Τώρα φοιτώ σε ένα Ι.Ε.Κ. Ειδικής Αγωγής στην Αγία Παρασκευή, στο τμήμα Ξεναγών. Το τμήμα

αποτελείται από τρία μόλις άτομα, η προσέλευση είναι πολύ μικρή. Επίσης, ξέρω ότι υπάρχει και Τμήμα απομαγνητοφωνητών στο ΚΕ.Α.Τ., υπάρχει και αυτή η επιλογή. (Κ. 32 ετών).

Ο Δ. 40 ετών, αναφέρει ότι, υπάρχουν επιλογές στην εκπαίδευση, μην είμαστε και απόλυτοι ότι δεν γίνονται προσπάθειες. Λειτουργεί η Σχολή Ξεναγών και εκείνη της Απομαγνητοφώνησης, όπως επίσης και Σχολή Φυσιοθεραπευτών. Υπάρχει πάντα και το Ι.Ε.Κ. χειριστών τηλεφωνικών κέντρων. Υπάρχουν πράγματα που μπορείς να κάνεις.

Αυτή την περίοδο σκέφτομαι να ασχοληθώ με την οινολογία, είναι κάτι συναφές με το αντικείμενο σπουδών μου και ταυτοχρόνως ένα επάγγελμα που μπορεί να ασκήσει εξίσου καλά ένα άτομο με αναπηρία όρασης με τον καθένα, (Π. 37 ετών).

Βλέπουμε λοιπόν, ότι ακόμα και εκείνοι που ατενίζουν με περισσότερη αισιοδοξία το μέλλον, έχουν αναγκαστεί, υποσυνείδητα έστω, να εντάξουν τα όνειρά τους σε ένα αυστηρό πλαίσιο επιλογών. Εκτός πλαισίου φαντάζει πολύ τολμηρό να διατυπωθούν φιλοδοξίες. Ίσως βέβαια αρνήθηκαν να τις μοιραστούν μαζί μου, σαν υπενθύμιση και για εκείνους τους ίδιους, ότι σε μια χώρα όπως η Ελλάδα που είναι τόσο πίσω σε ζητήματα κοινωνικής ένταξης και ίσων ευκαιριών, πρέπει να πρυτανεύει ο ρεαλισμός. Αν τοποθετούσα μια δεύτερη, νοητή λεζάντα στην παρούσα ενότητα, δεν θα ήταν άλλη από αυτή: «Όνειρα με το σταγονόμετρο».

6.3.2. Απασχόληση και εργασία

Το επόμενο θέμα που τέθηκε προς συζήτηση, ήταν εκείνο της εργασίας. Ρώτησα και τους 20 πληροφορητές μου εάν εργάζονται και έλαβα αρνητική απάντηση από τους 17. Μόνιμη εργασία έχουν μόνο οι 3 εξ αυτών, ο Κ. 38 ετών ο οποίος απασχολείται ως θυρωρός, η Α. 40 ετών η οποία εργάζεται στο εργοστάσιο παρασκευής σκουπών και ειδών καθαρισμού του Φάρου και ο Δ. 39 ετών, ο οποίος έχει διοριστεί σε θέση χειριστή τηλεφωνικού κέντρου σε δημόσια υπηρεσία. Οι υπόλοιποι 17, απασχολούνται στον Φάρο μέσω επιμορφωτικών προγραμμάτων του Ο.Α.Ε.Δ., διετούς διάρκειας, σε μία από τις δύο διαφορετικές κατευθύνσεις: Στο εργαστήριο εκμάθησης Ηλεκτρονικών Υπολογιστών ή στο εργαστήριο Κεραμικής.

Όπως με ενημέρωσαν, υπάρχει η δυνατότητα παρακολούθησης και των δύο αυτών επιμορφωτικών σεμιναρίων, ωστόσο η αίτηση για τον δεύτερο κύκλο σπουδών επιτρέπεται μετά την πάροδο 4 ετών και το βασικότερο, ενώ ο Ο.Α.Ε.Δ. προσφέρει ένα μηνιαίο ποσό ως εκπαιδευτικό επίδομα της τάξης των 700 ευρώ, στον δεύτερο κύκλο σπουδών η εκμάθηση γίνεται αμισθί, γεγονός που σχολιάστηκε αρνητικά και από τους 17 ωφελούμενους του προγράμματος. Πάντως, είδαμε ότι στο Φάρο εφαρμόζεται η προστατευόμενη απασχόληση μέσω των ειδικών προγραμμάτων του Ο.Α.Ε.Δ.

Σε ό,τι αφορά την εργασιακή εμπειρία η πλειοψηφία των συνομιλητών μου και συγκεκριμένα 15 εξ αυτών, είχαν εργαστεί σε διάφορες θέσεις, κυρίως στον ιδιωτικό τομέα. Όλοι προτού αποκτήσουν την αναπηρία όρασης. Πέντε άτομα δεν είχαν προηγούμενη εργασιακή εμπειρία πριν ξεκινήσουν να απασχολούνται σε προγράμματα του Ο.Α.Ε.Δ. στον Φάρο Τυφλών.

► **Δυσκολίες στην εύρεση εργασίας/το μοναδικό κατοχυρωμένο επάγγελμα που περνά στη λήθη**

Οι 19 από τους 20 συνομιλητές μου δεν αναζήτησαν ποτέ εργασία μέσω αγγελίας, είτε σε έντυπη είτε σε ηλεκτρονική μορφή. Πιστεύουν ότι είναι πολύ δύσκολο, έως ακατόρθωτο, να ανταγωνιστούν τους βλέποντες με τα ήδη υψηλά ποσοστά ανεργίας. Όλοι παίρνουν ένα προνοιακό επίδομα της τάξεως των 700,00 ευρώ το μήνα και παράλληλα εργάζονται ή απασχολούνται κατά καιρούς στα επιμορφωτικά προγράμματα του Φάρου Τυφλών. Στο μείζον ζήτημα σχετικά με το εργασιακό τους μέλλον, οι 18 εξ αυτών αντιμετωπίζουν ένα τέτοιο ερώτημα με προβληματισμό και ανησυχία, αφού το μοναδικό κατοχυρωμένο επάγγελμα για τυφλούς και άτομα με προβλήματα όρασης, είναι εκείνο του χειριστή τηλεφωνικού κέντρου, το οποίο κατοχυρώθηκε, όπως είδαμε παραπάνω, βάσει του Ν. 2643/1998.

Ουσιαστικά αυτός ο Νόμος κατοχυρώνει τα άτομα με αναπηρία, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων με αναπηρία όρασης. Εν συνεχεία, ακολούθησαν τρεις ειδικές προκηρύξεις με τελευταία εκείνη του 2010. Έκτοτε δεν έχουν προκηρυχθεί θέσεις τηλεφωνητών, γεγονός στο οποίο πέρα από την κρατική αναληγσία, συμβάλλει και η νέα εποχή. Με τη ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη η οποία συντελείται με κατατρεγιστικούς ρυθμούς επιφέροντας αλλαγές σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, η πλειονότητα των τηλεφωνικών κέντρων λειτουργεί πλέον αυτοματοποιημένα, με ψηφιακά συστήματα χωρίς την ανάγκη ανθρώπινης παρέμβασης.

Από το δείγμα μου μόνο ένα άτομο εργάζεται ως χειριστής τηλεφωνικού κέντρου, το οποίο προσλήφθηκε με την τελευταία προκήρυξη του 2010.

Εδώ, πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός, ότι για να αποκτήσει κάποιος το δικαίωμα να λάβει μέρος στις σχετικές προκηρύξεις, όταν και εφόσον επαναπροκηρυχθούν αντίστοιχες θέσεις, οφείλει να έχει αποφοιτήσει από το ΙΕΚ Τειρεσίας στην Καλλιθέα, με κατάρτιση στην ειδικότητα «άτομα με προβλήματα όρασης χειριστές τηλεφωνικού κέντρου εξυπηρέτησης πελατών, με δημόσια πιστοποίηση από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων». Το ΙΕΚ αυτό λειτουργεί υπό την αιγίδα του ΚΕ.Α.Τ., του Κέντρου Αποκατάστασης Τυφλών, ωστόσο δεν έχει λειτουργήσει τμήμα τα τελευταία έτη, καθώς δεν συμπληρώνεται ο απαιτούμενος αριθμός σπουδαστών. Η αιτία είναι ότι δεν έχουν προκηρυχθεί θέσεις εδώ και χρόνια και ότι πλέον το επάγγελμα του τηλεφωνητή τείνει να εξαφανιστεί.

7 άτομα εκ των 20 έχουν παρακολουθήσει το πρόγραμμα σπουδών του συγκεκριμένου ΙΕΚ και περιμένουν να προκηρυχθούν θέσεις.

Σε ό,τι αφορά την άποψη τους για το συγκεκριμένο ΙΕΚ διετούς εκπαίδευσης, διατυπώθηκε η άποψη από 3 συνομιλητές ότι είναι περιττό, διότι:

Προβλέπει πολλά θεωρητικά μαθήματα χωρίς ουσία, ενώ το πρακτικό κομμάτι, να χειρίζεται δηλαδή ένα τηλεφωνικό κέντρο, είναι κάτι που μπορεί κατόπιν μερικών ωρών εκπαίδευσης να διδαχθεί χωρίς να απαιτείται διετής φοίτηση. (Μ. 32 ετών)

Αναφορικά με αυτό, θεωρείται από την πλειοψηφία του δείγματος της έρευνας, ότι είναι άδικη η προϋπόθεση της φοίτησης στο ΙΕΚ Τειρεσίας για να μπορέσει κάποιος να έχει το δικαίωμα συμμετοχής στην διαγωνιστική διαδικασία της προκήρυξης, εάν και εφόσον υπάρξει μια τέτοια στο μέλλον.

Νομίζω ότι με αυτόν τον τρόπο τίθενται ακόμα περισσότεροι περιορισμοί στην ήδη παραγκωνισμένη θέση μας στην ελληνική κοινωνία, (Α. 30 ετών).

► Μπορούμε και άλλα

Σε συζήτηση για το αν θεωρούν αρκετή τη νομική κατοχύρωση του επαγγέλματος του χειριστή τηλεφωνικού κέντρου για ανθρώπους με προβλήματα όρασης, και οι 20 συνομιλητές μου, ομοφώνως, απάντησαν κατηγορηματικά ότι σίγουρα δεν είναι αρκετό. Όλοι τόνισαν ότι πρέπει να αναλάβουν ευθύνες οι επίσημοι φορείς για τα άτομα με αναπηρία, αλλά και εκείνοι οι ίδιοι, καθώς οφείλουν να διεκδικήσουν κι άλλες εναλλακτικές εργασιακές διεξόδους: *Μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση αυτή έχουν οπωσδήποτε τα σωματεία. Δεν θα έπρεπε να υπάρχει μόνο το επάγγελμα του τηλεφωνητή για εμάς, αλλά κι εμείς οι ίδιοι φταίμε, δεν διεκδικούμε τα δικαιώματά μας και επιμένουμε στο να ζητάμε το ίδιο πράγμα, (Γ.30 ετών).*

Δεν αποδέχομαι ότι μπορούμε να εργαστούμε μόνον ως τηλεφωνητές και είμαι απόλυτη στην πεποίθησή μου αυτή. Μπορούμε να κάνουμε πολλά πράγματα, σίγουρα όχι όλα, όμως αρκετά. Θα πρέπει να βοηθήσει και ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος σε αυτό αλλά και ο Φάρος Τυφλών. Προσωπικά, δεν με ικανοποιεί η δουλειά σε ένα τηλεφωνικό κέντρο διότι δεν έχει εξέλιξη, δεν αρμόζει σε ανθρώπους με δημιουργική προσωπικότητα. Άλλωστε κι αυτό ακόμη, τείνει να περάσει στη λήθη. Οι θέσεις τηλεφωνητών σταδιακά αυτοματοποιούνται κι αυτός είναι ένας ακόμη λόγος που δεν βγαίνουν προκηρύξεις νέων θέσεων. Όταν κάτι εξελίσσεται όμως, πρέπει κι εσύ να εξελιχθείς. Η θέση αυτή έχει πλέον κλείσει, (Ε. 39 ετών).

Ποτέ δεν περίμενα ότι θα μου έλεγε κάποιος, ότι η μοναδική θέση στην οποία θα μπορούσα να εργαστώ είναι αυτή της χειρίστριας τηλεφωνικού κέντρου. Είναι κάτι που δεν ονειρεύτηκα ποτέ και πραγματικά πιστεύω, ότι αν δοθούν ευκαιρίες μπορούμε να αποδείξουμε ότι μπορούμε να εργαστούμε

σχεδόν παντού, με την ίδια αποδοτικότητα ενός ατόμου με καλή όραση. Γιατί δεν είναι θέμα αναπηρίας, αλλά θέμα εργατικότητας και επιθυμίας για εργασία. Αν υπάρξουν οι κατάλληλες συνθήκες μπορούμε να αποδείξουμε το αυτονόητο, (Χ.33 ετών).

Ορισμένοι πληροφορητές μου τόνισαν, ότι μερίδιο ευθύνης υπάρχει και σε αυτούς τους ίδιους καθώς δεν διεκδικούν άλλες διεξόδους, όπως θα όφειλαν να κάνουν: *Είναι λάθος να επαναπαυόμαστε στη μοναδική κατοχυρωμένη θέση εργασίας για ανθρώπους με προβλήματα όρασης. Άλλωστε προκηρύξεις έχουν να βγουν εδώ και χρόνια και ούτε πρόκειται, αφού τα περισσότερα τηλεφωνικά κέντρα λειτουργούν χωρίς ανθρώπινη υποστήριξη. Ήταν και είναι λάθος το ότι έχουμε βουλευτεί σε αυτό και δεν διεκδικούμε ίση μεταχείριση και σε άλλα επαγγέλματα. Είναι πολλά αυτά που μπορούμε να κάνουμε και είναι κρίμα ότι μπορεί να μη μας δοθεί ευκαιρία να το αποδείξουμε ποτέ αυτό,* (Γ. 36 ετών).

Θα πρέπει να επισημάνω πως όταν συζητήσαμε το συγκεκριμένο θέμα για το επάγγελμα του τηλεφωνητή, συμπεριλαμβανομένου και του μοναδικού πληροφορητή μου ο οποίος εργάζεται ήδη ως χειριστής τηλεφωνικού κέντρου και μου είπε μάλιστα ότι αγαπάει τη δουλειά του, όλοι έδειχναν έτοιμοι να διεκδικήσουν περισσότερα από την ελληνική κοινωνία.

Ενώ στα όνειρα και στις φιλοδοξίες ήταν συγκρατημένοι, όταν ονοματίσαμε το πλαίσιο στο οποίο η πολιτεία προσπαθεί να τους εγκλωβίσει, εκείνο του μοναδικού κατοχυρωμένου επαγγέλματος, εξέφρασαν πηγαία αγανάκτηση. Ήταν κάτι που τους απασχολούσε βαθιά. Δεν σκέφτηκαν καν προτού μου απαντήσουν, οι λέξεις ξεχύθηκαν σαν χείμαρρος: *Θέλουμε εργασία και άνοιγμα σε περισσότερες επαγγελματικές προοπτικές, επιθυμούμε να είμαστε δημιουργικοί,* (Μ. 32 ετών),

Πρέπει να προσανατολιστούμε και σε άλλα επαγγέλματα, θέλω να έχω κι εγώ τη δυνατότητα επιλογής επαγγέλματος ανάλογα με τα προσόντα μου, όπως όλοι, (Γ.30 ετών).

Όλοι τόνιζαν τη λέξη «ευκαιρία»: *Εκτός από τηλεφωνητές μπορούμε να εργαστούμε και σε άλλους τομείς αν μας δοθεί μια ευκαιρία. Αρκεί βέβαια να μας δοθεί,* (Γ.38 ετών).

Η Α. 30 ετών, υπογραμμίζει ότι, *σίγουρα δεν μπορούμε να γίνουμε πιλότοι ή να απασχοληθούμε σε θέσεις όπου η όραση είναι βασικό εργαλείο αλλά για παράδειγμα, εγώ ως νομικός, με τη βοήθεια ενός συνοδού μπορώ να εργαστώ με τον ίδιο ακριβώς τρόπο με τον οποίο θα εργαζόταν κι ένας δικηγόρος χωρίς αναπηρία.*

Η Ε. 39 ετών, εκτός των άλλων, υπογραμμίζει την ευθύνη των ατόμων με αναπηρία που δεν διεκδικούν πλέον τα δικαιώματά τους, τουλάχιστον, όχι στον βαθμό που θα έπρεπε να το κάνουν: *Θα μπορούσαν να γίνουν χίλια πράγματα αλλά κανείς δεν ενδιαφέρεται. Ποιος ενδιαφέρεται για τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα; Τα ποσοστά ανεργίας είναι στα ύψη, ποιος θα ασχοληθεί με εμάς; Ό,τι κάνουμε μόνοι μας, αλλά χωρίς τη στήριξη της πολιτείας τι να κάνεις; Πώς θα κάνεις έναν εργοδότη*

να σε προσλάβει για να εργαστείς; Κι εμείς οι ίδιοι ευθυνόμαστε, έχει χυθεί αίμα από τους ανάπηρους στο αναπηρικό κίνημα, στους αγώνες και στις κινητοποιήσεις όλα αυτά τα χρόνια. Πλέον δεν κάνουμε απολύτως τίποτα άλλο από το να γκρινιάζουμε και να απογοητευόμαστε, παρακολουθούμε μουδιασμένοι άλλους να αποφασίζουν για εμάς...

► Ιδέες και προτάσεις για επαγγελματικές προοπτικές

Στη συνέχεια, αναζητήσαμε ιδέες και τρόπους για να ανοίξει το φάσμα των επαγγελματιών στα οποία θα μπορούσαν να απασχοληθούν. Η άποψη που κυριάρχησε, ήταν να δοθεί έμφαση στην εκπαίδευση και την ενημέρωση, αλλά και κίνητρα σε εργοδότες να προσλάβουν ανθρώπους με αναπηρία.

Όλα είναι θέμα ενημέρωσης και παιδείας. Εάν υπάρξει σωστή ενημέρωση και εκπαίδευση, θα μπορούμε να εργαστούμε κι εμείς, γιατί θα καταλάβουν ότι δεν είμαστε τόσο διαφορετικοί, (Γ.30 ετών).

Πρέπει πρώτα από όλα να δοθεί έμφαση στην παιδεία και να υπάρξει ενημέρωση στα σχολεία. Να γίνει οικείο το τόσο ανοίκειο στην Ελλάδα θέμα της αναπηρίας. Και έπειτα, απαιτείται διεκδίκηση απόλυτη. Να δοθούν κίνητρα σε εργοδότες να προσλάβουν κόσμο, (Ε.39 ετών).

Σίγουρα θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην παιδεία αλλά και στην ενημέρωση, και από εμάς τους ίδιους αλλά και από δημόσιους φορείς. Θα βοηθούσαν πολύ ενημερωτικά σποτ από τα ΜΜΕ. Εάν προβληθεί το θέμα της αναπηρίας και εξοικειωθεί περισσότερο ο κόσμος με αυτό, τότε θα υπάρξουν και άλλες ευκαιρίες, γιατί θα ευαισθητοποιηθεί και το κράτος και οι φορείς και θα υπάρξει νομοθεσία, (Μ. 40 ετών).

Για όσους έχουν ζήσει στο εξωτερικό η σύγκριση με την ελληνική πραγματικότητα είναι δεδομένη: Στο εξωτερικό είναι διαφορετικά τα πράγματα. Στις ΗΠΑ για παράδειγμα, υπάρχουν εταιρείες που προσλαμβάνουν αποκλειστικά ανθρώπους με προβλήματα όρασης. Το θέμα της αναπηρίας είναι πολύ πιο οικείο και εκεί μπορούμε να μιλάμε όντως για κοινωνική ένταξη. Θα πρέπει να δοθούν κίνητρα σε εργοδότες να κάνουν το ίδιο και εδώ, (Μ.32 ετών).

Είναι βασικό αίτημά μας το δικαίωμα στην εργασία, όχι μόνο μέσω των προγραμμάτων του ΟΑΕΔ. Στη Γερμανία έχω ακούσει ότι υπάρχουν καλύτερες δομές, ότι είναι ευκολότερο να βρεις δουλειά. Θα πρέπει να πειστούν οι εργοδότες με κάποιον τρόπο να δοκιμάσουν να απασχολήσουν ανθρώπους με αναπηρία, (Δ.30 ετών).

Ο Κ. 32 ετών, λέει ότι έχουν σημειωθεί κάποια βήματα πρόοδου: *Είχα παρακολουθήσει τις προάλλες ένα πρόγραμμα του Δήμου Αθηναίων που έλαβε χώρα στην «Τεχνόπολη», το «Career For All», το οποίο διεξήχθη για δεύτερη χρονιά. Εκεί έρχονται εκπρόσωποι από πολυεθνικές εταιρείες και μαζεύουν βιογραφικά ή παίρνουν συνεντεύξεις για δουλειά από ανθρώπους με αναπηρία. Έδωσα γύρω στα 12-13 βιογραφικά εκεί. Είναι πρωτοποριακό αυτό το πρόγραμμα, ενδεχομένως θα μπορούσαν να υπάρξουν*

κι άλλες τέτοιες πρωτοβουλίες που να σου δίνουν την ευκαιρία να συμμετέχεις κι εσύ στη διεκδίκηση μιας θέσης εργασίας.

Όλοι οι συνομιλητές μου ελπίζουν ότι, η Ελλάδα θα εναρμονιστεί με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, και η κοινωνία μας θα μετεξελιχθεί σε έναν τόπο ίσων ευκαιριών. Η σχετική ευρωπαϊκή νομοθεσία ήδη το υπαγορεύει αυτό, το πότε θα ολοκληρωθεί η καθολική εφαρμογή της στη χώρα μας ωστόσο είναι ένα ζήτημα που εξακολουθεί να απασχολεί.

► **Επανάπαυση στο επίδομα ή δουλειά;**

Αναφορικά με τις κρατικές παροχές, όλοι οι άνθρωποι με πρόβλημα όρασης είτε είναι μερικώς βλέποντες είτε τυφλοί, δικαιούνται ένα επίδομα της τάξης των 1.394,00 ευρώ το δίμηνο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 1 της ΚΥΑ Δ29α/Φ.32/Γ.Π.οικ.10806/529 (ΦΕΚ 1189/15.05.2013, τευχ. Β') ισχύει εφεξής ως ακολούθως: «Προκειμένου για τη χορήγηση επιδομάτων σε τυφλά άτομα και άτομα με προβλήματα όρασης, οι αρμόδιες υπηρεσίες των Δήμων για τα προνοιακά επιδόματα κάνουν δεκτές γνωματεύσεις των ΚΕΠΑ που πιστοποιούν οπτική αναπηρία-αναπηρία όρασης από 80% και άνω».

Βάσει Νόμου, τα άτομα με αναπηρία που εργάζονται λαμβάνουν το μισό επίδομα. Συνεπώς, αρκετοί τυφλοί και άνθρωποι με πρόβλημα όρασης, δεν επιθυμούν από επιλογή να εργαστούν προτιμώντας τη λύση του επιδόματος που είναι κάτι σταθερό. Άλλωστε, εάν εργαστούν και ο μισθός τους συνδυαστικά με το μισό επίδομα είναι περίπου της ίδιας τάξης με το ολόκληρο επίδομα που λαμβάνουν ως άνεργοι, είναι κάτι που δεν τους συμφέρει. Ωστόσο, στη νέα γενιά αυτό το σκεπτικό αρχίζει να εγκαταλείπεται. Όταν η κουβέντα μας έφτασε στο ερώτημα, αν προτιμούν να επαναπαυτούν στην ασφαλή λύση του επιδόματος ή να βγουν στην αβέβαιη και γεμάτη απογοητεύσεις αγορά εργασίας, και οι 20 συνομιλητές μου, απάντησαν κατηγορηματικά ότι θα προτιμούσαν να εργάζονται. Κανένας απολύτως δεν αμφιταλαντεύτηκε.

Αν δουλέψω θα χάσω το μισό επίδομα και ξέρω ότι μπορεί να θεωρείται ως βόλεμα αυτή η κατάσταση. Όμως θα προτιμούσα να εργαστώ, να αποκτήσουν έναν σκοπό οι μέρες μου, να μπορώ να προσφέρω. Είναι πολύ σημαντικό αυτό, θέλω να είμαι δημιουργική και να κάνω πράγματα, να δουλέψω με όρεξη, (Μ.32 ετών).

Η ανεργία είναι ψυχοφθόρα, σε επηρεάζει πολύ ψυχολογικά. Η κοινωνία δεν μας θέλει ενεργούς, μας αποκλείει, μας βάζει στην άκρη. Σίγουρα προτιμώ την εργασία από το βόλεμα του επιδόματος, ο άνθρωπος πρέπει να εργάζεται για να αισθάνεται χρήσιμος για τον εαυτό του, την οικογένειά του και την κοινωνία στην οποία ζει. Αν μπορούσα να επιλέξω, σίγουρα θα επέλεγα να εργαστώ κι ας είναι μικρότερος ο μισθός, κι ας τα βγάζω ακόμα δυσκολότερα πέρα οικονομικά, (Ε.39 ετών).

Αν είναι δυνατόν στην ηλικία που βρίσκομαι να απαντούσα ότι μου αρκεί να ζω από ένα επίδομα. Φυσικά και προτιμώ να εργαστώ, να προσφέρω ως ισότιμο μέλος της κοινωνίας. Όταν βρίσκεσαι σε παραγωγική ηλικία, θέλεις να κάνεις ό,τι και οι συνομήλικοί σου. Επιθυμώ να εργάζομαι κανονικά όπως όλοι, σε καμία περίπτωση δεν αισθάνομαι άχρηστη, (Χ.33 ετών).

Μερικοί από τους συνομιλητές μου ανέφεραν, ότι δεδομένου των οικονομικών συνθηκών, το επίδομα αυτό είναι πολύ σημαντικό βοήθημα. Και αυτοί ωστόσο θα προτιμούσαν να εργαστούν.

Τα 700 ευρώ το μήνα και μάλιστα σε αυτή την οικονομική συγκυρία με την κρίση στην οποία βρίσκεται η χώρα, τα βρίσκω αρκετά. Ωστόσο θα προτιμούσα να εργαστώ, (Π.37 ετών).

Δεδομένων των συνθηκών το επίδομα που παίρνουμε είναι αρκετό, μην είμαστε και αγάριστοι. Όμως είναι ανόητο να εγκλωβίζεσαι στη λογική του επιδόματος, είναι σαφώς καλύτερο να δουλεύεις, (Δ. 40 ετών).

Η Α. 40 ετών, η οποία επειδή εργάζεται ήδη λαμβάνει το μισό επίδομα, συντάσσεται με την άποψη των υπολοίπων, λέγοντας ότι, είναι σημαντικό να δουλεύεις για να μπορείς να στηρίζεις την οικογένεια σου. Τα άτομα με αναπηρία έχουμε τις ίδιες ανάγκες, εγώ μόνο εργάζομαι για να στηρίζω τα παιδιά μου. Είναι σημαντικό πράγμα η δουλειά για τον άνθρωπο.

► **Αναπηρία στην Ελλάδα της κρίσης**

Δράττοντας τη φράση από το προηγούμενο θέμα «δεδομένων των οικονομικών συνθηκών», δεν θα μπορούσαμε να λησμονήσουμε τον σχολιασμό της τρέχουσας οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης της χώρας. Μιλήσαμε για τη λεγόμενη «Ελλάδα της κρίσης». Συζητήθηκε το κατά πόσο έχει επηρεάσει αρνητικά η ελληνική κρίση το αναπηρικό ζήτημα και τις διεκδικήσεις σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο. Το μεγαλύτερο μέρος των πληροφορητών μου ήταν υπέρ της άποψης, ότι η κρίση αποτελεί μιας πρώτης τάξεως δικαιολογία για την κρατική και κοινωνική αναλγησία, μεταθέτοντας την ευθύνη εκεί, στην κρίση, αφήνοντας να εννοηθεί, ότι αν δεν υπήρχε όλα θα ήταν καλύτερα. Η αλήθεια όμως απέχει πολύ από αυτό:

Πάντα ήταν δύσκολα, ό,τι έχει κερδηθεί έχει γίνει με πολλούς κόπους. Σίγουρα η κρίση δεν άφησε ανεπηρέαστο κανέναν τομέα. Ωστόσο, τα προβλήματα από πάντα υπήρχαν, δεν προέκυψαν ξαφνικά εξαιτίας της κρίσεως, άρα νομίζω ότι χρησιμοποιείται και λίγο ως δικαιολογία αυτή η ιστορία, (Γ.30 ετών).

Πιστεύω ότι η κρίση έχει φέρει πολλά δεινά, αλλά είναι και μια μόνιμη δικαιολογία για να ξορκίζουμε τους δράκους. Θέλω να πω ότι, τα προβλήματα υπήρχαν από πάντα. Απλώς, ίσως τώρα να γίνονται αντιληπτά από περισσότερους, (Π. 37 ετών).

Εγώ θεωρώ πως είναι και λίγο στη νοοτροπία μας όλο αυτό. Δηλαδή, να αναζητούμε δικαιολογίες και η κρίση συχνά χρησιμοποιείται ως τέτοια. Νομίζω πως πάντα υπάρχουν επιλογές, (Δ.40 ετών).

Κάποιοι θεωρούν ότι η κρίση ήρθε να προστεθεί στις ήδη υπάρχουσες αδυναμίες του κράτους, δυσχεραίνοντας ακόμη περισσότερο την οικονομική κατάσταση των ατόμων με αναπηρία, αλλά και απειλώντας τα όσα κατάφεραν να επιτύχουν:

Ήταν ήδη αρκετά δύσκολα τα πράγματα, καθώς τα έξοδα για έναν άνθρωπο με πρόβλημα όρασης είναι μεγάλα. Για παράδειγμα, πρέπει να χρησιμοποιώ συχνά ταξί για τις μετακινήσεις μου. Άρα, η κρίση ήρθε σε μια στιγμή ήδη δύσκολη. Σίγουρα έχει επηρεάσει αρνητικά, ευελπιστώ να μην απειληθούν τα κεκτημένα τόσων αγώνων, (Μ. 40 ετών).

Νομίζω ότι και προ κρίσης η κατάσταση ήταν η ίδια και απλώς παραμένει στάσιμη. Βέβαια τα ποσοστά ανεργίας έχουν εκτιναχθεί στα ύψη γεγονός που δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο τη δική μας θέση. Θα δείξει αν θα υπάρξουν αρνητικές αλλαγές στο άμεσο μέλλον, (Μ. 32 ετών).

Ήδη τα ποσοστά ανεργίας είναι τεράστια. Εάν δεν μπορεί να βρει δουλειά ένας άνθρωπος που δεν έχει αναπηρία, είναι δυνατόν να βρω εγώ ευκολότερα; Η κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά το εργασιακό κομμάτι. Δεν είμαι πολύ αισιόδοξη για το μέλλον, (Ε.30 ετών).

Σίγουρα περνάμε μια πολύ δύσκολη περίοδο στη χώρα που δεν έχει αφήσει κανέναν ανεπηρέαστο. Οι άνεργοι έχουν αυξηθεί πάρα πολύ, ο βασικός μισθός έχει πέσει. Υπάρχει πρόσφορο έδαφος για εκμετάλλευση από τους εργοδότες πια. Σε ό,τι αφορά τα επιδόματα περιμένουμε να δούμε τι θα γίνει, (Γ.38 ετών).

Ναι, φυσικά και η κρίση έχει επηρεάσει την ελληνική κοινωνία σε όλα τα επίπεδα. Σε ό,τι αφορά τους ανθρώπους με πρόβλημα όρασης, έχει αυξηθεί η αβεβαιότητα σε θέματα όπως το συνταξιοδοτικό. Επίσης, είναι πολύ δυσκολότερο να βρεις μια θέση εργασίας. Τα ποσοστά της ανεργίας ολοένα και αυξάνονται. Η εικόνα είναι, κατά γενική ομολογία, αρκετά ζοφερή, (Ρ. 40 ετών).

Εγώ ευτυχώς εργάζομαι, όμως, κακά τα ψέματα, η κατάσταση είναι πολύ δύσκολη. Οικονομική ανασφάλεια υπάρχει πλέον σε όλους, όχι μόνον σε εμάς και η αγορά εργασίας γίνεται όλο και πιο στενή. Σαφώς και μας επηρεάζει. (Κ. 38 ετών)

Η Ε. 39 ετών, ωστόσο επιμένει λέγοντας, ό,τι έχουμε καταφέρει μέχρι στιγμής έχει γίνει με σκληρούς αγώνες του αναπηρικού κινήματος. Ήδη θίγονται τα κεκτημένα μας και πρέπει να παλέψουμε γι' αυτά. Συν ότι τα ποσοστά ανεργίας των τυφλών είναι, σταθερά, πάρα πολύ υψηλά. Το ήδη πολύ αυξημένο ποσοστό ανέργων με πρόβλημα όρασης λοιπόν, έρχεται να προστεθεί στο διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό ανεργίας της χώρας συνολικά.

Ο Δ. 39 ετών αναφέρθηκε κι αυτός στην ανάγκη διεκδίκησης και αγώνα: Προσπαθούμε διαρκώς και μέσω του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών να διεκδικούμε το αυτονόητο, τα δικαιώματά

μας ως ισότιμοι πολίτες. Η Ελλάδα της κρίσης δυσχεραίνει τον αγώνα, οπότε πρέπει να παλεύουμε διαρκώς. Φυσικά το πρώτο και κύριο αίτημά μας παραμένει το δικαίωμα στην εργασία.

Όλοι οι πληροφορητές μου τόνισαν τη σημασία της αλληλεγγύης. Η Α. 30 ετών, λέει ότι: *Θεωρώ ότι (η κρίση) είναι ένα κομμάτι που για να το διαχειριστούμε θα πρέπει να αναπτυχθεί το αίσθημα της αλληλεγγύης. Πρέπει να προσπαθήσουμε πολύ, γιατί η κρίση έχει επηρεάσει τους πάντες, ενώ η Γ. 36 ετών, συμπληρώνει λέγοντας, το σημαντικότερο κομμάτι στο οποίο θα πρέπει να εστιάσουμε είναι το κοινωνικό. Εάν επιτύχουμε τη μεταχείριση επί ίσοις όροις τότε και πάλι επί ίσοις όροις θα αντιμετωπίσουμε την κρίση, μαζί, με αλληλεγγύη. Δυστυχώς, η ανισότητα υπήρχε από πριν, οπότε απλώς διογκώθηκε.*

Η λύση που προτάθηκε, όχι μόνο για την Ελλάδα της κρίσης, αλλά για όλες τις καθημερινές δυσκολίες που συναντάμε στην καθημερινότητα μας, είναι η αλληλεγγύη, μέσω της οποίας μαθαίνουμε πέρα από τον εαυτό μας, να φροντίζουμε να είναι σωστές οι συνθήκες διαβίωσης για τους γύρω μας. Πέρα από το αλτρουιστικό στοιχείο της αλληλεγγύης, το οποίο είτε συγκινεί κάποιους είτε όχι, πρέπει επίσης να θυμόμαστε, ότι οι ρόλοι στη ζωή διαρκώς ανακατανέμονται και είναι αρκετά βέβαιο, ότι κάποια στιγμή όλοι στη ζωή θα πρέπει να βοηθήσουμε και θα χρειαστεί να βοηθηθούμε.

6.3.3. Προσβασιμότητα

Το επόμενο μείζον ζήτημα δεν θα μπορούσε να είναι άλλο από την προσβασιμότητα. Αρχικά συζητήσαμε για την αρχιτεκτονική προσβασιμότητα και την μετακίνηση στην πόλη. Και οι 20 συνομιλητές μου, θεωρούν, ότι υπάρχουν τεράστιες δυσκολίες σε αυτόν τον τομέα. Αρκεί να προσθέσουμε στον μακρύ κατάλογο των εμποδίων, ότι οι άνθρωποι με αναπηρία δεν μπορούν να ασκήσουν ούτε καν το εκλογικό τους δικαίωμα, καθώς πολλά σχολεία δεν διαθέτουν ράμπες.

Αντιστοίχως, ένας τυφλός ή ένα άτομο με μερική όραση, δεν μπορεί να ψηφίσει παρά μόνο με τη βοήθεια συνοδού καθώς δεν υπάρχουν ψηφοδέλτια εκτυπωμένα σε γραφή braille. Παρομοίως, για να κάνει χρήση ενός μηχανήματος αυτόματης ανάληψης μετρητών (ATM), θα πρέπει να έχει απαραίτητως τη βοήθεια συνοδού, καθώς δεν έχει εγκατασταθεί πρόγραμμα ηχητικών εντολών στα μηχανήματα αυτά, ενώ για να εξυπηρετηθεί ακόμα και στον γκισέ μίας τράπεζας, επιβάλλεται πάλι η ύπαρξη συνοδού, ο οποίος θα βεβαιώνει με υπεύθυνη δήλωση, ότι το άτομο με αναπηρία έχει σώας φρένας πριν κάνει οποιαδήποτε ενέργεια. Εν ολίγοις, για να εξυπηρετηθεί ένας τυφλός, ένα άτομο του οικείου περιβάλλοντός του θα πρέπει να τον συνοδεύει διαρκώς, καταλύοντας κάθε έννοια ιδιωτικότητας ή ανεξαρτησίας. Η έλλειψη βασικής τεχνολογίας, χωρίς κανένα σημαντικό κόστος, είναι αυτή που καθιστά ανυπόφορη την καθημερινότητα στα άτομα με αναπηρία, αφήνοντας το πεδίο

ελεύθερο προς εκμετάλλευση από επιτήδειους, οι οποίοι μπορεί να επιχειρήσουν ακόμα και να τους εξαπατήσουν.

► Μια καθολικά προσιτή τοπογραφία

Σε ερώτησή μου για την άποψη τους για την προσβασιμότητα σε κτίρια, δημόσιες εγκαταστάσεις και υπηρεσίες αλλά και τη μετακίνησή τους δρόμο, μου είπαν τα εξής:

Υπάρχουν πολλές δυσκολίες στην πρόσβαση, αλλά όχι μόνο για τους τυφλούς ή γενικότερα για τους ανθρώπους με αναπηρία, μα για όλους. Επί παραδείγματι, εάν αυτοκίνητα είναι παρκαρισμένα μέσα στη μέση ή τα πεζοδρόμια είναι κατεστραμμένα, αντιμετωπίζουν προβλήματα στη μετακίνηση όλοι οι άνθρωποι, είτε είναι ανάπηροι είτε όχι. Βέβαια, έχουν τοποθετηθεί κάποια ομιλούντα φανάρια που σε ειδοποιούν για το κόκκινο, πράσινο και πορτοκαλί, αλλά είναι ελάχιστα σε αριθμό και σε πολύ συγκεκριμένα σημεία στην πόλη, οπότε στην ουσία δεν εξυπηρετούν, (Μ. 40 ετών).

Έχουν γίνει κάποια βήματα, όμως όλα με τεράστια προχειρότητα, Μόνο και μόνο για να φαίνεται ότι συμβαδίζουμε με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες ή την Αμερική, χωρίς στην ουσία όμως να υπάρχει ενδιαφέρον για προσβασιμότητα. Οι περισσότεροι δεν γνωρίζουν καν τι σημαίνει προσβασιμότητα. Δηλαδή, μπορεί να υπάρχουν μερικά ομιλούντα φανάρια ή να ακούγονται οι στάσεις μέσα σε μερικά λεωφορεία, αλλά αυτό δεν γίνεται σε όλα και επίσης στα συστήματα αυτά δεν κάνουν αναβάθμιση. Όλα γίνονται πρόχειρα. Ο τομέας της μετακίνησης είναι πολύ δύσκολος, με πολλές παγίδες, αφού υπάρχουν κάδοι σε σημεία όδευσης, δέντρα, είναι πολύ επικίνδυνο ακόμα και για τη σωματική μας ακεραιότητα. Ακόμα και για όσους βλέπουν είναι επικίνδυνο δηλαδή. Σε πολλά κτίρια έχουν τοποθετηθεί ράμπες, αλλά η κλίση μερικών από αυτές είναι ακατάλληλη για αναπηρικά αμαξίδια, εάν δεν υπάρχει συνοδός για να βοηθήσει, (Μ. 32 ετών).

Ο Δ. 30 ετών, αναφέρει ότι: *Η κατάσταση στην Ελλάδα είναι τραγική. Οι οδηγοί παρκάρουν όπου βρουν, ακόμα και στη μέση του δρόμου και σε πολλές περιοχές δεν υπάρχουν πεζοδρόμια, ενώ επειδή είναι αθλητής του goalball¹⁴⁶ και προπονείται συχνά σε γήπεδα συμπληρώνει ότι, θα*

146 . Το Goalball (Γκόλμπολ), είναι ένα συναρπαστικό και πολύ ανταγωνιστικό ομαδικό άθλημα για ανθρώπους με προβλήματα όρασης. Επινοήθηκε το 1946 από τους Hanz Lorenzen & Sepp Reindle οι οποίοι αναζητούσαν μεθόδους αποκατάστασης για τους τυφλούς βετεράνους του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στους Παραολυμπιακούς Αγώνες του Τορόντο το 1976. Είναι ένα από τα τρία αθλήματα των Παραολυμπιακών που δεν έχει αντίστοιχο Ολυμπιακό άθλημα. Παίζεται σε γήπεδο και μοιάζει με το βόλεϊ. Χρησιμοποιείται μία μπάλα η οποία περιέχει κουδουνάκια στο εσωτερικό της. Οι παίκτες προσανατολίζονται από τον ήχο της μπάλας, επομένως κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού οι θεατές πρέπει να κάνουν απόλυτη ησυχία. Επίσης, όλοι οι παίκτες καλύπτουν τα μάτια τους ώστε να εξασφαλιστεί η απόλυτη ισοτιμία μεταξύ τους κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού. Σκοπός του παιχνιδιού είναι η μία ομάδα να κυλήσει τη μπάλα με το χέρι προς την αντίπαλη πλευρά και να σημειώσει γκολ, ενώ οι αντίπαλοι παίκτες προσπαθούν να την αποκρούσουν με οποιοδήποτε μέρος του σώματος τους. Νικήτρια βγαίνει η ομάδα με τα περισσότερα γκολ. Στην Ελλάδα, το άθλημα αυτό άρχισε να αναπτύσσεται στη Θεσσαλονίκη από το 2001. Η εθνική μας ομάδα γκόλμπολ γυναικών και η εθνική μας ομάδα γκόλμπολ ανδρών, έχουν λάβει αμέτρητες διακρίσεις και είναι από τις καλύτερες ομάδες στον κόσμο, όπως βλέπουμε και στη σελίδα της Εθνικής Αθλητικής Ομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρίες, ([https://www.eaom-amea.gr/ portal/athlimata](https://www.eaom-amea.gr/portal/athlimata)).

επαναλάβω ότι είναι θέμα παιδείας. Εδώ στο γήπεδο υπάρχει προστατευτική επένδυση γύρω-γύρω στα τοιχώματα, για να μην χτυπάμε και πάνε και την ξεκολλάνε ή την σκίζουνε. Χωρίς λόγο. Γιατί έτσι θέλουν.

Η Χ. 33 ετών, λέει ότι, η μετακίνηση στην πόλη είναι γεμάτη εμπόδια. Μερικά τα έχω μάθει και τα αποφεύγω, αλλά κάθε φορά προκύπτει και κάτι καινούργιο. Ένας κάδος, ένα αυτοκίνητο, ένα πεταμένο έπιπλο στη μέση του δρόμου, ένα κλαδί που κρέμεται από ένα δέντρο. Πρέπει να είσαι μονίμως προετοιμασμένος για το αναπάντεχο.

Η Ε. 39 ετών τονίζει για ακόμη μία φορά τη σημασία της παιδείας: *Αν το παιδί δεν μάθει τι εστί διαφορετικότητα και πως πρέπει να τη θεωρεί απόλυτα φυσιολογική και αποδεκτή, δεν θα κατασκευάσει μεθαύριο ως αρχιτέκτονας κτίρια προσβάσιμα για όλους. Αν βλέπει τους γονείς του να παρκάρουν σε θέσεις ΑμεΑ ή όπου να 'ναι, κι εκείνα θα τους μιμηθούν. Χρειάζεται πολύς αγώνας και ενημέρωση. Έχουμε πολύ δρόμο να διανύσουμε ακόμη. Λόγω του αθλητισμού έχω ταξιδέψει πολύ στο εξωτερικό. Σε κάποιες περιπτώσεις είναι καλύτερα έξω, υπάρχουν καλύτερες δομές.*

Το ίδιο λέει και ο Γ. 30 ετών: *Τα πάντα είναι θέμα παιδείας, ακόμα και η προσβασιμότητα. Αν υπήρχε εκπαίδευση για την ισότητα στην προσβασιμότητα, αν υπήρχε ενημέρωση, δεν θα πάρκαρες το αυτοκίνητό σου σε θέσεις αναπήρων. Ανεξάρτητα όμως από αυτό, υπάρχουν οδηγοί όδευσης τυφλών οι οποίοι δεν οδηγούν πουθενά ή καταλήγουν σε δέντρο ή ακόμα και σε περίπτερο, πολλά σπασμένα πλακάκια σε πεζοδρόμια ή καπάκια αποχετεύσεων που λείπουν, κολωνάκια τα οποία τα τοποθετούν σε πεζοδρόμια καθιστώντας τα πάρα πολύ στενά. Η μετακίνηση στην πόλη είναι πολύ δύσκολη.*

Από την άλλη μεριά, εκφράστηκε η άποψη ότι για να ευαισθητοποιηθεί η κοινωνία για το θέμα της προσβασιμότητας, πέρα από την ενημέρωση, πρέπει να υπάρξει εξοικείωση. Όπως χαρακτηριστικά μας διηγείται πάλι ο Γ. 30 ετών, *πριν το ατύχημα, δεν είχα καμία επαφή με τυφλούς. Δεν έτυχε να δω ποτέ μου κάποιον, επομένως δεν με απασχολούσε το θέμα της προσβασιμότητας. Γι' αυτό καταλαβαίνω πολύ καλά, ότι μοναδικός τρόπος για να αντιληφθεί ο κόσμος τη σοβαρότητα του προβλήματος, είναι μόνο μέσα από την ενημέρωση και την τριβή. Αν δει κάποιον τυφλό, για παράδειγμα, να προσπαθεί να περάσει το δρόμο. Εκεί ταραίζεται, γιατί καταλαβαίνει ξαφνικά πόσο σοβαρό πρόβλημα υπάρχει. Το θέμα της προσβασιμότητας θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό, διότι είναι ζωτικής σημασίας οι ανάπηροι να είναι δραστήριοι κοινωνικά. Όσο το κυνηγάς όμως, πιστεύω ότι διαδίδεται.*

Σε γενικές γραμμές, παρά τις τεράστιες δυσκολίες και τα εμπόδια κάθε είδους, εκφράστηκε η πεποίθηση ότι σιγά-σιγά θα αλλάξει η κατάσταση προς το καλύτερο:

Πιστεύω ότι έχουν σημειωθεί αρκετά βήματα πρόοδου στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Σίγουρα ακόμα είμαστε μόνο στην αρχή, υπάρχουν πολλές παγίδες, όμως δεν μπορούμε να αρνηθούμε, ότι η ζωή για κάποιον άνθρωπο με αναπηρία όρασης είναι ευκολότερη τώρα απ' ό,τι ήταν στο παρελθόν, (Γ.36 ετών).

► Σκύλοι-οδηγοί τυφλών

Στο ζήτημα της προσβασιμότητας και με αφορμή την εμφάνιση μιας χειρίστριας σκύλου-οδηγού στους χώρους του κέντρου δεδομένων, θέλησα να εστιάσω τη συζήτηση στην άποψή τους για τα σκυλιά-οδηγούς τυφλών, καθώς το όλο εγχείρημα είναι ακόμη κάτι πολύ νέο για την Ελλάδα. Η χρήση του σκύλου-οδηγού δεν είναι τόσο διαδεδομένη όσο είναι σε χώρες του εξωτερικού. Κατά τις επισκέψεις μου στον Φάρο Τυφλών, συνάντησα μόνο μία γυναίκα με τον σκύλο-οδηγό της. Ενδεχομένως να είναι ένα τυχαίο γεγονός και να μην αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα, όμως κανείς από τους 20 ερωτηθέντες δεν έχει σκύλο-οδηγό. Παρότι είναι όλοι ιδιαίτερα ενθαρρυντικοί με την ιδέα, έχω έρθει σε επαφή με σκύλους οδηγούς και η εμπειρία μου ήταν πολύ καλή, πραγματικά οι εκπαιδευτές έχουν κάνει σπουδαία δουλειά. Δεν είμαι αρνητικός, ίσως το δοκιμάσω στο μέλλον, (Γ.38 ετών), παρουσιάζουν έναν δισταγμό στο να εντάξουν αυτόν τον πολύτιμο φίλο στη ζωή τους, καθώς έχουν συνηθίσει να μετακινούνται με τη χρήση του λευκού μαστουνιού:

Μπορώ και τα καταφέρνω μόνη μου έτσι όπως έχω συνηθίσει τόσα χρόνια, άρα, θεωρώ πως δεν τον χρειάζομαι. Όμως, αν έχανα τώρα την όρασή μου σίγουρα θα ήθελα να έχω τη δυνατότητα της βοήθειας σκύλου-οδηγού. Προσφέρουν ανεκτίμητη βοήθεια, ελπίζω να διαδοθεί αυτό και να έχουμε πολλά τέτοια σκυλιά και στην Ελλάδα, (Α. 40 ετών).

Είναι μεγάλη δέσμευση το να υιοθετήσεις έναν σκύλο-οδηγό, γιατί πρέπει να είσαι διαρκώς μαζί του. Στην ουσία λειτουργείτε σαν ομάδα, μαθαίνετε να τα κάνετε όλα μαζί. Μου αρέσει η ιδέα, όμως το λευκό μαστουνί για μένα νομίζω ότι είναι αρκετό, (Δ.39 ετών).

Οι 18 από τους πληροφορητές μου που έχουν πρόβλημα όρασης υποστηρίζουν, ότι δεν θα τους ήταν χρήσιμος στον ίδιο βαθμό όπως είναι για τους τυφλούς, για τους οποίους σίγουρα είναι μια μεγάλη διευκόλυνση.

Εγώ δεν έχω σκύλο γιατί έχω ένα μικρό ποσοστό όρασης, όμως μια φίλη μου τυφλή πάει παντού με τον σκύλο οδηγό της, είναι πάρα πολύ ικανοποιημένη και την λατρεύει. Φροντίζουν η μία την άλλη σε απίστευτο βαθμό, έχουν δεθεί πολύ μεταξύ τους, (Α. 30 ετών).

Αναγνωρίζω ότι είναι μια πολύτιμη βοήθεια, ειδικά για όσους δεν βλέπουν καθόλου. Εγώ προσωπικά, έχοντας κάνει μαθήματα κινητικότητας και προσανατολισμού, έχω μάθει να κινούμαι με τον δικό μου τρόπο και φοβάμαι ότι αν πάρω τώρα σκύλο θα πρέπει να τα ξαναμάθω όλα από την αρχή. Όμως είναι πολύ σημαντικό, ελπίζω να διαδοθεί και σύντομα να υπάρχουν πολλά σκυλιά-οδηγοί στην Ελλάδα, (Γ.36 ετών).

Δεν έμεινε ασχολίαστο το γεγονός, ότι παρότι σύμφωνα με το Νόμο επιτρέπεται η πρόσβαση των Σκύλων-Οδηγών παντού, αυτό είναι κάτι που είτε αγνοείται είτε δεν λαμβάνεται υπόψη από πολλούς οδηγούς ταξί και ΜΜΜ, φύλακες δημόσιων κτιρίων κ.λπ.:

Δεν θα έπαιρνα γιατί έχω συνηθίσει να κινούμαι μόνη μου. Όμως ξέρω από γνωστούς μου που έχουν, ότι δίνουν καθημερινές μάχες με οδηγούς ταξί και λεωφορείων, γιατί παρότι υπάρχει σχετική νομοθεσία, πολλοί είτε την αγνοούν είτε είναι αδιάφοροι για την εφαρμογή της. Ωστόσο, είναι πραγματικά τεράστια η βοήθεια που προσφέρουν. Και δεν είναι μόνο ότι σε βοηθούν στις μετακινήσεις σου, γίνονται πιστοί φίλοι που πάντα βρίσκονται στο πλευρό σου, (Ε. 39 ετών).

Το συμπέρασμα εδώ, είναι ότι επειδή στη χώρα μας οι σκύλοι-οδηγοί τυφλών είναι ένα πολύ καινούργιο εγχείρημα, δεν έχει ακόμα επιτευχθεί η απαιτούμενη εξοικείωση των ατόμων με προβλήματα όρασης με την ιδέα αυτή. Θεωρώ, πως χρειάζονται κάποια χρόνια ακόμη ώστε να τολμήσουν να δοκιμάσουν όλοι να βιώσουν την εμπειρία του να γίνουν χειριστές σκύλων-οδηγών. Σε μια δεκαετία από τώρα, πιστεύω ότι κάθε άτομο με πρόβλημα όρασης θα επιλέγει να αποκτήσει αυτόν τον πιστό φίλο, καθώς, όπως βλέπουμε σε χώρες του εξωτερικού που είναι μια τακτική πολύ διαδεδομένη εδώ και δεκαετίες, τα οφέλη στη μετακίνηση, αλλά και σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας του ατόμου με αναπηρία είναι ανεκτίμητα.

► Τέχνη και πολιτισμός

Κατά τη διάρκεια της κουβέντας μας, έστρεψα το ενδιαφέρον στον τομέα του πολιτισμού και της τέχνης. Ηλικιακά είμαι πολύ κοντά με την πλειοψηφία των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα και με ενδιέφερε η οπτική τους στο ζήτημα της ψυχαγωγίας. Τα αποτελέσματα ήταν αποκαρδιωτικά, διότι οι περισσότεροι θεωρούν ότι η ψυχαγωγία είναι ζήτημα «πολυτελείας» από τη στιγμή που δεν τους δίνεται καν η δυνατότητα της εργασίας και της προσβασιμότητας. Σχεδόν όλοι, μου ανέφεραν ότι βρίσκονται με φίλους για καφέ είτε στο κυλικείο-καφετέρια που λειτουργεί στις εγκαταστάσεις του Φάρου είτε στις γύρω περιοχές.

Από τους 20 συνομιλητές μου, μόλις οι 4 είχαν επισκεφτεί κινηματογραφική αίθουσα από τη στιγμή που απέκτησαν αναπηρία και μετά. Καθώς στην πλειοψηφία τους δεν είναι εκ γενετής τυφλοί, όλοι είχαν βιώσει την εμπειρία του σινεμά ή του θεάτρου, πλέον όμως θεωρούν ότι οι χώροι πολιτισμού, σχεδόν στο σύνολό τους, είναι απρόσιτοι γι' αυτούς. Ομοίως, 3 από τους 20 έχουν πάει να παρακολουθήσουν κάποια θεατρική παράσταση.

Όπως μου αναφέρει η Α. 30 ετών χαρακτηριστικά: *Ξέρω ότι είναι δυσπρόσιτοι τέτοιοι χώροι, οπότε δεν μπαίνω καν στη διαδικασία να τους εντάξω στο πρόγραμμα μου για να πάω κάποια στιγμή. Εάν δεν υπάρχει ακουστική περιγραφή ή μεγαλογράμματη γραμματοσειρά, δύσκολα θα μπορούσα να απολάσω μια παράσταση ή μία ταινία. Με στενοχωρεί αφάνταστα αλλά τι να κάνω, εδώ δεν μπορούμε να εργαστούμε, δεν θα παραπονεθώ επειδή δεν πηγαίνω στο θέατρο.*

Η Ε. 39 ετών, *έχω πάει δύο ή τρεις φορές στο θέατρο με μια φίλη μου. Κατά τη διάρκεια της παράστασης προσπαθούσε να μου ψιθυρίζει σημαντικά στοιχεία του έργου, γιατί άκουγα μεν τους*

διαλόγους μα δεν είχα εικόνα των σκηνικών, του ύφους και όλων αυτών των πολύ βασικών στοιχείων για την πλήρη κατανόηση του. Δεν πήγε πολύ καλά το όλο εγχείρημα, συνήθως πάντα βρισκόταν και κάποιος που μας έκανε παρατήρηση να κάνουμε ησυχία, συμπλήρωσε γελώντας.

Μου αρέσει πολύ η τέχνη, παλιά πήγαινα συχνά σε μουσεία, εκθέσεις ζωγραφικής και κινηματογράφο. Πλέον δεν το επιχειρώ, γιατί ξέρω ότι είναι σχεδόν ανέφικτο και θα βρεθώ σε δύσκολη θέση. Προτιμώ να ακούω να μου διηγούνται τα όσα βλέπουν οι φίλοι και συγγενείς μου, εκ του ασφαλούς, (Γ.36 ετών).

Έχω πάει σε λίγες συναυλίες κυρίως, τις απόλαυσα πολύ γιατί μπορούσα να συμμετέχω εκατό τοις εκατό. Σε μορφές τέχνης που υπάρχει εικόνα, είναι κάπως δύσκολο να τις απολαύσω πια εξίσου καλά με έναν βλέποντα, ειδικά όταν δεν υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές και τα τεχνολογικά μέσα για κάτι τέτοιο, (Χ.33 ετών).

Ενώ, η ειρωνεία της υπόθεσης είναι ότι δικαιούμαστε κάρτα πολιτισμού για εκπαιδευτική ή δωρεάν, κατά περίπτωση, είσοδο σε μουσεία, θέατρα και κινηματογράφους, ωστόσο, δεν έχει ληφθεί κανένα μέτρο για να είναι προσβάσιμοι αυτοί οι χώροι και σε εμάς και δεν εννοώ μόνο σε επίπεδο κτιριακών εγκαταστάσεων, αλλά στο να έχουμε πρόσβαση στις υπηρεσίες που παρέχουν, στο καλλιτεχνικό προϊόν, (Κ. 32 ετών).

Από τις παραπάνω απόψεις ευλόγως συμπεραίνουμε ότι τα άτομα με προβλήματα όρασης αποθαρρύνονται από την επίσκεψη χώρων πολιτισμού, εξαιτίας της έλλειψης υποδομών και απαραίτητου εξοπλισμού. Όπως αναφέραμε στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, έχουν λάβει χώρα σημαντικά βήματα και γίνονται πολλές προσπάθειες για να καταστεί προσβάσιμο το προϊόν της τέχνης, όπως και οι χώροι που το φιλοξενούν, προσπάθειες που οφείλονται κυρίως στις συλλογικότητες των ατόμων με αναπηρία και όχι στο κράτος και τα αρμόδια Υπουργεία. Κατά συνέπεια, για τους είκοσι πληροφορητές μου, ο τομέας «τέχνη» φαίνεται να περνάει σε δεύτερη μοίρα, καθώς προεξοφλούν τη δυσκολία που έχουν συνηθίσει να συναντούν σε κάθε τους βήμα στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

6.3.4. Κοινωνικό στίγμα

Αναλύοντας το θέμα της πρόσβασης, ανέκυψε μία συστολή σε μερικούς από τους πληροφορητές μου, καθώς σε κάποιους φάνηκε υπερβολική η ερώτηση για το αν επισκέπτονται χώρους πολιτισμού. Προσπαθώντας να ανακαλύψω την αιτία της συστολής αυτής, συζητήσαμε για το κοινωνικό στίγμα και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις, για τις προσδοκίες που έχει η κοινωνία από αυτούς και την άποψή τους σχετικά με το θέμα της αποδοχής της διαφορετικότητας.

Στην ενότητα αυτή, έκρινα σκόπιμο να παραθέσω περισσότερες αυτούσιες φράσεις των πληροφορητών μου, διότι πιστεύω πως, πέρα από την ανάλυση του κοινωνικού στίγματος, που έχει

ήδη γίνει στο πρώτο μέρος της εργασίας, είναι πολύ σημαντικό να φωτιστεί η συγκεκριμένη πτυχή της καθημερινότητας μιας πληθυσμιακής ομάδας που καταπιέζεται καθημερινά.

Ορισμένοι συνομιλητές μου θεωρούν, ότι το κοινωνικό στίγμα έχει πάψει να υφίσταται στον βαθμό που υπήρχε στο παρελθόν και πως η ριζική αποδυνάμωση των στερεοτυπικών αντιλήψεων θα ξεκινήσει -και πάλι- από τον τομέα της παιδείας:

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει τόση αποξένωση όσο στο εξωτερικό, μπορεί εκεί να έχουν καλύτερες δομές, ωστόσο εδώ ο κόσμος θα βοηθήσει πιο εύκολα αν χρειαστεί. Εξακολουθούν να υφίστανται πολλά κακώς κείμενα σε ό,τι αφορά την κοινωνική αντιμετώπιση. Το πρόβλημα θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί δραστικά στη ρίζα του, δηλαδή στην παιδεία. Υπάρχει βελτίωση, (Γ.30 ετών).

Ομοίως, η ευαισθητοποίηση απέναντι στην αναπηρία ειδικότερα και στη διαφορετικότητα γενικότερα, είναι θέμα παιδείας και ενημέρωσης. Και αφορά κάθε είδους διαφορετικότητα, όχι μόνο τα άτομα με αναπηρία. Το στίγμα του διαφορετικού, εκείνου που ξενίζει, ξεκινάει επειδή έχουμε λάθος βάσεις στη διαπαιδαγώγησή μας. Μαθαίνουμε να κατηγοριοποιούμε, να κατατάσσουμε, είναι κάτι που γίνεται αυτόματα. Αυτό είναι που πρέπει να αλλάξει. Κατά τα άλλα, στην καθημερινότητά σου συναντάς τα πάντα. Κάθε είδους συμπεριφορά, (Μ. 40 ετών).

Εάν υπάρχουν στερεότυπα αυτό οφείλεται στην έλλειψη ενημέρωσης. Αν υπήρχε ενημέρωση, ότι οι άνθρωποι με αναπηρία μπορούν να κάνουν σχεδόν ό,τι και οι άνθρωποι που έτυχε να μην έχουν κάποια αναπηρία, τα πράγματα θα ήταν πολύ διαφορετικά. Πάντως σίγουρα είναι καλύτερα από ό,τι παλιότερα, (Δ. 30 ετών).

Έχει βελτιωθεί η αντιμετώπιση του κόσμου, είναι περισσότερο ενημερωμένος πλέον, ίσως να συνέβαλλαν σε αυτό και οι Παραολυμπιακοί του 2004, όπου ο κόσμος ήρθε σε επαφή με την αναπηρία και του έγινε πιο οικεία. Θυμάμαι παλιότερα ήταν τραγικά τα πράγματα. Παραδείγματος χάριν, μια φορά, ήμουν στο λεωφορείο και κάποια γυναίκα εκεί που καθόμουν μου έβαλε λεφτά μέσα στην παλάμη. Εγώ, ξαφνιασμένος, τα άφησα να πέσουν κάτω, «μα πάρ'τα είναι λεφτά», μου είπε εκείνη, «κυρία μου, δεν είμαι ζητιάνος», της απάντησα. Το στερεότυπο του τυφλού ζητιάνου ήταν πολύ έντονο μέχρι πρόσφατα, ακόμα υπάρχει ο απόηχος όλου αυτού, ποιος δεν θυμάται τη γνωστή εικόνα του τυφλού με το ακορντεόν στην πλατεία της Ομόνοιας. Πλέον τα πράγματα έχουν αλλάξει, (Δ.39 ετών).

Από την άλλη πλευρά, έχουμε την πλειοψηφία των συνομιλητών μου οι οποίοι θεωρούν πως το κοινωνικό στίγμα υπάρχει αναλλοίωτο και το βιώνουν καθημερινά:

Υπάρχουν ακόμη στερεότυπα και δυστυχώς θα συνεχίσουν να υπάρχουν. Στο εξωτερικό είναι αλλιώς τα πράγματα. Θεωρείται φυσιολογικό να απασχολείται ένας τυφλός σε μια εταιρεία, δεν είναι εξαίρεση και δεν προκαλεί καμία έκπληξη. Υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για ίση μεταχείριση και αντιμετώπιση στην κοινωνία ως ίσο προς ίσο. Ένα άτομο με αναπηρία στην Ελλάδα, ακόμα και σήμερα, είναι δακτυλοδεικτούμενο, (Μ.32 ετών).

Η Ε.30 ετών, καταθέτει μια προσωπική μαρτυρία: Έχω υποστεί bullying για την αναπηρία μου από το Δημοτικό μέχρι και το Λύκειο. Όπως και πολλά παιδιά που είχαν κάποιο χαρακτηριστικό που τα έκανε να ξεχωρίζουν. Οι δάσκαλοι και οι καθηγητές δεν έκαναν τίποτα απολύτως γι' αυτό, δεν ήταν εκπαιδευμένοι στο να το αποτρέψουν ή απλώς αδιαφορούσαν γιατί το έβρισκαν φυσικό. Ελπίζω αυτό να αλλάξει. Υπάρχει κόσμος που είναι αγενής, άλλοι που σε λυπούνται και εκείνοι που σε αντιμετωπίζουν αμήχανα, μη ξέροντας πως να συμπεριφερθούν. Όλα αυτά οφείλονται στην άγνοια. Όταν δεν υπάρχει ενημέρωση, όταν και οι ίδιοι οι άνθρωποι με αναπηρία δεν είναι κοινωνικά δραστήριοι, δεν θα υπάρξει ουσιαστική αλλαγή.

Η Ρ. 40 ετών, τονίζει ότι, σίγουρα υπάρχει ακόμα έντονο το στερεότυπο του ανάπηρου στην ελληνική κοινωνία και δύσκολα θα το αποτινάξει χωρίς σωστή εκπαίδευση αποδοχής της διαφορετικότητας. Ο κόσμος συχνά γίνεται άξεστος, για παράδειγμα, όταν καμια φορά δεν χρησιμοποιώ το λευκό μαστούνι και προσπαθώ να διασχίσω το δρόμο, κάποιοι οδηγοί επειδή δεν έχω πάνω μου κάποιο διακριτικό που να «φωνάζει» ότι έχω αναπηρία όρασης, αρχίζουν να με βρίζουν, γιατί δεν περπατάω αρκετά γρήγορα. Από την άλλη, είναι έντονο και το φαινόμενο του οίκτου. Πολύ συχνά μου λένε, «μα τι κρίμα που έχεις τέτοιο πράγμα, είσαι τόσο όμορφη και νέα για να περνάς κάτι τέτοιο». Δεν κατανοούν, ότι το μοναδικό πράγμα που διαχωρίζει εμένα από αυτούς, είναι ένα τυχαίο συμβάν, μια ασθένεια, κάτι που μπορεί να συμβεί σε οποιονδήποτε, οποιαδήποτε στιγμή της ζωής του. Αν το καταλάβαιναν αυτό, είμαι σίγουρη ότι όλα θα ήταν αλλιώς.

Οι στερεοτυπικές αντιλήψεις και συμπεριφορές προκαλούν συχνά στα άτομα με αναπηρία ακόμα και την αίσθηση ότι πρέπει να απολογηθούν για τη διαφορετικότητά τους:

Στην Ελλάδα, δεν είναι πολύ οικείο το θέμα της αναπηρίας, ξενίζει. Υπάρχει κόσμος που το αντιμετωπίζει όπως πρέπει, δηλαδή φυσιολογικά, αλλά δεν είναι καθόλου σπάνιο να σε σταματήσει κάποιος άγνωστος στο δρόμο και να σε ρωτήσει, «κορίτσι μου, πώς το έπαθες» και τα λοιπά. Είναι κάτι που ακόμα και χρόνια μετά, με φέρνει σε αμηχανία, σαν να πρέπει να απολογηθώ για κάτι, (Α.30 ετών).

Καμια φορά ντρέπομαι να χρησιμοποιήσω το λευκό μαστούνι στις μετακινήσεις μου, για να μη γίνομαι στόχος. Προσπαθώ να το χρησιμοποιώ όσο λιγότερο γίνεται. Βοηθάει το γεγονός ότι έχω μερική όραση, ωστόσο το στερεότυπο εξακολουθεί να υπάρχει. Όλα αυτά πηγάζουν από δύο πράγματα, τη νοοτροπία και την παιδεία, (Κ.38 ετών).

Από τότε που απέκτησα την αναπηρία όρασης, αντιλήφθηκα ένα θέμα που δεν με είχε απασχολήσει ποτέ ιδιαίτερα στο παρελθόν, μιας και δεν είχα κανέναν άνθρωπο με αναπηρία στον συγγενικό ή φιλικό μου περιβάλλον. Δεν με απασχολούσε το θέμα των στερεοτύπων μέχρι που ξαφνικά άρχισα να το βιώνω η ίδια. Οι ίδιοι άνθρωποι που γνώριζα για χρόνια, ξαφνικά, άρχισαν να με αντιμετωπίζουν διαφορετικά, σαν να έχω κάποια ανίατη ασθένεια, ένιωθα να με αντιμετωπίζουν με

λύπηση και αυτό ήταν ό,τι χειρότερο. Υπάρχουν και αγενείς συμπεριφορές αλλά το χειρότερο είναι αυτοί που λυπούνται, (Χ.33 ετών).

Η Ε. 39 ετών, υπογραμμίζει διαρκώς τις λέξεις «προσπάθεια και αγώνας»: *Θέλει αγώνα, πολύ αγώνα. Ακόμα και μέσω του κύκλου του ο κάθε άνθρωπος μπορεί να κάνει τη διαφορά. Κι εσύ για παράδειγμα, μπορείς να ενημερώσεις. Όλοι μας μπορούμε, έστω ο καθένας στον δικό του κύκλο γνωριμιών. Η στερεοτυπική συμπεριφορά είναι απανταχού παρούσα. Θυμάμαι σκηνικά όπου στο δρόμο με έπιαναν άγνωστοι από το χέρι και κλαίγανε. Όλοι μπορούμε να κάνουμε τη διαφορά, μέσω της ενημέρωσης. Αλλά κι εμείς πρέπει να διεκδικούμε διαρκώς.*

Ο Γ. 30 ετών, λέει ότι, είναι ζήτημα νοστροπίας αλλά πρέπει κι εμείς οι ίδιοι να διεκδικούμε, να είμαστε δραστήριοι και όχι κλεισμένοι στο σπίτι. *Να ζούμε τη ζωή μας κανονικά. Γνωρίζω περιπτώσεις τυφλών οι οποίοι δεν βγαίνουν καθόλου από το σπίτι. Αισθάνονται ανασφαλείς στο να βγουν έξω, στο δρόμο, φοβούνται το στίγμα, τα σχόλια που θα αντιμετωπίσουν. Πολλοί λένε διάφορα, γιατί νομίζουν ότι δεν ακούμε. Κυρίως άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας επιλέγουν την απομόνωση και είναι λυπηρό. Τους φροντίζουν συγγενείς ή πηγαίνει βοήθεια στο σπίτι, όμως αυτοί θεωρούν ότι πρακτικά η ζωή τους έχει τελειώσει. Αυτή είναι λάθος αντιμετώπιση, πρέπει να συνεχίζουν να ζουν κανονικά.*

Δύο πληροφορητές μου, τόνισαν το γεγονός, ότι στην ελληνική επαρχία το κοινωνικό στίγμα είναι πολύ πιο έντονο, η καθημερινότητα των ατόμων με οποιαδήποτε διαφορετικότητα ακόμη πιο ζοφερή. *Το ξένο πάντα φοβίζει. Εάν υπάρξει ενημέρωση θα υπάρξει και βελτίωση, πάνε μαζί αυτά. Στην επαρχία είναι πολύ χειρότερα τα πράγματα απ' ό,τι στις πόλεις, όπως θα φαντάζεσαι. Στις πόλεις, ειδικά τα τελευταία χρόνια, έχει βελτιωθεί πολύ η κατάσταση σε ότι αφορά την αντιμετώπιση του διαφορετικού. Μαθαίνουμε σιγά-σιγά, (Κ. 32 ετών).*

Στην επαρχία είναι πολύ πιο σκληρά τα πράγματα, εδώ υπάρχει αρκετή βελτίωση, ο κόσμος είναι αρκετά ευαισθητοποιημένος, (Μ.32 ετών).

Το κοινωνικό στίγμα εδράζεται στην παιδεία. Θα έπρεπε να υπήρχε ήδη ένα μάθημα από το δημοτικό ή και ακόμα νωρίτερα στο οποίο τα παιδιά να διδάσκονται πως όλοι οι άνθρωποι είμαστε διαφορετικοί. Έχουμε ιδιαιτερότητες, άλλοι είμαστε κοντοί, ψηλοί, λιπόσαρκοι, παχύσαρκοι, άλλοι έχουμε διαφορετικό χρώμα δέρματος ή μαλλιών, αλλά όλο αυτό είναι εντάξει. Είναι φυσιολογική η ανθρώπινη ποικιλομορφία και ενδιαφέρουσα. Αν δεν υπάρξει αυτή η βάση, είναι λογικό άλλοι να ανατροφοδοτούν τα στερεότυπα, άλλοι να είναι πιο ανεκτικοί, άλλοι αγενείς, άλλοι απλώς αδιάφοροι. Απολύτως λογικό και αναμενόμενο. (Ε. 39 ετών).

► **Παραολυμπιακοί αγώνες: Εξοικείωση ή μια χαμένη ευκαιρία;**

Με αφορμή την αναφορά ενός πληροφορητή μου στους Παραολυμπιακούς Αγώνες που διοργανώθηκαν στην Αθήνα το 2004, αναρωτηθήκαμε, εάν συνέβαλλαν στο πλαίσιο της εξοικείωσης με τη διαφορετικότητα και στην αποδοχή της.

Οι Παραολυμπιακοί, είναι οι αντίστοιχοι Ολυμπιακοί Αγώνες για τους αθλητές με αναπηρίες. Διεξάγονται κάθε τέσσερα χρόνια, πάντα την ίδια χρονιά με τους Ολυμπιακούς.

Από τα 20 άτομα, οι 14 συμφώνησαν ότι, σε μεγαλύτερο ή σε μικρότερο βαθμό, συνέβαλλαν στο να καταστήσουν περισσότερο οικείο το ζήτημα της αναπηρίας.

Πιστεύω ότι βοήθησαν σε μεγάλο βαθμό. Πολλοί άνθρωποι ήρθαν για πρώτη φορά στη ζωή τους σε επαφή με τη «διαφορετικότητα» και μάλιστα συνειδητοποίησαν, ότι άτομα με αναπηρία μπορούν να κάνουν εξίσου καλά με τους υπόλοιπους σχεδόν τα πάντα, αρκεί να τους δοθεί ευκαιρία και κίνητρο. Εάν παρακολουθήσει κάποιος τους αγώνες, θα σκεφτεί: εάν ένας τυφλός αθλητής μπορεί να είναι τόσο αποδοτικός, γιατί να μην συμβαίνει το ίδιο και στην εργασία του; Εάν δοθούν ευκαιρίες, οι άνθρωποι με προβλήματα όρασης μπορούν να κάνουν σχεδόν τα πάντα, (Δ.39 ετών).

Το επίπεδο των αθλητών στους Παραολυμπιακούς είναι πάρα πολύ υψηλό. Αυτό το έχουν επιτύχει με συστηματική και σκληρή προπόνηση, είναι κάτι που δεν μπορεί να παραβλέψει ο κόσμος. Γι' αυτό και ως αθλητικό γεγονός συγκεντρώνει τόσα βλέμματα παγκοσμίως. Προκαλεί εντύπωση σε κάποιους, ότι οι αθλητές με αναπηρία δεν ταιριάζουν με το στερεότυπο του ανήμπορου σακάτη. Θεωρώ, ότι συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στο να υπερνικηθούν τα στερεότυπα και να μάθουμε επιτέλους όλοι να ζούμε σε μια κοινωνία που παρέχει ίσες ευκαιρίες σε όλα της τα μέλη, (Α. 30 ετών).

Σίγουρα βοήθησε, σε κάποιον βαθμό τουλάχιστον, καθώς είναι ένα πολύ μεγάλο αθλητικό γεγονός αποκλειστικά για άτομα με αναπηρία. Έτσι, ο κόσμος που παρακολούθησε είδε πόσα πράγματα μπορούν να καταφέρουν οι αθλητές αυτοί οι οποίοι δεν προβάλλουν την αναπηρία ως μειονέκτημα, αλλά αντιθέτως, αποδεικνύουν εμπράκτως ότι μπορούν να κάνουν ό,τι και οι συναθλητές τους χωρίς αναπηρία, (Γ.30 ετών).

Αγαπώ τον αθλητισμό από παιδί και γυμνάζομαι εδώ και πολλά χρόνια. Πριν αποκτήσω την αναπηρία, αλλά και μετά. Πιστεύω, ότι ένα τόσο σημαντικό αθλητικό γεγονός, όπως ήταν οι Παραολυμπιακοί στην Αθήνα, έκανε καλό γιατί βοήθησε κόσμο να συνειδητοποιήσει ότι η αναπηρία δεν είναι μειονέκτημα. Είναι μια μορφή διαφορετικότητας και ως τέτοια πρέπει να αντιμετωπίζεται, (Γ.38 ετών).

Τρεις από τους συνομιλητές μου είναι αθλητές του goalball και οι ίδιοι, ενός παραολυμπιακού αθλήματος για ανθρώπους με πρόβλημα όρασης. Θέλησα να μάθω και τη δική τους άποψη ως αθλητές:

Θεωρώ, ότι συνέβαλλε ως προς το ότι έγινε περισσότερο γνωστός ο θεσμός και τα παραολυμπιακά αθλήματα. Πολύς κόσμος που παρακολουθεί τα αθλήματα αυτά από κοντά, συνειδητοποιεί ότι είναι ένα κανονικό άθλημα, πολύ σκληρό και ανταγωνιστικό καμια φορά. Μέσα από τον αθλητισμό ξεχνάς τη διαφορετικότητα, υπάρχει ένας στόχος. Ο κόσμος που παρακολουθεί αγώνες goalball, για παράδειγμα, παθιάζεται με το άθλημα και υποστηρίζει ομάδες, δεν σκέφτεται ότι παρακολουθεί τυφλούς. Ο αθλητισμός επισκιάζει τα στερεότυπα. Υπήρξε μια μικρή πρόοδος, όμως πρέπει να γίνουν πολλοί αγώνες ακόμα, πολλές διεκδικήσεις και από εμάς τους ίδιους, (Ε.39 ετών).

Ο Γ. 30 ετών, θεωρεί ότι πολλά θετικά βήματα μπορούν να γίνουν μέσω του αθλητισμού: Ο αθλητισμός είναι σαν μια παγκόσμια γλώσσα η οποία ενώνει τους πάντες. Οι Παραολυμπιακοί της Αθήνας πιστεύω ότι συνέβαλλαν αρκετά προς μια θετική κατεύθυνση, αλλά πρέπει να γίνουν πολλά ακόμη. Αυτό που είχε επισημανθεί τότε και που το βλέπουμε και όσοι παρακολουθούν τους δικούς μας αγώνες, είναι ότι παρακολουθούν καλό και ποιοτικό αθλητισμό. Μάλιστα οι ελληνικές ομάδες αντρών και γυναικών πηγαίνουν πολύ καλά και σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο. Δυστυχώς, τα επιτεύγματα των ομάδων σπανίως θα προβληθούν από τα ΜΜΕ, εκτός κι αν κάνουν μια πολύ σύντομη αναφορά μόνο. Εάν αφιέρωναν περισσότερο χρόνο στις αθλητικές εκπομπές, θα υπήρχε περισσότερη ενημέρωση και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον αθλητισμό.

Ο Μ. 32 ετών, συμφωνεί με τους συναθλητές του, λέγοντας: Υπήρξε ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον την περίοδο των Παραολυμπιακών Αγώνων, ισχύει, όχι βεβαίως ότι υπήρξαν δραματικές αλλαγές από τότε. Στο goalball πηγαίνουμε πολύ καλά, κάτι που δεν προβάλλεται από τα ΜΜΕ όσο ίσως θα έπρεπε. Είναι ένα δύσκολο άθλημα και αρκετά ανταγωνιστικό.

Οι υπόλοιποι θεωρούν πως, αν σε κάτι συνέβαλλαν θετικά οι Αγώνες αυτοί, είναι ότι υπήρξε κάποια ενημέρωση από τα ΜΜΕ και ότι ο κόσμος ενδιαφέρθηκε να μάθει μερικά πράγματα για την αναπηρία. Παρ' όλα αυτά, το ενδιαφέρον αυτό είχε σύντομη ημερομηνία λήξης:

Πιστεύω ότι οι Παραολυμπιακοί του 2004 δεν έχουν βοηθήσει ουσιαστικά, διότι αφορούν ένα αθλητικό γεγονός το οποίο γίνεται κάθε τέσσερα χρόνια. Δεν βοηθάει να σε θυμούνται μόνο τότε. Η κοινωνία οφείλει να αποδέχεται τη διαφορετικότητα κάθε μέρα και όχι μόνο κάθε 4 χρόνια. Σίγουρα υπήρξε μια συνειδητοποίηση όσων παρακολούθησαν, αλλά δεν έχουν αλλάξει και αρκετά πράγματα έκτοτε, μάλλον θα την ξέχασαν, (Μ.32 ετών).

Δεν με έχει απασχολήσει ιδιαίτερα ως ζήτημα, γιατί δεν ασχολούμαι με τον αθλητισμό. Θαυμάζω όσους το κάνουν, αλλά πιστεύω ότι πολύς κόσμος δεν παρακολουθεί αθλητικά γεγονότα. Ίσως να έδωσε το έναυσμα σε μια μερίδα κόσμου να ασχοληθεί και να ενημερωθεί και αυτοί να είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι με το ζήτημα, ωστόσο, στην καθημερινότητά μας δεν έχει προσφέρει ουσιαστικές αλλαγές προς το καλύτερο, (Γ.36 ετών)

Όσο κράτησε το αθλητικό αυτό γεγονός, πιθανόν, να υπήρξε κάποια ευαισθητοποίηση, ωστόσο έμεινε εκεί όλο αυτό. Προσωπικά, δεν έχω βιώσει καμία ουσιαστική αλλαγή ως προς την αντιμετώπιση από το 2004 και μετά, (Κ. 38 ετών).

6.3.5. Σχέσεις με το κέντρο συλλογής δεδομένων

Εν συνεχεία, εστίασαμε στη σχέση των πληροφορητών μου με το κέντρο συλλογής δεδομένων, τον Φάρο Τυφλών της Ελλάδας. Όλοι έδειχναν μεγάλη εξοικείωση με το χώρο, ήταν χαμογελαστοί και ευδιάθετοι και ήταν φανερό ότι ένιωθαν να βρίσκονται σε ένα πολύ δικό τους μέρος. Επομένως, θέλησα να μάθω περισσότερα για τη σχέση τους με τον Φάρο Τυφλών και κυρίως, τη γνώμη τους για τις υπηρεσίες που προσφέρει.

Κάθε ένα από τα 20 άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα, είχαν να μιλήσουν με τα καλύτερα λόγια για το κέντρο συλλογής δεδομένων μου. Οι λέξεις που άκουσα να χρησιμοποιούνται σχεδόν από όλους ήταν οι εξής: «Καταφύγιο, σπίτι, οικογένεια, φιλία, στήριξη, προστατευμένο περιβάλλον».

Έρχομαι στον Φάρο Τυφλών εδώ και πολλά χρόνια. Με έχει ωφελήσει στην καθημερινότητα μου, καθώς υπάρχει μια διαρκής σχέση υποστήριξης. Έχω βοηθηθεί από την Κοινωνική Υπηρεσία που προσφέρει σπουδαίο έργο, έχω κάνει αληθινούς φίλους εδώ μέσα και αυτό είναι πολύ σημαντικό. Είναι βασικό το ότι προσφέρει υπηρεσίες κοινωνικοποίησης, εγώ είμαι γραμμένη και στη λέσχη φιλίας που λειτουργεί εδώ. Επίσης, ασχολούμαι με την κεραμική και τη ζωγραφική σε πηλό. Έχω βρει τρόπους να διοχετεύω τη δημιουργικότητα μου, πάντα ήμουν ανήσυχος πνεύμα με καλλιτεχνικές ανησυχίες, (Μ. 40 ετών).

Είμαι ενεργό μέλος του Φάρου εδώ και πολλά χρόνια. Με έχουν βοηθήσει πολύ όλα τα παιδιά εδώ, με έχουν στηρίξει και οι υπηρεσίες που παρέχονται από την Κοινωνική Υπηρεσία μέχρι τα εργαστήρια είναι υψηλού επιπέδου. Αθλούμαι και απασχολούμαι εδώ, στο εργαστήριο κεραμικής και είναι κάτι που μου αρέσει πολύ γιατί με κάνει να αισθάνομαι δημιουργικός. Ακόμα, συμμετέχω στην ομάδα χορού, (Γ. 38 ετών).

Έρχομαι στον Φάρο Τυφλών εδώ και περίπου μια δεκαετία. Παρακολουθώ διάφορες από τις δραστηριότητες που προσφέρονται. Γυμνάζομαι καθημερινά, ενώ μαθαίνω Ιταλικά στο τμήμα εκμάθησης ξένων γλωσσών του Φάρου, (Π.37 ετών).

Έρχομαι στον Φάρο από την εφηβεία μου, από την ηλικία των 14 ετών περίπου. Είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής μου, έρχομαι πολύ συχνά. Παρακολουθώ εργαστήρια, πηγαίνω στο γυμναστήριο και αθλούμαι. Υπάρχει μια πολύ καλά ενημερωμένη βιβλιοθήκη, κάτι που βρίσκω πολύ σημαντικό. Επίσης, έχω κάνει καλούς φίλους εδώ μέσα, (Δ. 30 ετών).

Έρχομαι στον Φάρο πολλά χρόνια. Το πιο σημαντικό είναι ότι έχω βρει φίλους εδώ. Ακόμα, προσφέρει υπηρεσίες υψηλών προδιαγραφών, η κοινωνική υπηρεσία είναι πολύ σημαντική, όπως και

όλες οι δραστηριότητες που παρέχονται. Πολλοί άνθρωποι με προβλήματα όρασης εργάζονται κιόλας εδώ. Εγώ, ως αθλήτρια του goalball, γυμνάζομαι αρκετά συχνά, κάνουμε προπονήσεις με την ομάδα μας και παρακολουθώ κατά καιρούς τα διάφορα επιμορφωτικά εργαστήρια, (Ε.39 ετών).

Και τα τρία άτομα που εργάζονται στον Φάρο, μου είπαν ότι ερχόντουσαν ούτως ή άλλως για πολλά χρόνια προτού απασχοληθούν και επαγγελματικά εκεί, ενώ επιβεβαίωσαν ότι προσφέρει ανεκτίμητης αξίας υπηρεσίες για όλα τα άτομα με προβλήματα όρασης.

Έρχομαι στον Φάρο από το 2003 και μάλιστα από το 2013 εργάζομαι πια εδώ στο εργαστήριο παρασκευής ειδών καθαρισμού. Έχω κάνει φίλους εδώ μέσα και με έχουν στηρίξει πάρα πολύ, γενικά προσφέρει πολύτιμο έργο. Όλοι εδώ κάνουν εξαιρετική δουλειά, (Α.40 ετών).

Αυτό που μου κίνησε το ενδιαφέρον είναι, ότι ανεξάρτητα από τις υψηλών προδιαγραφών υπηρεσίες που παρέχει το συγκεκριμένο σωματείο, λειτουργεί επίσης, κατά κάποιον έμμεσο τρόπο, ως υποκατάστατο μιας κανονικότητας, συμπληρώνοντας το κενό που υπάρχει στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία γενικότερα. Η αίσθηση της προσωρινότητας ήταν κάτι που δεν διατυπώθηκε με λέξεις σε κανένα σημείο της έρευνας, ωστόσο είχα την αίσθηση ότι διέπνεε τα λεγόμενα των πληροφορητών μου. Όταν έχουμε να κάνουμε με τόσο νέους ανθρώπους, είναι επόμενο να συμπεράνεις, ότι δεν αρκούνται μόνο σε αυτό που τους προσφέρεται ήδη. Μετά τα εργαστήρια, τις δυνατότητες ψυχαγωγίας, τις γλώσσες, τη βοήθεια κάθε είδους, η ανάγκη της εξέλιξης είναι κάτι αναμενόμενο και σαρώνει σαν κύμα την ψυχολογία των μελών του, τα οποία έχουν ανάγκη ό,τι και όλοι μας: Έναν φυσιολογικό βίο με ίσες ευκαιρίες, για να οδηγήσουν τη ζωή τους εκεί που επιθυμούν οι ίδιοι και όχι μέχρι εκεί που τους «επιτρέπεται».

Ειδικά το πρώτο διάστημα, τη μεταβατική αυτή περίοδο, με βοήθησαν πολύ να αποδεχτώ αυτό που μου έτυχε. Ο Φάρος προσφέρει ποικίλες δραστηριότητες, το βασικότερο όμως, είναι ότι σου παρέχει ένα περιβάλλον ασφάλειας και προστασίας, (Α.30 ετών).

Ο Φάρος προσφέρει σημαντικό έργο και προσωπικά με έχει βοηθήσει αρκετά. Παρακολουθώ μαθήματα, πηγαίνω γυμναστήριο, επισκέπτομαι τη βιβλιοθήκη. Κυρίως, ξέρω ότι κάθε μέρα που ξυπνάω μπορώ να έρθω εδώ και να είμαι δραστήρια, να μην κάθομαι μέσα στο σπίτι, (Γ. 36 ετών).

Συμπεράσματα

Ένα από τα πρωταρχικά μου συμπεράσματα από την έρευνα που διεξήχθη για την παρούσα εργασία, είναι ότι στην Ελλάδα μπορεί θεωρητικά να υιοθετείται το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, ωστόσο σε γενικές γραμμές, η προσέγγιση είναι πλησιέστερη εκείνης του ιατρικού και του φιλανθρωπικού ή μάλλον για την ακρίβεια, ενός μοντέλου «λίγο απ' όλα» με κυρίαρχα τα στοιχεία του ιατρικού, εμποτισμένο με φιλανθρωπική σκοπιά, μα και με φωτεινά διαλείμματα επικράτησης της κοινωνικής προσέγγισης, τα οποία, ως επί το πλείστον, οφείλονται στις ακούραστες προσπάθειες των ίδιων των ατόμων με αναπηρία.

Τα ευρήματα της έρευνας, αναδεικνύουν τις σημαντικές ελλείψεις στοχευμένου κρατικού σχεδιασμού κοινωνικής πολιτικής για την κάλυψη βασικών αναγκών των ατόμων με αναπηρία γενικότερα και των ατόμων με προβλήματα όρασης ειδικότερα, όπως το δικαίωμά τους στην εργασία και την προσβασιμότητα. Τα όσα μέχρι στιγμής έχουν επιτευχθεί, οφείλονται στους συνεχείς αγώνες και τις διεκδικήσεις του αναπηρικού κινήματος. Αυτός ήταν και ο λόγος που θεώρησα σκόπιμο να αναφερθώ εκτενώς στα γεγονότα που έλαβαν χώρα στον Οίκο Τυφλών το 1976, πάντα βασιζόμενη στο οπτικό ντοκουμέντο, στην αληθινή μαρτυρία, όπως αυτή καταγράφηκε στο συγκλονιστικό ντοκιμαντέρ «Ο Αγώνας των Τυφλών», της Χατζημιχάλη- Παπαλιού Μ., (1977). Τα γεγονότα εκείνα, αποτέλεσαν την πρώτη εξωτερικευμένη κοινωνική απεικόνιση της κατάφορης αδικίας, εκμετάλλευσης και κοινωνικής καταπίεσης που υφίσταντο οι άνθρωποι με αναπηρία. Ήταν η αφετηρία από την οποία ξεχείλισε η αγανάκτηση και έγινε πράξη η πρώτη συγκροτημένη προσπάθεια για χειραφέτηση, καταφέροντας να πρωτοστατήσουν στα κοινωνικά γεγονότα της περιόδου και διεκδικώντας στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Ο αγώνας πέτυχε, το στερεότυπο άρχισε σταδιακά να διαλύεται. Η φιλανθρωπία δεν αποτελεί διέξοδο. Παρά ταύτα, εξακολουθεί να κατέχει ισχυρή θέση στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, αν και είναι μια τακτική που απορρίπτεται από το σύνολο των ατόμων με αναπηρία.

Τόσα χρόνια μετά από τη αξιομνημόνευτη αυτή νίκη, το μοναδικό επάγγελμα που έχει κατοχυρωθεί για τα άτομα με προβλήματα όρασης είναι εκείνο του χειριστή τηλεφωνικών κέντρων, καθώς ακόμα, δεν έχει δημιουργηθεί ο σχεδιασμός και οι κατάλληλες υποδομές για να μπορούν να υπάρξουν εναλλακτικές. Κατά παράβαση του Νόμου 2643/98, δεν έχουν προκηρυχθεί θέσεις τηλεφωνητών από το 2010, ενώ κατά γενική ομολογία, τα άτομα με προβλήματα όρασης θα προτιμούσαν να ανοίξει το εύρος των επαγγελματικών επιλογών, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να απασχοληθούν σε θέσεις εργασίας που να εκφράζουν τα ενδιαφέροντά τους, τις ικανότητες και τα

προσόντα τους και να μην περιορίζονται από την κοινωνία στο ένα και μοναδικό επάγγελμα το οποίο, ούτως ή άλλως, τείνει να εξαφανιστεί εξαιτίας της τεχνολογίας και του αυτοματισμού.

Η εργασία για τους μη βλέποντες συνδέεται άρρητα με τον δημόσιο τομέα, καθώς ο ιδιωτικός είναι ιδιαίτερα απρόσφορος. Όλα αυτά θα μπορούσαν να αλλάξουν, με το να δοθούν κίνητρα στους εργοδότες να προσλαμβάνουν τυφλούς ή άτομα με μερική όραση μετά από ειδική εκπαίδευση αλλά και τη διάθεση από μέρους των ίδιων των αναπήρων να δοκιμαστούν σε νέα πράγματα και να ρισκάρουν.

Ένα μεγάλο ποσοστό ατόμων με προβλήματα όρασης, γνωρίζοντας ότι έχει να αντιμετωπίσει ένα τόσο αβέβαιο μέλλον στην αγορά εργασίας, προτιμά την ασφάλεια του επιδόματος αναπηρίας ή της αναπηρικής σύνταξης, μη συμμετέχοντας ενεργά στην κοινωνία, ζώντας σε καθεστώς περιθωριοποίησης.

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επομένως υπερψηφίζει όλα τα ευρωπαϊκά νομοθετήματα και σχετικά κείμενα που αφορούν τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των ατόμων με βλάβη και υποχρεούται να συμμορφωθεί με αυτά, έχει μείνει πολύ πίσω σε όλα τα επίπεδα. Έχω την αίσθηση, ότι οι σχετικοί νόμοι επιτρέπουν την απαράδεκτη ολιγωρία ή χαρακτηρίζονται από μια ευελιξία που δεν θα έπρεπε να επιτρέπεται και περισσότερο κινούνται σε συμβουλευτικό πλαίσιο παρά σε υποχρεωτικό. Μόλις τα πολύ τελευταία χρόνια, αρχίσαμε να βλέπουμε ράμπες σε μερικά δημόσια κτίρια και πεζοδρόμια. Το πρόγραμμα της τηλεματικής, η παρακολούθηση του συγκοινωνιακού έργου σε πραγματικό χρόνο με εκφώνηση των στάσεων και την αναγραφή των λεπτών αναμονής με παράλληλη ακουστική περιγραφή για τα άτομα με πρόβλημα όρασης, είτε μέσα στα λεωφορεία είτε στις στάσεις αναμονής τους, εφαρμόζεται μερικώς, σε ορισμένα μόνο σημεία και οχήματα, ενώ δεν λειτουργεί πάντα, καθώς το πρόγραμμα εξακολουθεί να βρίσκεται σε πιλοτική μορφή. Το σύνολο των ιστοσελίδων παραμένει απρόσιτο για τους ανθρώπους με αναπηρία. Σχεδόν το σύνολο των πολιτιστικών υπηρεσιών εξακολουθεί να είναι απρόσιτο, παρά τις πολύ σημαντικές και φιλόδοξες προσπάθειες που έχουν σημειωθεί τα τελευταία χρόνια. Αξίζει να επισημανθεί εδώ, ότι οι όποιες προσπάθειες γίνονται από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, γεγονός που καταμαρτυρά, ότι η κοινωνία στο σύνολό της δεν έχει ενημερωθεί για τα οφέλη της καθολικής προσβασιμότητας, επομένως, δεν έχει συνειδητοποιήσει την επιτακτική ανάγκη σχεδιασμού μιας κοινωνίας ίσων ευκαιριών για όλους.

Ιδιαίτερα μεγάλη έμφαση θα θέλαμε να δώσουμε στις προτάσεις που αναδείχθηκαν μέσα από την έρευνα, από τους ίδιους τους ανθρώπους με προβλήματα όρασης.

Σύμφωνα με τους συνομιλητές μου από την διεξαχθείσα έρευνα, θα πρέπει να δοθεί μεγάλη έμφαση στον τομέα της ενημέρωσης. Ο στόχος είναι μέσα από την προαγωγή ενημερωτικών προγραμμάτων σε εκπαιδευτικά ιδρύματα και σε δημόσιους φορείς, με στοχευμένες εκστρατείες

δημόσιας ενημέρωσης, να καλλιεργηθεί η αποδοχή της διαφορετικότητας, να ενθαρρυνθεί ο σεβασμός για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, να καταπολεμηθούν τα στερεότυπα και γενικότερα, να υπάρξει μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου. Επίσης, με κατάλληλη ενημέρωση στον χώρο της ελεύθερης αγοράς, θα προωθηθεί η αξιοποίηση των ικανοτήτων, προσόντων και δεξιοτήτων από τη μεριά των εργοδοτών, για να προσλάβουν ως εργαζόμενους άτομα με αναπηρία. Σαφώς, ένα ισχυρό κίνητρο για να συμμορφωθούν με τα ευρωπαϊκά πρότυπα προσβασιμότητας είναι η νομοθεσία, άρα προκύπτει η επιτακτική ανάγκη να υπάρξει ένα πολύ πιο αυστηρό νομοθετικό πλαίσιο που να διασφαλίζει την ισότητα σε κάθε εργασιακό χώρο.

Επίσης, τα ΜΜΕ οφείλουν να απεικονίζουν τα άτομα με βλάβη σεβόμενα την προσωπικότητά τους και πλήρως συμμορφωμένα με τις αρχές και τους νόμους που διασφαλίζουν τα δικαιώματά τους. Μια ιδέα που θα ήταν ικανή να αποθαρρύνει τους παραβάτες εάν εφαρμοζόταν αυστηρά, θα ήταν οποιαδήποτε στερεοτυπική απεικόνιση να τιμωρείται με υψηλό πρόστιμο βάσει Νόμου από το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης ή από κάποιον νέο φορέα, αποτελούμενου από άτομα μειονοτικών ομάδων με διαφορετικότητα κάθε είδους, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία ή/και εποπτευόμενου από σωματεία ατόμων με αναπηρία, με μοναδικό σκοπό, την καταπολέμηση των διακρίσεων στα ΜΜΕ και στη δημόσια ζωή.

Παράλληλα, όπως τονίστηκε κατ' επανάληψη με έντονο τρόπο από τους περισσότερους συνομιλητές μου, η ριζική αποδόμηση όλων των στερεοτυπικών αντιλήψεων ξεκινάει από την παιδική ηλικία. Επομένως, κρίνουμε ότι η επιμόρφωση των δασκάλων σε θέματα ειδικής αγωγής, η αύξηση κοινωνικών και ψυχικών συμβούλων μέσα στα σχολεία και η δημιουργία προγραμμάτων με κοινωνική κατεύθυνση για την αποδοχή κάθε είδους διαφορετικότητας είναι επιτακτική ανάγκη.

Σε ό,τι αφορά τα προστατευόμενα εργαστήρια, κατά τη γνώμη μου, ενδεχομένως να αποτελούν μία προσωρινή λύση μέχρις ότου να εφαρμοστεί η σχετική νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρία και να μπορούν να απασχοληθούν στην ελεύθερη αγορά ως μισθωτοί και απασχολούμενοι, με ίσα εργασιακά δικαιώματα σε ό,τι αφορά την αμοιβή και την ασφάλισή τους, όπως όλοι. Ωστόσο, αυτό καθυστερεί, με αποτέλεσμα, τα προστατευόμενα εργαστήρια από μια «ανεκτή» προσωρινή λύση, να έχουν μετατραπεί σε μοναδικό πεδίο απασχόλησης. Θεωρώ λοιπόν πως βλάπτουν περισσότερο παρά ωφελούν, διότι διαιωνίζουν ένα προβληματικό σύστημα που θα έπρεπε να έχει εξαλειφθεί στις σύγχρονες κοινωνίες. Κατά κάποιον τρόπο, είναι σαν να ρίχνουν κάρβουνο στον κινητήρα μιας μηχανής που παράγει κοινωνικά απομονωμένα άτομα, εκπαιδευμένα να μην διεκδικούν, καθώς έχουν πειστεί ότι αυτός ο μηχανισμός τους ωφελεί.

Θα διαφωνήσω με τον υπερπροστατευτισμό που παρέχεται σε αυτά τα εργαστήρια, καθώς καλλιεργείται στα ίδια τα άτομα με αναπηρία η εσφαλμένη πεποίθηση, ότι έχουν ανάγκη από κάποιον

προστάτη. Μπορεί οι προθέσεις τέτοιων εργαστηρίων να είναι άριστες, ωστόσο, όταν δημιουργείται ένας μικρόκοσμος για να προστατευτούν τα άτομα με βλάβη, στην ουσία, τους μεταδίδεται μια αίσθηση ανεπάρκειας και φόβου για περαιτέρω διεκδικήσεις, με συνέπεια να εκπαιδεύονται στον συμβιβασμό και να αποδέχονται με ευγνωμοσύνη ό,τι ήδη έχει προβλεφθεί γι' αυτούς -χωρίς αυτούς όμως.

Η εντύπωση που αποκόμισα από τον Φάρο Τυφλών είναι, ότι πραγματικά όλοι κάνουν πολύ σωστά τη δουλειά τους. Υπάρχει γνήσιο ενδιαφέρον για τους ανθρώπους με προβλήματα όρασης και όντως εκεί βρίσκουν ένα «σπίτι», με την έννοια του καταφυγίου. Ίσως εκεί όμως υποκρύπτεται και ένα σοβαρό απόπημα, που σίγουρα δεν γίνεται συνειδητά, καθώς ο Φάρος όντως εξυπηρετεί το σκοπό του: Αποτελεί ένα πολύ σημαντικό, ιστορικό σωματείο που επιτελεί σπουδαίο έργο για τα άτομα με προβλήματα όρασης. Ωστόσο, είναι ένα σωματείο φιλανθρωπικό, όπως καταμαρτυρεί και η νομική του μορφή. Σίγουρα για έναν άνθρωπο με πρόβλημα όρασης, η βοήθεια που θα του παρασχεθεί εκεί είναι ανεκτίμητη. Από τη συγκέντρωση όλων των απαραίτητων δικαιολογητικών για το επίδομα πρόνοιας, την αντιμετώπιση του τέρατος της γραφειοκρατίας, μέχρι την συμβουλευτική και την ψυχολογική βοήθεια, αλλά και την μετέπειτα κατάρτιση του σε διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα και εργαστήρια, όπως και την κοινωνικοποίηση που προσφέρει με τις δυνατότητες ψυχαγωγίας και αναψυχής. Όλα αυτά είναι πολύτιμα και δεν παρέχονται αλλού στην Ελλάδα, τουλάχιστον όχι σε τέτοιο βαθμό. Οι εργαζόμενοι εκεί εργάζονται με ζήλο και αυταπάρνηση και δεν θα μπορούσα να αναφέρω τίποτε το αρνητικό γι' αυτούς. Μαθαίνουν στα άτομα με αναπηρία πως να είναι λειτουργικά και πως να κάνουν την καλύτερη δυνατή χρήση των υπάρχουσών δομών. Ωστόσο, έχω την εντύπωση ότι, το Σωματείο αυτό, δεν τους προετοιμάζει για κοινωνική ένταξη, θυμίζοντας, κατά κάποιον τρόπο, τις λέσχες φιλίας των ηλικιωμένων, στις οποίες συναθροίζονται άτομα τρίτης ηλικίας που, υποτίθεται, ότι δεν μπορούν να συμβαδίσουν με την υπόλοιπη κοινωνία. Επομένως, συναντιούνται εκεί και συγχρωτίζονται μεταξύ τους δημιουργώντας ομάδες ατόμων με κοινά χαρακτηριστικά που, για διάφορους λόγους, τους εμποδίζεται η πλήρης ένταξη τους στην κοινωνία. Όμως, η ακούσια περιθωριοποίηση δεν καταπολεμείται με αυτούς τους τρόπους. Ο υπερβολικός προστατευτισμός θεωρώ ότι βλάπτει σε βάθος, καθώς εμφυσάει στο άτομο που τον δέχεται την αντίληψη ότι κάπου μειονεκτεί, άρα, ότι έχει ανάγκη την προστασία εφ' όρου ζωής.

Το ιδανικό θα ήταν να πραγματοποιηθούν όλα τα απαραίτητα βήματα για την πλήρη εφαρμογή του κοινωνικού μοντέλου προσέγγισης της αναπηρίας στην ελληνική κοινωνία, ούτως ώστε να εδραιωθούν επιτέλους οι δομές που θα καταστήσουν περιττή την ύπαρξη σωματείων φιλανθρωπικού χαρακτήρα, που ίσως θα συνεχίσουν απλώς να υπάρχουν για να προσφέρουν συμβουλευτικές υπηρεσίες.

Είναι λάθος τα άτομα με αναπηρία να συγχρωτίζονται μόνο άλλα άτομα με αναπηρία και άτομα του οικείου περιβάλλοντός τους. Είναι μία πρακτική που οδηγεί, ούτως ή άλλως, στον ιδρυματισμό, ακόμα και αν η πρόθεση δεν είναι αυτή. Από την άλλη μεριά βέβαια, όσα προανέφερα μπορούν να γίνουν πράξη μόνο εάν υιοθετηθεί από το ελληνικό κράτος η νομοθεσία για καθολική προσβασιμότητα στην εκπαίδευση, την εργασία και την απασχόληση, τις υποδομές, την πρόσβαση στην τέχνη και τον πολιτισμό αλλά και σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής με πλήρη εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας, σε πρακτικό και όχι μόνο σε θεωρητικό επίπεδο. Μέχρι να γίνει αυτό, οι υπηρεσίες που προσφέρει ο Φάρος και άλλα παρόμοια σωματεία, είναι αδιαμφισβήτητα, πολύ σημαντικές.

Σε ό,τι αφορά την Ευρωπαϊκή στρατηγική 2010-2020, παρότι ξεκίνησε με μεγαλόπνοες προοπτικές, οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι δεν έχουν γίνει ουσιαστικά βήματα ακόμη στην ελληνική κοινωνία. Με εξαίρεση ορισμένες εφαρμογές καθολικής προσβασιμότητας στα δημόσια μέσα μεταφοράς, οι οποίες σε κάθε περίπτωση, δεν συναντώνται παντού και όπου έχουν εγκατασταθεί λειτουργούν αποσπασματικά, δεν έχει σημειωθεί πρόοδος στη μέριμνα για εργασία και απασχόληση και για ανεμπόδιστη πρόσβαση για όλους.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι το σύνολο των πληροφορητών μου διαπνέονταν από ένα συγκρατημένο τρόπο σκέψης σε ό,τι αφορά τα μελλοντικά τους όνειρα, εξαιτίας των φραγμών και των εμποδίων που συναντάνε στην κοινωνία και αποτρέπουν ή καθιστούν εξαιρετικά δύσκολη την υλοποίησή τους. Με εξαίρεση ένα κορίτσι που είχε ζήσει αρκετά χρόνια στην Αμερική και μπορούσε με ευκολία να συγκρίνει τις παροχές και τη διαφορά στην ποιότητα ζωής ενός ατόμου με αναπηρία εκεί και στην Ελλάδα και η οποία εξέφρασε οργή γι' αυτήν τη ζοφερή πραγματικότητα, οι υπόλοιποι, εάν και επρόκειτο για νέους ανθρώπους με όλο το μέλλον μπροστά τους, διακατέχονταν από έναν ήρεμο εφησυχασμό, υποστηρίζοντας πως γίνονται μικρά βήματα και εδώ και ότι δεν θα έπρεπε να είναι αγάριστοι για όσα τους προφέρονται.

Εν κατακλείδι, θα τολμήσω να πω, ότι δεν τους προσφέρονται και πολλά. Μόνο μέσα από συνεχείς διεκδικήσεις και αγώνες θα καταφέρουμε να κάνουμε την ελληνική κοινωνία ισότιμη για όλους, για κάθε άνθρωπο με οποιαδήποτε μορφής διαφορετικότητα. Μέχρι να αφυπνιστεί η κοινωνία μέσω κατάλληλων ενημερωτικών και εκπαιδευτικών σεμιναρίων και μέσω της πληροφόρησης για την αποδόμηση των στερεοτυπικών συμπεριφορών, αυτές οι διεκδικήσεις θα πρέπει να γίνουν από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, όπως δηλαδή συμβαίνει μέχρι και σήμερα.

Επιπροσθέτως, όλοι συμφώνησαν στην ανάγκη χάραξης μιας σοβαρής κοινωνικής πολιτικής, η οποία θα θέσει υλοποιήσιμους στόχους. Μιας σοβαρής και μακροπρόθεσμης πολιτικής, η οποία θα διευρύνει τις επαγγελματικές επιλογές των ατόμων με προβλήματα όρασης, ώστε οι σπουδές τους να αντικατοπτρίζονται στην εργασία τους. Μόνο έτσι θα μπορούν να απασχοληθούν σε οποιαδήποτε

θέση εργασίας επιθυμούν ανάλογα με τα προσόντα, τις δεξιότητες και τα ταλέντα τους και να απαγκιστρωθούν από την επιδοματική πολιτική ως μοναδικό μέσο επιβίωσης. Μόνο τότε, όντως, θα αποτελούν πλήρως ενταγμένα μέλη στην ελληνική κοινωνία.

Ένα ακόμη θέμα που τέθηκε από την πλειοψηφία των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα, είναι ότι πέρα από την κοινωνική αναλγησία, ένα μέρος της ευθύνης για τη στασιμότητα που επικρατεί σε επίπεδο διεκδικήσεων των δικαιωμάτων τους, οφείλεται και στους ίδιους τους ανάπηρους, καθώς ό,τι έχει κατακτηθεί μέχρι σήμερα, δεν προσφέρθηκε εύκολα αλλά κερδήθηκε μέσα από επίπονους αγώνες του αναπηρικού κινήματος παγκοσμίως, αγώνες για τους οποίους ελάχιστα γνωρίζει η ελληνική κοινωνία. Επομένως, όλοι εκδήλωσαν την ανάγκη να γίνουν περισσότερο μαχητικοί μελλοντικά. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι αντικείμενο διαπραγμάτευσης και μετά από όλα τα οδυνηρά μαθήματα του παρελθόντος, έχουμε χρέος τουλάχιστον, αν μη τι άλλο, να φροντίζουμε για μια κοινωνία που αποδέχεται τη διαφορετικότητα και προσφέρει ίσες ευκαιρίες σε όλους.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι, από μια μελέτη για την αναπηρία, μπορείς να οδηγηθείς σε πληθώρα συμπερασμάτων για την κοινωνία συνολικά, γεγονός που σε κάνει να αναρωτιέσαι, πώς είναι δυνατόν σε μια τόσο σύγχρονη εποχή, όπου ο άνθρωπος έχει γίνει ένας μικρός θεός, δημιουργώντας ο ίδιος ανθρώπους μέσα σε εργαστήρια μέσω της κλωνοποίησης, να συνεχίζει να διατηρεί τόσα κατάλοιπα από αρχέγονες φοβίες μέσα του, οι οποίες ψάχνουν να βρουν τρόπο να εκτονωθούν, επιλέγοντας ως «θύμα» ό,τι φαινομενικά διαφέρει από αυτόν.

Κάθε έρευνα από την οποία προκύπτουν καταφανείς ενδείξεις ρατσιστικών συμπεριφορών και στερεοτύπων, είναι σαν να διαγράφει με μια μονοκοντυλιά αιώνες ανθρώπινης εξέλιξης, καταλύοντας την ίδια την «ανθρωπινότητα». Τα άτομα με αναπηρία ήταν οι πρώτοι που εξοντώθηκαν με φρικτό τρόπο στα στρατόπεδα συγκέντρωσης σε ένα παρελθόν, όχι και τόσο μακρινό όσο θα ευχόμασταν να ήταν. Και τουλάχιστον από αυτό το τόσο πρόσφατο έγκλημα του ανθρώπου προς τον άνθρωπο, προέκυψε μια υπόσχεση με δεσμευτικό χαρακτήρα: Ποτέ ξανά να μην επαναληφθεί. Μετά από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τα δικαιώματα του ανθρώπου άρχισαν να εντάσσονται στο διεθνές δίκαιο και η διατύπωση και προώθησή τους έγινε υπόθεση διεθνών επιτροπών, όμως παρόλο που η διεθνοποίηση των δικαιωμάτων αποτελεί σημαντική πρόοδο στον αγώνα για την προστασία τους, οι απογοητευτικές και συχνά προκλητικές αντιφάσεις μεταξύ των διακηρύξεων και των νομοθετημάτων και των πρακτικών τους εφαρμογών σε πολλά κράτη, παραμένει για να μας θυμίζει αυτό που με πικρία διαπιστώνει ο Πρίμο Λέβι, επιζώντας του Άουσβιτς: «Συνέβη, επομένως μπορεί να ξανά συμβεί: αυτή είναι η ουσία των όσων έχουμε να πούμε».¹⁴⁷

147. Πρίμο Λ., (Primo L.), (2006), *Αυτοί που βούλιαζαν και αυτοί που σώθηκαν*, (μετ. Σαρλικιώτη Χ.), Αθήνα: Άγρα. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1986).

Η δέσμευση μας στα ανθρώπινα δικαιώματα εδράζεται στην πεποίθηση, ότι ο κόσμος μεταβάλλεται και ότι έφτασε εκείνη η διαχρονική στιγμή όπου εμείς θα πρέπει με αποτελεσματικούς τρόπους να προκαλέσουμε αυτή τη θετική μεταβολή.¹⁴⁸ Άλλωστε κάθε είδους περιορισμοί βρίσκονται στο μυαλό μας και όχι σε άλλους ανθρώπους και το να ενθαρρύνουμε έναν πολιτισμό της αναπηρίας, δεν είναι κάτι διαφορετικό από το να μεταμορφωθούμε από παθητικά και εξαρτώμενα όντα σε δραστήριους και δημιουργικούς κοινωνούς αυτής της αλλαγής.

148. Richardson R., (1991). *Introduction: a visitor yet a part of everybody-the tasks and goals of human rights education*, in Starkey H. (Ed.) *The Challenge of Human Rights Education*. London: Cassell.

Επίλογος

Θα ήθελα να κλείσω αισιόδοξα, με την επισήμανση ότι από το σκοτάδι που κυριαρχούσε όλα αυτά τα χρόνια το οποίο έκρυβε ανθρώπους που τύχαινε απλώς να είναι διαφορετικοί, αποτραβώντας τους από την κοινωνία και απομονώνοντάς τους σε έναν άλλον παράλληλο κόσμο, σε έναν προθάλαμο αναμονής δίχως τέλος, έχουν σημειωθεί ουσιαστικά βήματα προόδου τα οποία, θα επαναλάβω, οφείλονται κυρίως στους ίδιους τους ανθρώπους με αναπηρία και όχι στην κοινωνία εν συνόλω. Μέσα από διαρκείς αγώνες έχουν επιτευχθεί πολλά, μα μένουν ακόμη άλλα τόσα που πρέπει να κατακτηθούν.

Αυτό που νομίζω ότι πρέπει να εγχαραχθεί στο μυαλό μας από όλα όσα ελέχθησαν, είναι ότι η αναπηρία είναι ένα θέμα κατεξοχήν πολιτικό. Η πολιτική, βαθιά συνυφασμένη με την ανθρώπινη ύπαρξη, είναι τέχνη και επιστήμη, αποσκοπεί στη γέννηση ιδεών και στην υλοποίησή τους πάνω σε κάθε πτυχή της καθημερινότητάς μας: Στις κοινωνικές σχέσεις, στη δικαιοσύνη, στους νόμους. Τα δύο πράγματα που πρέπει να διασφαλιστούν στην περίπτωση μας, είναι η απόλυτη εφαρμογή του σχετικού νομοθετικού πλαισίου με στόχο την επίτευξη ισότητας στην ελληνική κοινωνία μέσα από το κοινωνικό μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας και η καταπολέμηση όλων των διακρίσεων.

Θεωρώ, πως η συγκεκριμένη μελέτη θα είναι πραγματικά χρήσιμη μόνο εάν δώσει ένα μικρό έναυσμα για να ασχοληθούν ακόμη περισσότεροι και με μεγαλύτερη αφοσίωση με ένα τόσο σημαντικό ζήτημα όπως αυτό, διότι θα υπάρξει όφελος σε συλλογικό επίπεδο και αυτός είναι και ένας από τους στόχους μας ως κοινωνικά όντα πρωτίστως και δευτερευόντως ως κοινωνικοί επιστήμονες. Να συμβάλλουμε στη βελτίωση, κατά το δυνατόν περισσότερο, της ποιότητας ζωής όλων των μελών που απαρτίζουν μια κοινωνία, χτίζοντας μια βάση αλληλεγγύης η οποία θα μας βοηθά να ξεπερνάμε όλους τους σκοπέλους ενός, ούτως ή άλλως, δύσκολου βίου. Σύμφωνα με τον Oliver, έναν κοινωνικό επιστήμονα με αναπηρία και πρωτεργάτη του κοινωνικού μοντέλου, οι σπουδές στον τομέα αυτόν θα συμβάλλουν στην επίτευξη μιας κοινωνικής δικαιοσύνης,¹⁴⁹ καθώς ο Barton επισημαίνει ότι, σε όλη την καταγεγραμμένη ιστορία, ασκείται σε μόνιμη βάση ένα είδος πολιτισμικής βίας στα άτομα με αναπηρία, ένα φαινόμενο που σε μεγάλο βαθμό αποσιωπάται, αμφισβητείται, υποτιμάται ή παρερμηνεύεται από τους κοινωνικοπολιτικούς επιστήμονες που έχουν ασχοληθεί.¹⁵⁰

Κάθε ανθρώπινη κοινωνία μπορεί να ελπίζει σε ένα καλύτερο αύριο μόνο εάν χτίσει τις σχέσεις που τη διέπουν στον πυλώνα της αλληλεγγύης και της συντροφικότητας. Σύμφωνα με τον Παπαρίζο, «κανένας άνθρωπος μόνος του δεν είναι και δεν μπορεί να είναι ελεύθερος. Καμία

149. Oliver M., (2009). *Understanding Disability, From Theory to Practice*, London: Palgrave MacMillan, σελ.168.

150. Barton L., (1996). *Disability & Society: Emerging Issues and Insights*, Essex: Addison Wesley Longman Ltd, σελ.57.

ελευθερία δεν είναι έμφυτη, δεν απορρέει και, δεν είναι δυνατόν να απορρέει, αποκλειστικά από την ατομικότητα του ανθρώπου»¹⁵¹, αλλά και «η ελευθερία αναδύεται και αναπτύσσεται μόνον όταν τίθενται οι δυνατότητες της αδιάκοπης δημιουργικής σύνθεσης και ανασύνθεσης των αρχών και των κοινωνικών σχέσεων με τις ανάγκες και τις ιστορικές και φυσικές συνθήκες και τα γεγονότα». ¹⁵²

Είναι η πραγμάτωση του γνωστού ρητού «μόνος μπορείς να πας μακριά, μαζί με άλλους ακόμη πιο μακριά», δίνοντας σαν παρακαταθήκη στις γενεές που θα ακολουθήσουν αυτό το μάθημα που είναι και το σπουδαιότερο, δηλαδή, ότι αποτελούμε μέρος ενός όλου, το οποίο όλον εξαρτάται από τον καθένα μας χωριστά, ώστε να μη καταρρεύσει το οικοδόμημα του Ανθρώπου.

Παρατηρούσα το τατουάζ στο χέρι ενός εκ των συμμετεχόντων στην έρευνα: «You Will Never Walk Alone». «Ποτέ δεν θα περπατήσεις μόνος» δηλαδή, και σκεφτόμουν πως είναι μια ευχή που κάνουμε όλοι για τους εαυτούς μας. Είναι μία φράση που αποκτά ασυνήθιστα συμβολική σημασία, καθώς η πραγμάτωση της επιτυγχάνεται μόνο μέσα από ένα πλαίσιο αλληλεγγύης και συλλογικότητας και μπορεί να γίνει ορόσημο κάθε ελεύθερου ανθρώπου ο οποίος κατανοεί ότι, ουσιαστική απελευθέρωση έρχεται μόνο όταν αποδεχτείς ό,τι σε περιβάλλει, κάθε διαφορετικότητα που ενυπάρχει στους συνανθρώπους μας, στο περιβάλλον μας, στο σύμπαν στο οποίο ανήκουμε ή ακόμη και μέσα στους ίδιους τους εαυτούς μας.

151 . Παπαρίζος Α., (2009). Η Ελευθερία ενόπιον του Θανάτου, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, (1η έκδοση το 2000), σελ.53.

152. Παπαρίζος Α., (2011). *Θεός, Εξουσία και Θρησκευτική Συνείδηση, Τα γενικά, μετατρεπτικά και ερωτικά ενδιάμεσα και η κοινωνία του ανθρώπου*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 472.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αισχύλος, (2010). *Οι Τραγωδίες του Αισχύλου*, (μετ. Γρυπάρη Ι.), Αθήνα: Εστία.

Agamben G., (2016). *Homo Sacer*, Κυρίαρχη Εξουσία και Γυμνή Ζωή, (μετ. Τσιαμούρας Π.), Αθήνα: Εξάρχεια. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1995).

Bourdieu P., (2007). *Η ανδρική κυριαρχία*, (μετ. Γιαννοπούλου Ε., προλ. Παναγιωτόπουλος Ν.), Αθήνα: Πατάκης. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1998).

Γκέφου-Μαδιανού Δ., (2003). *Εαυτός και «Άλλος»*. Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο, Αθήνα: Gutenberg,

Γκόφμαν Ε., (2001). *Στίγμα*. Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας, (εισ.-μετ. Μακρυγιάννη Δ., επιμ: Λιβιεράτος Κ.), Αθήνα: Αλεξάνδρεια. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1963).

Eliade M., (1978). *Σαμανισμός*, (μετ. Μποτηροπούλου Ι.), Αθήνα: Ι. Χατζηνικολή. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1968).

Καΐλα Μ., Πολεμικός Ν., Φιλίππου Γ., (1995). *Άτομα με Ειδικές Ανάγκες*. Α' Τόμος, (Διεπιστημονικό Ευρωπαϊκό Συμπόσιο, Ρόδος: Μάιος 1992). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, Εισηγήτρια Αθανασιάδου Φ., *Περιορισμοί και προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελληνική κοινωνία*.

Καΐλα Μ., Πολεμικός Ν., Φιλίππου Γ., (1995). *Άτομα με Ειδικές Ανάγκες*. Β' Τόμος, (Διεπιστημονικό Ευρωπαϊκό Συμπόσιο, Ρόδος: Μάιος 1992). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, Εισηγητής Γρυπάρης Α.-Φ., *Οι εικαστικές δραστηριότητες στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες*.

Kant I., (1984). *Τα θεμέλια της Μεταφυσικής των ηθών*, (εισ. – μετ. – σχ. Τζαβάρα Γ.), Γιάννενα: Δωδώνη.

Καστοριάδης Κ.,(1981). *Η Φαντασιακή Θέσμιση της Κοινωνίας*, (μετ. Χαλικιάς Σ., Σπαντιδάκη Γ., Σπαντιδάκης Κ., επιμ.μετ. Σπαντιδάκης Κ.), Αθήνα: Ράππα. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1975).

Κυριαζή Ν., (2011). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα -Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, Αθήνα: Πεδίο.

Κωνσταντοπούλου Χ., (2011). *Σύμβολα, Αρχέτυπα και Φοβίες – Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία του Φαντασιακού*, Αθήνα: Παπαζήση.

Κωνσταντοπούλου Χ., (2012). *Τηλεόραση: Ένα Εικονικό Καφενείο – Αναπαραστάσεις και συμβολισμοί της καθημερινής ζωής*, Αθήνα: Παπαζήση.

Κωνσταντοπούλου Χ., (2014). *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις – Επικοινωνιακά Μέσα και Εξουσία*, Αθήνα: Παπαζήση.

Λυδάκη Α., (2012). *Ποιοτικές Μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας*, Αθήνα: Καστανιώτη. (1η έκδοση το 2001).

Λυδάκη Α., (2012). *Μέσα από την Κάμερα. Κινηματογράφος και Κοινωνική Πραγματικότητα*, Αθήνα: Παπαζήση.

Λυδάκη Α., (2016). *Αναζητώντας το Χαμένο Παράδειγμα, επιτόπια έρευνα-κατανόηση-ερμηνεία*, Αθήνα: Παπαζήση.

Λυσίας, (2002). *Οι υπερασπιστικοί του λόγου, Υπέρ Αδυνάτου*, (εισ., μετ., σχ. Ράπτης Γ.Θ.), Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

Mason H., McCall S.,(2011). *Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης, Η πρόσβαση στην εκπαίδευση*, (επιστ. επιμ. Ζώνιου-Σιδέρη Α., Ντεροπούλου-Ντέρου Ε.), Αθήνα: Πεδίο. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1997).

Ντεμπόρ Γκυ, (1986). *Η Κοινωνία του Θεάματος*, (μετ. Τσαχαγέας Δ.Π.), Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1947).

Οικονόμου Χ., Σπυριδάκης Μ., (2012). *Υγεία και Κοινωνία: Η ανθρωπολογική και κοινωνιολογική οπτική*, από το βιβλίο *ανθρωπολογικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της υγείας*, (επιστ. επιμ. Οικονόμου Χ. & Σπυριδάκης Μ.), Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Οικονόμου Χ., (2006). *Ανισότητες στην υγεία, φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός. Θεωρητικές προσεγγίσεις και στρατηγικές επιλογές*, από το βιβλίο *Οι εκτός των τειχών, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, (επιμ. Οικονόμου Χ. & Φερόνας Α.), Αθήνα: Διόνικος.

Οικονόμου Χ.,(2005). *Κοινωνιολογία της Υγείας*, Τόμος Α', βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, Αθήνα: Διόνικος.

Παπαγεωργίου Γ. Κ., (2001). *Ψυχολογία*, Αθήνα: Γρηγόρη.

Παπαρίζος Α., (2009). *Η Ελευθερία ενώπιον του Θανάτου*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. (1η έκδοση το 2000).

Παπαρίζος Α., (2011). *Θεός, Εξουσία και Θρησκευτική Συνείδηση, Τα γενικά, μετατρεπτικά και ερωτικά ενδιάμεσα και η κοινωνία του ανθρώπου*, Αθήνα: Παπαζήση.

Παπαρίζος Α., (2014). *Η Κοινωνία των Αμαρτωλών, Η πολιτική ως διαχείριση του φόνου της ελευθερίας και της δικαιοσύνης*, Αθήνα: Παπαζήση.

Πρίμο Λ. (Primo L.), (2006), *Αυτοί που βούλιαζαν και αυτοί που σώθηκαν*, (μετ. Σαρλικιώτη Χ.), Αθήνα: Άγρα. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1986).

Sacks O., (1996). *Ξυπνήματα*, (μετ. Ποτάγας Κ.), Αθήνα: Καστανιώτη. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1973).

Sacks O., (2007). *Ένας Ανθρωπολόγος στον Άρη*, (μετ. Ποτάγας Κ., Σπυράκου Α.), Αθήνα: Άγρα. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1995).

Sacks O., (2011). *Ο Άνθρωπος που μέρδευε τη γυναίκα του με ένα καπέλο*, (μετ. Ποτάγας Κ.), Αθήνα: Άγρα. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1985).

Σένετ Ρίτσαρντ, (1999). *Η τυραννία της οικειότητας, ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό*, (μετ. Μέρτικας Γ., επιμ. Λυκιαρδόπουλος Γ.), Αθήνα: Νεφέλη.

Sontag Susan,(1993). *Η Νόσος ως Μεταφορά – Το aids και οι μεταφορές του*, (μετ. Λυκιαρδόπουλος Γ. & Ροζάνης Σ.), Αθήνα: Ύψιλον (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1988).

Sorlin P., (2006). *Η κοινωνιολογία του κινηματογράφου. Προοίμιο για τη μελλοντική ιστορία*, (μετ. Μαρκέτου Π., επιστ.επιμ., εισ. Δερμεντζόπουλος Χ.), Αθήνα: Μεταίχμιο. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1978).

Ταρκόφσκι Α., (1987). *Σμιλεύοντας το χρόνο*, (μετ. Βελέντζας Σ.), Αθήνα: Νεφέλη (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1986 στα γερμανικά & το 1987 στα αγγλικά).

Jaccard R., (1986). *Η τρέλα*, (μετ. Τσοσκούνογλου Μαρία, επιμ. Βεργέτης Δημήτρης), Αθήνα: Χατζηνικολή. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1979).

Fischer E., (2000). *Η αναγκαιότητα της Τέχνης*, (μετ. Χατζιδάκη Φ), Αθήνα: Θεμέλιο. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1981) .

Φουκώ Μ., (1964). *Η Ιστορία της Τρέλας*, (μετ. Αμπατζοπούλου Φ.), Αθήνα: Ηριδανός. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1961).

Φουκώ Μ., (1986). *Οι Λέξεις και τα Πράγματα, μια αρχαιολογία των επιστημών του ανθρώπου*, (μετ. Παπαγιώργης Κ.), Αθήνα: Γνώση. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1966).

Ξενόγλωσση

Abberley P., (1996). *Disabled by numbers*, in Levitas R. & Guy W. (eds) *Interpreting Official Statistics*. London: Routledge.

Barnes C., (1996). *Theories of disability and the origins of the oppression of disabled people in Western society*, in L. Barton (ed.), *Disability and Society: Emerging issues and Insights*. Harlow: Addison Wesley Longman.

Barton L.,(2004). *The Disability Movement: Some Observations*, in Swain J., French S., Thomas C., *Disabling Barriers-Enabling Environments*. London: Sage Publications Ltd.

Barton L., (1996). *Disability & Society: Emerging Issues and Insights*, Essex: Addison Wesley Longman Ltd.

Beazley S., Moore M., (1995). *Deaf Children, Their families and professionals*, London: David Fulton.

Brisenden S., (1986). *Independent living and the medical model of disability*, in Barton L. *Disability & Society: Emerging Issues and Insights*. London: Addison Wesley Longman Ltd.

Davis F., (1964). *Deviance disavowal and the visibly handicapped*, in Becker H. (Ed.) *The Other Side*. New York: Free Press.

Davis L., (1995). *Enforcing Normalcy: Disability, Deafness and the Body*, London: Verso.

Diderot D., (1916). *The Letter On The Blind / Lettre sur les aveugles à l'usage de ceux qui voient*, (translated and edited by Jourdain Margaret) Chicago and London: The open court publishing company. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1749).

Doyle N., Harding T., (1992). *Community care: applying procedural fairness*, in Coote A. (ed.) *The Welfare of Citizens: Developing New Social Rights*, London: Rivers Oram Press.

Fairclough N., (1989). *Language and Power*, London: Longman.

French S., *The Disabled Role*, in French S. (ed.), (1994). *On Equal Terms: Working with Disabled People*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

French S., (2001). *Disabled People and Employment: A study of the Working Lives of Visually Impaired Physiotherapists*, Aldershot: Ashgate. In *Disabling Barriers-Enabling Environments*. Swain J., French S., Barnes C., Thomas C. London: Sage Publications Ltd.

Ferguson R.J., (2007). *The Blind Need Not Apply. A History of Overcoming Prejudice in the Orientation and Mobility Profession*, Louisiana Center for the Blind: Information Age Publishing.

Finkelstein V., (1975). *Fundamental Principles of Disability*, Union of the Physically Impaired Against Segregation. Ealing, London.

Finkelstein V., (1980). *Attitudes and Disabled People: Issues for Discussion*, New York: World rehabilitation Fund.

Filkenstain V., (2004). *Representing Disability*, in Swain J., French S., Barnes C., Thomas C. *Disabling Barriers – Enabling Environments*. London: Sage Publications Ltd.

Giddens A., (1994). *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*, Cambridge: Polity Press.

Girard R., (1972). *La Violence et le sacré*, Paris: Éditions Bernard Grasset.

Goodley D., (2011). *Disability Studies, An Interdisciplinary Introduction*, London: Sage Publications Ltd.

Hahn H., (1985). *Disability policy and the problem of discrimination*, American Behavioural Scientist.

Hevey D., (1992). *The Creatures Time Forgot: Photography and Disability Imagery*, London: Routledge.

Hersh M.A., Johnson A., (2008). *Assistive Technology for Visually Impaired and Blind People*, London: Springer.

Hunt P., (1966). *A critical condition*, in Hunt. P., (ed) *Stigma: The Experience of Disability*, London: Geoffrey Chapman.

Jernigan Kenneth, (1963). *Blindness: Handicap or characteristic?*, in *The Blind Need Not Apply*, Ferguson R.J.. U.S.A.- Information Age Publishing Inc.

Kubler-Ross E., (1969). *On Death and Dying*, London: Routledge.

Oliver M., (2009). *Understanding Disability, From Theory to Practice*, London: Palgrave MacMillan.

Oliver M., Sapey B., (1999). *Social Work with Disabled People*, second edition, London: MacMillan.

Oliver M., Barnes C., (1998). *Disabled People and Social Policy. From Exclusion to Inclusion*, New York: Addison Wesley Longman Limited.

Oliver M., (1990). *The Politics of Disablement*, Basingstoke: Macmillan and New York: St Martins Press.

Reeve D., (2007). *Homo Sacer and zones of exception: metaphors for the contemporary experience of disablism?* Paper presented at the Nordic Network of Disability Research Conference Stockholm, April, In Goodley D., (2011). *Disability Studies, An Interdisciplinary Introduction*. London: Sage Publications Ltd.

Richardson R., (1991). *Introduction: a visitor yet a part of everybody-the tasks and goals of human rights education*, in Starkey H. (Ed.) *The Challenge of Human Rights Education*. London: Cassell.

Ryan J., Thomas F., (1987). *The Politics of Mental Handicap*, revised ed, London: Free Association Press.

Scull A.,(1984). *Decarceration*, Cambridge: Polity Press.

Sheldon Alison, (2004) *Changing Technology, in Disabling Barriers-Enabling environments*, Swain J., French S., Barnes C., Thomas C., London: Sage Publications Ltd.

Stiker Henry- Jacques, (1999). *A History of Disability*, (translated by Sayers William) U.S.A.- University of Michigan. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1997).

Shakespeare T., (1996). *Disability, identity and difference*, in Barnes C. & Mercer G. Exploring the Divide, Leeds: The Disability Press.

Swain J., French S., Cameron C., (2003). *Controversial Issues in a Disabling Society*, London: Open University Press.

Townsend P., (1979). *Poverty in the United Kingdom*, Harmondsworth: Penguin.

Villey P., (1930). *The world of the blind: A psychological study*, (A. Hallard, Trans.). London: Duckworth.

Woodhill G.,(1994). *The social semiotics of disability*, in M.H. Rioux and M. Bach (eds.), *Disability Is Not Measles: New Research Paradigms in Disability*. Ontario: L' Institut Roehrer Institute.

ΠΗΓΗ

Ο Αγώνας των Τυφλών, (1977), πρόγραμμα ντοκιμαντέρ της Χατζημιχάλη – Παπαλιού Μαρίας.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την αναπηρία 2010-2020: *Ανανέωση της δέσμευσης για μια Ευρώπη χωρίς εμπόδια*, (2010).

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC0636>

Γιαννόπουλος Τ., (03.03.2017), *Κίνηση Καλλιτεχνών με Αναπηρία: Η επόμενη μέρα να μην αργήσει τόσο ...* <https://left.gr/news/kinisi-kallitehnon-me-anapiria-i-epomeni-giorti-na-min-argisei-toso>

Ελευθεροτυπία: Ο Εξεγερμένος Μάης των ελλήνων τυφλών. (ηλεκτρονική έκδοση: 03.05.2010)

<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=158256>.

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, Ετήσια Έκθεση, Θέμα: Η Πρόταση της ΕΣ.Α.μεΑ. για ένα «Εθνικό Πρόγραμμα Δημόσιων Πολιτικών για την Αναπηρία». Αθήνα, Δεκέμβριος 2009.

http://www.esaea.gr/files/december/105/3rdDec_2009.pdf.

Εθνική Αθλητική Ομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρίες, <https://www.eaom-amea.gr/portal/athlimata>

Ε.Σ.Α.μεΑ., Δεκέμβριος 2012, Εγχειρίδιο σε θέματα διάκρισης και εύλογων προσαρμογών για εργαζόμενους με αναπηρία στο πλαίσιο της δράσης «Εκπαίδευση των Στελεχών του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.) σε θέματα διάκρισης και εύλογων προσαρμογών για εργαζόμενους με αναπηρία» της Δράσης «Καταπολέμηση των Διακρίσεων στην Αγορά Εργασίας». http://ekke.gr/ocd/wp-content/uploads/2014/01/esamea_manual.pdf.

Ε.Σ.Α.μεΑ. (2002β). «Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ε.Ε-Ωρα για αλλαγή, εργαλεία για την αλλαγή»- Τελική Έκθεση Μελέτης, Αθήνα.

Εφημερίδα των Συντακτών: Τέχνη ορατή από τα ακροδάχτυλα. (ηλεκτρονική έκδοση: 10.03.2015), <http://www.iefimerida.gr/news/195355/tehni-orati-apo-t-akrodahtyla>

Εφημερίδα των Συντακτών: «Σοκ στη Δάφνη: Τυφλός νάρκωσε και βίασε 22χρονη και το μετέδιδε live», (ηλεκτρονική έκδοση: 05.05.2017), <http://www.iefimerida.gr/news/335546/sok-sti-dafni-tyflos-narkose-viase-20hroni-kai-metedide-live>

Εφημερίδα των Συντακτών: «Είχαμε σχέση με την κοπέλα» Λέει ο τυφλός που βίασε τη φοιτήτρια -«Τι έκανα; ΑΜΕΑ είμαι», (ηλεκτρονική έκδοση: 05.05.2017), <http://www.iefimerida.gr/news/335670/eihame-shesi-me-tin-kopela-leei-o-tyflos-poy-feretai-na-viase-ti-foititria-ti-ekana-amea>

Ηλεκτρονική προβασιμότητα και αναπηρία,

https://www.researchgate.net/publication/269166123_Elektronike_Probasimoteta_kai_Anaperia_Hellenic

Ιστορική Αναδρομή ΚΕ.Α.Τ. <http://www.keat.gr/index.php/gr/info/history>

Κίνηση Καλλιτεχνών με Αναπηρία, επίσημη σελίδα: <https://www.facebook.com/DisArtMove/>

Κυριακόπουλος Κ., (2017). *Η μαφία των ζητιάνων και το εμπόριο της επαιτείας,* <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5438176/h-mafia-twn-zhtianwn-kai-to-emporio-ths-epaiteias/> (ΝΕΑ, Ηλεκτρονική έκδοση: 09/04/2017)

Λογαράς Δ. (2013). *Εργασία-Απασχόληση και Αναπηρία*, Συνδικαλιστική Εκπαίδευση Στελεχών Αναπηρικού Κινήματος, Τεύχος 2, Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.

Μπασδέκης Ι., (2013). *Ηλεκτρονική Προσβασιμότητα και Αναπηρία*, Συνδικαλιστική Εκπαίδευση Στελεχών Αναπηρικού Κινήματος, Τεύχος 6, Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία ατόμων με Αναπηρία.

Ορισμός της Αναπηρίας κατά την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας και το Κοινωνικό Μοντέλο.

<http://www.aspergerhellas.org/info-Disability.html>:

Παπαρίζος Α., (12.02.2016). *Χειρότερη μορφή βίας όποια δεν αντιλαμβανόμαστε*, συνέντευξη του Παπαρίζου Α. στην Κωνσταντινίδου Β. για την Εφημερίδα Ημέρα της Ζακύνθου.

<http://imerazante.gr/2016/02/12/115306>

Σκορδίλης Α. (2016). <http://www.presspublica.gr/agonas-tyflonj-oikos/>, Ο Αγώνας των τυφλών επιστρέφει - 40 χρόνια μετά - στον οίκο τους.

Σκύλοι Οδηγοί Ελλάδος, <http://www.greekguidedogs.gr/>

Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2007

https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=46

ΕΤΤΑΔ, Lifelong Learning Programme, European Commission, (2007). *Κατανόηση της Αναπηρίας, Ένας πρακτικός οδηγός.*

International Classification of Functioning, Disability and Health, Final Draft, Full Version, World Health Organization 2001, <https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=SWFQDXyU-rcC&oi=fnd&pg=PR5&dq=.+International+Classification+of+Functioning>

The Myth of the Man-loving Prometheus: Reflections on Philanthropy

<http://www.conversationsonphilanthropy.org/journal-contribution/the-myth-of-the-man-loving-prometheus/>

World Health Organization. (2014). Visual impairment and blindness, Fact Sheet No 282.
<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs282/en/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία

Σε διεθνές επίπεδο, η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία, εξαγγέλθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 1975 με σκοπό να προαχθεί το επίπεδο ζωής τους:

1. Ο όρος «ανάπηρο άτομο», σημαίνει κάθε άτομο ανίκανο να επιβιώσει από μόνο του, ολικά ή μερικά, τις αναγκαιότητες για μια κανονική ατομική και κοινωνική ζωή, εξαιτίας μειωμένων σωματικών ή πνευματικών δυνατοτήτων που έχει εκ γενετής ή όχι.
2. Τα ανάπηρα άτομα θα απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα που προβάλλονται σ' αυτή τη Διακήρυξη. Αυτά τα δικαιώματα θα αποδοθούν σ' όλα τα ανάπηρα άτομα, χωρίς οποιαδήποτε εξαίρεση και χωρίς θρησκείας, πολιτικών ή άλλων γνωμών, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, οικονομικής κατάστασης, γέννησης ή όποιας άλλης κατάστασης που αφορά στο ίδιο το ανάπηρο άτομο ή την οικογένειά του.
3. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το κληρονομικό δικαίωμα σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς τους. Τα ανάπηρα άτομα, οποιαδήποτε κι αν είναι η προέλευση, η φύση και η σοβαρότητα των μειονεκτημάτων και ανικανοτήτων τους, έχουν τα ίδια θεμελιώδη δικαιώματα με τους συμπολίτες της ίδιας ηλικίας, που συνεπάγεται πρώτα και κύρια το δικαίωμα να απολαμβάνει μια καθώς πρέπει ζωή, όσο το δυνατό κανονική και πλήρη.
4. Τα ανάπηρα άτομα έχουν τα ίδια πολιτικά δικαιώματα όπως οι άλλοι άνθρωποι. Η παράγραφος 7 της Διακήρυξης των δικαιωμάτων των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων που αφορά σε κάθε πιθανό περιορισμό ή καταστολή των δικαιωμάτων των ατόμων αυτών, εφαρμόζεται και για τα πνευματικά ανάπηρα άτομα.
5. Τα ανάπηρα άτομα δικαιούνται να απολαμβάνουν τα μέτρα που σχεδιάστηκαν για να τα καταστήσουν ικανά να γίνουν όσο το δυνατόν αυτοδύναμα.
6. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα για ιατρική, ψυχολογική και λειτουργική μεταχείριση, συμπεριλαμβανομένων προσθετικών και υποβοηθητικών συσκευών, για ιατρική και κοινωνική αποκατάσταση, για εκπαίδευση, για επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση για βοήθεια, για συμβουλευτική, για υπηρεσίες τοποθέτησης σε εργασία και για άλλες υπηρεσίες που θα τα καταστήσουν ικανά να αναπτύξουν τις ικανότητες και δεξιότητές τους στο ανώτατο όριο και θα επισπεύσουν τη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης ή επανενσωμάτωσής τους.

7. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα για οικονομική και κοινωνική ασφάλιση και για ένα καθώς πρέπει επίπεδο ζωής. Έχουν το δικαίωμα, σύμφωνα με τις ικανότητές τους, να εξασφαλίσουν και να διατηρήσουν την εργασία ή να ενασχοληθούν με ένα επάγγελμα που να ανταμείβεται, χρήσιμο και παραγωγικό, και να συμμετέχουν σε εμπορικές ενώσεις.
8. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα οι ειδικές ανάγκες τους να λαμβάνονται υπόψη σ' όλα τα επίπεδα του οικονομικού και κοινωνικού προγραμματισμού.
9. Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα να ζουν με τις οικογένειές τους ή τους θετούς γονείς και να λαμβάνουν μέρος σ' όλες τις κοινωνικές, δημιουργικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Κανένα ανάπηρο άτομο δε θα υπόκειται, όσο αφορά στην κατοικία του, σε διαφορετική μεταχείριση άλλη από εκείνη που απαιτείται από την κατάστασή του ή από τη βελτίωση αυτής. Εάν η παραμονή ενός αναπήρου ατόμου σε ένα ειδικό ίδρυμα είναι απαραίτητη, το περιβάλλον και οι συνθήκες ζωής σ' αυτό θα είναι όσο το δυνατό πλησιέστερες με εκείνες της κανονικής ζωής ενός συνομηλίκου του.
10. Τα ανάπηρα άτομα θα προστατεύονται από κάθε εκμετάλλευση, κάθε κανονισμό και κάθε μεταχείριση διακριτικής, υβριστικής ή υποβαθμισμένης φύσης.
11. Τα ανάπηρα άτομα θα μπορούν να δεχτούν νόμιμη βοήθεια, όταν τέτοια βοήθεια αποδειχθεί απαραίτητη για την προστασία των ατόμων τους και της περιουσίας τους. Εάν δικαστικές διαδικασίες έχουν θεσπισθεί εναντίον τους, η νομική διαδικασία που ακολουθείται θα λάβει πλήρως υπόψη τη σωματική και την πνευματική κατάστασή τους.
12. Για κάθε θέμα που αφορά στα δικαιώματα των αναπήρων ατόμων είναι χρήσιμο να ζητείται η συμβουλή των οργανισμών των αναπήρων ατόμων.
13. Τα ανάπηρα άτομα, οι οικογένειές τους και οι κοινότητες θα πληροφορηθούν πλήρως με όλα τα κατάλληλα μέσα για τα δικαιώματα που περιέχονται σε αυτή τη Διακήρυξη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

Η Διακήρυξη Sundberg

Η συγκεκριμένη διακήρυξη αποτελεί το τελικό κείμενο Διεθνούς Διάσκεψης που οργάνωσε η Ισπανική κυβέρνηση και η Ουνέσκο το 1981 και στην οποία συμμετείχαν 103 χώρες και 6 Διεθνείς Οργανώσεις. Η Διεθνής Διάσκεψη πάνω στη δράση και στις στρατηγικές για την εκπαίδευση, την πρόληψη και την ένταξη, η οποία οργανώθηκε από την Ισπανική κυβέρνηση σε συνεργασία με την Ουνέσκο στη Μάλαγα της Ισπανίας στις 27.11.1981 υπέγραψε τα παρακάτω άρθρα:

Άρθρο 1ο:

Κάθε άτομο με αναπηρία πρέπει να μπορεί να εξασκεί το βασικό του δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση, στην επαγγελματική του μόρφωση, την κουλτούρα και την πληροφόρηση.

Άρθρο 2ο:

Οι κυβερνήσεις, οι εθνικές και διεθνείς οργανώσεις θα πρέπει να εξασφαλίζουν μια συμμετοχή για τα άτομα με αναπηρία όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη. Θα πρέπει να παρέχεται μια οικονομική και πρακτική βοήθεια στις δράσεις που προορίζονται να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των αναπήρων στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας, όπως και στην ίδρυση και λειτουργία συνδέσμων που αποτελούνται από τα ίδια τα ανάπηρα άτομα ή τις οικογένειές τους. Αυτές οι οργανώσεις θα πρέπει να συμμετέχουν στο τομέα που ενδιαφέρει τα ανάπηρα άτομα.

Άρθρο 3ο:

Τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν στον ανώτατο δυνατό βαθμό το δημιουργικό, καλλιτεχνικό και πνευματικό τους δυναμικό, τόσο για το δικό τους καλό όσο και τον εμπλουτισμό της κοινότητας.

Άρθρο 4ο:

Τα εκπαιδευτικά, πολιτιστικά προγράμματα και τα προγράμματα επικοινωνίας στα οποία τα άτομα με αναπηρία καλούνται να συμμετέχουν, θα πρέπει να σχεδιάζονται και να πραγματοποιούνται μέσα σε μια γενική προοπτική συνεχούς εκπαίδευσης. Μέσα από το πρίσμα αυτό θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά της επαναπροσαρμογής και της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Άρθρο 5ο:

Για να μπορέσουν να θέσουν το μάξιμουμ των ικανοτήτων τους στην υπηρεσία της κοινωνίας όλα τα άτομα με αναπηρία και ιδιαίτερα εκείνα που έχουν δυσκολία στην επικοινωνία, πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους πληροφοριακά, εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

Άρθρο 6ο:

Τα προγράμματα στους τομείς της εκπαίδευσης, της επαγγελματικής κατάρτισης, της κουλτούρας και της πληροφόρησης, πρέπει να στοχεύουν στην ένταξη των αναπήρων στο κανονικό περιβάλλον ζωής και εργασίας. Αυτή η ένταξη πρέπει να αρχίζει όσο πιο νωρίς γίνεται στη ζωή του ατόμου. Για να προετοιμαστεί η ένταξη αυτή, θα πρέπει τα ανάπηρα άτομα ανεξάρτητα από την προσωπική τους κατάσταση να τύχουν της σχετικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Άρθρο 7ο:

Με στόχο τη μείωση της συχνότητας των αναπηριών και των αρνητικών τους επιπτώσεων οι κυβερνήσεις έχουν την ευθύνη σε συνεργασία με τις κυβερνητικές οργανώσεις να εξασφαλίζουν μια πρόωμη ανίχνευση και μια ανάλογη θεραπεία. Θα πρέπει από τη βρεφική ακόμα ηλικία να υπάρχουν εκπαιδευτικά προγράμματα, στα οποία η πληροφόρηση και η καθοδήγηση των γονιών να αποτελεί ένα σημαντικό μέρος.

Άρθρο 8ο:

Η συμμετοχή της οικογένειας στην εκπαίδευση, στην κατάρτιση, στην επαναπροσαρμογή και την ανάπτυξη όλων των ανάπηρων ατόμων, πρέπει να ενισχυθεί. Θα πρέπει να παρέχεται στις οικογένειες ειδική υποστήριξη, ώστε να βοηθούνται να ανταπεξέλθουν στις ευθύνες τους στον τομέα αυτό.

Άρθρο 9ο:

Οι εκπαιδευτικοί και οι άλλοι επαγγελματίες που είναι υπεύθυνοι των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, θα πρέπει επίσης να είναι ειδικευμένοι για να αντιμετωπίζουν τις καταστάσεις και τις ειδικές ανάγκες των ανάπηρων ατόμων. Η εκπαίδευσή τους θα πρέπει συνακόλουθα να λαμβάνει υπόψη αυτή την αναγκαιότητα και οι γνώσεις τους να ανανεώνονται περιοδικά.

Άρθρο 10ο:

Δεδομένης της επίδρασης των ΜΜΕ πάνω στις στάσεις του κοινού και σκοπεύοντας να ανυψώσουμε το επίπεδο συνειδητοποίησης και αλληλεγγύης, το περιεχόμενο της πληροφόρησης και της

εκπαίδευσης του προσωπικού των ΜΜΕ θα πρέπει να περιέχει στοιχεία σχετικά με τις ανάγκες των αναπήρων, αφού συμβουλευτεί τις οργανώσεις τους.

Άρθρο 11ο:

Θα πρέπει να παρέχονται στα ανάπηρα άτομα οι εγκαταστάσεις και ο εξοπλισμός που είναι αναγκαία για την εκπαίδευσή τους και την κατάρτισή τους.

Άρθρο 12ο:

Όλα τα προγράμματα πολεοδομίας και περιβάλλοντος θα πρέπει να σχεδιάζονται με τρόπο, ώστε να διευκολύνουν την ένταξη και τη συμμετοχή των ανάπηρων ατόμων σε όλες τις δραστηριότητες της κοινότητας και ειδικά στους τομείς της εκπαίδευσης, της κουλτούρας και του πολιτισμού.

Άρθρο 13ο:

Πρέπει να ενισχυθεί η έρευνα που αφορά την ανάπτυξη των γνώσεων και της εφαρμογής τους, με σκοπό να πραγματοποιηθούν οι στόχοι της παρούσας διακήρυξης και ιδιαίτερα να προσαρμοστεί η σύγχρονη τεχνολογία στις ανάγκες των αναπήρων.

Άρθρο 14ο:

Οι κυβερνήσεις, οι επιχειρήσεις, οι επαγγελματικές οργανώσεις και τα συνδικάτα έχουν ευθύνη να ενεργήσουν δυναμικά, ώστε να δημιουργηθούν στον τομέα της απασχόλησης προγράμματα που να περιέχουν ειδικά σχέδια προσανατολισμού και εργοδότησης επαγγελματικής κατάρτισης και προώθησης με στόχο να αυξηθούν οι πιθανότητες εργοδότησης των ανάπηρων ατόμων.

Άρθρο 15ο:

Η υλοποίηση των αρχών που περιέχονται στην παρούσα διακήρυξη επιτάσσει μια αύξηση της διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των οργανώσεων –κυβερνητικών και μη περιλαμβανομένης και της Τεχνικής βοήθειας με στόχο τη δημιουργία Τραπεζών Δεδομένων και Περιφερειακών Κέντρων Κατάρτισης Προσωπικού, καθώς και σχεδιασμού και διάδοσης προγραμμάτων.

Άρθρο 16ο:

Εναπόκειται στην υψηλή ευθύνη των κρατών να υλοποιήσουν την παρούσα διακήρυξη. Θα πρέπει για το σκοπό αυτό να πάρουν όλα τα νομοθετικά, τεχνικά και φορολογικά μέτρα εξασφαλίζοντας το σχεδιασμό αυτών των μέτρων, τη συμμετοχή των ανάπηρων ατόμων και των μη κυβερνητικών ειδικών οργανώσεων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία

Η Σύμβαση και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο ψηφίστηκαν ομοφώνως από την ολομέλεια της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε. στις 13 Δεκεμβρίου 1996 και περιλαμβάνει ένα ξεχωριστό άρθρο (άρθρο 27) για την εργασία και απασχόληση των ατόμων με αναπηρία.

Η Σύμβαση και το Πρωτόκολλο υιοθετήθηκαν στις 13.12.2006 κατά την 61η σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης με την Απόφαση A/RES/61/106 και με έναρξη ισχύος, σύμφωνα με το άρθρο 45 στις 4.5.2008. Το Άρθρο 27 ορίζει τα κάτωθι:

1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα στην εργασία των ατόμων με αναπηρίες, σε ίση βάση με τους άλλους. Αυτό συμπεριλαμβάνει το δικαίωμα στην ευκαιρία να κερδίζουν τα προς το ζην από εργασία που επιλέγεται ελεύθερα ή είναι αποδεκτή σε μια αγορά εργασίας και σε ένα εργασιακό περιβάλλον που είναι ανοικτό, ενιαίο και προσβάσιμο στα άτομα με αναπηρίες. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προστατεύουν και διασφαλίζουν την άσκηση του δικαιώματος στην εργασία, περιλαμβανομένων και εκείνων που αποκτούν μια αναπηρία κατά τη διάρκεια της εργασίας τους, λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα και μέσω της νομοθεσίας, ώστε, μεταξύ άλλων:

α. Να απαγορεύουν τις διακρίσεις βάσει αναπηρίας, σχετικά με όλα τα θέματα που σχετίζονται με όλες τις μορφές απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων και των όρων πρόσληψης, μίσθωσης και απασχόλησης, συνέχισης της απασχόλησης, εξέλιξης της σταδιοδρομίας και ασφαλών και υγιών συνθηκών εργασίας,

β. Να προστατεύουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, σε ίση βάση με τους άλλους, για δίκαιες και ευνοϊκές συνθήκες εργασίας, συμπεριλαμβανομένων και των ίσων ευκαιριών και της ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας, των ασφαλών και υγιών συνθηκών εργασίας, συμπεριλαμβανομένης και της προστασίας από παρενοχλήσεις και της αποκατάστασης των παραπόνων,

γ. Να διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες είναι σε θέση να ασκούν τα εργασιακά και συνδικαλιστικά δικαιώματα τους, σε ίση βάση με τους άλλους,

δ. Να δίδουν τη δυνατότητα στα άτομα με αναπηρίες να έχουν αποτελεσματική πρόσβαση στα γενικά, τεχνικά προγράμματα και προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού, τις υπηρεσίες διορισμού και την επαγγελματική και συνεχιζόμενη εκπαίδευση,

ε. Να προάγουν τις ευκαιρίες απασχόλησης και εξέλιξης στη σταδιοδρομία για τα άτομα με αναπηρίες στην αγορά εργασίας, καθώς επίσης και τη βοήθεια σε σχέση με την εύρεση, απόκτηση, διατήρηση και επιστροφή στην απασχόληση,

στ. Να προάγουν τις ευκαιρίες για αυτοαπασχόληση, το επιχειρηματικό πνεύμα, την ανάπτυξη των συνεταιρισμών και την έναρξη ατομικών επιχειρήσεων,

ζ. Να προσλαμβάνουν άτομα με αναπηρίες στο δημόσιο τομέα,

η. Να προάγουν την απασχόληση των ατόμων με αναπηρίες στον ιδιωτικό τομέα, μέσω κατάλληλων πολιτικών και μέτρων, τα οποία μπορούν να συμπεριλαμβάνουν προγράμματα θετικής δράσης, κίνητρα και άλλα μέτρα,

θ. Να διασφαλίζουν ότι παρέχεται εύλογη προσαρμογή στα άτομα με αναπηρίες στον εργασιακό χώρο,

ι. Να προάγουν την απόκτηση, από τα άτομα με αναπηρίες, επαγγελματικής εμπειρίας στην ανοικτή αγορά εργασίας,

κ. Να προάγουν την επαγγελματική αποκατάσταση, τη διατήρηση της εργασίας και τα προγράμματα επιστροφής στην εργασία για τα άτομα με αναπηρίες.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες δεν κρατούνται υπό συνθήκες δουλείας ή υποτέλειας και ότι προστατεύονται, σε ίση βάση με τους άλλους, από την καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία.

(Επίσημη Μετάφραση, Υπουργείο Εξωτερικών, 2007)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ΄

Η Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, Άρθρο 9, 1975

Προκειμένου να είναι σε θέση τα άτομα με αναπηρίες να ζουν ανεξάρτητα και να συμμετέχουν πλήρως σε όλες τις πτυχές της ζωής, τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν την πρόσβαση, σε ίση βάση με τους άλλους, στο φυσικό περιβάλλον, τα μέσα μεταφοράς, την πληροφορία και τις επικοινωνίες, συμπεριλαμβανομένων και των τεχνολογιών και συστημάτων πληροφορίας και επικοινωνιών και σε άλλες εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό, τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές. Τα μέτρα αυτά, που θα συμπεριλαμβάνουν τον προσδιορισμό και την εξάλειψη των εμποδίων και κωλυμάτων προσβασιμότητας, θα ισχύουν, μεταξύ άλλων, για:

α. τα κτίρια, τους δρόμους, τις μεταφορές και λοιπές εσωτερικές και υπαίθριες εγκαταστάσεις, συμπεριλαμβανομένων και των σχολείων, των κατοικιών, των ιατρικών εγκαταστάσεων και των εργασιακών χώρων,

β. τις πληροφορίες, τις επικοινωνίες και λοιπές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων και των ηλεκτρονικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης.

2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν επίσης κατάλληλα μέτρα προκειμένου:

α. να αναπτύξουν, διαδώσουν και παρακολουθούν την εφαρμογή των ελάχιστων προτύπων και κατευθυντήριων οδηγιών για την προσβασιμότητα των εγκαταστάσεων και των υπηρεσιών που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό,

β. να διασφαλίζουν ότι οι ιδιωτικοί φορείς, οι οποίοι προσφέρουν εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό, λαμβάνουν υπόψη τους όλες τις μορφές της προσβασιμότητας για τα άτομα με αναπηρίες,

γ. να παρέχουν κατάρτιση στους άμεσα ενδιαφερόμενους, σε σχέση με τα ζητήματα προσβασιμότητας που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες,

δ. να παρέχουν, στα κτίρια και τις λοιπές εγκαταστάσεις που είναι ανοικτές στο κοινό, σύστημα σήμανσης σε Μπράιγ και σε ευανάγνωστες και κατανοητές μορφές,

ε. να παρέχουν μορφές ζωντανής βοήθειας και ενδιαμέσων, συμπεριλαμβανομένων των οδηγών, των αναγνώστων και των επαγγελματιών διερμηνέων της νοηματικής γλώσσας, προκειμένου να διευκολύνουν την προσβασιμότητα στα κτίρια και σε άλλες εγκαταστάσεις που είναι ανοικτές στο κοινό,

στ. να προάγουν άλλες κατάλληλες μορφές βοήθειας και υποστήριξης προς τα άτομα με αναπηρίες, προκειμένου να διασφαλίζουν την πρόσβαση τους στην πληροφορία,

ζ. να προάγουν την πρόσβαση, για τα άτομα με αναπηρίες, στις νέες τεχνολογίες και τα συστήματα πληροφορίας και επικοινωνιών, συμπεριλαμβανομένου και του διαδικτύου,

η. να προάγουν το σχεδιασμό, την ανάπτυξη, την παραγωγή και τη διανομή προσιτών τεχνολογιών και συστημάτων ενημέρωσης και επικοινωνιών σε αρχικό στάδιο, έτσι ώστε αυτές οι τεχνολογίες και συστήματα να καταστούν προσιτές με ελάχιστο κόστος.